STENDALIS

Hercogienė de Paliano

PASAULIO
KLASIKA

STENDALIS

HERCOGIENĖ DE PALIANO

KAUNAS „VARPAS" 1995

UDK 840-3
St-155

Stendhal
Romans et nouvelles
1956, Librairie Gallimard

Iš prancūzų kalbos vertė
O. KATINSKAITĖ-DOVEIKIENĖ

Antrasis leidimas
Pirmasis — 1958

ISBN 9986-10-33-1

© Vertimas, O. Katinskaitė-Doveikienė, 1995
© Viršelis, G. Pempė, 1995

VANINA VANINI

Tai įvyko vieną 182... metų pavasario vakarą. Visa Roma buvo sujudusi: garsus bankininkas hercogas de B. kėlė puotą savo naujuose rūmuose Venecijos aikštėje. Puikiausi Italijos meno kūriniai ir visa Paryžiaus bei Londono prabanga buvo surinkta šiems rūmams papuošti. Svečių suplūdo gausybė. Santūrios šviesiaplaukės gražuolės — kilmingos anglės išsikovojo garbę dalyvauti šiame pokylyje; jos atvyko visu būriu. Puikiausios romietės varžėsi su jomis dėl grožio. Tėvo lydima į salę įėjo jauna mergina, kurios akių spindesys ir labai juodi plaukai rodė ją esant romėnę; visi žvilgsniai nukrypo į ją. Kiekvienas jos judesys buvo kupinas nepaprasto išdidumo.

Atvykę svetimšaliai buvo apstulbinti pokylio prašmatnumu. „Jokio Europos karaliaus iškilmės,— kalbėjo jie,— negali prilygti šioms."

Europos monarchai neturi romėniškos architektūros rūmų; jie priversti kviestis savo dvaro damas; tuo tarpu hercogas de B. susiprašo tik gražias moteris. Tą vakarą jis buvo itin patenkintas savo viešniomis,— vyrai atrodė jų apstulbinti. Matant tiek daug nuostabių moterų, sunku buvo nuspręsti, kuri iš jų pati gražiausia, bet pagaliau baliaus karaliene buvo paskelbta kunigaikštytė Vanina Vanini, toji juodaplaukė ugningų akių mergina. Tuojau pat svetimšaliai ir jauni romiečiai, palikę visas kitas svetaines, susispietė toje, kur buvo jaunoji kunigaikštytė.

Jos tėvas, kunigaikštis don Azdrubalas Vaninis, pageidavo, kad ji iš pradžių pašoktų su dviem trim Vokietijos princais. Paskui ji leidosi pakviečiama keleto

labai gražių ir didžiai kilmingų anglų, tačiau perdėtas jų mandagumas jai įkyrėjo. Atrodė, jai labiau patiko kankinti jaunąjį Livijų Savelį, matyt, aistringai ją įsimylėjusį. Jis buvo šauniausias Romos jaunuolis, be to, taip pat kunigaikštis; tačiau, jei kas nors būtų davęs jam paskaityti romaną, būtų metęs knygą, įveikęs vos dvidešimt puslapių ir pareiškęs, kad jam nuo to skaudanti galva. Vaninos akyse tai buvo trūkumas.

Apie vidurnaktį baliuje pasklido naujiena, daug kalbų. Jaunas karbonaras, kalinamas šv. Angelo tvirtovėje, parėjo tą vakarą, persirengęs svetimais drabužiais, ir, jau pasiekęs paskutinį kalėjimo sargybos būstą, iš per didelio romantiško narsumo su durklu puolė kareivius, bet pats buvo sužeistas; sbirai [1] vijosi jį gatvėmis sekdami kraujo pėdsakais ir tikėjosi pagauti.

Kai buvo pasakojama apie šį įvykį, don Livijus Savelis, ką tik šokęs su Vanina ir pavergtas jos žavesio bei pasisekimo, lydėdamas ją į vietą, sušuko beveik netekęs proto iš meilės:

— Bet sakykite, meldžiamoji, kas gi galėtų jums patikti?

— Jaunasis karbonaras, ką tik pabėgęs iš tvirtovės,— atsakė Vanina.— Jis bent ne tik teikėsi atsirasti šiame pasaulyje, o atliko šį tą daugiau.

Kunigaikštis don Azdrubalas priėjo prie dukters. Šis turtuolis jau dvidešimt metų nereikalauja ataskaitos iš savo valdytojo, kuris už labai didelius procentus skolina jam jo paties pinigus. Sutikę kunigaikštį gatvėje, jūs palaikytumėte jį senu aktoriumi; jūs nepastebėtumėte, kad ant jo pirštų penki ar šeši didžiuliai žiedai su stambiais deimantais. Abu jo sūnūs tapo jėzuitais, o paskui išprotėjo ir mirė. Tėvas juos užmiršo, tačiau pyksta, kad vienintelė jo duktė Vanina nenori tekėti. Merginai jau devyniolika metų, o ji vis atstumia šauniausius jaunikius. Dėl kokios priežasties? Dėl tos pačios, kuri paskatino Sulą [2] atsisakyti valdžios — dėl neapykantos romėnams.

---

[1] Policininkai Italijoje *(it.)*.

[2] Sula (138—78 m.pr.m.e.) — Romos kariuomenės vadas, liaudies partijos priešininkas.

Kitą rytą po baliaus Vanina pastebėjo, kad tėvas, toks be galo nerūpestingas žmogus, kaip gyvas niekados neėmęs rakto į rankas, labai stropiai užrakino duris prie siaurų laiptų į kambarius ketvirtajame rūmų aukšte. Šių kambarių langai žiūrėjo į apelsinmedžiais apsodintą terasą.

Vanina išvažiavo į miestą aplankyti keleto pažįstamų. Kai grįžo, didieji rūmų vartai buvo užgriozdinti įrenginiais iliuminacijai, ir karieta įvažiavo pro užpakalinį kiemą. Kunigaikštytė pakėlė akis ir nustebusi pamatė, kad vieno iš tų kambarių, kuriuos taip rūpestingai rakino tėvas, langas atviras. Ji atleido savo palydovę, užlipo į viršutinį rūmų aukštą ir vargais negalais surado grotuotą langelį, išeinantį į apelsinmedžių terasą. Vaninos pastebėtas atviras langas buvo per du žingsnius nuo jos. Šiame kambaryje tikriausiai kažkas įsikūręs, bet kas?

Kitą dieną Vaninai pavyko gauti raktą nuo durelių į apelsinmedžių terasą.

Vanina prisėlino prie lango, kuris vis dar buvo atviras, ir pasislėpė už žaliuzės. Kambario gilumoje stovėjo lova, joje kažkas gulėjo. Pirmšokiu Vanina norėjo pasitraukti, bet staiga pastebėjo ant kėdės numestą moterišką suknelę. Geriau įsižiūrėjusi į lovoje gulinčią žmogystą, pamatė, kad toji šviesiaplaukė ir, matyt, labai jauna. Vanina dabar jau neabejojo, kad tai — moteris. Ant kėdės pamesta suknelė buvo kruvina; krauju aptaškyti buvo ir ant stalo stovintys moteriški bateliai. Nepažįstamoji sujudėjo; Vanina pamatė, kad ji sužeista. Jos krūtinę dengė didelis kruvinas lininis tvarstis, pritvirtintas raišteliais, matyt, ne chirurgo rankos uždėtas.

Vanina pastebėjo, kad kiekvieną dieną apie ketvirtą valandą tėvas užsidaro savo kambaryje, paskui eina lankyti nepažįstamosios. Ilgai ten neužtrukęs, tuoj pat sėda į karietą ir važiuoja pas grafienę Viteleski. Kai tik jis išvykdavo, Vanina užlipdavo į mažąją terasą, iš kur galėdavo stebėti nepažįstamąją. Ji karštai užjautė šią nelaimingą jauną moterį ir stengėsi įspėti jos istoriją.

Ant kėdės numesta sukruvinta suknelė buvo subadyta tikriausiai durklu. Vanina galėjo suskaičiuoti skyles.

Kartą Vanina geriau įsižiūrėjo į nepažįstamąją: toji gulėjo, įsmeigusi melsvas akis į dangų; rodės, meldėsi. Staiga jos žaviosios akys pasruvo ašaromis, ir jaunoji kunigaikštytė vos susilaikė jos neprašnekinusi.

Rytojaus dieną Vanina išdrįso pasislėpti mažojoje terasoje, prieš ateinant tėvui. Ji pamatė, kaip don Azdrubalas įėjo pas nepažįstamąją; jis nešėsi pintinėlę su maistu. Kunigaikštis atrodė susirūpinęs, kalbėjo labai mažai ir taip tyliai, kad Vanina neišgirdo jo žodžių, nors stiklinės durys buvo atviros. Jis tuojau pat išėjo.

„Toji vargšė moteris, matyt, turi labai baisių priešų,— pagalvojo Vanina,— jei mano tėvas, tokio nerūpestingo būdo žmogus, nedrįsta niekuo pasitikėti ir kasdien pats lipa laiptais šimtą dvidešimt pakopų."

Kartą vakare, kai Vanina atsargiai prisėlinusi prikišo galvą prie nepažįstamosios lango, jųdviejų akys susitiko, ir viskas iškilo aikštėn. Vanina puolė ant kelių ir sušuko:

— Aš jus myliu, aš jūsų draugė.

Nepažįstamoji davė ženklą jai įeiti.

— Prašau man atleisti! — sušuko Vanina.— Mano kvailas smalsumas jums turbūt atrodo labai užgaulus! Prisiekiu, aš viską laikysiu paslaptyje ir, jei pareikalausite, daugiau niekados neateisiu.

— Kas gi nebūtų laimingas jus matydamas? — tarė nepažįstamoji.— Jūs gyvenate šiuose rūmuose?

— Žinoma,— atsakė Vanina.— Bet matau, jūs manęs nepažįstate: esu Vanina, don Azdrubalo duktė.

Nepažįstamoji nustebusi pažvelgė į ją, smarkiai išraudo ir pratarė:

— Suteikite man vilties, jog lankysite mane kiekvieną dieną, bet aš pageidaučiau, kad kunigaikštis apie tai nežinotų.

Vaninos širdis smarkiai plakė; nepažįstamosios laikysena rodė ją esant gerai išauklėtą. Šioji nelaiminga jauna moteris turbūt bus įžeidusi kokį nors įtakingą asmenį, o gal, pavydo pagauta, nužudžiusi savo mylimąjį?

Vanina negalėjo įsivaizduoti, kad nepažįstamosios nelaimių priežastis gali būti banali.

Nepažįstamoji pasisakė, kad sužeista į petį, taip pat į krūtinę, ir jai labai skauda. Dažnai iš burnos jai bėga kraujas.

— Ir jūsų nelanko chirurgas? — sušuko Vanina.

— Juk jūs žinote,— tarė nepažįstamoji,— kad Romoje chirurgai privalo smulkmeniškai pranešinėti policijai apie visus jų gydomus sužeistuosius. Kunigaikštis maloningai teikiasi pats perrišinėti man žaizdas štai šitais tvarsčiais.

Nepažįstamoji su kilniu santūrumu vengė skųstis savo nelaime. Vanina beprotiškai ją pamilo.

Tačiau vienas dalykas jaunąją kunigaikštytę labai nustebino: šio neabejotinai rimto pokalbio metu nepažįstamoji sunkiai tvardėsi neprasijuokusi.

— Labai norėčiau sužinoti jūsų vardą,— tarė Vanina.

— Mano vardas Klementina.

— Taigi, brangioji Klementina, rytoj penktą valandą aš vėl ateisiu jūsų aplankyti.

Kitą dieną Vanina pamatė, kad jos naujajai draugei labai pablogėję.

— Būtinai atvesiu jums chirurgą,— pasakė Vanina, ją bučiuodama.

— Jau geriau mirti,— sušuko nepažįstamoji.— Argi galėčiau statyti į pavojų savo geradarius?

— Romos gubernatoriaus monsinjoro Savelio Katancaros chirurgas yra vieno mūsų tarno sūnus,— toliau gyvai šnekėjo Vanina.— Jis mums atsidavęs ir dėl savo padėties nieko nebijo. Tėvas nepakankamai įvertina jo ištikimybę. Aš liepsiu jį pakviesti.

— Man nereikia chirurgo! — suriko nepažįstamoji taip karštai, kad Vanina net nustebo.— Lankykite mane, ir jei viešpats mane pasišauks, mirsiu laiminga ant jūsų rankų.

Rytojaus dieną nepažįstamajai dar labiau pablogėjo.

— Jei mane mylite,— tarė Vanina atsisveikindama,— sutiksite priimti chirurgą.

— Jei jis ateis, mano laimė žuvusi.

— Aš pasiųsiu jo pakviesti,— pakartojo Vanina.

Nesakydama nė žodžio nepažįstamoji sulaikė Vaniną ir, paėmusi jos ranką, apibėrė bučiniais. Stojo ilga tyla, nepažįstamosios akyse spindėjo ašaros. Pagaliau ji paleido Vaninos ranką ir pasakė taip, tarsi būtų ėjusi mirti:

— Turiu jums prisipažinti. Užvakar aš sumelavau, sakydamas, kad vadinuosi Klementina. Esu nelaimingas karbonaras...

Vanina apstulbusi atitraukė kėdę ir tučtuojau pakilo.

— Jaučiu,— kalbėjo toliau karbonaras,— kad prisipažinęs neteksiu vienintelio džiaugsmo, kuris riša mane su gyvenimu. Bet būtų negarbinga jus apgaudinėti. Vadinuosi Pjetras Misirilis, man devyniolika metų, mano tėvas — neturtingas chirurgas iš Sant Andželo in Vado, o aš — karbonaras. Mūsų venta [1] buvo netikėtai užklupta. Mane, surakintą grandinėmis, atgabeno iš Romanijos į Romą. Tamsioje vienutėje, kurią dieną naktį teapšviesdavo maža spingsulė, praleidau trylika mėnesių. Vienai gailestingai būtybei atėjo į galvą mintis mane išgelbėti. Buvau aprengtas moteriškais drabužiais. Ištrūkęs iš kalėjimo, eidamas jau pro paskutiniuosius vartus, išgirdau sargybinį koneveikiant karbonarus ir užrėžiau jam antausį. Tikėkite manim, taip pasielgiau ne iš tuščio narsumo — tiesiog užsimiršau. Po šios kvailystės persekiojamas naktį Romos gatvėmis, sužeistas durtuvu, jausdamas, kad jėgos baigia išsekti, puoliau pro atviras kažkokio namo duris. Girdžiu: kareiviai lipa įkandin, šokau į sodą, pargriuvau per keletą žingsnių nuo ten vaikščiojančios moters.

— Tai buvo grafienė Viteleski! Mano tėvo bičiulė! — įsiterpė Vanina.

— Kaip? Jinai jums papasakojo? — sušuko Misirilis.— Kad ir kas būtų ši dama, kurios vardas niekada neturi būti minimas, ji išgelbėjo man gyvybę. Kai kareiviai įsiveržė pas ją norėdami mane suimti, jūsų tėvas jau vežėsi mane savo karietoje. Jaučiuosi labai blogai — ta žaizda petyje jau kelios dienos trukdo man kvėpuoti.

[1] Karbonarų kuopelės pavadinimas *(it.)*.

Aš greitai mirsiu ir mirsiu nuliūdęs, nes jūsų daugiau nebepamatysiu...

Vanina klausėsi nekantraudama ir paskui skubiai išėjo. Žaviose jos akyse Misirilis nesurado jokio gailesčio, tik pastebėjo įžeisto išdidumo išraišką.

Naktį atvyko chirurgas; jis atėjo vienas. Misirilis buvo labai nusiminęs; būgštavo, kad jau niekada nepamatys Vaninos. Jis ėmė klausinėti chirurgą, šis nuleido jam kraujo ir nieko neatsakė. Tokia pati tyla tvyrojo ir kitas dienas. Pjetras nenuleisdavo akių nuo stiklinių terasos durų, pro kurias paprastai įeidavo Vanina; jautėsi labai nelaimingas. Kartą, apie vidurnaktį, jam lyg ir pasimatė kažkieno šešėlis terasoje: negi tai buvo Vanina?

Vanina ateidavo kiekvieną naktį ir priglusdavo skruostu prie jaunojo karbonaro lango.

„Jei prakalbinsiu jį,— sakydavo pati sau,— esu žuvusi! Ne, aš privalau jo daugiau nematyti!"

Tačiau, šitaip apsisprendusi, ji nejučiom prisimindavo švelnų jausmą, kurį pajuto tam jaunuoliui, kai taip naiviai laikė jį moterim. Ir po tokios malonios bičiulystės reikia jį užmiršti! Tomis akimirkomis, kai Vanina pajėgdavo blaiviai protauti, ji baugindavosi, kad taip pasikeitė jos mąstysena. Nuo to laiko, kai Misirilis pasisakė, kas esąs, viskas, apie ką ji buvo pratusi galvoti, tarsi apsigaubė rūku ir atrodė toli toli.

Nepraslinko nė savaitė, ir Vanina, išblyškusi, virpanti įėjo su chirurgu į jaunojo karbonaro kambarį. Ji atėjo pasakyti, jog reikia prikalbėti kunigaikštį, kad šis leistųsi tarno pavaduojamas. Ji neišbuvo nė dešimties sekundžių, bet po kelių dienų vėl atėjo su chirurgu iš humaniškumo. Kartą vakare, nors Misirilis jautėsi daug geriau ir Vaninai nebebuvo ko būgštauti dėl jo gyvybės, ji išdrįso ateiti viena. Ją išvydęs, Misirilis nesitvėrė džiaugsmu, tačiau pasistengė nuslėpti savo meilę: visų pirma, jis norėjo išlaikyti vyrui prideramą orumą. Vaniną, kuri įėjo pas jį raudonio nupliekstu veidu ir bijanti išgirsti meilės žodžius, nustebino kilnus ir pagarbus, tačiau anaiptol į meilę nepanašus draugišku-

mas, su kuriuo jis ją sutiko. Kai ji susiruošė išeiti, Pjetras net nemėgino jos sulaikyti.

Jai vėl pasirodžius po kelių dienų, jis elgėsi kaip anąsyk, taip pat tikino, kad bus jai amžinai atsidavęs ir dėkingas. Vaninai ne tik neteko tramdyti jaunojo karbonaro jausmų, bet ji net pagalvojo, ar nebus taip, jog tik ji viena mylinti. Ši iki šiol tokia išdidi mergina su kartėliu suprato, kokia didelė jos aistra. Ji dėjosi linksma, net abejinga, ateidinėdavo rečiau, bet niekaip negalėjo prisiversti nebelankyti jaunojo ligonio.

Liepsnodamas meile, tačiau neužmiršdamas žemos savo kilmės ir savo pareigos, Misirilis pasižadėjo prašnekti apie meilę tik tuo atveju, jei Vanina visą savaitę nepasirodys. Išdidžioji kunigaikštytė taip pat atkakliai grūmėsi su savo jausmu.

„Na ką gi! — tarė ji sau pagaliau.— Aš jį lankau tik savo pačios malonumui ir niekados neprisipažinsiu, ką jam jaučiu."

Ji ilgas valandas prasėdėdavo pas Misirilį, kuris kalbėdavo su ja taip, lyg jo būtų klausęsi dvidešimt žmonių. Kartą vakare, kai Vanina ištisą dieną praleido jo nekęsdama ir davė sau žodį būti su juo dar šaltesnė ir šiurkštesnė negu paprastai, ji staiga pasisakė jį mylinti, o netrukus ir visai jam atsidavė.

Nors tai buvo didelė beprotybė, bet, reikia pripažinti, Vanina jautėsi be galo laiminga. Misirilis jau nebegalvojo apie savo vyrišką savigarbą; jis mylėjo, kaip myli pirmą kartą devyniolikametis jaunuolis, ir dar Italijoje. Aistringai mylėdamas buvo tiek skrupulingas, jog net prisipažino išdidžiajai kunigaikštytei, kokios gudrybės griebėsi, norėdamas sužadinti jos meilę. Jis stebėjosi begaline savo laime. Keturi mėnesiai prabėgo labai greitai. Ir štai atėjo diena, kai chirurgas grąžino ligoniui laisvę.

„Kas man dabar daryti? — galvojo Misirilis.— Tūnoti pasislėpusiam pas vieną iš gražiausių Romos moterų? O niekšingi tironai, kurie trylika mėnesių laikė mane kalėjime be saulės šviesos, tarsis mane palaužę! Italija, tu tikrai esi nelaiminga, jei tavo sūnūs taip lengvai tavęs išsižada!"

Vanina neabejojo, kad Pjetrui didžiausia laimė būtų likti su ja visam laikui: jis atrodė toks laimingas. Tačiau vienas generolo Bonaparto pasakymas kaip kartus priekaištas skambėjo jaunuolio sieloje ir lėmė visą jo elgesį moterų atžvilgiu. Kai 1796 metais generolas Bonapartas žygiavo iš Brešijos, miesto valdžios atstovai, lydėję jį ligi miesto vartų, pareiškė, kad Brešijos gyventojai labiausiai iš visų italų myli laisvę.

— Taip,— atšovęs Bonapartas,— jie mėgsta apie ją kalbėtis su savo meilužėmis.

Misirilis prisiversdamas pasakė Vaninai:

— Šiąnakt, kai tik sutems, turėsiu išeiti.

— Pasistenk grįžti į rūmus prieš auštant, aš tavęs lauksiu.

— Auštant aš jau būsiu toli nuo Romos.

— Puiku,— šaltai pratarė Vanina,— o kurgi jūs vyksite?

— Į Romaniją, atkeršyti už save.

— Kadangi esu turtinga,— pasakė Vanina kuo ramiausiai,— tikiuosi, sutiksite priimti iš manęs ginklų ir pinigų.

Misirilis akimirką įdėmiai žvelgė Vaninai į akis, paskui apglėbė ją ir sušuko:

— Gyvenime mano! Su tavim užmirštu viską, net savo pareigą. Tavo širdis tokia kilni, todėl tu turi mane suprasti.

Vanina išliejo daug ašarų, ir pagaliau buvo sutarta, kad Pjetras iš Romos išvyks tik poryt.

— Pjetrai, tarė ji jam kitą dieną,— ne kartą esate man sakęs, kad įžymus žmogus, pavyzdžiui, koks nors Romos kunigaikštis, turintis daug pinigų, galėtų padaryti didelių paslaugų laisvės reikalui, jei kada nors Austrija įsiveltų į didelį karą toli nuo mūsų sienų.

— Be abejo,— patvirtino Pjetras nustebęs.

— Na tai va! Esate narsus vyras, jums tetrūksta aukštos padėties: siūlau jums savo ranką ir du šimtus tūkstančių livrų kasmetinių pajamų. Pati apsiimu gauti tėvo sutikimą.

Pjetras puolė jai po kojų; Vanina švytėjo iš džiaugsmo.

— Myliu jus aistringai,— tarė jis,— bet esu vargšas tėvynės tarnas, ir juo Italija nelaimingesnė, juo labiau turiu likti jai ištikimas. Norint gauti don Azdrubalo sutikimą, daugelį metų tektų vaidinti pasigailėtiną vaidmenį. Vanina, aš atsisakau tavo rankos!

Misirilis paskubėjo susaistyti save šiais žodžiais: jautė, kad veikiai neteks ryžto.

— Mano nelaimė,— sušuko jis,— kad aš tave myliu labiau už gyvenimą ir palikti Romą man baisiausia kančia! Ak, kodėl Italija nėra išvaduota iš barbarų jungo! Su kokiu malonumu sėsčiau su tavim į laivą ir vykčiau gyventi į Ameriką!

Vanina nustėro iš netikėtumo. Atsisakyti jos rankos! Jos išdidumas buvo įžeistas. Bet netrukus ji puolė Misiriliui į glėbį.

— Dar niekados neatrodei man toks mielas! — sušuko ji.— Taip, manasai kaimo daktarėli, aš — tavo amžinai. Tu esi didis žmogus, kaip kad mūsų senovės romėnai.

Visi rūpesčiai dėl ateities, visi niūrūs sveiko proto patarimai išnyko; tai buvo tikros meilės akimirka. Kai jiedu vėl pajėgė blaiviai samprotauti, Vanina pasakė:

— Aš atvyksiu į Romaniją beveik tuo pačiu metu kaip ir tu. Liepsiu paskirti man gydomąsias vonias Poretoj. Apsistosiu mūsų San Nikolo pilyje, netoli Forlio...

— Ten aš praleisiu visą gyvenimą su tavim! — sušuko Misirilis.

— Nuo šiol mano dalia — viskam ryžtis,— atsidusdama tarė Vanina.— Pražudysiu savo garbę dėl tavęs, bet tiek to... Ar galėsi mylėti savo garbę suteršusią merginą?

— Argi nesi mano žmona,— tarė Misirilis,— ir per amžius dievinama žmona? Mokėsiu tave mylėti ir ginti.

Vanina turėjo aplankyti pažįstamus. Vos tik Misirilis liko vienas, jo elgesys pasirodė jam barbariškas.

— Kas yra tėvynė? — pagalvojo jis.— Juk tai ne kokia nors būtybė, kuriai turėtume būti dėkingi už geradarystę ir kuri taptų nelaiminga ir galėtų mus prakeikti, jei to dėkingumo neparodytume. Tėvynė ir laisvė — tai tarsi mano apsiaustas, man naudingas daiktas, kurį, tiesa, turiu nusipirkti, jei nenu jo gavęs kaip palikimo iš

tėvo; žodžiu, aš myliu tėvynę ir laisvę, nes jos abi man yra naudingos. Jeigu jos man nereikalingos, jeigu jos man kaip apsiaustas vasaros karščių metu, kam gi jas pirkti, ir dar tokia milžiniška kaina? Vanina tokia graži, tokia nuostabi!... Jai stengsis patikti kiti vyrai, ji mane užmirš. Kokia moteris tėra turėjusi gyvenime tik vieną meilužį? Tie Romos kunigaikščiai, kuriuos aš niekinu kaip piliečius, kur kas pranašesni už mane! Jie turbūt moka būti labai galantiški! Ak, jei aš išvyksiu, ji mane užmirš, ir aš jos neteksiu visiems laikams!

Vidurnaktį Vanina užėjo pas jį. Pjetras pasipasakojo jį apnikusias dvejones ir kaip meilės poveikyje jis svarstė didžiojo žodžio t ė v y n ė prasmę.

Vanina buvo labai laiminga.

„Jei jis būtų priverstas pasirinkti tėvynę ar mane,— galvojo ji,— jis atiduotų pirmenybę man."

Kaimyninės bažnyčios laikrodis išmušė tris valandas; artėjo atsisveikinimo akimirka. Pjetras išsiveržė iš mylimosios glėbio. Kai jis jau lipo laipteliais žemyn, Vanina, stengdamasi sulaikyti ašaras, su šypsena tarė:

— Jei tave būtų slaugiusi vargšė sodietė, argi tu niekuo jai nebūtum atsidėkojęs? Nebūtum pasistengęs jai atsilyginti? Ateitis nežinoma, kelionėje tavęs tykos priešai. Padovanok man iš dėkingumo tris dienas už globą, tarsi būčiau neturtinga sodietė.

Misirilis pasiliko.

Pagaliau jis išvyko iš Romos. Su vienoje užsienio ambasadoje nupirktu pasu parsigavo namo. Artimiesiems tai buvo didelis džiaugsmas, nes jį jau visi laikė mirusiu. Draugai norėjo atšvęsti laimingą jo sugrįžimą ir nužudyti vieną ar du karabinierius (taip vadinami žandarai popiežiaus valstybėje).

— Be reikalo nežudykime italo, mokančio ginklą vartoti,— pasakė Misirilis.— Mūsų tėvynė — ne sala kaip laimingoji Anglija: kad galėtume pasipriešinti Europos karalių intervencijai, mums kaip tik trūksta kareivių.

Po kurio laiko Misirilis, įdurmais persekiojamas karabinierių, nukovė du iš jų Vaninos dovanotais pistoletais, Už jo galvą buvo paskirta premija.

Vanina Romanijoje nesirodė: Misirilis tarėsi esąs užmirštas. Jis jautėsi įžeistas ir vis dažniau ėmė galvoti apie luominę nelygybę, kuri skyrė jį nuo mylimosios.

Graudindamasis ir gailėdamasis buvusios laimės, jis jau buvo beketinąs grįžti į Romą pasižiūrėti, ką veikia Vanina. Dar kiek — ir toji beprotiška mintis jau būtų nugalėjusi pareigos jausmą, tik kartą vakare kalnų bažnytėlės varpas suskambino viešpaties angelą taip keistai, tarsi varpininkas būtų buvęs išsiblaškęs. Tai buvo ženklas rinktis į karbonarų ventos sueigą; į ventą Misirilis įstojo, atvykęs į Romaniją.

Tą pačią naktį visi karbonarai susirinko miške, atsiskyrėlių trobelėje. Abu atsiskyrėliai, užmigdyti opijum, visai neįtarė, kokiems tikslams naudojama jų trobelė. Misirilis, kuris čionai atėjo labai nusiminęs, sužinojo, kad ventos vadas suimtas ir kad jį, Pjetrą, vos dvidešimties metų jaunuolį, ketinama išrinkti naujuoju ventos vadu, nors joje buvo žmonių, jau peržengusių penktą dešimtį ir dalyvavusių sąmoksluose nuo Miurato žygio laikų 1815 metais. Išgirdęs apie jam suteiktą garbę, Pjetras pajuto smarkiai plakant širdį. Likęs vienas, jis nusprendė nebegalvoti apie jaunąją romietę, taip greitai jį užmiršusią, ir visas mintis skirti Italijos išvadavimui nuo barbarų.

Po dviejų dienų Misirilis iš pranešimo apie atvykstančius ir išvykstančius asmenis, pristatomo jam kaip ventos vadui, sužinojo, kad kunigaikštytė Vanina atvyko į savo San Nikolo pilį. Perskaičius tą vardą, Misirilio sielą veikiau apėmė nerimas negu džiaugsmas. Jis veltui tarėsi įrodysiąs ištikimybę tėvynei, nuslopindamas norą tą patį vakarą lėkti į San Nikolo pilį. Įsivaizduodamas užmirštą Vaniną, jis neįstengė tinkamai atlikti savo pareigų. Pasimatė su ja rytojaus dieną; Vanina tebemylėjo jį taip kaip Romoje. Tėvas norėjęs ją ištekinti, todėl uždelsęs jos išvykimą. Ji atsivežė du tūkstančius cechinų [1]. Toji netikėta parama labai padėjo Misiriliui pelnyti pasitikėjimą, einant naująsias pareigas. Korfu saloje buvo užsakyti durklai, be to, papirktas legato, kuriam buvo pavesta patraukti karbonarus į teismą, as-

[1] Cechinas — senovinė Venecijos auksinė moneta.

meninis sekretorius. Tuo būdu pavyko gauti kunigų, vyriausybės šnipų, sąrašą.

Kaip tik tuo laiku buvo baigtas organizuoti vienas iš labiausiai apgalvotų sąmokslų, kuriems kada nors ryžtasi nelaimingojoje Italijoje. Nesileisiu čionai į nereikalingas smulkmenas. Pasakysiu tik, jog, tam sumanymui sėkmingai pavykus, Misirilis būtų pelnęs nemaža garbės. Jo dėka keletas tūkstančių sąmokslininkų pagal signalą būtų sukilę ir su ginklu rankose laukę atvykstant vyriausiųjų vadų. Artėjo lemiamas momentas, bet, kaip tat visada atsitinka, sąmokslas sužlugo, nes buvo suimti vadai.

Vos ne atvykus į Romaniją, Vanina įsitikino, kad tėvynės meilė gali užtemdyti jos meilužio širdyje bet kokią kitą meilę. Išdidžioji romietė įširdo. Ji veltui stengėsi paklausyti proto balso — ją apėmė niūrus nusivylimas, ji nejučia ėmė keikti laisvę. Vieną dieną, atvykusi į Forlį pasimatyti su Misiriliu, ji nebepajėgė suvaldyti savo širdgėlos, kurią ligi šiol jos išdidumas padėdavo sutramdyti.

— Iš tiesų,— tarė ji,— jūs mane mylite kaip vyras žmoną: man to neužtenka.

Ašaros pliūptelėjo jai iš akių, bet ji verkė iš gėdos, kad nusižemino iki priekaištų. Misirilis ją guodė, tačiau buvo susirūpinęs savo reikalais. Staiga Vaninai kilo mintis palikti jį ir grįžti į Romą. Ji pajuto žiaurų džiaugsmą, galėdama nubausti save už silpnumą: kam reikėjo skųstis! Po valandėlės ji galutinai apsisprendė; Vanina būtų laikiusi save neverta Misirilio, jei nebūtų palikusi jo. Ji iš anksto mėgavosi, įsivaizduodama, kaip skaudžiai jis nustebs, kai veltui jos ieškos čionai. Bet veikiai, pagalvojusi, kad nesugebėjo išsaugoti meilės žmogaus, dėl kurio pridarė tiek kvailysčių, labai susigraudino. Ji vėl prakalbino Pjetrą ir žūtbūt stengėsi išgauti iš jo meilės prižadą. Jis išsiblaškęs kalbėjo jai labai švelnius žodžius, bet visai kitoks, daug tvirtesnis buvo jo balsas, kai, kalbėdamas apie savo politinius sumanymus, jis sielvartingai sušuko:

— Ak, jei šis sumanymas nepavyks, jei vyriausybė vėl mus suseks, aš paliksiu tėvynę!

Vanina sėdėjo sustingusi. Jau visą valandą ją kankino nuojauta, kad mato savo mylimąjį paskutinį kartą. Tie jo žodžiai įžiebė pražūtingą kibirkštį jos širdyje. Ji pagalvojo: „Karbonarai gavo iš manęs keletą tūkstančių cechinų. Niekas negali abejoti, jog aš pritariu jų sąmokslui."

Atsipeikėjusi iš susimąstymo, ji pasakė Pjetrui:

— Ar nori praleisti su manim vieną dieną San Nikolo pilyje? Jūsiškiame šio vakaro susirinkime tau nebūtina dalyvauti. Rytoj rytą galėsime pasivaikščioti San Nikolo laukais, tai nuramins tavo nervus ir grąžins šaltakraujiškumą, kurio tau reikia šiuo svarbiu momentu.

Pjetras sutiko.

Vanina išėjo, norėdama pasiruošti kelionei, ir kaip paprastai užrakino kambarėlį, kuriame jį slapstė.

Ji nuskubėjo pas savo buvusią kambarinę, kuri, palikusi tarnybą, ištekėjo ir atidarė nedidelę krautuvėlę Forlyje.

Atėjusi pas tą moterį, maldaknygės, rastos kambaryje, paraštėse Vanina skubiai parašė keletą eilučių tiksliai nurodydama vietą, kur šiąnakt turi susirinkti karbonarų venta. Savo įskundimą ji baigė šiais žodžiais: „Tai ventai priklauso devyniolika narių; štai jų pavardės ir adresai." Surašiusi labai tikslų sąrašą (ji praleido jame tik Misirilio pavardę), Vanina tarė moteriškei, kuria visiškai pasitikėjo:

— Nunešk šią maldaknygę kardinolui legatui [1], tegu perskaito, kas čia parašyta, ir grąžina ją tau. Štai dešimt cechinų; jei legatas kada nors ištars tavo vardą, tu neišvengsi mirties; bet tu išgelbėsi man gyvybę, jei įprašysi legatą perskaityti mano prirašytąjį puslapį.

Viskas pavyko kuo puikiausiai. Iš baimės legetas pasielgė visai ne kaip didikas. Jis leido norinčiai su juo pasikalbėti žemakilmei moterėlei įeiti pas jį su kauke, bet surištomis rankomis. Šitaip krautuvininkė ir buvo įvesta pas aukštą pareigūną, kurį rado įsitvirtinusį už milžiniško stalo, apdengto žalia gelumbe.

---

[1] Legatas — katalikų bažnyčioje popiežiaus įgaliotinis.

Legatas perskaitė tą puslapį, laikydamas maldaknygę kuo toliausiai nuo savęs, nes bijojo lakių nuodų. Paskui grąžino knygą krautuvininkei ir nepasiuntė šnipų jos sekti.

Nepraėjus nė keturiasdešimt minučių nuo išsiskyrimo su mylimuoju, Vanina, įsitikinusi, kad jos buvusi kambarinė laimingai sugrįžo, vėl nuskubėjo pas Misirilį manydama, kad nuo šiol jis visiškai priklauso jai. Ji jam pranešė, kad mieste neįprastas judėjimas; karabinierių patruliai vaikštinėją net tomis gatvėmis, kur jie niekados nesirodydavę.

— Paklausyk manęs,— pridūrė ji,— tučtuojau važiuokime į San Nikolo pilį.

Misirilis sutiko. Jie pėsti nuėjo pusę mylios už miesto iki Vaninos karietos, kurioje jų laukė kunigaikštytės palydovė, dosniai atlyginama, mokanti laikyti paslaptis patikėtinė.

Atvykusi į San Nikolo pilį, Vanina, susijaudinusi dėl savo keisto pasielgimo, pasidarė dar švelnesnė meilužui. Bet, kalbėdama jam apie meilę, jautėsi vaidinanti komediją. Išvakarėse, išduodama jo draugus, ji buvo užmirusi sąžinės priekaištus. Glausdama mylimąjį prie savęs, ji galvojo: „Pakanka, kad kas nors pasakytų jam tik vieną žodį, ir jis bemat ir amžinai imtų manęs nekęsti."

Vidury nakties staiga į kambarį įėjo vienas iš Vaninos tarnų. Tas žmogus buvo karbonaras, o ji to nė neįtarė. Vadinasi, Misirilis turėjo paslapčių nuo jos net čionai. Ji sudrebėjo.

Tarnas atėjo įspėti Misirilio, kad šiąnakt Forlyje buvę apsupti devyniolikos karbonarų namai, o jie patys suimti, kai skirstėsi iš ventos sueigos. Nors ir užklupti netikėtai, devyni pabėgę. Dešimtį vyrų karabinieriai nugabenę į tvirtovės kalėjimą. Įėjęs į kalėjimo kiemą, vienas suimtasis šokęs į gilų šulinį ir nusižudęs.

Vanina klausydamasi labai sumišo; laimė, Pjetras to nepastebėjo: iš jos akių jis būtų supratęs, kad ji įvykdė nusikaltimą.

— Šiuo metu,— pridūrė tarnas,— Forlio įgula tankia grandine supa visas gatves. Kareiviai stovi taip arti vie-

nas kito, kad gali tarupsavy kalbėtis. Gyventojams leista pereidinėti gatvę tik toje vietoje, kur stovi karininkas.

Tarnui išėjus, Pjetras valandėlę susimąstė.

— Tuo tarpu nieko negalima padaryti,— ištarė jis pagaliau.

Vanina buvo nei gyva, nei mirusi; ji krūpčiojo nuo kiekvieno savo mylimojo žvilgsnio.

— Kodėl jūs tokia keista? — paklausė jis.

Tačiau tuojau ėmė galvoti apie kitką ir daugiau į ją nežiūrėjo.

Apie vidudienį ji išdrįso jam pasakyti:

— Štai dar viena venta susekta; manau, jog kuriam laikui jūs apsiraminsite.

— Net labai apsiraminsiu,— atsakė Misirilis su tokia šypsena, nuo kurios ji suvirpėjo.

Vaninai būtinai reikėjo aplankyti San Nikolo kleboną, galbūt jėzuitų šnipą. Septintą valandą grįžusi pietų, ji rado kambarėlį, kuriame slėpėsi Pjetras, tuščią. Nebežinodama, ką daranti, puolė ieškoti jo po visą namą, bet niekur nerado. Visiškai netekusi vilties, sugrįžo į kambarėlį ir tik tada pastebėjo laiškutį. Jame buvo parašyta:

„Išeinu pasiduoti legatui; nebetikiu mūsų reikalo sėkme, dangus prieš mus. Kas mus išdavė? Turbūt tas niekšas, kuris šoko į šulinį. Kadangi mano gyvybė nereikalinga nelaimingajai Italijai, nenoriu, kad draugai, matydami mane vieną nesuimtą, galėtų manyti, jog aš juos pardaviau. Sudie! Jei mane mylite, pasistenkite atkeršyti už mane. Pražudykite, sunaikinkite niekšingą išdaviką, nors jis būtų mano tėvas."

Baisaus skausmo priblokšta, Vanina kone be sąmonės susmuko į kėdę. Ji negalėjo ištarti nė žodžio; akys buvo sausos ir degė.

Pagaliau ji puolė ant kelių.

— Didis dieve! — sušuko ji.— Priimki mano apžadą! Taip, aš nubausiu niekšingąjį išdaviką, bet pirma reikia grąžinti laisvę Pjetrui.

Po valandos Vanina jau keliavo į Romą. Tėvas seniai maldavo ją sugrįžti. Dukrai nesant, jis pažadėjo jos ranką kunigaikščiui Livijui Saveliui. Vos tik Vanina

parvažiavo, tėvas baikščiai užsiminė jai apie tai. Jis didžiai nustebo, kad duktė išsyk sutiko. Tą patį vakarą pas grafienę Viteleski don Azdrubalas beveik oficialiai pristatė jai don Livijų; Vanina ilgai su juo kalbėjosi. Jaunasis kunigaikštis buvo elegantiškiausias vyras Romoje ir laikė puikiausius arklius; nors jis pasižymėjo sąmoju, bet buvo laikomas tokiu lengvabūdžiu, jog nekėlė vyriausybei jokių įtarimų. Vanina tikėjosi apsukti jam galvą ir padaryti jį parankiu savo planų vykdytoju. Kadangi don Livijus buvo monsinjoro Savelio-Katancaros, Romos gubernatoriaus ir policijos ministro, sūnėnas, Vanina vylėsi, jog šnipai nedrįs jo sekti.

Keletą dienų Vanina rodė maloniajam don Livijui didelį palankumą, paskui staiga pareiškė niekados už jo netekėsianti; jis esąs, jos manymu, pernelyg lengvabūdis.

— Jei nebūtumėt vaikas,— tarė ji,— jūsų dėdės valdiniai neturėtų nuo jūsų paslapčių. Pavyzdžiui, kas ketinama daryti su karbonarais, neseniai suimtais Forlyje?

Po dviejų dienų don Livijus atėjo jai pasakyti, kad visi Forlyje suimtieji karbonarai pabėgę. Vanina pažvelgė į jį didelėmis juodomis akimis, karčiai, paniekinamai šyptelėjo ir visą vakarą nesiteikė pratarti jam nė žodžio.

Po dienos don Livijus rausdamas jai prisipažino anuokart buvęs apgautas.

— Bet man pavyko gauti raktą nuo dėdės kabineto,— pareiškė jis.— Iš ten rastų dokumentų sužinojau, kad iš įtakingiausių kardinolų ir prelatų sudaryta kongregacija (arba komisija) posėdžiauja labai slaptai ir tariasi, ar tuos karbonarus teisti Ravenoje ar Romoje. Devyni Forlyje suimti karbonarai ir jų vadas, kažkoks Misirilis, kuris iš kvailumo pats pasidavė, šiuo metu laikomi San Leonės pilyje.

Kunigaikščiui ištarus žodį „kvailumas", Vanina skaudžiai jį įgnybo.

— Aš pati noriu įeiti į jūsų dėdės kabinetą ir savo akimis pamatyti tuos oficialius dokumentus; jūs turbūt blogai perskaitėte.

Išgirdęs tuos žodžius, don Livijus sudrebėjo; Vanina reikalavo iš jo beveik neįmanomo dalyko; bet tos merginos aikštingumas tik stiprino jo meilę. Po kelių dienų Vanina, persirengusi vyru, dailia Savelio tarnų livrėja, praleido pusvalandį policijos ministro kabinete, vartydama slapčiausius dokumentus.

Ją apėmė neapsakomas džiaugsmas, suradus eilinį protokolą apie kaltinamąjį Pjetrą Misirilį. Jos rankos drebėjo, laikant šį dokumentą. Dar kartą skaitydama tą vardą, ji vos neapalpo. Išeidama iš Romos gubernatoriaus rūmų, Vanina leidosi don Livijaus pabučiuojama.

— Jūs garbingai išlaikote bandymus, aš noriu dar jus išmėginti.

Taip pagirtas jaunasis kunigaikštis būtų galėjęs padegti Vatikaną, kad tik įsiteiktų Vaninai.

Tą patį vakarą buvo balius pas Prancūzijos ambasadorių; Vanina daug šoko ir beveik visą laiką su don Livijum. Jis buvo apsvaigęs iš laimės — reikėjo neleisti jam atsikvošėti.

— Mano tėvas kartais būna labai keistas,— tarė jam kartą Vanina.— Šįryt jis išvarė du tarnus, ir tie atėjo pas mane ašarodami. Vienas prašėsi įtaisomas pas jūsų dėdę, Romos gubernatorių; antrasis, tarnavęs artilerijoje prancūzų valdymo metu, norėtų gauti vietą šv. Angelo pilyje.

— Imu juos abu pas save,— gyvai atsakė jaunasis kunigaikštis.

— Argi aš jus to prašau? — išdidžiai atkirto Vanina.— Aš jums požodžiui pakartojau tų nelaimingųjų prašymą; jie turi gauti tai, ko prašo, ir nieko daugiau.

Sunkesnio prašymo negalima buvo sugalvoti. Monsinjoras Katancara anaiptol nepasižymėjo patiklumu ir į savo namus įsileisdavo tik jam gerai žinomus žmones.

Gyvendama, iš šalies žiūrint, įvairiausių malonumų kupiną gyvenimą, Vanina buvo labai nelaiminga, ją graužė sąžinė. Lėta įvykių eiga ją žudė. Tėvo reikalų patikėtinis parūpino jai pinigų. Ką daryti? Palikti tėvo namus ir vykti į Romaniją pamėginti išvaduoti savo meilužį? Nors toji mintis buvo neprotinga, Vanina jau bu-

vo besiryžtanti ją įgyvendinti, tik atsitiktinumas jos pasigailėjo.

Don Livijus jai pranešė:

— Dešimt Misirilio ventos karbonarų bus perkelti į Romą, tik egzekucija, paskelbus nuosprendį, turės būti įvykdyta Romanijoj. Štai ką mano dėdė šįvakar išgavo iš popiežiaus. Visoje Romoje tik jūs ir aš žinome šią paslaptį. Jūs patenkinta?

— Jūs tampate tikru vyru,— atsakė Vanina.— Padovanokite man savo portretą.

Išvakarėse tos dienos, kada Misirilis turėjo atvykti į Romą, Vanina sugalvojo dingstį nuvažiuoti į Čitą Kastelaną. Šio miesto kalėjime buvo apnakvindinti karbonarai, perkeliami iš Romanijos į Romą. Misirilį ji pamatė rytą, išvežamą iš kalėjimo: sėdėjo vežimėlyje vienas, surakintas grandinėmis; jis pasirodė jai labai išblyškęs, bet visai nenusiminęs. Kažkokia senutė metė jam puokštę žibuoklių. Misirilis nusišypsojo dėkodamas.

Išvydus mylimąjį, visi Vaninos prisiminimai tarsi atgijo, ir ji pajuto naują jėgų antplūdį. Gerokai anksčiau prieš tą susitikimą ji išgavo garbingą paaukštinimą abatui Kariui, šv. Angelo pilies, kur turėjo būti uždarytas jos mylimasis, kapelionui; ji pasirinko tą gerąširdį kunigą savo nuodėmklausiu. O Romoje būti kunigaikštytės, gubernatoriaus dukterėčios, nuodėmklausiu — ne taip jau paprastas dalykas.

Forlio karbonarų byla truko neilgai. Norėdama atsikeršyti už tai, kad negalėjo sutrukdyti jų atgabenimo į Romą, kraštutiniųjų reakcionierių partija pasistengė prastumti į komisiją, kuri turėjo teisti karbonarus, didžiausius garbėtroškas prelatus. Komisijai pirmininkavo policijos ministras.

Įstatymas prieš karbonarus buvo aiškus: Forlio sąmokslininkai negalėjo turėti jokios vilties; tačiau jie visomis galimomis gudrybėmis gynė savo gyvybę. Teisėjai ne tik nuteisė juos mirti, bet kai kurie net reikalavo žiaurių kankinimų, nukirsti plaštaką ir t. t.

Policijos ministras, kurio karjera jau buvo garantuota (nes ši vieta paliekama tik gavus kardinolo skrybėlę), nematė jokio reikalo kirsdinti plaštakų: pranešda-

mas apie nuosprendį popiežiui, jis pasiūlė mirties bausmę visiems nuteistiesiems pakeisti keleriais metais kalėjimo. Tik vieną Pjetrą Misirilį aplenkė malonė. Ministras laikė šį jaunuolį pavojingu fanatiku, be to, Misirilis anksčiau buvo nuteistas mirti už jau minėtų dviejų karabinierių nužudymą.

Vanina sužinojo apie nuosprendį ir apie bausmės sušvelninimą, kai tik ministras grįžo iš popiežiaus.

Kitą dieną, parėjęs į rūmus apie vidurnaktį, monsinjoras Katancara niekur nerado savo kamerdinerio. Nustebęs ministras paskambino keletą kartų. Pagaliau pasirodė senas pusprotis tarnas; netekęs kantrybės, nutarė nusirengti pats. Buvo labai karšta. Užrakinęs duris, jis nusiėmė fraką ir susukęs sviedė jį ant kėdės. Smarkiai mestas drabužis perlėkė per kėdę ir užkliudė muslininę langoužuolaidą, už kurios išryškėjo žmogaus figūra. Ministras skubiai puolė prie lovos ir stvėrė pistoletą. Kai jis vėl grįžo prie lango, į jį žengė labai jaunas vyriškis, apsirengęs jo tarnų livrėja, su pistoletu rankoje. Jį išvydęs, ministras nusitaikė ir jau norėjo šauti, bet jaunuolis tarė juokdamasis:

— Monsinjore, ar gi nepažįstate Vaninos Vanini?

— Ką reiškia tas kvailas pokštas? — paklausė įpykęs ministras.

— Pasikalbėkime ramiai,— tarė mergina.— Visų pirma, jūsų pistoletas neužtaisytas.

Ministras nustebęs įsitikino, kad tai tiesa. Tada iš liemenės kišenės jis išsitraukė durklą.[1]

Vanina tarė žavingai įskamiu tonu:

— Sėskime, monsinjore.

Ir pati kuo ramiausiai atsisėdo ant sofos.

— Ar jūs bent esate viena? — paklausė ministras.

— Visiškai viena, prisiekiu! — sušuko Vanina.

---

[1] Romos prelatas, be abejo, nesugebėtų narsiai vadovauti armijos korpusui, kaip tai ne kartą darė divizijos generolas, kuris buvo policijos ministras Paryžiuje Malė perversmo metu; bet jis niekados nesiduotų taip lengvai suimamas savo namuose. Jis būtų pabūgęs kolegų pašaipos. Romietis, kuris žino esąs nekenčiamas, visada gerai apsiginklavęs. Autorius manė, kad nebūtina aiškinti daugelį kitų mažų skirtumų tarp Paryžiaus ir Romos gyventojų elgsenos ir kalbėsenos. Anaiptol nemenkindamas tų skirtumų, jis tarėsi privaląs juos drąsiai parodyti. Autoriaus vaizduojami romiečiai neturi garbės būti prancūzais. *(Aut. pastaba.)*

Ministrui parūpo tai patikrinti: jis apėjo visą kambarį ir visur atidžiai pažiūrėjo; paskui atsisėdo ant kėdės per tris žingsnius nuo Vaninos.

— Na kam gi man,— tarė Vanina švelniai ir ramiai,— kėsintis į protingo žmogaus gyvybę? Juk tada jo vietą greičiausiai užimtų koks nors silpnabūdis karštakošis, galintis pražudyti save ir kitus?

— Ko gi jums reikia, panele? — paklausė ministras susierzinęs.— Ši scena man visiškai nepatinka ir ją reikia baigti.

— Tai, ką noriu pridurti,— išdidžiai atsakė Vanina, staiga užmiršdama mandagų toną,— labiau svarbu jums negu man. Kai kas pageidauja, kad karbonaras Misirilis liktų gyvas, jei jis bus nužudytas, jūs neišgyvensite ilgiau už jį nė savaitės. Aš visu tuo nė kiek nesu suinteresuota. Pokštą, kuriuo jūs nusiskundžiate, iškrėčiau pirmiausia šiaip sau, pramogai, be to, norėdama padaryti paslaugą vienai savo bičiulei. Aš panūdau,— Vanina vėl prašneko gerai išauklėtos damos tonu,— pasitarnauti protingam žmogui, kuris netrukus taps mano dėde ir, reikia manyti, plačiai išgarsins savo giminę.

Nuo ministro veido išnyko nepasitenkinimo išraiška: Vaninos grožis, be abejo, prisidėjo prie to greito pasikeitimo. Romoje buvo gerai žinoma monsinjoro Katancaros silnybė gražioms moterims, o Vanina persirengusi Savelio namų tarno drabužiais, su dailiai aptemptomis šilkinėmis kojinėmis, raudona liemene, sidabro galionais apsiuvinėta žydra livrėja, su pistoletu rankoje, atrodė žavinga.

— Būsimoji mano dukterėčia,— tarė ministras beveik juokdamasis,— jūs iškrėtėte didelę išdaigą, ir turbūt ne paskutinę.

— Tikiuosi, kad toks išmintingas žmogus kaip jūs,— atsakė Vanina,— saugos mano paslaptį, ypač nuo don Livijaus: o kad jus palenkčiau, brangusis dėde, aš jus pabučiuosiu, tik išgelbėkite gyvybę mano bičiulės globotiniui.

Tęsiant pokalbį tuo pusiau juokaujamu tonu, kokiu Romos damos moka tvarkyti pačius svarbiausius reikalus, Vaninai pavyko paversti šį susitikimą, pradėtą

su pistoletu rankoje, lyg ir kokiu jaunosios kunigaikštienės Saveli vizitu pas savo dėdę, Romos gubernatorių.

Nors monsinjoras Katancara išdidžiai atmetė mintį, kad leidosi įbauginamas, jis netrukus ėmė dėstyti dukterėčiai visus sunkumus, su kuriais jam tektų susidurti, jei mėgintų išgelbėti Misiriliui gyvybę. Šnekėdamas ministras vaikštinėjo su Vanina po kambarį; stabtelėjęs paėmė nuo židinio ropinę ir įsipylė į krištolinę stiklinę limonado. Jau buvo bekeliąs ją prie lūpų, bet Vanina staigiai pastvėrė ją ir, truputį palaikiusi rankoje, tarsi išsiblaškiusi išmetė į sodą. Po valandėlės ministras paėmė iš dėžutės šokoladinį saldainį, Vanina atėmė jį ir pasakė juokdamasi:

— Saugokitės, čia viskas užnuodyta, nes norėta jūsų mirties. Tai man pavyko išprašyti pasigailėjimą savo būsimajam dėdei. Kaip matote, nenorėjau ateiti į Savelių šeimą visiškai tuščiomis rankomis.

Monsinjoras Katancara labai nustebo. Jis padėkojo dukterėčiai ir suteikė jai didelių vilčių dėl Misirilio išgelbėjimo.

— Vadinasi, sutarta! — sušuko Vanina.— O įrodymui — štai atpildas,— tarė ji, bučiuodama ministrą.

Ministras priėmė atlygį.

— Turiu jums pasakyti, brangioji Vanina,— pridūrė jis,— kad aš pats nemėgstu kraujo. Be to, esu dar jaunas, nors jums gal atrodau senis, ir galiu sulaukti laikų, kai šiandien pralietas kraujas iškils kaip gėdos dėmė.

Laikrodis išmušė antrą valandą, kai monsinjoras Katancara lydėjo Vaniną iki sodo vartelių.

Kai ministras, praslinkus dviem dienom, nuvyko pas popiežių, ne juokais susirūpinęs žygiu, kurio ketino imtis, jo šventenybė jam tarė:

— Visų pirma, noriu jus paprašyti vienos malonės. Vienam iš Forlio karbonarų palikta mirties bausmė; toji mintis neleidžia man ramiai miegoti: reikia išgelbėti tą žmogų.

Matydamas, kad popiežius jau tvirtai apsisprendęs, ministras ilgai prieštaravo, bet pagaliau surašė dekretą,

arba *motu proprio* [1], kurį popiežius pasirašė, nepaisydamas nusistovėjusių papročių.

Vanina galvojo, kad jai gal pavyks išgauti savo mylimajam amnestiją, bet, ko gero, bus mėginama jį nunuodyti.

Dar popiežiaus dekreto išvakarėse Misirilis gavo iš savo nuodėmklausio, abato Kario, keletą pakelių jūros sausainių ir buvo įspėtas neliesti kalėjime duodamo maisto.

Vėliau, sužinojusi, kad Forlio karbonarai bus perkelti į San Leonės pilį, Vanina sumanė pasimatyti su Pjetru, kai jis važiuos pro Čitą Kastelaną. Ji atvyko į šį miestą para anksčiau už kalinius ir rado ten abatą Karį, atvažiavusį prieš keletą dienų. Jam pavyko gauti kalėjimo sargo leidimą, kad Misirilis galėtų išklausyti vidurnaktį mišių kalėjimo koplyčioje. Ir dar: jei Misirilis sutiksiąs, kad jam ant rankų ir kojų būtų uždėtos grandinės, sargas pasitrauksiąs prie koplyčios durų, kad galėtų matyti kalinį, už kurį yra atsakingas, bet pokalbio nesiklausysiąs.

Pagaliau išaušo diena, kai turėjo išsispręsti Vaninos likimas. Iš pat ryto ji užsidarė kalėjimo koplyčioje. Kas galėtų išreikšti mintis, kurios ją kamavo tą ilgą dieną? Ar Pjetras myli ją taip stipriai, kad galėtų atleisti? Ji išdavė jo ventą, bet išgelbėjo jam gyvybę. Kai proto balsas paimdavo viršų, Vanina tikėdavosi, kad Pjetras sutiks palikti Italiją, išvažiuoti drauge su ja: juk ji nusidėjo tik todėl, kad per daug jį mylėjo. Kai išmušė keturias, Vanina iš tolo išgirdo gatvėje kanopų bildesį: tai jojo karabinieriai. Kiekvienas žingsnis aidėjo jos širdyje. Veikiai ji išgirdo dardant vežimus, kuriais buvo gabenami kaliniai. Vežimai sustojo aikštelėje priešais kalėjimą. Vanina pamatė, kaip du karabinieriai pakėlė Misirilį — jis sėdėjo vienas vežimėlyje, sukaustytas tokiomis sunkiomis grandinėmis, kad negalėjo pajudėti.

— Vis dėlto jis gyvas! — sušnabždėjo ji pro ašaras.— Jie dar jo nenunuodijo!

---

[1] Savo noru, niekieno neverčiamas — nuo Inocento III laikų popiežiaus paliepimų pavadinimas, reiškiąs, kad jie padaryti popiežiui įsakius *(lot.)*.

Tas vakaras jai buvo tikra kankynė. Aukštai ties altoriumi kabanti lempelė, kuriai kalėjimo sargas pašykštėjo aliejaus, viena kraupiai spingsėjo tamsioje koplyčioje. Vaninos akys klaidžiojo antkapiais, išmūrytais keliems viduramžių didikams, kurie buvo mirę gretimame kalėjime. Jų statulos žvelgė į ją rūsčiais veidais.

Jau seniai nutilo visi garsai; Vanina laukė, paskendusi niūriose mintyse. Veik po vidurnakčio ji išgirdo lengvą šlamesį, tarsi šikšnosparnis būtų praskridęs. Norėjo žingtelėti žingsnį ir beveik apalpusi susmuko ant altoriaus grotelių. Tą pačią akimirką du vaiduokliai išdygo prieš pat ją, nors ji negirdėjo jų įeinant. Tai buvo kalėjimo sargas ir Misirilis, visas supančiotas grandinėmis. Sargas atidarė žibintą ir pastatė jį ant grotelių, šalia Vaninos, taip, kad pats galėtų gerai matyti kalinį. Paskui pasitraukė visai prie durų. Vos tik jis pasišalino, Vanina puolė Misiriliui ant kaklo. Glausdama jį prie savęs, ji jautė tik šaltas ir aštrias grandines. „Kas jį surakino tomis grandinėmis?"— pagalvojo Vanina.

Ji nepatyrė jokio džiaugsmo, apkabinusi savo mylimąjį. Prie šio skausmo prisidėjo kitas, dar aitresnis, valandėlę jai pasirodė, kad Misirilis žino apie jos nusikaltimą — taip šaltai jis ją sutiko.

— Miela drauge,— tarė jis pagaliau,— gailiuosi sužadinęs jūsų meilę ir veltui ieškau savyje privalumų, kurie būtų galėję ją jums įkvėpti. Grįžkime, patikėkite manimi, prie krikščioniškesnių jausmų, užmirškite kadaise mus apgavusias iliuzijas; aš negaliu būti jūsų. Nuolatinės nesėkmės, lydėjusios mano žygius, kilo galbūt iš to, kad aš visą laiką gyvenau mirtinoje nuodėmėje. Juk reikia tik paklausyti sveiko proto balso: kodėl gi nebuvau suimtas su savo draugais tą nelemtąją naktį Forlyje? Kodėl pavojaus akimirką nebuvau savo poste? Kodėl tai davė pagrindo kilti skaudžiausiems įtarimams? Todėl, kad Italijos laisvė nebuvo vienintelė mano aistra.

Vanina negalėjo atitokti iš nustebimo — kaip Misirilis pasikeitė! Nors nebuvo labai sulysęs, tačiau atrodė kaip trisdešimtmetis. Vanina išsiaiškino tą pasikeitimą blogomis kalėjimo sąlygomis ir pravirko.

— Ak,— sušuko ji,— kalėjimo sargai tiek kartų žadėjo, kad su tavim gerai elgsis!

O jaunojo karbonaro širdyje, artėjant mirčiai, vėl atgijo visi religiniai jausmai, kurie derinosi su karštu troškimu išvaduoti Italiją. Pamažu Vanina ėmė suprasti, kad stebinantis mylimojo pasikeitimas, kuris jai taip krito į akis, buvo grynai moralinio pobūdžio, o anaiptol ne blogų kalėjimo sąlygų išdava. Jos sielvartas, kuris jai atrodė beribis, dar labiau sustiprėjo.

Misirilis tylėjo; nedaug trūko, ir Vanina, rodės, uždus nuo raudų. Pjetras, pats truputį susijaudinęs, pasakė:

— Jei ką nors mylėjau šiame pasaulyje, tai tik jus, Vanina; bet ačiū dievui, dabar beturiu vieną tikslą gyvenime: mirsiu kalėjime arba žūsiu, kovodamas dėl Italijos laisvės.

Vėl stojo tyla. Vanina veltui mėgino kalbėti: ji nepajėgė ištarti nė žoždio. Misirilis pridūrė:

— Pareiga yra žiauri, miela drauge, bet jei nebūtų sunku ją atlikti, kuo gi pasireikštų didvyriškumas? Duokite man žodį, kad nebesistengsite susitikti su manimi.

Jis krustelėjo riešą, kiek leido ankštai suveržta grandinė, ir ištiesė pirštus Vaninai.

— Leiskite žmogui, kuris buvo jums brangus, duoti protingą patarimą: tekėkite už pagarbos verto vyro, kurį tėvas jums nuskyrė. Nedarykite jam jokių nemalonių prisipažinimų, bet, kita vertus, nesistenkite susitikti su manimi; būkime nuo šiol svetimi vienas antram. Esate paaukojusi nemažai pinigų tėvynės labui; jei kada nors ji bus išvaduota iš tironų jungo, visi tie pinigai bus jums grąžinti iš valstybės lėšų.

Vanina buvo priblokšta. Pjetro akys sužibo tik tą akimirką, kai jis ištarė žodį tėvynė.

Pagaliau išdidumas atėjo jaunajai kunigaikštytei į pagalbą.

Ji buvo apsirūpinusi deimantais ir dildėmis. Nieko neatsakydama, ji padavė juos Misiriliui.

— Priimu iš pareigos,— tarė jis,— nes privalau pabėgti; bet aš jūsų niekados nebematysiu, prisiekiu, nors ir matau, kaip jūs manimi rūpinatės. Sudie, Vanina! Pri-

žadėkite, jog niekados man nerašysite, niekados nesistengsite susitikti su manim; palikite mane vien tėvynei, jums aš esu miręs. Sudie.

— Ne! — sušuko Vanina įniršusi.— Aš noriu, kad tu žinotum, ką esu padariusi iš meilės tau.

Ir ji papasakojo jam apie visus savo žygius nuo tos akimirkos, kai Misirilis paliko San Nikolo pilį ir nuėjo pasiduoti legatui. Baigusi savo pasakojimą, Vanina sušnibždėjo:

— Visa tai niekai! Aš padariau dar daugiau iš meilės tau.

Ir ji papasakojo apie savo išdavystę.

— Ak pabaisa! — sušuko Pjetras įsiutęs, puldamas ją ir mėgindamas užmušti savo grandinėmis.

Būtų tai ir įvykdęs, jei, išgirdęs riksmą, nebūtų atskubėjęs sargas. Jis sučiupo Misirilį.

— Še, pabaisa! Nenoriu už nieką tau būti skolingas! — sušuko Misirilis Vaninai, sviesdamas jai, kiek leido grandinės, dildes ir deimantus, ir greitai išėjo.

Vanina liko visiškai sugniuždyta. Ji grįžo į Romą, ir netrukus laikraštyje pasirodė skelbimas, kad ji ištekėjo už kunigaikščio don Livijaus Savelio.

VIKTORIJA AKORAMBONI

Mano taip pat ir skaitytojo nelaimei, tai nėra romanas, o tikslus vertimas vieno labai rimto pasakojimo, surašyto Padujoje 1585 metų gruodžio mėnesį.

Prieš keletą metų būdamas Mantujoj, ieškojau ten eskizų ir nedidelių paveikslų, pagal mano kuklią piniginę, bet tik tokių tapytojų, kurie gyveno prieš 1600 metus; apie šį laikotarpį galutinai sunyko italų originalumas, kuriam jau grėsė didelis pavojus, 1530 metais užėmus Florenciją.

Vietoje paveikslų vienas senas, didžiai turtingas ir be galo šykštus patricijus pasiūlė man pirkti iš jo ir dar labai brangia kaina keletą senų, nuo laiko pageltusių rankraščių; paprašiau leisti juos peržiūrėti; jis sutiko, pridurdamas, kad pasitikįs mano sąžiningumu: jei aš rankraščių nepirksiąs, tai turėsiąs užmiršti ir perskaitytąsias viliojančias istorijas.

Su ta sąlyga aš sutikau ir peržiūrėjau, nors nuo to smarkiai nukentėjo mano akys, tris ar keturis šimtus tomų, kuriuose prieš du ar tris šimtmečius sukaupta tragiškų įvykių aprašymai, laiškai, šaukią į dvikovą, kilmingų kaimynų susitaikinimo sutartys, įvairūs atsiminimai ir t. t. ir t. t. Senasis jų savininkas už šiuos rankraščius reikalavo milžiniškos sumos. Po ilgų derybų aš labai brangia kaina nusipirkau teisę nusirašyti kai kurias man patikusias kronikas, kuriose atsispindi Italijos papročiai apie 1500 metus. Turiu jų dvidešimt du tomus in folio, ir vieną iš tų pasakojimų, tiksliai išverstą, skaitytojas čia ir perskaitys, jei tik bus apsišarvavęs kantrybe. Esu susipažinęs su XVI amžiaus Italijos istorija ir manau, kad žemiau aprašomas įvykis yra

visiškai tikras. Stengiausi, kad vertime tas senoviškas italų stilius, rūstus, paprastas, be galo neaiškus ir perkrautas užuominų į dalykus bei idėjas, rūpėjusias žmonėms popiežiaus Siksto V (1585) laikais, nebūtų nuspalvintas šiuolaikinės grožinės literatūros atspindžiais ir mūsų amžiaus, laisvo nuo prietarų sąvokomis.

Nežinomas rankraščio autorius — labai apdairi asmenybė: jis niekados nereiškia savo nuomonės apie faktą, niekados iš anksto nenuteikia skaitytojo; vienintelis jo rūpestis — pasakoti tiesą. Jei kartais jis nesąmoningai ir būna vaizdingas, tai dėl to, kad apie 1585 metus tuščias pasipūtimas negaubdavo visų žmogaus veiksmų afektacijos aureole; manyta, kad norint paveikti kaimyną, reikia išreikšti savo mintis kaip galima aiškiau. Apie 1585 metus niekas, išskyrus juokdarius, laikomus dvaruose, ar poetus, nesistengė gražbyliauti. Anuomet dar nesakyta: „Aš mirsiu prie jūsų didybės kojų", nors ką tik buvo pasiųsta ieškoti pašto arklių, ketinant pabėgti; tokio pobūdžio išdavystės dar nežinota. Kalbėta mažai, ir kiekvienas nepaprastai atidžiai klausydavo to, kas jam būdavo sakoma.

Taigi, maloningas skaitytojau, neieškok čia aštraus, gyvo stiliaus, žėrinčio pačiomis naujausiomis užuominomis į madingus jausmus; juo labiau nesitikėk rasti viliojančių emocijų, būdingų Žorž Sand romanams; ši didi rašytoja iš Vitorijos Akoramboni gyvenimo ir nelaimių būtų sukūrusi šedevrą. Nuoširdus pasakojimas, kurį tau pateikiu, tegali turėti kuklesnius — istorinio tikroviškumo — pranašumus. Jei atsitiktinai, važiuodamas vienas pašto karieta nakčiai besiartinant, susimąstysi apie didįjį žmogaus širdies pažinimo meną, tai savo samprotavimų išeities tašku galėsi paimti čia pateikiamos istorijos aplinkybes. Joje autorius viską pasako, viską paaiškina, nepalikdamas nieko skaitytojo vaizduotei, jis rašė, praslinkus dvylikai dienų po herojės mirties.[1]

[1] Itališkasis rankraštis saugomas „Revue des Deux Mondes" redakcijoje.

Vitorija Akoramboni gimė labai kilmingoje šeimoje, Agubio miestelyje, Urbino hercogystėje. Nuo pat vaikystės ji kreipė į save visų dėmesį retu ir nepaprastu grožiu; bet šitas grožis sudarė tik mažą dalelytę jos žavumo: jai netrūko nė vieno iš tų privalumų, kurie verčia gėrėtis aukštos kilmės mergina; tačiau tarp tiek daugelio nepaprastų jos savybių labiausiai pažymėtinas ir, galima sakyti, bemaž stebuklingas buvo kažkoks žavingas patrauklumas, iš pirmo žvilgsnio palenkdavęs į ją kiekvieno širdį ir valią. O to paprastumo, suteikiančio kažkokios galios kiekvienam jos žodžiui, nedrumstė joks dirbtinumo šešėlis; iš karto pajusdavai pasitikėjimą šia mergina, apdovanota tokiu neišpasakytu grožiu. Gal ir būtų galima kaip nors atsispirti šiems burtams, ją matant tik iš tolo; bet išgirdus jos balsą, o ypač pačiam su ja pasikalbėjus,— buvo visiškai nebeįmanoma nepasiduoti tokiam nuostabiam jos žavumui.

Daugelis jaunų kavalierių Romoje, kur savo rūmuose Rustikuči aikštėje, prie šv. Petro bažnyčios, gyveno jos tėvas, varžėsi dėl jos rankos. Buvo daug pavyduliavimo ir rungtyniavimo, bet pagaliau Vitorijos tėvai iš visų jaunikių parinko Feličę Pereti, sūnėną kardinolo Montalto, kuris vėliau tapo popiežium Sikstu V, laimingai viešpataujančiu ir po šiai dienai.

Feličė, kardinolo sesers Kamilės Pereti sūnus, anksčiau vadinęsis Frančesku Minjučiu, gavo Feličės Pereti pavardę po to, kai buvo dėdės iškilmingai įsūnytas.

Įeidama į Pereti namus, Vitorija, pati to nenumanydama, įnešė į juos tą pranašumą, kurį galima pavadinti lemtingu ir kuris ją visur lydėjo; neapsiriksi pasakęs, kad nenorint jos dievinti, reikėjo niekados nebūti jos mačius.[1] Meilė, kuria degė jai vyras, buvo arti tikros beprotybės; jos anyta Kamilė ir pats kardinolas Montaltas, atrodė, neturėjo žemėje kito užsiėmimo, kaip įspėti Vitorijos troškimus ir stengtis tučtuojau juos patenkinti. Visa Roma stebėjosi, kaip tas kardinolas, žinomas savo menkais ištekliais ne mažiau, kaip ir šlykštėjimusi bet kokia prabanga, jausdavo malonumą nuolat

užbėgti už akių visiems Vitorijos norams. Jauna, spindinti grožiu, visų garbinama Vitorija kartais turėdavo labai brangiai atsieinančių įgeidžių. Ji gaudavo iš savo naujųjų giminių vertingiausių brangenybių, perlų, žodžiu — visokių rečiausių daikčiukų, kurie tik pasirodydavo anais laikais labai gerai aprūpintose Romos auksakalių parduotuvėse.

Iš meilės mielajai seserėčiai kardinolas Montaltas, gerai žinomas savo griežtumu, elgėsi su Vitorijos broliais lyg su tikrais savo sūnėnais. Otavijus Akorambonis, vos sulaukęs trisdešimties metų, kardinolui Montaltui tarpininkaujant, buvo hercogo Urbino paskirtas ir popiežiaus Grigaliaus XIII patvirtintas Fosombronos vyskupu; Marčelas Akorambonis, nežabotos drąsos jaunuolis, apkaltintas daugeliu nusikaltimų, vos išsisuko nuo atkaklių corte[1] persekiojimų, galėjusių kainuoti jam gyvybę. Įgiję kardinolo globą, jis susigrąžino šiokią tokią ramybę.

Tretįjį Vitorijos brolį, Džiulijų Akorambonį, kardinolas Alesandras Sforca priėmė aukščiausioms pareigoms savo dvare, kai tik kardinolas Montaltas šito paprašė.

Žodžiu, jei žmonės mokėtų savo laimę matuoti ne besaikiais, niekad nepasotinamais savo troškimais, o gėrybėmis, kuriomis jie naudojasi iš tikrųjų, Vitorijos santuoka su kardinolo Montalto sūnėnu galėtų atrodyti Akorambonių šeimai žemiškosios laimės viršūne. Tačiau beprotiškas geidimas dar ir dar didesnės ir abejotinos naudos gali ir likimo malonėmis gausiai apdovanotiems žmonėms pakišti keistas ir pavojingas mintis.

Nėra abejonės, kad jei kuris iš Vitorijos giminaičių, kaip daugelis Romoje įtarė, trokšdamas aukštesnės pa-

[1] Kiek prisimenu, Milane, Ambrosijaus bibliotekoje, galima matyti grakščius, jausmo kupinus sonetus ir kitokius eilėraščius, sukurtus Vitorijos Akoramboni. Laikui bėgant, buvo sukurta gana gerų sonetų apie jos keistą likimą. Atrodo, kad ji buvo tiek pat protinga, kiek žavi ir graži.

[1] Tai buvo ginkluotas būrys, privalęs žiūrėti viešo saugumo, 1580 metų žandarai ir policininkai. Jiems vadovavo viršininkas, pavarde Bardželas, kuris buvo asmeniškai atsakingas už monsinjoro Romos gubernatoriaus (policijos prefekto) įsakymų vykdymą.

dėties, ir prisidėjo prie jos vyro pašalinimo iš gyvųjų tarpo, tai veikiai turėjo progos įsitikinti, jog daug išmintingiau būtų buvę tenkintis saikingomis maloningojo likimo teikiamomis gėrybėmis, kurios netrukus turėjo pasiekti viršūnę visa to, ko gali trokšti žmogaus ambicija.

Taigi Vitorija savo namuose gyveno kaip karalienė. Kartą vakare, kai Feličė Pereti su žmona buvo ką tik atsigulę, Vitorijos kambarinė, vardu Katerina, kilusi iš Bolonijos, įteikė jam laišką. Šį laišką buvo atnešęs Katerinos brolis Domenikas d'Akvaviva, pramintas Mancino (Kairiu). Tas žmogus buvo ištremtas iš Romos už daugelį nusikaltimų, bet, Katerinai prašant, Feličė buvo jam parūpinęs galingą savo dėdės kardinolo globą, ir Mancino dažnai užeidinėdavo pas Feličę, kuris juo labai pasitikėjo.

Laiškas, apie kurį kalbama, buvo rašytas Marčelo Akorambonio, kurį iš visų Vitorijos brolių Feličė užvis labiausiai mylėjo. Marčelas dažniausiai slapstydavosi už Romos, tačiau kartais išdrįsdavo įeiti į miestą ir tuomet rasdavo prieglaudą Feličės namuose.

Tame laiške, kuris buvo įteiktas taip nelaiku, Marčelas šaukėsi savo svainio Feličės Pereti pagalbos; jis maldavo ateiti jam į pagalbą ir pridūrė, kad labai skubiu reikalu laukiąs jo prie Montekavalo rūmų.

Feličė papasakojo žmonai apie keistą laišką, kuris jam buvo įteiktas, paskui apsirengė, bet nepasiėmė jokio ginklo, išskyrus špagą. Tik vieno, deglu nešino, tarno lydimas, jis jau buvo beišeinąs, bet jam kelią pastojo jo motina Kamilė, visos namiškės moterys, o tarp jų ir pati Vitorija; jos prisispyrusios prašė neišeiti iš namų tokiu vėlyvu metu. Kadangi jis moterų prašymams nenusileido, jos puolė ant kelių ir su ašaromis akyse maldavo jas išklausyti.

Šios moterys, o ypač Kamilė, buvo įbaugintos pasakojimų apie keistus dalykus, kurie įvykdavo kasdien ir likdavo nenubausti anais Grigaliaus XIII popiežiavimo laikais, kupinais neramumų ir negirdėtų pasikėsinimų. Jas stebino dar viena aplinkybė: kai Marčelas Ako-

rambonis išdrįsdavo pasirodyti Romoje, jis, paprastai, niekados neiškviesdavo Feličės, todėl toks poelgis, ir dar naktį, joms atrodė prašokąs bet kokias padorumo ribas.

Kupinas savo amžiui būdingo užsidegimo, Feličė nesidavė įbauginamas, o kai sužinojo, kad laišką atnešė Mancino, žmogus, kurį jis labai mylėjo ir kuriam ne kartą buvo padėjęs, niekas jo nebegalėjo sulaikyti, ir jis išėjo iš namų.

Kaip jau buvo sakyta, pirma jo ėjo tik vienas tarnas, deglu nešinas; bet vos tik nelaimingasis jaunuolis žengė keletą žingsnių Montekavalo įkalne, jis krito nukautas trimis šūviais iš arkebuzos. Matydami jį pasliką ant žemės, supuolė žudikai ir per kits kitą ėmė badyti durklais, kol įsitikino, kad jis tikrai nebegyvas. Bematant toji nelemta žinia buvo pranešta Feličės motinai ir žmonai, o per jas pasiekė ir jo dėdę kardinolą.

Kardinolas, nė kiek nepasikeitęs iš veido, neparodydamas jokio susijaudinimo, įsakė skubiai jį aprengti, po to pavedė save ir tą vargšę sielą (taip netikėtai užkluptą) Dievui. Paskui jis nuvyko pas dukterėčią ir su nuostabiu rimtumu, iš pažiūros visiškai ramus, sustabdė moterų klyksmus ir verksmus, jau aidinčius visuose namuose. Jo įtaka vargšėms moterims buvo tokia stipri, kad nuo tos valandėlės, ir net lavoną nešant iš namų, nepastebėta jų laikymesi, o taip pat neišgirsta nieko, kas bent kiek prasilenktų su įprastinio gedulo reikalavimais padoriose šeimose seniai lauktos mirties atveju. Na o paties kardinolo Montalto veide niekas nebūtų galėjęs įžiūrėti net santūrių paprasčiausio sielvarto žymių; nė kiek nepasikeitė jo dienotvarkė ar išorinio gyvenimo eiga. Roma, kuri su jai įprastu smalsumu sekė kiekvieną šio taip giliai įžeisto žmogaus žingsnį, veikiai tuo įsitikino.

Atsitiko taip, kad rytojaus dieną po Feličės nužudymo Vatikane buvo sušaukta konsistorija (kardinolų). Visas miestas buvo įsitikinęs, kad bent šią pirmąją dieną kardinolas Montaltas pasiprašys atleidžiamas nuo šios viešos pareigos. Ten iš tiesų jis turėtų pasirodyti tiekos ir tokių smalsių liudininkų akivaizdoje! Būtų se-

kamas mažiausias visai suprantamo silpnumo pasireiškimas, kurį vis dėlto asmenybei, taikančiai iš tokios aukštos vietos į dar aukštesnę, labiau dera nuslėpti, nes kiekvienas pripažins, kad tam, kuris stengiasi pakilti aukščiau už visus kitus, netinka rodytis tokiu pat žmogumi, kaip kiti.

Bet taip galvojusieji žmonės dvigubai apsiriko. Visų pirma, kardinolas Montaltas, savo papratimu, vienas iš pirmųjų pasirodė konsistorijos salėje, antra, net įžvalgiausieji negalėjo pastebėti jame kokių nors žmogiško susijaudinimo žymių. Priešingai, savo atsakymais tiems kolegoms, kurie dėl tokio žiauraus įvykio stengėsi pareikšti jam užuojautą, jis sugebėjo visus nustebinti. Apie jo dvasios stiprumą ir tariamą bejausmiškumą, patyrus tokią baisią nelaimę, bematant imta kalbėti visame mieste.

Tiesa, net pačioje konsistorijoje keletas žmonių, labiau nusimanančių apie dvaro manieras, priskyrė šį tariamą abejingumą ne jausmo stokai, o veikiau mokėjimui jį nuslėpti; šiai pažiūrai netrukus pritarė daugumą dvariškių. Iš tikrųjų buvo išmintingiau nesirodyti labai giliai įžeistu, nes įžeidėjas, be abejo, įtakingas asmuo, vėliau, ko gera, galėtų užkirsti kelią į aukščiausiąjį postą.

Kokia bebūtų to visiško išorinio abejingumo priežastis, viena yra tikra, kad jis apstulbino visą Romą ir Grigaliaus XIII dvarą. Bet grįžkime prie konsistorijos. Kai, kardinolams susirinkus, į salę įėjo pats popiežius, jis tuojau nukreipė žvilgsnį į kardinolą Montaltą, ir visi pamatė jo šventenybės akyse ašaras; o kardinolo veidas buvo, kaip paprastai, ramus.

Nustebimas dar labiau padidėjo, kai toje pačioje konsistorijoje, vos tik kardinolas Montaltas, priėjus jo eilei, atsiklaupė prieš jo šventenybės sostą duoti ataskaitos apie jam pavestus reikalus, popiežius, neleidęs jam pradėti, nesusivaldė ir balsu pravirko. Kai jo šventenybė pajėgė kalbėti, jis stengėsi paguosti kardinolą, pažadėdamas, kad toks siaubingas nusikaltimas būsiąs greitai ir griežtai nubaustas. Bet kardinolas, labai nuolankiai padėkojęs jo šventenybei, maldavo nepradėti ty-

rinėti šio įvykio, patikindamas, kad jis iš visos širdies atleidžiąs kaltininkui, kas jis bebūtų. Ir tuoj po to prašymo, išreikšto labai šykščiais žodžiais, kardinolas perėjo prie jam pavestų reikalų, tartum nieko ypatingo nebūtų įvykę.

Visų konsistorije dalyvavusių kardinolų žvilgsniai buvo nukreipti į popiežių ir į kardinolą Montaltą; nors labai sunku apgauti įgudusią dvariškių akį, tačiau nė vienas nedrįso pasakyti, kad kardinolo Montalto veide būtų atsispindėjęs nors mažiausias susijaudinimas, iš taip arti matant, kaip verkia jo šventenybė popiežius, kuris, tiesą pasakius, visiškai nebepajėgė susivaldyti. Šis stebinantis kardinolo Montalto abejingumas nepasikeitė per visą jo pasikalbėjimą su šventuoju tėvu. Net pats popiežius buvo to paveiktas ir, konsistorijai pasibaigus, nesusilaikė nepasakęs savo mylimam sūnėnui kardiolui San Sistui:

„Veramente, costui è un gran frate!" („Iš tikrųjų, šis žmogus — didis vienuolis!")[1]

Kardinolo Montalto laikymasis nė kiek nepasikeitė ir kitomis dienomis. Kaip įprasta tokiu atveju, jis priiminėjo kardinolus, prelatus ir Romos kunigaikščius, atėjusius pareikšti užuojautą, bet nė prie vieno iš jų, nepaisant juos siejančių ryšių, neleido sau ištarti kokio nors skausmo ar skundo žodžio. Su kiekvienu, trumpai pasidalijęs mintimis apie žemiškųjų dalykų nepastovumą, paremtais ir sustiprintais posakiais bei citatomis iš šv. Rašto ar bažnyčios tėvų darbų, jis sumaniai keisdavo temą ir pereidavo prie miesto naujienų arba privačių su juo kalbančio asmens reikalų, tarsi būtų norėjęs paguoti savo guodėjus.

Roma degė smalsumu, laukdama, kaip praeis vizitas, kurį kardinolui privalėjo padaryti kunigaikštis Paolas Džiordanas Orsinis, hercogas de Bračiano, pagal gandus, Feličės Pereti[2] mirties kaltininkas. Miestiečiai ma-

[1] Užuomina į veidmainiškumą, kurį pikti liežuviai priskiria vienuoliams. Sikstas V buvo elgetaujantis vienuolis ir persekiojamas savo ordine. Žr. jo gyvenimą, aprašytą Gregorijaus Leti, įdomaus istoriko, kuris meluoja ne daugiau, kaip bet kuris kitas.

[2] Feličė Pereti buvo nužudytas 1580 metais; jo dėdė buvo išrinktas popiežium 1585 metais.

nė, kad kardinolas Montaltas nepajėgs būti taip arti kunigaikščio ir kalbėtis su juo akis į akį, kuo nors neparodydamas savo jausmų.

Kai kunigaikštis atvyko pas kardinolą, gatvėje ir prie vartų buvo susitelkusi didžiulė minia, gausus būrys dvariškių užplūdo visus kambarius,— toks didelis buvo visų smalsumas stebėti abu pašnekovus. Tačiau nei vieno, nei antro veide negalima buvo pastebėti ko nors ypatingo. Kardinolas laikėsi visų dvaro etiketo taisyklių; veidą puošė linksma šypsena, ir jo kalbėjimo su kunigaikščiu maniera pasižymėjo rafinuotu mandagumu.

Po valandėlės, sėsdamas į karietą, kunigaikštis Paolas, likęs vienas su savo artimiausiais dvariškiais, negalėjo susilaikyti ir tarė juokdamasis:

„In fatto, è vero che costui è un gran frate!" (Tikra tiesa, kad šis žmogus didis vienuolis!), tarsi būtų norėjęs patvirtinti, kokie teisingi žodžiai išsprūdę popiežiui prieš keletą dienų.

Išmintingieji manė, kad kardinolo Montalto laikymasis tomis aplinkybėmis praskynęs jam kelią į popiežiaus sostą; nes daugelis susidarė apie jį tokią nuomonę, kad arba iš prigimties, arba iš krikščioniško dorovingumo jis nemokąs ar nenorįs niekam kenkti, nors ir turėtų visai rimtą pagrindą rūstauti.

Feličė Pereti nepaliko savo žmonai jokio testamento, todėl ji turėjo grįžti pas tėvus. Kardinolas Montaltas liepė, prieš išvykstant, perduoti jai drabužius, brangenybes ir, apskritai, visas dovanas, kurias gavo, būdama jo sūnėno žmona.

Trečią dieną po Feličės Pereti mirties, Vitorija drauge su motina persikėlė į kunigaikščio Orsinio rūmus. Vieni kalbėjo, kad taip pasielgti jas privertęs susirūpinimas asmeniniu saugumu: esą corte[1] grasinusi joms, kaip kaltinamoms pritarimu įvykdyti žmogžudystei, arba bent tuo, kad žinojusios apie ruošiamą pasikėsinimą prieš jį įvykdant. Kiti manė (ir vėlesni įvykiai, atrodo, patvirtino tuos spėliojimus), kad šitam žingsniui jas paskatinęs noras pasiekti santuokos, nes kuni-

[1] Corte nedrįsdavo įeiti į kunigaikščio rūmus.

gaikštis pažadėjęs Vitorijai ją vesti, kai tik ji būsianti laisva.

Tačiau nei tuomet, nei vėliau niekas taip ir nesužinojo Feličės mirties kaltininko, nors visi įtarinėjo vienas kitą. Vis dėlto daugelis juo laikė kunigaikštį Orsinį; visi žinojo jo meilę Vitorijai; jis tai buvo nedviprasmiškai pareiškęs; o po to įvykusios sutuoktuvės buvo svarus įrodymas, nes savo padėtimi toji moteris stovėjo nepalyginamai žemiau už kunigaikštį, ir tik aistringos meilės jėga galėjo iškelti ją iki santuokinės lygybės[1]. Visuomenės įsitikinimo nepakeitė nė Romos gubernatoriui adresuotas laiškas, paskelbtas keletą dienų po to įvykio. Šis laiškas buvo rašytas Čezario Palantierio, labai karšto būdo jaunuolio, ištremto iš Romos.

Tame laiške Palantieris pranešė, kad jo šviesybei miesto valdovui neverta esą vargintis ieškant kitur Feličės Pereti mirties kaltininko, nes jis pats, Palantieris, dėl įvairių nesusipratimų, kilusių tarp jų prieš kurį laiką, pasiuntęs žudikus.

Daugelis manė, kad toji žmogžudystė buvo įvykdyta ne be Akorambonių šeimos sutikimo; buvo kaltinami Vitorijos broliai, kurie esą susiviliojo troškimu susigiminiuoti su tokiu galingu ir turtingu kunigaikščiu. Ypač buvo kaltinamas Marčelas; pagrindą davė laiškas, išviliojęs nelaimingąjį Feličę iš namų. Blogai kalbėta ir apie pačią Vitoriją, sutikusią apsigyventi Orsinio rūmuose būsimosios žmonos teisėmis tuojau pat po vyro mirties. Sunku patikėti, kalbėjo visi, kad galima vienu akimirksniu išmokti naudotis trumpais ginklais, bent kurį laiką neišmėginus ilgųjų.[1]

Šios žmogžudystės ištyrimą atliko monsinjoras Portičis, Romos gubernatorius, Grigaliaus XIII įsakymu. Iš kvotos matyti tik tai, kad minėtasis Domenikas, pramintas Mancino, corte areštuotas, prisipažino ir be

[1] Pirmoji kunigaikščio Orsinio žmona, su kuria jis turėjo sūnų, vardu Virdžinijų, buvo Frančesko I, Toskanos didžiojo hercogo, ir kardinolo Fernando Medičio sesuo. Pritariant jos broliams, jis ją nužudė už neištikimybę. Tokie buvo garbės įstatymai, ispanų atnešti į Italiją. Žmonos neištikimybė lygiai įžeisdavo jos brolius, kaip ir vyrą.

[1] Užuomina į paprotį kautis špaga ir durklu.

kankinimų (tormentato), antrojo tardymo metu, 1585 metų vasario 24 dieną pareiškė:

„Kad Vitorijos motina buvo visa ko priežastis ir kad jai padėjo cameriera iš Bolonijos, kuri tuoj po nužudymo pasislėpė Bračiano tvirtovėje (priklausančioje kunigaikščiui Orsiniui, kur corte nebūtų drįsusi įeiti), ir kad nusikaltimo vykdytojai buvo Makjonė da Gubijus ir Paolas Barka de Bračiano, lancie spezzate (kareiviai) vieno sinjoro, kurio vardas nepaminėtas dėl svarbių priežasčių."

Prie šių svarbių priežasčių, manau, prisidėjo ir primygtini kardinolo Montalto prašymai, kad kvota būtų nutraukta; ir iš tikrųjų apie bylą jau nebekalbėta. Mancino buvo paleistas iš kalėjimo su precetto (įsakymu) tuojau grįžti į savo gimtinę ir neišvažiuoti iš tenai be specialaus leidimo, priešingu atveju jam gresianti mirties bausmė. Laisvė šiam žmogui buvo grąžinta 1583 metais, per šv. Liudviką, o kadangi toji diena taip pat buvo kardinolo Montalto gimimo diena, tai ši aplinkybė vis labiau sustiprina mano įsitikinimą, kad reikalas buvo šitaip baigtas, pastarajam prašant. Esant šitokiai silpnai valdžiai, kaip Grigaliaus XIII popiežiavimo metu, tokia byla galėjo turėti labai nemalonių pasekmių, niekam nesuteikdama naudos.

Tuo būdu corte veiksmai buvo sustabdyti, tačiau popiežius Grigalius XIII nenorėjo sutikti, kad kunigaikštis Paolas Orsinis, hercogas ne Bračiano, vestų našlę Akoramboni. Jo šventenybė, uždaręs pastarąją į tam tikrą kalėjimą, davė kunigaikščiui ir našlei precetto nesituokti be specialaus jo paties arba jo įpėdinių leidimo.

Grigalius XIII mirė (1585 m. pradžioje), ir teisės daktarai, kunigaikščio Paolo Orsinio užklausti, pareiškė, kad, jų nuomone, precetto nebetekęs galios, mirus jį išleidusiam popiežiui. Kunigaikštis nusprendė susituokti su Vitorija, nelaukdamas naujojo popiežiaus rinkimų. Tačiau santuoka negalėjo įvykti tučtuojau, kaip to pageidavo kunigaikštis, iš dalies dėl to, kad jis norėjo gauti Vitorijos brolių sutikimą, o Otavijus Akorambonis, Fosombronos vyskupas, nieku gyvu nenorėjo duoti

savo sutikimo; iš dalies dėl to, kad taip greitai nesitikėta Grigalaus XIII įpėdinio rinkimų. Taigi santuoka įvyko tik tą pačią dieną, kai popiežiumi tapo kardinolas Montaltas, taip suinteresuotas šia byla, tai yra 1585 metų balandžio 24 dieną; gal čia buvo atsitiktinumas, o gal kunigaikštis džiaugėsi, galėdamas parodyti, kad jis taip pat nebijąs c o r t e, naujajam popiežiui viešpataujant, kaip nebijojęs jos ir Grigaliaus XIII laikais.

Ši santuoka giliai įžeidė Sikstą V (tokį vardą pasirinko kardinolas Montaltas); jis jau atsisakė vienuoliui priderančios mąstysenos ir savo siela pakilo į aukštumą, į kurią Dievas jį ką tik pastatė.

Tačiau popiežius neparodė jokių pykčio žymių; tik kai kunigaikštis Orsinis drauge su Romos didikų minia išrinkimo dieną atvyko jam pabučiuoti kojos, turėdamas slaptą ketinimą pamėginti išskaityti šventojo tėvo veide, ko galima laukti ar bijoti iš šito taip mažai iki šiol tepažinto žmogaus,— jis suvokė, kad jau nebe laikas juokauti. Kai naujasis popiežius kažkaip keistai pažvelgė į kunigaikštį ir nė žodžio neatsakė į jo pasveikinimą, šis nutarė tuojau pat išsiaiškinti, kokie yra jo šventenybės ketinimai jo atžvilgiu.

Fernandui, kardinolui Medičiui (pirmosios žmonos broliui), ir ispanų ambasadoriui tarpininkaujant, kunigaikštis paprašė ir gavo audienciją pas popiežių jo kambariuose: ten jis kreipėsi į jo šventenybę su gerai apgalvota kalba. Neužsimindamas apie praeitį, jis išreiškė džiaugsmą dėl jo naujų aukštų pareigų ir pasiūlė jam, kaip tikrai ištikimas vasalas ir tarnas, visą savo turtą ir visas savo jėgas.

Popiežius [1] išklausė jį nepaprastai dėmesingai ir pagaliau pareiškė, jog niekas labiau už jį netrokštąs, kad Paolo Džiordano Orsinio gyvenimas ir veiksmai ateityje būtų verti Orsinių giminės kraujo ir tikro krikščionių riterio vardo; kad dėl buvusių santykių su šventuoju sostu ir su juo, popiežiumi, geriausiai jam galinti pasakyti jo paties sąžinė; tačiau kunigaikštis galįs būti

[1] Sikstas V, išrinktas popiežium 1585 metais, šešiasdešimt aštuonerių metų amžiaus, viešpatavo penkerius metus ir keturis mėnesius; jis kažkuo nepaprastai panašus į Napoleoną.

tikras dėl vieno dalyko, būtent, kad jei mielai atleidžiama už visa, ką Orsinis galėjęs padaryti Feličei Pereti ir Feličei kardinolui Montaltui, tai niekados tegul nesitiki atleidimo už dalykus, kuriuos jis ateityje galėtų padaryti prieš popiežių Sikstą; todėl popiežius siūląs jam tučtuojau išvaryti iš savo namų ir iš savo valdų visus plėšikus (tremtinius) ir piktadarius, kuriems ligi šiol teikdavęs prieglobstį.

Kokiu tonu bemalonėtų kalbėti Sikstas V nepaprastai mokėdavo paveikti savo pašnekovą; bet kai jis būdavo įpykęs ir grasindavo, atrodė, kad jo akys svaido žaibus. Viena yra tikra, kad kunigaikštis Paolas Orsinis, papratęs visą laiką bauginti popiežius, po šitokio jo šventenybės atsakymo — nieko panašaus jam neteko girdėti ištisus trylika metų,— buvo priverstas taip rimtai pagalvoti apie savo reikalus, jog tučtuojau iš švento tėvo rūmų jis nuskubėjo pas kardinolą Medičį papasakoti, kas atsitiko. Paskui, kardinolo patariamas, jis nutarė nedelsdamas išprašyti visus tuos nusikaltėlius, kuriems teikė prieglobstį savo rūmuose ir savo valdose, ir ketino kokia nors tinkama dingstimi kuo greičiausiai išvykti iš krašto, priklausančio tokio ryžtingo popiežiaus valdžiai.

Reikia pasakyti, kad kunigaikštis Paolas Orsinis nepaprastai nutuko; jo kojos buvo storesnės už normalaus žmogaus liemenį, o viena iš tų milžiniškų kojų sirgo vadinamąja l a l u p a (vilklige), kuri taip vadinama dėl to, kad sergančiai kūno daliai maitinti ant jos reikia dėti didelį kiekį šviežios mėsos; priešingu atveju, gailus skystis, nerasdamas negyvos mėsos ryti, pultų gyvus audinius aplink žaizdą.

Kunigaikštis tos ligos dingstimi išvyko į garsiąsias Albano maudykles, netoli Padujos, į kraštą, priklausantį Venecijos respublikai. Jis išvažiavo birželio vidury drauge su naująja savo žmona. Albanas buvo jam labai saugus prieglobstis, nes jau daugelį metų Orsinių giminę siejo su Venecijos respublika abipusiškos paslaugos.

Pasiekęs šį saugų kraštą, kunigaikštis tegalvojo vien apie malonumus gyventi įvairiose vietose ir tuo

tikslu išsinuomojo tris puikius rūmus: vienus Venecijoje — Dandolo rūmus Zeko gatvėje; antruosius Padujoje — Foskarinių rūmus puikioje aikštėje, vadinamoje Arena; trečiuosius jis išsirinko Salo vietovėje, žavingoje Gardo ežero pakrantėje: šie rūmai kitados priklausė Sforcų Palavičinių šeimai.

Venecijos sinjorai (respublikos vyriausybė) maloniai sutiko žinią apie tokio didiko atvykimą ir tuojau pat pasiūlė jam labai garbingą condotta (tai yra stambią, kasmet išmokamą sumą, kuri turėtų būti panaudota surinkti ir išlaikyti dviejų trijų tūkstančių vyrų korpusui, vadovaujamam paties kunigaikščio). Orsinis labai sumaniai atsisakė nuo šio pasiūlymo; jis liepė pranešti senatoriams, kad, jausdamas įgimtą ir jo šeimoje paveldimą polinkį, visa širdimi trokštų tarnauti šviesiausiajai respublikai, tačiau šiuo metu yra prisiekęs ištikimybę katalikų karaliui ir todėl laikąs netinkamu prisiimti dar kokį kitą įsipareigojimą. Toks ryžtingas atsakymas šiek tiek atšaldė senatorius. Iš pradžių jie buvo ketinę kunigaikščio atvykimo proga surengti jam miesto visuomenės vardu labai iškilmingą sutikimą, bet po jo atsisakymo nutarė priimti jį kaip privatų asmenį.

Apie visa tai informuotas, kunigaikštis Orsinis nusprendė visai neužsukti į Veneciją. Jis buvo jau netoli Padujos, bet aplenkė tą žavingą kraštą ir su visa savo palyda nuvyko į jam paruoštus rūmus Salo vietovėje. Gardo ežero pakrantėje. Ten jis praleido visą vasarą, maloniai ir įvairiai pramogaudamas.

Kai atėjo metas keisti buvimo vietą, kunigaikštis atliko keletą nedidelių kelionių, kurios parodė, kad jis jau nebegali pakelti nuovargio taip, kaip kitados; jis ėmė būkštauti dėl savo sveikatos; pagaliau nutarė praleisti keletą dienų Venecijoj, bet nuo to atkalbėjo jo žmona Vitorija, prišnekinusi jį ir toliau pasilikti Salo rūmuose.

Kai kas manė, kad Vitorija Akoramboni pastebėjo vyro gyvybei gresiantį pavojų ir prišnekino jį ten pasilikti vien dėl to, kad vėliau galėtų išvežti jį iš Italijos, pavydžiui, į kokį nors laisvą miestą Šveicarijoje;

tuo būdu, kunigaikščio mirties atveju, ji apsaugotų save ir savo asmeninį turtą.

Nežinia, kiek šis spėjimas buvo pagrįstas, tik viskas atsitiko kitaip, nes lapkričio 10 dieną naujas ligos priepuolis ištiko kunigaikštį Salo rūmuose, ir jis tučtuojau suprato, kas turi įvykti.

Jam pagailo savo nelaimingos žmonos; jis matė ją, pačiame jaunystės gražume netekusią gero vardo ir turtų, nekenčiamą visų Italijos valdovų, nelabai temylimą Orsinių šeimos ir nebeturinčią jokios vilties vėl ištekėti jam mirus. Būdamas kilnus ir sąžiningas sinjoras, jis savo valia surašė testamentą, kuriuo norėjo užtikrinti tos nelaimingosios likimą. Jis paliko jai pinigais ir brangenybėmis stambią šimto tūkstančių piastrų[1] sumą, neskaitant visų arklių, karietų ir kito kilnojamojo turto, kuriuo jis naudojosi šioje kelionėje. Visą likusį turtą jis užrašė Virdžinijui Orsiniui, savo vieninteliam sūnui iš pirmosios žmonos, kuri buvo Frančesko I, Toskanos didžiojo hercogo, sesuo (toji pati, nužudyta už neištikimybę, jos broliams pritariant).

Tačiau kokie netikri yra žmonių numatymai! Paolo Orsinio nurodymai, kuriais jis tarėsi užtikrinsiąs šiai nelaimingai jaunai moteriškei ramų gyvenimą, pavirto jos nelaimėmis ir pražūtimi.

Pasirašęs testamentą, kunigaikštis lapkričio 12 dieną pasijuto kiek geriau. Lapkričio 13 dienos rytą jam buvo nuleista kraujo, ir gydytojai, dėdami visą viltį tik į griežčiausią dietą, prisakė neduoti ligoniui jokio maisto.

Tačiau vos tik jie išėjo iš kambario, kunigaikštis pareikalavo paduoti pietus; niekas nedrįso jam prieštarauti, ir jis valgė ir gėrė, kaip paprastai. Tuoj po valgio jis neteko sąmonės ir dvi valandos prieš saulėlydį pasimirė.

Po tos staigios mirties Vitorija Akoramboni, savo brolio Marčelo lydima, su visu velionio kunigaikščio dvaru išvyko į Padują ir įsikūrė Foskarinių rūmuose, netoli Arenos,— tuose pačiuose, kuriuos buvo išsinuomojęs kunigaikštis Orsinis.

[1] Apie 2 000 000 frankų 1837 metais.

Netrukus ją aplankė jos brolis Flaminijus, naudojęsis dideliu kardinolo Farnezės palankumu. Tada Vitorija ėmėsi žygių, kad jai būtų išmokėta vyro testamentu paliktoji suma, siekianti šešiasdešimt tūkstančių piastrų grynais, kurie jai turėjo būti išmokėti per dvejus metus. Į šią sumą neįėjo kraitis bei visos jos turimos brangenybės ir kilnojamasis turtas. Kunigaikštis Orsinis testamente nurodė, kad Romoje arba bet kuriame kitame mieste, kurį pasirinks hercogienė, jai būtų nupirkta dešimties tūkstančių piastrų vertės rūmai ir šešių tūkstančių piastrų vertės vynuogynas (vasarnamis); be to, jis pažymėjo, kad būtų pasirūpinta jos padėties moteriai tinkamu maistu ir aptarnaujančiu personalu. Aptarnaujantį personalą turėjo sudaryti keturiasdešimt tarnų, taip pat atitinkamas arklių skaičius.

Sinjora Vitorija daug tikėjosi iš palankių jai Feraros, Florencijos ir Urbino kunigaikščių, taip pat iš kardinolų Farnezės ir Medičio, kuriuos velionis kunigaikštis buvo paskyręs testamento vykdytojais. Reikia pastebėti, kad testamentas buvo surašytas Padujoje ir atiduotas išnagrinėti jų prakilnybėms ponams Paricoliui ir Menokui, geriausiems tenykščio universiteto profesoriams, o šiandien tokiems garsiems teisės žinovams.

Kunigaikštis Lodovikas Orsinis atvyko į Padują atlikti savo priedermės velionio hercogo ir jo našlės atžvilgiu, o po to turėjo grįžti į Korfu salą, kur šviesiausioji respublika jį buvo paskyrusi gubernatoriumi.

Ginčas tarp sinjoros Vitorijos ir kunigaikščio Lodoviko pirmiausia iškilo dėl velionio hercogo arklių, kurių kunigaikštis nenorėjo pripažinti kilnojamuoju turtu įprastine to žodžio prasme; tačiau hercogienė įrodė, kad juos reikia laikyti kilnojamuoju turtu tikrąja to žodžio prasme, ir buvo nutarta, kad ji naudosis jais iki vėlesnio sprendimo; savo laiduotoju ji paskyrė sinjorą Soardį iš Bergamo, Venecijos respublikos kondotjerą, labai turtingą didiką, vieną iš geriausių tėvynės piliečių.

Antras nesutarimas kilo dėl sidabrinių indų, kuriuos velionis hercogas buvo atidavęs kaip užstatą kunigaikščiui Lodovikui už paskolintą iš jo pinigų sumą. Viskas buvo išspręsta teismo keliu, nes šviesiausiasis Feraros

hercogas stengėsi, kad paskutinioji velionio kunigaikščio Orsinio valia būtų tiksliai vykdoma.

Ši antroji byla buvo išspręsta gruodžio 23 dieną, sekmadienį.

Tą pačią naktį keturiasdešimt vyrų įsibrovė į Vitorijos Akoramboni namus. Jie vilkėjo keisto kirpimo lininiais apsiaustais, kurie visiškai dengė veidus, todėl žmonių negalima buvo pažinti, nebent iš balso; kreipdamiesi vienas į kitą, jie naudojosi prasimanytomis pravardėmis.

Jie pirmiausia suskato ieškoti hercogienės, o kai ji buvo surasta, vienas iš jų tarė: „Dabar teks mirti."

Nesuteikęs jai nė vienos akimirkos, nors hercogienė prašė leisti pasimelsti, žudikas persmeigė ją siauru durklu po kairiąja krūtimi ir, sukinėdamas jį į visas puses, keletą kartų reikalavo nelaimingąją pasakyti, ar smaigalys pasiekęs širdį. Pagaliau ji išleido paskutinį atodūsį. Tuo metu kiti ieškojo hercogienės brolių, kurių vienam, Marčelui, pavyko išsigelbėti, nes jo nerasta namuose; kitą brolį įsibrovėliai suvarstė šimtu smūgių. Žudikai paliko lavonus ant žemės, visą namą, aidintį verksmais ir šauksmais, ir, pasigrobę dėžutę su brangenybėmis bei pinigais, paspruko.

Toji žinia greitai pasiekė Padujos teismo organus; jie įsakė atpažinti lavonus ir paprašė nurodymų iš Venecijos.

Visą pirmadienį žmonės plūste plūdo į rūmus ir A t s i s k y r ė l i ų bažnyčią, norėdami pamatyti lavonus. Smalsuoliai ypač susigraudeno, pamatę tokią gražią hercogienę: jie apverkė nelaimę e t d e n t i b u s f r e m e b a n t (ir griežė dantį) ant žudikų; bet jų vardų dar nežinota.

C o r t e, remdamasi labai rimtais įrodymais, įtarė, kad nusikaltimas įvykdytas minėtajam kunigaikščiui Lodovikui įsakius arba bent jam pritariant, ir išsikvietė jį; bet, kai jis norėjo įeiti į jo prakilnybės kapitono i n c o r t e (į teismo rūmus) su keturiasdešimties ginkluotų vyrų palyda, jam buvo užkirstas kelias ir įsakyta įeiti tik su trim ar keturiais vyrais. Bet, tiems trims beeinant,

likusieji puolė įkandin, atstūmė sargybinius, ir susigrūdo visi į vidų.

Kunigaikštis Lodovikas, atsidūręs prieš jo prakilnybę kapitoną, pasiskundė dėl tokio įžeidimo, pareikšdamas, kad nė vienas valdantysis kunigaikštis su juo šitaip nesielgęs. Jo prakilnybei kapitonui paklausus, ar jis ką nors žinojęs apie sinjoros Vitorijos mirtį ir praėjusios nakties įvykius, jis patvirtino, kad žinojęs ir įsakęs apie tai pranešti teismui. Norėta užrašyti jo parodymus; kunigaikštis atsakė, kad jo luomo žmonėms šis formalumas nesąs reikalingas ir kad iš viso jie neturėtų būti tardomi.

Kunigaikštis Lodovikas paprašė leidimo pasiųsti žygūną į Florenciją su laišku kunigaikščiui Virdžinijui Orsiniui, kuriam norįs pranešti apie bylą ir apie įvykdytą nusikaltimą. Jis parodė ne tą tikrąjį laišką, o kitą ir gavo sutikimą.

Bet pasiųstasis žmogus už miesto buvo sulaikytas ir nuodugniai iškratytas; be laiško, kurį rodė kunigaikštis Lodovikas, buvo rastas dar kitas, paslėptas žygūno batuose. Tas antrasis laiškas buvo tokio turinio:

SINJORUI VIRDŽINIJUI ORSINIUI

„Šviesiausiasis sinjore,

Įvykdėme, kas buvo mudviejų sutarta, ir taip apdūmėme akis jo prakilnybei Tondiniui (matyt, kunigaikštį apklausinėjusio corte viršininko pavardė), kad esu čia laikomas padoriausiu žmogumi. Viską atlikau aš pats, todėl būtinai tučtuojau atsiųskite jums žinomus žmones."

Šis laiškas padarė teisėjams didelį įspūdį; jie kuo skubiausiai nusiuntė jį į Veneciją; jų įsakymu miesto vartai buvo uždaryti, ir kareiviai dieną naktį saugojo miesto sienas. Buvo paskelbtas potvarkis, grasinęs griežčiausiomis bausmėmis kiekvienam, kas nepraneštų apie žudikus. Žudikai, išdavę kurį nors iš savųjų, patys nebūsią traukiami atsakomybėn ir net gausią tam tikrą piniginį atlyginimą. Bet Kūčių dieną, apie septintą valandą (gruodžio 24 dieną, apie vidurnaktį), iš Venecijos atvy-

ko Aloyzas Bragadinas[1] su plačiais senato įgaliojimais ir įsakymu — bet kuria kaina suimti gyvus ar mirusius kunigaikštį Lodoviką ir visus jo žmones.

Minėtasis įgaliotinis sinjoras Bragadinas, sinjorai sargybos viršininkas ir podesta susirinko tvirtovėje.

Nepaklausymo atveju grasinant kartuvėmis (della forca), visai pėsčiajai ir raitajai milicijai buvo įsakyta, gerai apsiginklavus, apsupti minėtojo kunigaikščio Lodoviko namus, esančius greta tvirtovės bei susisiekiančius su šv. Augustino bažnyčia Arenoje.

Kitą dieną (per Kalėdas) mieste buvo paskelbtas įsakas, raginąs šv. Marko sūnus su ginklais skubėti į sinjoro Lodoviko namus; neturintieji ginklų buvo kviečiami į tvirtovę, kur gausią jų tiek, kiek panorėsią. Tuo įsaku pažadėta dviejų tūkstančių dukatų premija tam, kas pristatys į corte, gyvą ar mirusį, minėtąjį sinjorą Lodoviką, ir penki šimtai dukatų už kiekvieną iš jo bendrininkų. Be to, draudžiama asmenims, neturintiems ginklų, prisiartinti prie kunigaikščio namų, kad nesukliudytų besikaunantiems tuo atveju, jei kunigaikštis sugalvotų padaryti kokį nors išpuolį.

Tuo pačiu metu ant senų tvirtovės sienų, priešais kunigaikščio namus, buvo pastatyti pabūklai šaudymui per užtvarą, mortyros ir sunkiosios patrankos; tokie pat pabūklai buvo išstatyti ir ant naujų tvirtovės sienų, nuo kurių buvo matyti užpakalinė minėtojo namo dalis. Iš šios pusės kavalerija buvo išdėstyta taip, kad ji galėtų laisvai judėti, jei jos prireiktų. Ant Brentos upės kranto žmonės krovė iš suolų, spintų, vežimų ir kitų rakandų lyg ir kokį pylimą. Manyta tokiu būdu sutrukdyti apgultųjų judėjimui, jei šie sugalvotų žygiuoti prieš minią glaustomis gretomis. Šis pylimas taip pat turėjo apsaugoti artileristus ir pėstininkus nuo arkebuzų šūvių iš apgultųjų pusės.

Pagaliau upėje, prieš pat kunigaikščio rūmus ir iš abiejų šonų, išdėstyta valtys su žmonėmis, ginkluotais muškietomis ir kitokiais ginklais, galinčiais įvaryti nerimą priešui, jei jis mėgintų pulti; tuo pačiu metu visose gatvėse buvo pastatytos barikados.

[1] Brigadinas.

Vykstant šiems pasiruošimams, atėjo laiškas, kuriame kunigaikštis itin mandagia forma nusiskundė, kad esąs laikomas nusikaltėliu ir su juo elgiamasi kaip su priešu, net kaip su maištininku, neištyrus reikalo. Šį laišką surašė kažkoks Liverotas.

Gruodžio 27 dieną trys bajorai iš žymiausių miesto didikų buvo teismo pareigūnų pasiųsti pas sinjorą Lodoviką, kuris savo namuose turėjo keturiasdešimt vyrų: visi seni, ginklą įpratę vartoti kareiviai. Pasiuntiniai rado juos besitvirtinančius: iš lentų ir šlapių čiužinių buvo statomi pylimai, ruošiamos šaudymui arkebuzos.

Šie trys bajorai pareiškė kunigaikščiui, kad teisėjų nutarta jį suimti; jie įkalbinėjo pasiduoti, pridurdami, kad šiuo žygiu, kol dar neprieita iki susidūrimo, jis galįs tikėtis iš jų šiokio tokio pasigailėjimo. Į tai sinjoras Lodovikas atsakė, kad, visų pirma, turėtų būti nuimta sargyba, apsupusi jo namus; tada jis atvyktų, dviejų ar trijų saviškių lydimas, pas teisėjus svarstyti reikalo, bet viena sąlyga, jos visada galės laisvai grįžti į rūmus.

Pasiuntiniai priėmė šiuos pasiūlymus, surašytus jo ranka, ir sugrįžo pas teisėjus, kurie, pasitarę su jo prakilnybe Pijum Enea ir kitais kilmingaisiais, tas sąlygas atmetė. Pasiuntiniai grįžo pas kunigaikštį ir jam pranešė, kad tuo atveju, jei jis besąlygiškai nepasiduosiąs, jo namai būsią artilerijos ugnimi visiškai nušluoti nuo žemės paviršiaus; į tai Lodovikas atsakė, kad verčiau mirsiąs, negu sutiksiąs su šitokiu žeminančiu pasiūlymu.

Miesto valdžios atstovai davė ženklą kautynėms; nors viena salve buvo galima beveik visiškai sugriauti namus, iš pradžių nenorėta pasielgti taip negailestingai, tikintis, kad apgultieji galbūt sutiks pasiduoti.

Šis sumanymas pavyko, ir šv. Markaus naudai sutaupyta daug pinigų, kuriuos būtų reikėję išleisti sugriautoms puolamųjų rūmų dalims atstatyti; tačiau šiam planui pritarė ne visi. Jei sinjoro Lodoviko žmonės būtų nesvyruodami apsisprendę ir visi kartu puolę iš namų, mūšio baigtis būtų buvusi labai abejotina. Jie buvo seni kareiviai, jiems netrūko nei šaudmenų, nei gink-

lų, nei narsumo, o svarbiausia — jie buvo labiausiai suinteresuoti nugalėti; blogiausiu atveju, ar ne geriau jiems mirti nuo arkebuzos šūvio negu nuo budelio rankos? Beje, kas gi buvo tie, kurie juos puolė? Menki apgulėjai, mažai prityrę karo dalykuose. Sinjorams (Venecijos vyriausybei) būtų tekę smarkiai apgailestauti dėl savo švelnumo ir įgimto geraširdiškumo.

Tad pradėta apšaudyti rūmų fasado kolonada; paskui, šaudant tolydžio vis aukščiau, buvo sugriauta fasado siena už jos. Tuo metu apgultieji smarkiai pliekė iš arkebuzų, tačiau nesėkmingai; jie tik sužeidė į petį kažkokį žmogelį.

Sinjoras Lodovikas, smarkiai karščiuodamasis, šaukė: „Muškit juos! Muškit! Karas! Karas!" Jis uoliai liedino kulkas iš alavinių lėkščių ir langų pinučių švino. Grasino darysiąs išpuolį, bet apgulėjai ėmėsi naujų priemonių: išstatė stambesnio kalibro patranką.

Jau pirmu šūviu ji sugriovė didelę dalį pastato, ir kažkoks Pandolfas Leupratis iš Kamerino krito, griuvėsių užverstas. Tai buvo narsus vyras ir vienas žymiausių plėšikų, ištremtas iš popiežiaus valdų; už jo galvą šviesiausias sinjoras Vitelis buvo paskyręs keturis šimtus piastrų. Mat minėtasis Pandolfas ir jo bendrai užpuolė karietoje Vinčencą Vitelį ir iš kunigaikščio Lodoviko Orsinio gautais ginklais — arkebuza ir durklu — jį nužudė. Kritimo apkurtintas, Pandolfas nepajėgė nė pasijudinti: vienas iš miesto sinjorų tarnų, Kaidis Lista, prislinko prie jo, ginkluotas pistoletu, ir labai šauniai nukirto jam galvą, kurią kuo skubiausiai nunešė į tvirtovę ir atidavė valdžios organams.

Netrukus po to kitas patrankos šūvis sugriovė vieną namo sieną, ir drauge su ja krito grafas Montemelinas iš Perudžios; jis mirė griuvėsiuose, sviedinio sudraskytas.

Po to iš namų išėjo kažkoks pulkininkas Lorencas, bajoras iš Kamerino, labai turtingas žmogus, ne kartą įrodęs savo drąsą ir kunigaikščio labai vertinamas. Jis nusprendė nemirti neatkeršijęs; jau buvo bešaunąs iš arkebuzos, bet toji užsikirto (gal tokia buvo Viešpaties valia), ir tą pačią akimirką jį pervėrė kulka. Šovė kaž-

koks varguolis, namų mokytojas iš San Mikelės. Bet kai šis žmogelis, tikėdamasis gauti žadėtąjį atlyginimą, artinosi prie užmuštojo, norėdamas nukirsti jam galvą, jį pralenkė kiti, vikresni, o svarbiausia — stipresni už jį, kurie pasiėmė pulkininko kapšį, diržą, šautuvą, pinigus ir žiedus, o jam pačiam nukirto galvą.

Žuvus patikimiausiems žmonėms, kunigaikštis Lodovikas visiškai pasimetė ir liovėsi veikęs.

Sinjoras Filenfis, jo c a s a (namų) valdytojas ir sekretorius, apsirengęs civiliniais drabužiais, pamojo iš balkono balta skarele, kad nori pasiduoti. Jis išėjo į gatvę ir, kaip, rodos, kare įprasta, u ž p a r a n k ė s b u v o n u v e s t a s į tvirtovę, o vedė jį Anselmas Suardas, sinjorijos (magistrato) vietininkas.

Čia pat ištardytas, sinjoras Filenfis pareiškė, kad nė kiek nesąs kaltas dėl to, kas įvyko, nes tik Kūčių vakarą atvykęs iš Venecijos, kur užtrukęs keletą dienų kunigaikščio reikalais.

Paklausus, kiek žmonių turįs savo žinioje kunigaikštis, jis atsakė: „Dvidešimt ar trisdešimt."

Pareikalavus pasakyti jų vardus, jis nurodė, kad aštuoni ar dešimt iš jų — žmonės aukštos kilmės, valgydavę, kaip jis, prie kunigaikščio stalo, ir jų vardus jis žinąs, bet kitų, valkatų, neseniai teatvykusių pas kunigaikštį, visiškai nepažįstąs.

Jis suminėjo trylika asmenų, tarp jų ir Liveroto brolį.

Netrukus ant miesto sienų išstatyta artilerija pradėjo veikti. Kareiviai išsidėstė aplinkiniuose namuose prie kunigaikščio rūmų, siekdami sukliudyti jo žmonėms pasprukti. Kunigaikštis, patyręs tokius pat pavojus, kaip ir tie du, apie kurių mirtį mes papasakojome, įsakė savo gynėjams laikytis tol, kol gaus jo ranka rašytą laišką su tam tikru ženklu; po to jis pasidavė jau anksčiau minėtam Anselmui Suardui. Kadangi dėl didelės žmonių minios ir gatvėse pastatytų barikadų jo nebuvo galima vežti karieta, kaip buvo įsakyta, tad nutarta, kad jis eis pėsčias.

Jis žingsniavo Marčelo Akorambonio vyrų vidury. Iš abiejų pusių ėjo sinjorai c o n d o t t i e r i, vietininkas

Suardas, kiti viršininkai ir miesto didikai, visi labai gerai ginkluoti. Paskui sekė gausus būrys miesto žandarų ir kareivių. Kunigaikštis Lodovikas ėjo apsirengęs tamsiais drabužiais su stiletu prie šono ir labai elegantiškai per petį permestu apsiaustu; su paniekos kupina šypsena jis tarė: „Jei būčiau kovęsis!", norėdamas bemaž pasakyti, kad būtų nugalėjęs. Stojęs prieš miesto valdžios atstovus, nusilenkė jiems ir, rodydamas į sinjorą Anselmą, tarė:

— Ponai, esu šio didiko belaisvis, ir man labai nemalonu dėl to, kas įvyko, tačiau nesu tuo kaltas.

Kapitonui įsakius atimti iš jo stiletą, kabojusį prie šono, kunigaikštis Lodovikas atsirėmė į balkono turėklus ir, susiradęs ten žirklutes, ėmė karpytis nagus.

Jo paklausta, kas per asmenys buvę jo namuose; tarp kitų jis suminėjo pulkininką Liverotą ir grafą Montemeliną, apie kuriuos jau buvo kalbėta anksčiau, pridurdamas, kad jis duotų dešimt tūkstančių piastrų, jei galėtų išgelbėti pirmąjį, o už antrąjį nepagailėtų net savo gyvybės. Paprašė, kad jį patalpintų jo luomo žmogui tinkamoje vietoje. Dėl to susitarus, jis savo ranka parašė saviesiems laišką, įsakydamas pasiduoti, ir pridėjo žiedą kaip sutartą ženklą. Sinjorui Anselmui jis pareiškė dovanojąs savo špagą ir šautuvą, prašydamas, kad, radęs tuos ginklus rūmuose, naudotųsi jais iš meilės, nes tai bajoro, o ne kokio nors paprasto kareivio ginklai.

Kareiviai įėjo į namus ir kruopščiai juos apieškojo; tučtuojau patikrinus kunigaikščio žmones, kurių pasirodė besą trisdešimt keturi asmenys, jie buvo nuvesti po du į rūmų kalėjimą. Lavonai palikti šunims ir kuo skubiausiai pranešta apie viską į Veneciją.

Apsižiūrėjus pastebėta, kad daugelio kunigaikščio Lodoviko kareivių, nusikaltimo bendrininkų, trūksta; buvo uždrausta teikti jiems prieglobstį, grasinant šio įsakymo pažeidėjams sugriauti jų namus ir konfiskuoti turtus; tie, kurie juos išduosią, gausią penkiasdešimt piastrų. Tokiomis priemonėmis pavyko keletą surasti.

Iš Venecijos buvo pasiųsta fregata į Kandiją su įsakymu sinjorui Latinui Orsiniui tučtuojau grįžti dėl la-

bai svarbaus reikalo; manoma, kad jis neteks savo tarnybos.

Vakar rytą, šv. Stepono dieną, visi tikėjosi pamatysią minėtojo kunigaikščio Lodoviko mirtį arba išgirsią, kad jis pasmaugtas kalėjime; ir kaip stebėtasi, jog nieko panašaus neatsitiko, nors tokio paukščio ilgai nelaikoma narve. Bet kitą naktį įvyko teismas, ir šv. Jono dieną, prieš aušta nt, sužinota, kad minėtasis sinjoras buvo pasmaugtas ir kad jis mirė labai gerai pasiruošęs mirčiai. Jo kūnas, tos bažnyčios kunigų ir tėvų jėzuitų palydėtas, tuojau buvo perkeltas į katedrą. Visą dieną jis išgulėjo pašarvotas ant stalo bažnyčios vidury, kaip reginys liaudžiai ir pavyzdys nepritysiems.

Kitą dieną pagal testamentą velionio kūnas buvo pervežtas į Veneciją ir ten palaidotas.

Šeštadienį buvo pakarti du jo žmonės; svarbiausias buvo Furijus Savornianas, antrasis — kažkoks niekingas asmuo.

Pirmadienį, priešpaskutiniąją minėtųjų metų dieną, pakarta trylika žmonių, tarp jų keletas labai kilmingų; dar du — kapitonas Splendianas ir grafas Paganelas — buvo vedami per aikštę, iš lėto kankinant juos įkaitintomis replėmis; atvykus į bausmės vietą, jie buvo žiauriai nugalabyti: jiems perskelta kaušai ir beveik dar gyvi sukapoti į gabalus. Abu kilę iš kilmingų šeimų ir, kol nenuėję klystkeliais, buvę labai turtingi. Kalbama, kad kaip tik grafas Paganelas nužudęs sinjorą Vitoriją Akoramboni žiauriai, apie kurį jau buvo pasakota. Tam prieštarautų kunigaikščio Lodoviko anksčiau minėtasis laiškas, kuriame jis pažymi, jog tai padaręs savo paties ranka; galbūt jis taip rašė iš tuščiagarbiškumo, panašaus į tą, kurį parodė Romoje, įsakydamas nužudyti Vitelį, arba trokšdamas įsigyti dar didesnį kunigaikščio Virdžinijaus Orsinio palankumą.

Grafui Paganelui, prieš suduodant mirštamą smūgį, kelis kartus durta peiliu po kairiąja krūtimi, norint pasiekti širdį, kaip jis padarė vargšei sinjorai. Dėl to iš jo krūtinės pliūptelėjusi tarsi kraujo upė. Visų didžiam nustebimui, jis vis dėlto išgyveno daugiau kaip pusva-

landį. Tai buvo keturiasdešimt penkerių metų vyras, matyt, labai stiprus.

Be to, dar pastatomos kartuvės likusiems devyniolikai, kurie bus pasiųsti į aną pasaulį pirmą dieną po švenčių. Bet kadangi budelis nepaprastai pavargo, o liaudis, prisižiūrėjusi tiek mirčių, yra visiškai prislėgta, egzekucija atidedama dviem dienom. Vargu, ar kam nors bus dovanota bausmė. Galbūt išimtis bus padaryta tik vienam iš kunigaikščio Lodoviko artimųjų, sinjorui Filenfiui, jo c a s a (namų) valdytojui, kuris ne be pagrindo iš visų jėgų stengiasi įrodyti, kad jis nieko dėtas šioje byloje.

Niekas, net iš seniausių Padujos gyventojų neprisimena, kad kada nors būtų buvęs padarytas teisingesnis nuosprendis, kuriuo atimama gyvybė tiekai žmonių vienu kartu. Ir šitie sinjorai (Venecijos) įsigijo gerą vardą ir šlovę tarp labiausiai civilizuotų tautų.

(Prirašyta kita ranka)

Frančeskas Filenfis, sekretorius ir m a e s t r o d i c a s a, nuteistas penkiolika metų kalėti. Taurininkas (c o p i e r e) Onorijus Adamis da Fermo ir dar du — vienerius metus kalėti; septyni nuteisti į galeras su kojų grandinėmis ir pagaliau septyni paleisti.

ČENČIŲ ŠEIMA

1599

Moljero don Žuanas, be abejo, yra mergininkas, bet visų pirma jis gerai išauklėtas žmogus. Prieš pasiduodamas nenugalimai aistrai, traukiančiai jį prie gražių moterų, jis stengiasi panėšėti į tam tikrą idealų pavyzdį, nori būti tokiu vyru, kuriuo be galo žavėtųsi jauno, galantiško ir sąmojingo karaliaus dvaras.

Mocarto don Žuanas jau artimesnis prigimčiai ir ne toks prancūziškas: jam nebe tiek rūpi kitų nuomonė; visų pirma jis nesistengia pasirodyti, kaip sako d'Obinje romano baronas de Fenestas. Mes teturime du itališkojo don Žuano portretus,— to don Žuano, koks jis turėjo pasirodyti šioje gražioje šalyje XVI amžiuje, atgimstančios civilizacijos priešaušryje.

Pirmojo iš tų dviejų portretų aš jokiu būdu negaliu parodyti: mūsų amžius pernelyg pedantiškas; vis prisimena taiklūs žodžiai, kuriuos ne kartą esu girdėjęs iš lordo Bairono lūpų: This age of can't. Šis veidmainiškumas, toks nuobodus ir nepajėgiąs nieko apgauti, turi didžiulį privalumą — jis suteikia galimybę ir kvailiams ką nors pasakyti: jie piktinasi, kad kažkas išdrįso vienokią ar kitokią mintį pareikšti, kad kažkas išdrįso iš to ar to pasijuokti ir t. t. Tokio veidmainiškumo žala yra ta, kad jis be galo susiaurina istorijos sritį.

Jei skaitytojas man maloniai leis, aš kukliai pateiksiu istorinę žinutę apie antrąjį iš tų don Žuanų, apie kurį galima kalbėti 1837 metais; jis vadinosi Francheskas Čenčis.

Don Žuanui atsirasti būtina veidmainystė. Antikiniame pasaulyje don Žuanas nebūtų galėjęs egzistuoti; re-

ligija buvo šventė, ji ragino žmones mėgautis gyvenimu; kaipgi ji būtų smerkusi būtybes, kurios tam tikrą malonumą pavertė vienintelių savo užsiėmimu? Tik vyriausybė kalbėjo apie susilaikymą; ji draudė tai, kas gali pakenkti tėvynei, kitaip sakant, visuomenės labui, o ne tai, kas žalinga atskiram individui.

Kiekvienas vyras, linkstąs į moteris ir turįs daug pinigų, Atėnuose galėjo būti don Žuanu. Niekas jam dėl to nepriekaištavo, niekas neskelbė, kad šis gyvenimas — ašarų pakalnė ir kad kentėti — nuopelnas.

Nemanau, kad Atėnų don Žuanas būtų taip greitai stojęs į nusikaltimų kelią, kaip šiuolaikinių monarchijų don Žuanas. Šiam pastarajam didelį malonumą teikia nesiskaitymas su viešąja nuomone, o pradžioje, jaunystėje, jis tarėsi tesityčiojąs iš veidmainiškumo.

Pažeidinėti įstatymus Liudviko XV laikų monarchijoje, pavyzdžiui, iššauti į stogdengį ir žiūrėti, kaip jis kūlvirsčia rieda nuo šelmens,— argi tai ne įrodymas, kad esi artimas valdovui, kad priklausai rinktinei aukštuomenei ir be atodairos šaipaisi iš teisėjo? Šaipytis iš teisėjo — argi tai nėra pirmasis pradedančiojo don Žuanėlio žingsnis, pirmasis jo mėginimas?

Pas mus moterys jau nebe madoj, todėl don Žuanai retai bepasitaiko; bet kai jų buvo, jie visada pradėdavo nuo to, kad ieškodavo tikrai natūralių malonumų, didžiuodamiesi, jog nepaiso tų pažiūrų, kurios jiems atrodė nepagrįstos protu jų amžininkų religijoje. Tik vėliau, pradėjęs tvirkti, don Žuanas jaučia begalinį pasismaginimą niekinti net tas pažiūras, kurios jam pačiam atrodo teisingos ir protingos.

Tas perėjimas turėjo būti labai sunkus senovės graikams, ir tik Romos imperatorių laikais, po Tiberijaus ir Kaprėjos, atsiranda ištvirkėlių, kurie mėgsta paleistuvybę dėl paleistuvybės, t. y. jiems malonu niekinti protingas savo amžininkų pažiūras.

Vadinasi, don Žuano šėtoniško vaidmens galimumą aš priskiriu krikščionybei. Juk toji religija paskelbė pasauliui, kad vargšas vergas ar gladiatorius turi tokią pat

sielą, kaip ir pats Cezaris; vadinasi, krikščionybei turime būti dėkingi už švelnių jausmų atsiradimą; tačiau aš neabejoju, kad anksčiau ar vėliau tie jausmai būtų pabudę tautų širdyje. „Eineida" jau yra daug švelnesnė už „Iliadą".

Jėzaus mokymas sutapo su jo amžininkų arabų filosofų mokymu; vienintelė naujovė, atsiradusi kaip šv. Povilo skelbtų principų rezultatas, tai kunigų luomas, visiškai atskirtas nuo kitų piliečių ir net turįs priešingus interesus.[1]

Šis luomas tesirūpino ugdyti ir stiprinti religinį jausmą; jis išgalvojo įvairius stebuklus ir apeigas visų klasių širdims graudenti, pradedant neišprususiu piemeniu ir baigiant senu, persisotinusiu dvariškiu; jis mokėjo susieti savo religiją su žaviais pirmosios vaikystės įspūdžiais; jis nepraleisdavo nė vieno negando, nė vienos nelaimės, nepasinaudodamas jomis Dievo baimei ir religiniam jausmui stiprinti arba bent gražiai bažnyčiai pastatyti, kaip pavyzdžiui, Salute (Išganymo bažnyčia) Venecijoje.

Šio luomo dėka galėjo atsitikti toks nuostabus dalykas: popiežius šv. Leonas be reikiamos fizinės jėgos sustabdė žiaurųjį Atilą ir jo barbarų gaujas, įbauginusias Kiniją, Persiją ir Galus.

Taigi religija, kaip ir dainų švelninamas absoliutizmas,— kitaip sakant, Prancūzijos monarchija — sukūrė nepaprastų dalykų, kurių pasaulis gal niekados nebūtų išvydęs, jei nebūtų turėjęs tų dviejų institucijų.

Prie šių dalykų, gerų ar blogų, bet visais atžvilgiais savotiškų ir įdomių, kurie būtų labai nustebinę Aristotelį, Polibijų, Augustą ir kitus senovės išminčius, aš nesvyruodamas priskiriu visiškai naujovišką don Žuano charakterį. Mano nuomone, tai vaisius asketiškų institucijų, kurių pristeigė popiežiai, atėję po Liuterio, nes Leonas X ir jo dvaras (1506) laikėsi maždaug Atėnų religijos principų.

[1] Žr. Monteskje, Romėnų politika religijos klausimu.

Moljero „Don Žuanas" buvo pastatytas Liudviko XIV viešpatavimo pradžioje, 1665 metų vasario 15 dieną; tuomet šis karalius dar nebuvo šventeiva, ir vis dėlto bažnytinė cenzūra liepė pašalinti elgetos miške sceną. Toji cenzūra, stengdamasi sustiprinti savo pozicijas, norėjo įtikinti jauną nemokšą karalių, (kitą tokį sunku būtų besurasti), kad žodis „jansenistas" yra „respublikono" [1] sinonimas.

Pirmąją pjesę šia tema parašė ispanas Tirso de Molina [2]; viena italų trupė, berods, 1664 metais, vaidino jos sekimą Paryžiuje ir turėjo triukšmingą pasisekimą. Tai turbūt dažniausiai vaidinama iš visų komedijų pasaulyje. Taip atsitiko dėl to, kad joje yra ir velnias, ir meilė, ir pragaro baimė, ir ugninga aistra moteriai, žodžiu, visa, kas baisiausia ir saldžiausia žmonėms, jau gyvenantiems nebe laukinių būklėje.

Nėra ko stebėtis, kad don Žuano paveikslą į literatūrą įvedė ispanų poetas. Šios tautos gyvenime meilė užima labai reikšmingą vietą; ten meilė — rimta aistra, kuri tvirtai pajungia sau visas kitas aistras, net — kas tuo patikėtų? — garbės troškimą! Taip pat yra Vokietijoje ir Italijoje. Iš esmės kalbant, tik Prancūzija yra visiškai laisva nuo šios aistros, kuri tuos svetimšalius verčia daryti tiek kvailysčių: pavyzdžiui, vesti neturtingą merginą todėl, kad ji graži ir kad esi ją įsimylėjęs. Prancūzijoje merginos, kurioms trūksta grožio, nestokoja gerbėjų; mes esame protingi žmonės. Kitur jos yra priverstos tapti vienuolėmis: štai kodėl Ispanijoje vienuolynai būtini. Šioje šalyje merginos negauna kraičio, ir tas paprotys laidavo meilės pergalę. Argi Prancūzijoje meilė nepasislėpė penktajame aukšte, tai yra tarp merginų, kurios teka be šeimos notaro tarpininkavimo?

---

[1] Sen-Simonas, Abato Blašo memuarai.

[2] Šia pavarde buvo pasivadinęs vienuolis Gabrielius Teljesas, protingas vyras. Jis priklausė Gailestingumo ordinui ir paliko daugybę pjesių, kurių tarpe yra genialių veikalų, kaip, pavyzdžiui, „Drovusis dvare". Teljesas sukūrė tris šimtus komedijų, iš kurių mus pasiekė šešiasdešimt ar aštuoniasdešimt. Jis mirė apie 1610 metus.

Neverta kalbėti apie lordo Bairono don Žuaną; jis tėra naujas Foblazas, gražus, bet nežymus jaunuolis, kuriam likimas paberia visokiausių neįtikimų gėrybių.

Ne kur kitur, o Italijoje ir tik XVI amžiuje turėjo pirmą kartą pasirodyti tas savotiškas charakteris. Ne kur kitur, o Italijoje XVII amžiuje viena princesė, kaitrios dienos vakarą su pasiskonėjimu valgydama ledus, kalbėjo: „Kaip gaila, kad tai nėra nuodėmė!"

Tas jausmas, mano nuomone, sudaro don Žuano pagrindą: kaip matome, krikščionybė jam yra būtina.

Apie tai vienas neapolietis autorius sušunka: „Argi tai niekis — mesti iššūkį dangui, tikint, kad tą pačią akimirką dangus gali tave paversti pelenais? Tuo, girdi, ir paaiškinamas nepaprastas geismas turėti meilužę vienuolę, be to, itin dievobaimingą vienuolę, gerai žinančią, kad ji blogai elgiasi, ir maldaujančią Dievo atleidimo su tokia pat aistra, su kokia ji nusideda." [1]

Įsivaizduokime nepaprastai ištvirkusį krikščionį, gimusį Romoje tuo metu, kai rūstusis Pijus V ką tik atgaivino arba išgalvojo daugybę smulkių apeigų, visiškai svetimų paprastai moralei, kuri vadina dorybe tik tai, kas naudinga žmonėms. Tuo metu kaip tik sustiprėjo, įvarydama visiems baimės, negailestingoji inkvizicija [2], tokia negailestinga, kad ji neilgai teišsilaikė Italijoje ir turėjo ieškoti prieglobsčio Ispanijoje. Keletą metų buvo skiriamos labai sunkios bausmės už nevykdymą arba viešą niekinimą tų smulkių apeigų, iškeltų iki švenčiausių religinių priedermių lygio; ištvirkęs romėnas būtų tik pečiais gūžtelėjęs, matydamas, kaip visi piliečiai dreba prieš siaubingus inkvizicijos įstatymus. „Na ką gi! — tartų jis sau,— esu turtingiausias žmogus Romoje, toje pasaulio sostinėje; tad būsiu ir pats

[1] D. Domenikas Paljeta.

[2] Šventasis Pijus V Gislieris, piemontietis, kurio liesą ir griežtą veidą galima matyti Siksto V mauzoliejuje Santa-Maria-Madžore bažnyčioje, buvo didžiuoju inkvizitoriumi, kai jam 1566 metais atiteko šv. Petro sostas. Jis valdė bažnyčią šešerius metus ir dvidešimt keturias dienas. Žr. jo laiškus, paskelbtus pono Potero, vienintelio pas mus žmogaus, susipažinusio su šia istorijos sritimi. Pono Potero veikalas — platus faktų šaltinis; tai keturiolikos kruopštaus tyrinėjimo metų Florencijos, Venecijos ir Romos bibliotekose išdava.

drąsiausias; aš viešai tyčiosiuos iš visko, ką šie žmonės gerbia ir kas taip mažai tepanašu į pagarbos vertus dalykus."

Nes don Žuanas, kaip toks, privalo būti drąsus žmogus ir turėti gyvą bei įžvalgų protą, leidžiantį suprasti žmonių veiksmų motyvus.

Frančeskas Čenčis tikriausiai bus taip galvojęs: „Kokiais reikšmingais veiksmais aš, gimęs Romoje 1527 metais, kaip tik tuo metu, kai konetablio Burbono liuteroniškieji kareivos šešis mėnesius baisiausiai niekino šventus dalykus,— kokiais veiksmais galėčiau parodyti savo drąsą ir patirti kuo didžiausią malonumą, mesdamas iššūkį viešajai nuomonei? Kuo galėčiau nustebinti savo kvailus amžininkus? Kaip galėčiau patirti tą neapsakomą malonumą — jausti, kad išsiskiri iš visų tų prastuolių?"

Romiečiui, o tuo labiau viduramžių romiečiui, į galvą nebūtų atėję pasitenkinti vien žodžiais. Nėra kitos šalies, kurioje drąsūs žodžiai būtų labiau niekinami, kaip Italijoje.

Žmogus, galėjęs sau pasakyti tuos žodžius, vadinosi Frančeskas Čenčis: jis buvo nužudytas savo dukters ir žmonos akivaizdoje 1598 metų rugsėjo 15 dieną. Nieko malonaus nepaliko mums šis don Žuanas, jo charakterio nesušvelnino ir n e s u s i l p n i n o noras visų pirma būti gerai išauklėtu žmogumi, kaip atsitiko Moljero don Žuanui. Jei jis galvojo apie kitus žmones, tai tik tam, kad parodytų savo pranašumą prieš juos, pasinaudotų jais savo kėslams arba jų nekęstų. Don Žuanas nepažįsta malonumo, kurį teikia užuojauta, saldžios svajonės ar švelnios širdies iliuzijos. Jam visų pirma reikia malonumų — pergalių, kurios būtų matomos kitiems ir kurių n e g a l i m a b ū t ų n u n e i g t i; jam reikia sąrašo, kurį įžūlusis Leporelas pakiša prieš liūdnosios Elviros akis.

Romos don Žuanas saugojosi neapdairumo, galinčio duoti raktą jo charakteriui suprasti, ir nepatikėdavo savo paslapčių tarnui, kaip Moljero don Žuenas; jis gyvenime neturėjo patikėtinio ir kalbėdavo tik tai, kas buvo naudinga jo k ė s l a m s. Niekas nematė, jog jis

kada nors būtų pergyvenęs tikro švelnumo ir žavingo linksmumo akimirkas, kurios priverčia mus daug ką atleisti Mocarto don Žuanui; žodžiu tariant, portretas, kurį jums parodysiu, yra siaubingas.

Jei turėčiau teisę rinktis, nesiimčiau vaizduoti šio charakterio, o pasitenkinčiau vien jo išstudijavimu, nes jis greičiau kelią siaubą negu smalsumą. Tačiau turiu prisipažinti, kad manęs to prašė kelionės draugai, kuriems negalėjau nieko atsakyti. 1823 metais turėjau laimę keliauti po Italiją su itin maloniais žmonėmis, kurių niekados neužmiršiu; mane kaip ir juos sužavėjo nuostabus Beatričės Čenči portretas, kurį galima matyti Romoje, galerijoje Barberini.

Šių rūmų galerija dabartiniu metu sumažėjusi iki septynių ar aštuonių paveikslų, tačiau keturi iš jų yra šedevrai: tai visų pirma paties Rafaelio tapytas garsiosios Fornarinos, Rafaelio mylimosios, portretas. Šis portretas — dėl jo autentiškumo negali kilti jokių abejonių, nes yra amžininkų darytų kopijų,— visiškai skiriasi nuo to, kuris Florencijos galerijoje išstatytas kaip Rafaelio mylimosios portretas ir pagal kurį Morgenas išraižė graviūrą. Florentiškis portretas net ne Rafaelio. Iš pagarbos tam didžiam vardui skaitytojas gal atleis man tą mažą nukrypimą.

Antras vertingas galerijos Barberini portretas priklauso Gvido teptukui. Tai Beatričės Čenči portretas, iš kurio padaryta tiek daug prastų graviūrų. Šis didis dailininkas pridengė Beatričės kaklą medžiagos gabalu, ant galvos jai uždėjo turbaną; jis, matyt, bijojo parodyti tiesą visu b a i s u m u, jei būtų tiksliai nutapęs drabužį, kurį jinai pasisiūdino eidama mirti, ir netvarkingai išsidraikiusius nevilties apimtos vargšės šešiolikametės merginos plaukus. Galvutė švelni ir graži, labai malonus žvilgsnis ir didelės didelės akys: jose — nustebusi išraiška žmogaus, ką tik užklupto gailiai beverkiant. Plaukai šviesūs ir labai gražūs. Veide visai nėra tos romeniškos puikybės, nei savo pačios jėgų suvokimo, kuris dažnai pastebimas pasitikėjimo kupiname žvilgsnyje kokios nors Tibro dukters, d i u n a f i g l i a d e l T e v e r e, kaip jos pačios išdidžiai save vadina. Deja,

šio portreto pustoniai per tą ilgą dviejų šimtų trisdešimties aštuonerių metų laikotarpį, skiriantį mus nuo katastrofos, apie kurią čia bus pasakojama, įgavo plytų rausuvmo atspalvį.

Trečias galerijos Barberini portretas — Lukrecijos Petroni, Beatričės pamotės, nužudytos drauge su ja. Tai romėnų matronos tipas, kupinas įgimto grožio ir išdidumo [1]. Bruožai stambūs, veido spalva akinančiai balta, antakiai juodi ir ryškiai nubrėžti, žvilgsnis valdingas ir drauge geismingas. Visiška priešingybė tokiam švelniam, tokiam paprastam, beveik vokiškam, podukros veidui.

Ketvirtas portretas, spindįs tikroviškumu ir spalvų ryškumu, yra vienas iš Ticiano šedevrų; tai vergė — graikė, kuri buvo garsaus dožo Barbarigo meilužė.

Beveik visi į Romą atvykstą svetimšaliai, pradėdami savo turne, prašosi nuvedami į galeriją Barberini; juos, ypač moteris, traukia Beatričės Čenči ir jos pamotės portretai. Pasidaviau tam visuotiniam smalsumui ir aš; paskui, kaip ir visi, ieškojau būdų susipažinti su šios garsios bylos dokumentais. Jei jums tai pavyktų, manau, kad jūs, skaitydami tuos dokumentus (kur viskas parašyta lotyniškai, išskyrus kaltinamųjų atsakymus), būsite nustebinti, beveik nerasdami faktų paaiškinimo. Taip atsitiko dėl to, kad Romoje 1599 metais tie faktai visiems buvo žinomi. Aš nusipirkau leidimą nusirašyti vieną amžininko pasakojimą; tariausi galįs duoti jo vertimą, nepažeisdamas jokių padorumo taisyklių; bent 1823 metais šį vertimą galima buvo garsiai skaityti damų ratelyje. Savaime suprantama, kad vertėjas nebėra tikslus ten, kur nebegali tokiu būti: pasibaisėjimas lengvai įveiktų susidomėjimą.

Liūdnas tikrojo don Žuano (nesistengiančio sekti jokiu idealiu pavyzdžiu ir apie viešąją nuomonę tegalvojančio tik tiek, kiek gali ją pažeisti) vaidmuo čia parodytas visu savo baisumu. Šiurpūs jo nusikaltimai privertė dvi nelaimingas moteris raginti žudikus jį nugalabyti jų pačių akivaizdoje; iš tų dviejų moterų viena

[1] Tas išdidumas kyla ne iš visuomenėje užimamos padėties, kaip Van-Deiko portretuose.

buvo jo žmona, kita — duktė, ir skaitytojas nedrįs spręsti, ar jos buvo kaltos. Amžininkai manė, kad jų nereikėję bausti mirtimi.

Esu įsitikinęs, kad savo žmonos nužudyto Galeoto Manfredi tragedija (siužetas panaudotas didžiojo poeto Monti) ir tiek daug kitų XV amžiaus šeimos tragedijų, mažiau žinomų ir vos tepaminėtų atskirose Italijos miestų kronikose, baigėsi scena, panašia į Petrelos pilyje įvykusią sceną. Štai amžininko pasakojimo vertimas; jis parašytas Romos tarme 1599 metų rugsėjo 14 dieną.

TIKRA ISTORIJA

apie mirtį Džiakomo ir Beatričės Čenči bei jų pamotės Lukrecijos Petroni Čenči, nužudytų už tėvažudystę praėjusį šeštadienį, 1599 metų rugsėjo 11 dieną, viešpataujant mūsų šventajam tėvui popiežiui Klemensui VIII Aldobrandiniui.

Šlykštus gyvenimas, kokį visada gyveno Frančeskas Čenčis, gimęs Romoje, vienas iš turtingiausių mūsų piliečių, galiausiai baigėsi jo pražūtimi. Jis užtraukė pirmalaikę mirtį savo sūnums, stipriems ir drąsiems jaunuoliams, ir dukteriai Beatričei, kuri, nors vedama į bausmės vietą teturėjo vos šešiolika metų (tai įvyko prieš keturias dienas), buvo laikoma viena gražiausių moterų popiežiaus valstybėje ir visoje Italijoje. Sklinda gandas, kad sinjoras Gvidas Renis, vienas iš puikiosios Bolonjos mokyklos auklėtinių, norėjęs nutapyti nelaimingosios Beatričės portretą praėjusį penktadienį, tai yra egzekucijos įvykdymo išvakarėse. Jei šis didis dailininkas tą darbą atliko taip, kaip kurdamas kitus paveikslus, kuriuos jis tapė mūsų sostinėje, būsimosios kartos galės susidaryti šiokį tokį vaizdą apie tos žavingosios merginos grožį. O kad būsimosios kartos taip pat galėtų prisiminti ją ištikusias neišpasakytai skaudžias nelaimes ir tą nuostabią jėgą, su kuria toji iš tikrųjų romėniška siela mokėjo jas įveikti, aš nutariau surašyti visa, kas man buvo žinoma apie poelgį, atvedusį jaunuolę į mirtį, ir tai, ką pats mačiau jos garsiosios tragedijos dieną.

Asmenys, suteikę man žinių, dėl savo padėties žinojo slapčiausias aplinkybes, kurios nėra žinomos Romoje net šiandien, nors jau šešios savaitės apie nieką kita nekalbama, kaip tik apie Čenčių šeimos bylą. Rašysiu gana laisvai, įsitikinęs, kad galėsiu padėti savo komentarus į saugų archyvą, iš kurio jie tikrai nebus išimti anksčiau kaip po mano mirties. Aš sielojuos tik dėl to, kad turiu kalbėti — bet to reikalauja tiesa — apie kaltę vargšės Beatričės Čenči, kurią dievino ir gerbė visi ją pažinusieji tiek pat, kiek jos bjauraus tėvo visi nekentė ir juo šlykštėjosi.

Šis žmogus, dangaus neabejotinai apdovanotas nepaprastu įžvalgumu ir keistumais, buvo sūnus monsinjoro Čenčio, pasiekusio Pijaus V (Gislierio) laikais iždininko (finansų ministro) postą. Šventasis popiežius, kaip žinoma, visą laiką kupinas teisios neapykantos erezijai ir besirūpinąs pasigėrėjimo vertos inkvizicijos atgaivinimu, niekino pasaulietinio savo valstybės valdymo reikalus, dėl to monsinjoras Čenčis, iki 1572 m. ištarnavęs kelerius metus iždininku, sugebėjo palikti tam baisiam žmogui, kuris buvo jo sūnus ir Beatričės tėvas, kasmetinę šimto šešiasdešimties tūkstančių piastrų rentą (1837 metais — maždaug du milijonai penki šimtai tūkstančių frankų).

Be šio didelio turto, Francheskas Čenčis dar garsėjo narsa ir tokia gyvenimo išmintimi, kuria jo jaunystės metais nė vienas romietis negalėjęs jam prilygti. Ši reputacija padėjo jam įsigyti didelį pasitikėjimą popiežiaus dvare ir liaudyje, juo labiau, kad nusikalstami veiksmai, kuriais pradėta jį kaltinti, buvo iš tų, kuriuos žmonės lengvai atleidžia. Daugelis romiečių, karčiai apgailestaudami, dar prisimindavo minties ir veiksmų laisvę, kuria naudotasi valdant Leonui X, atsiskyrusiam su šiuo pasauliu 1513 metais, ir Povilui III, mirusiam 1549 metais. Dar šiam pastarajam popiežiaujant, pradėta kalbėti apie jaunąjį Francheską Čenčį dėl kažkokių nepaprastų jo meilės nuotykių, kurie dar nepaprastesnėmis priemonėmis jam vis sėkmingai baigdavęsi.

Povilo III laikais, kai dar buvo galima atviriau pasisakyti, daugelis šnekėjo, kad Francheskas Čenčis labiau-

siai ieškąs nepaprastų nuotykių, galinčių jam suteikti peripeziedi nuova idea, naujų ir jaudinančių įspūdžių. Šitaip galvojantieji remiasi jo sąskaitų knygose rastais, pavyzdžiui, tokiais įrašais:

„Nuotykiams ir peripezie Toskaneloje — trys tūkstančiai penki šimtai piastrų (1837 metais — apie šešiasdešimt tūkstančių frankų), e non fu caro (ir tai nebuvo per brangu)".

Kituose Italijos miestuose galbūt nėra žinoma, kad mūsų likimas ir mūsų gyvenimo būdas Romoje keičiasi sutinkamai su viešpataujančio popiežiaus charakteriu.

Taip ištisus trylika metų, gerojo popiežiaus Grigalaus XIII (Buonkompanjo) laikais, Romoje buvo viskas leidžiama; kiekvienas užsigeidęs galėjo nudurti savo priešą ir, jei tik elgdavosi atsargiai, nebūdavo persekiojamas. Po šio per didelio atlaidumo laikotarpio užėjo penkerių metų perdėto griežtumo laikotarpis, popiežiaujant didžiajam Sikstui V, apie kurį, kaip ir apie imperatorių Augustą, galima pasakyti, kad arba jam nereikėjo niekada pasirodyti, arba reikėjo amžinai pasilikti. Tada buvo pradėtos vykdyti mirties bausmės už nužudymus ir nunuodijimus, padarytus prieš dešimtį metų ir visų užmirštus, kuriuos nelaimingieji nusikaltėliai savo pražūčiai kažkada išpažino kardinolui Montaltui, vėliau tapusiam Sikstu V.

Popiežiaus Grigaliaus XIII laikais apie Frančeską Čenčį itin ėmė sklisti daugybė paskalų; jis buvo vedęs labai turtingą ir tokiam garsiam sinjorui visais atžvilgiais tinkamą žmoną; ji mirė, pagimdžiusi jam septynetą vaikų. Netrukus po pirmosios žmonos mirties jis iškėlė vestuves su Lukrecija Petroni, reto grožio moterimi, apie kurios spindintį odos baltumą sklido garsas aplinkui; ji buvo kiek apkūni, bet tai visų romėnių kliauda. Su Lukrecija vaikų jis neturėjo.

Mažiausia Frančesko Čenčio yda buvo jo įgimtas palinkimas į nedorus meilės ryšius; didžiausia — ta, kad jis netikėjo Dievą. Niekas nematė, kad jis bent kartą būtų įėjęs į bažnyčią.

Tris kartus pakliuvęs į kalėjimą už savo nedorus meilės nuotykius, jis vis išsisukdavo, duodamas du šimtus

tūkstančių piastrų popiežių malonėje esantiems asmenims — jis pergyveno iš eilės dvylika popiežių. (Du šimtai tūkstančių piastrų prilygsta maždaug penkiems milijonams 1837 metais).

Aš pamačiau Frančeską Čenčį, kai jis jau buvo pradėjęs žilti. Tada viešpatavo popiežius Buonkompanjis, ir drąsuoliams viskas buvo leidžiama. Tai buvo maždaug penkių pėdų ir keturių colių ūgio vyriškis, labai dailaus stoto, nors kiek liesokas; jis buvo laikomas nepaprastu stipruoliu, nors galbūt pats skleidė tuos gandus apie save; turėjo dideles ir išraiškingas akis, tik jų viršutiniai vokai buvo kiek per daug nukarę; nosis stambi, atsikišusi, lūpos plonos, šypsena kuo žavingiausia. Toji šypsena darydavosi baisi, kai Čenčis įsmeigdavo žvilgsnį į priešą; kiek susijaudinęs ar susierzinęs, jis tuoj imdavo smarkiai visas drebėti, ir tai jam pačiam būdavo nesmagu. Aš jį mačiau jaunystėje, popiežiaus Buonkompanjo laikais, jojantį iš Romos į Neapolį, turbūt į kokį nors meilės pasimatymą; jis vyko pro San Džermano ir Fadžolos miškus, visiškai nebodamas plėšikų, ir, sakoma, atlikdavęs tą kelią mažiau kaip per dvidešimt valandų. Keliaudavęs visada vienas, nieko neįspėdamas; arkliui nuilsus, pirkdavęsis arba pasigrobdavęs kitą. Jeigu tik kas nors bent kiek priešindavosi, jis nesvyruodamas smogdavęs durklu. Bet, tiesą sakant, mano jaunystės laikais, tai yra, kai jis turėjo keturiasdešimt aštuonerius ar penkiasdešimt metų, neatsirasdavo tokio drąsuolio, kuris būtų išdrįsęs jam pasipriešinti.

Didžiausias malonumas jam būdavo tyčiotis iš savo priešų.

Jis buvo gerai žinomas visuose popiežiaus valstybės keliuose; mokėdavo dosniai, bet taip pat sugebėdavo, dviem trim mėnesiams praslinkus nuo jam padaryto įžeidimo, pasiųsti samdytą žudiką nudėti jį įžeidusį asmenį.

Per visą savo ilgą gyvenimą jis atliko vienintelį dorą darbą: prie Tibro, savo erdvių rūmų kieme pastatydino šv. Tomo garbei bažnyčią; bet ir tai imtis šio gražaus žygio jį paskatino keistas noras turėti prieš akis kapus visų savo vaikų [1], kuriems jau nuo ankstyviausios jų

[1] Romoje laidojama po bažnyčiomis.

jaunystės, kai jie dar niekuo negalėjo jo įžeisti, jautė begalinę ir prigimčiai priešingą neapykantą.

„Čionai aš noriu juos visus suguldyti", — dažnai su karčia šypsena kartodavo jis darbininkams, stačiusiems tą bažnyčią.

Tris vyresniuosius sūnus, Džiakomą, Kristoforą ir Roką, jis pasiuntė mokytis į Salamankos universitetą, Ispanijoje. Jiems atsidūrus tame tolimame krašte, tėvas patirdavo piktą malonumą, visiškai nesiųsdamas jiems pinigų, ir nelaimingi jaunuoliai, parašę tėvui daugybę laiškų, į kuriuos nesulaukė jokio atsakymo, buvo priversti vargingai grįžti į tėvynę, skolindamiesi nedideles pinigų sumas arba elgetaudami pakelėse.

Romoje jie rado tėvą dar griežtesnį, dar šykštesnį ir labiau nepalenkiamą negu bet kada; turėdamas didžiulius turtus, jis nenorėjo nei aprengti savo sūnų, nei duoti pinigų paprasčiausiam maistui nusipirkti. Nelaimingieji buvo priversti kreiptis pagalbos į popiežių, kuris prispyrė Frančeską Čenčį paskirti jiems nedidelę pensiją. Gavę tą kuklią pašalpą, sūnūs nuo jo atsiskyrė.

Po kurio laiko dėl savo nedorų meilės nuotykių Frančeskas pateko į kalėjimą trečią ir paskutinį kartą; tada trys jo sūnūs išsiprašė audiencijos pas šventąjį tėvą, šiuo metu viešpataujantį popiežių, ir sutartinai maldavo numarinti Frančeską Čenčį, jų tėvą, nes jis daraą gėdą visai šeimai. Klemensas VIII ir pats labai to troško, tačiau atsisakė savo pirmesniojo ketinimo, nenorėdamas patenkinti šių išsigimėlių vaikų prašymo, ir juos sugėdinęs išvarė.

Tėvas, kaip anksčiau minėjome, davęs stambią pinigų sumą jį užtarti galėjusiam asmeniui, iš kalėjimo išėjo. Suprantama, kad keistas trijų vyresniųjų sūnų žygis dar labiau sustiprino jo neapykantą vaikams. Jis keikė juos be paliovos, tiek didelius, tiek mažuosius, ir kasdien lazda apkuldavo savo dvi nelaimingas dukteris, gyvenusias su juo rūmuose.

Vyresniajai, nors ji buvo labai sergima, vis dėlto vargais negalais pavyko perduoti popiežiui prašymą; ji maldavo jo šventenybę išleisti ją už vyro arba patalpinti į vienuolyną. Klemensas VIII jos pasigailėjo ir iš-

tekino už Karlo Gabrielio iš labai kilmingos Gubijų šeimos; jo šventenybė įpareigojo tėvą paskirti didelį kraitį.

Šis netikėtas smūgis nepaprastai įsiutino Frančeską Čenčį. Būkštaudamas, kad paūgėjusiai Beatričei neateitų į galvą pasekti sesers pavyzdžiu, jis uždarė ją viename savo didžiulių rūmų kambaryje. Ten niekam nebuvo leidžiama matytis su Beatriče, kuri jau spindėjo nuostabiu grožiu, nors teturėjo vos keturiolika metų. Ji ypač pasižymėjo linksmumu, širdies tyrumu ir jumoro jausmu, kokio niekados nė pas ką nebuvau matęs. Frančeskas pats atnešdavo jai valgį. Reikia manyti, jog kaip tik tada šis pabaisa ją įsimylėjo ar dėjosi įsimylėjęs, kad galėtų kankinti savo nelaimingą dukrą. Jis dažnai primindavo jai klastingą pokštą, kurį jam iškrėtusi jos vyresnioji sesuo, ir, niršdamas nuo savo paties žodžių, galiausiai imdavo mušti Beatričę.

Tuo tarpu jo sūnų Roką Čenčį nužudė kažkoks dešrininkas, o kitais metais Kristoforas Čenčis žuvo nuo Paolo Korso da Masos rankos. Šia proga tėvas parodė savo baisų bedieviškumą, nes abiejų sūnų laidotuvėse nepanoro išleisti nė vien bajoko žvakėms. Sužinojęs apie savo sūnaus Kristoforo likimą, jis sušuko, kad tik tada pasijusiąs patenkintas, kai visi jo vaikai būsią palaidoti, o kai numirsiąs paskutinysis, jis iš džiaugsmo padegsiąs savo rūmus. Romą nustebino tokie žodžiai, tačiau manyta, kad dar ne to galima laukti iš tokio žmogaus, kuris didžiavosi tyčiodamasis iš visų, net iš paties popiežiaus.

(Čia darosi visiškai nebeįmanoma sekti Romos kronikininku, labai miglotai pasakojančiu apie keistus dalykus, kuriais Frančeskas Čenčis stengėsi nustebinti savo amžininkus. Jo žmona ir nelaimingoji duktė, kaip matyti, virto tų šlykščių užgaidų aukomis.)

Viso to jam nepakako; grasinimais ir jėga jis mėgino išprievartauti savo dukterį Beatričę, kuri jau buvo suaugusi ir daili mergina. Jis nesigėdijo visiškai nuogas gultis į jos lovą. Taip pat nuogų nuogiausias vaikščiodavo su ja po rūmų sales; paskui vesdavosi ją į žmonos lovą, kad lempų šviesoje vargšė Lukrecija galėtų matyti, ką jis išdarinėja su Beatriče.

Jis versdavo šią vargšę merginą klausytis baisios erezijos, kurią aš vos bedrįstu kartoti, būtent: jei tėvas patiriąs savo paties dukterį, tai jiems gimę vaikai būtinai tampą šventaisiais; visi didžiausi bažnyčios garbinami šventieji esą gimę tokiu būdu, tai yra, kad jų senelis iš motinos pusės buvęs kartu ir jų tėvas.

Kai Beatričė priešindavosi jo šlykštiems geiduliams, jis ją mušdavo taip skaudžiai, kad vargšė mergina, nebegalėdama pakelti tokio baisaus gyvenimo, nutarė pasekti vyresniosios sesers pavyzdžiu. Ji pasiuntė mūsų šventajam tėvui popiežiui prašymą, smulkiai išdėstydama savo vargus, tačiau reikia manyti, kad Francėskas Čenčis ėmėsi atsargumo priemonių, nes neatrodo, kad tas prašymas būtų kada nors patekęs į jo šventenybės rankas; bent jo nepavyko rasti Memoriali sekretoriate, kai, Beatričę suėmus, jos gynėjui labai prireikė šio dokumento; jis būtų tam tikra prasme galėjęs įrodyti, kokie negirdėti nusikaltimai vyko Petrelos pilyje. Argi visiems nebūtų buvę aišku, kad Beatričė Čenči tik pasinaudojo būtinosios ginties teise? Tame rašte buvo kalbama ir Lukrecijos, Beatričės pamotės, vardu.

Francėskas Čenčis sužinojo apie šį mėginimą. Galima įsivaizduoti, su kokiu įniršiu jis dar labiau ėmė persekioti tas dvi nelaimingas moteris.

Gyvenimas joms pasidarė visiškai nebepakenčiamas; aiškiai matydamos, kad nesulauks teisingumo iš valdovo, kurio dvariškius Francėskas buvo papirkęs brangiomis dovanomis, jos tada ryžosi griebtis karštutinės priemonės, kuri jas pražudė, tačiau bent padarė galą jų kančioms šioje žemėje.

Reikia pasakyti, kad garsusis monsinjoras Gvera dažnai svečiuodavosi Čenčių rūmuose; jis buvo aukšto ūgio ir, apskritai, labai gražus vyras, likimo apdovanotas ypatinga dovana — ko jis besiimtų, jam viskas kuo puikausiai pavykdavo. Spėjama, kad jis mylėjęs Beatričę ir ketinęs nusiimti manteletta ir ją vesti[1]. Nors jis nepaprastai rūpestingai stengėsi paslėpti savo jausmus, Francėskas Čenčis jo nekentė ir prikaišiojo jam artimą bičiulystę su visais jo vaikais. Kai tik mon-

[1] Dauguma monsinjorų nėra gavę šventimų ir todėl gali vesti.

sinjoras Gvera sužinodavo, kad sinjoro Čenčio nėra rūmuose, jis ateidavo į damų kambarius ir ištisomis valandomis šnekučiuodavosi su jomis, klausydavosi jų nusiskundimų dėl neįtikimo elgesio, kurį abi turėdavusios kęsti. Atrodo, kad Beatričė pirmoji išdrįso prasitarti monsinjorui Gverai apie juodviem kilusį sumanymą. Ilgainiui monsinjoras pažadėjo joms padėti; keletą kartų Beatričės primygtinai prašomas, jis pagaliau sutiko pranešti apie šį nepaprastą sumanymą Džiakomui Čenčiui, be kurio sutikimo nieko negalima buvo daryti, nes jis buvo vyriausias brolis ir šeimos galva po Frančesko.

Džiakomą buvo nesunku įtraukti į sąmokslą; tėvas su juo labai blogai elgėsi, neduodavo jokios pašalpos, o tai ypač skaudžiai jautė Džiakomas, turįs žmoną ir šešetą vaikų. Susitikti ir aptarti, kokiu būdu nužudyti Frančeską Čenčį, buvo nutarta monsinjoro Gveros namuose. Svarstyta laikantis visų reikiamų formalumų, dėl kiekvienos smulkmenos atsiklausiant Lukrecijos ir Beatričės nuomonės. Viską pagaliau nusprendus, sumanymo vykdytojais buvo parinkti du Frančesko Čenčio vasalai, mirtinai jo nekentę. Vienas vadinosi Marcijum; tai buvo narsus žmogus, labai prisirišęs prie nelaimingųjų Frančesko vaikų; norėdamas padaryti jiems ką nors malonaus, jis sutiko dalyvauti tėvažudystėje. Antrąjį, Olimpijų, kunigaikštis Kolona buvo paskyręs Petrelos tvirtovės, Neapolio karalystėje, komendantu, tačiau Frančeskas Čenčis, pasinaudodamas savo visagališka įtaka kunigaikščiui, jį iš ten pašalino.

Su tais dviem vyrais dėl visko buvo susitarta. Frančeskui Čenčiui pareiškus, jog jis ateinančią vasarą ketinąs praleisti Petrelos tvirtovėje, nes Romoje oras nesveikas, sugalvota sutelkti ten kokį tuziną Neapolio plėšikų. Olimpijus apsiėmė juos pristatyti. Buvo nuspręsta, kad jie pasislėpsią miškuose aplink Petrelą, o gavę įspėjimą, kada Frančeskas Čenčis leisis į kelionę, jie kelyje jį pagrobsią, pranešdami šeimai, jog paleisią jį tik už didelį išpirkį. Tuomet vaikai turėsią vykti į Romą surinkti plėšikų reikalaujamos sumos; jie apsimesią negalį taip greitai jos sudaryti, o plėšikai, vykdydami savo grasinimą, negavę pinigų, nužudysią Frančeską Čenčį.

Tokiu būdu niekam neateisianti į galvą mintis įtarti tikruosius šios mirties kaltininkus.

Tačiau, vasarai atėjus, kai Frančeskas Čenčis išvyko iš Romos į Petrelą, šnipas, turėjęs apie tai pranešti, per vėlai įspėjo plėšikus, betykančius miškuose, ir tie nesuskubo išeiti į vieškelį. Čenčis nekliudomai atvyko į Petrelą; plėšikai, kuriems atsibodo laukti abejotino grobio, nuėjo savo pačių nuožiūra plėšti kitur.

Tuo tarpu Čenčis, protingas ir įtarus senis, niekados nedrįsdavo išeiti iš tvirtovės. O kadangi nepakenčiami senatvės negalavimai dar labiau stiprino jo blogą nuotaiką, jis ėmė vis žiauriau kankinti abi nelaimingąsias moteris. Jis tvirtino, kad jos esą džiaugiasi jo negalia.

Beatričė, nebegalėdama pakelti baisių kančių, kurias jai tekdavo patirti, liepė pašaukti prie tvirtovės sienų Marcijų ir Olimpijų. Naktį, kai tėvas miegojo, ji pasikalbėjo su jais pro žemutinį langelį ir numetė laiškus, adresuotus monsinjorui Gverai.

Per šiuos laiškus buvo sutarta, kad monsinjoras Gvera pažadės Marcijui ir Olimpijui tūkstantį piastrų, jei jie patys apsiims nugalabyti Frančeską Čenčį. Trečdalį šios sumos jiems iš anksto turėjo sumokėti monsinjoras Gvera Romoje, likusius du trečdalius — Lukrecija ir Beatričė, kai viskas bus atlikta ir jos taps Frančesko Čenčio nedegamosios spintos savininkės.

Be to, buvo sutarta įvykdyti šį sumanymą švenčiausios panelės gimimo dieną, ir šiuo tikslu abu vyrai buvo apsukriai įleisti į tvirtovę. Tačiau pagarba Madonos šventei sulaikė Lukreciją, ir ji prikalbėjo Beatričę atidėti vienai dienai, siekiant išvengti dvigubos nuodėmės.

1598 metų rugsėjo 9 dienos vakarą pamotė ir duktė nepastebėtos įpylė Frančeskui Čenčiui, tam taip sunkiai apgaunamam žmogui, į gėrimą opiumo, ir jis užmigo kietu miegu.

Apie vidurnaktį Beatričė pati įleido į tvirtovę Marcijų ir Olimpijų; paskui drauge su Lukrecija nuvedė juos į kietai miegančio senio kambarį. Ten moterys juos paliko atlikti tai, kas buvo sutarta, o pačios nuėjo palaukti į gretimą kambarį. Staiga jos pamato abu vyrus sugrįžtančius pas jas; jie buvo išblyškę ir tarsi nesavi.

— Kas atsitiko? — sušuko moterys.

— Kokia niekšybė ir gėda žudyti vargšą miegantį senį! — atsakė tiedu.— Gailestis nėleido mums to padaryti.

Išgirdusi šitaip atsikalbinėjant, Beatričė pasipiktino ir ėmė juos plūsti, sakydama:

— Kaip tat! Jums, vyrams, gerai pasiruošusiems tam darbui, pritrūko drąsos užmušti miegantį žmogų![1] Juo labiau jūs nedrįstumėte pažvelgti jam į veidą, jei jis būtų pabudęs! Ir už tai jūs drįstate imti pinigus! Na ką gi! Jei jūsų bailumas to reikalauja, aš pati nužudysiu savo tėvą, bet žinokite, kad ir jūsų dienos suskaitytos!

Paveikti šių trumpų, bet grėsmingų žodžių ir bijodami, kad jiems nesumažintų sutartojo atlyginimo, žudikai ryžtingai grįžo į kambarį, o paskui juos nusekė ir abi moterys. Vienas iš jų turėjo didelę viną, kurią pridėjo statmeniškai prie miegančio senio akies; antrasis, laikęs plaktuką, suvarė jam tą viną į galvą. Tokiu pat būdu kita didelė vinis buvo suvaryta į gerklę, ir vargšę sielą, prislėgtą tiekos mirtinų nuodėmių, pasičiupo velniai; kūnas dar priešinosi, tačiau veltui.

Visa tai atlikus, jaunoji mergina davė Olimpijui storą kapšį pinigų, o Marcijui — savo tėvo gelumbinį apsiaustą, apsiūtą aukso galonu, ir po to juos atleido.

Likusios vienos, moterys pirmiausia ištraukė tą didelę viną, įvarytą į lavono galvą, ir kitą — iš gerklės; paskui, suvyniojusios kūną į paklodę, jos nuvilko jį per daugybę kambarių iki galerijos į apleisto sodelio pusę. Iš ten jos numetė lavoną ant didelio šeivamedžio, augusio toje nuošalioje vietoje. Kadangi galerijos gale buvo išvietės, moterys tikėjosi, kad kitą dieną atradus senio lavoną krūmo šakose, visi pamanys, jog jis paslydęs ir nukritęs, eidamas į išvietę.

Viskas vyko taip, kaip jos buvo numačiusios. Rytą, aptikus lavoną, tvirtovėje kilo didelis subruzdimas. Abi moterys ėmė garsiai šaukti, apraudodamos tokią nelaimingą tėvo ir vyro mirtį. Nors jaunajai Beatričei užteko drąsos atkeršyti už nuplėštą nekaltybę, tačiau ji neturė-

[1] Visos šios smulkmenos įrodytos bylos metu.

jo gyvenime reikalingo atsargumo: jau anksti rytą ji atidavė kruviną paklodę rūmų skalbėjai, sakydama, kad šioji nesistebėtų dėl tiek daug kraujo, nes visą naktį ji turėjusi smarkų kraujoplūdį; tad tuo tarpu viskas klostėsi gerai.

Frančeskas Čenčis buvo garbingai palaidotas, ir abi moterys grįžo į Romą pasidžiaugti ramybe, kurios taip seniai veltui troško. Jos tarėsi būsiančios amžinai laimingos, nes nežinojo, kas dedasi Neapolyje.

Dievo teisingumas nenorėjęs, kad tokia žiauri tėvažudystė liktų nenubausta; kai tik Neapolyje sužinota, kas įvyko Petrelos tvirtovėje, vyriausiajam teisėjui kilo abejonių, ir jis pasiuntė karališkąjį komisarą, pavesdamas jam apžiūrėti lavoną ir suimti įtariamus asmenis.

Karališkasis komisaras įsakė suimti visus tvirtovės gyventojus. Visi jie, sukaustyti grandinėmis, buvo atgabenti į Neapolį; jų parodymai nekėlė jokių įtarimų, tik toji skalbėja ėmė ir prasitarė, gavusi iš Beatričės vieną ar kelias sukruvintas paklodes. Paklausta, ar Beatričė stengusis paaiškinti, iš kur tos didelės kraujo dėmės, ji atsakė, kad Beatričė kalbėjusi apie natūralų negalavimą. Paklausus, ar tokios didelės dėmės galinčios nuo to atsirasti, skalbėja atsakė, kad ne, nes tos dėmės buvusios pernelyg ryškiai raudonos.

Toji žinia tučtuojau buvo pasiųsta į Romą, tačiau praėjo keletas mėnesių, kol kažkam atėjo į galvą mintis suimti Frančesko Čenčio vaikus.

Lukrecija, Beatričė ir Džiakomas būtų galėję tūkstantį kartų pabėgti, arba išvykdami į Florenciją kokių nors šventųjų vietų aplankymo dingstimi, arba sėsdami į laivą Čivita-Vekjoj; bet Dievas jiems neįkvėpė šios išganingos minties.

Monsinjoras Gvera, sužinojęs, kas dedasi Neapolyje, tučtuojau pasiuntė žmones nugalabyti Marcijų ir Olimpijų. Bet pavyko susidoroti tik su Olimpijum Ternio miestelyje. O Marcijų suėmė Neapolio teisingumo organai; jis buvo nugabentas į Neapolį, kur kaipmat viską prisipažino.

Tas baisus parodymas buvo tučtuojau pasiųstas Romos teisingumo organams, kurie nutarė pagaliau duoti

įsakymą suimti ir nugabenti į Korte Savelos kalėjimą Džiakomą ir Bernardą Čenčius, vienintelius gyvus Frančesko sūnus, o taip pat jo našlę Lukreciją. Beatričė buvo palikta tėvo rūmuose, kur ją saugojo didelis sbirų būrys. Marcijus buvo atgabentas iš Neapolio ir taip pat uždarytas Savelos kalėjime. Suvedus jį akistaton su abiem moterim, tos viską atkakliai neigė, ypač Beatričė jokiu būdu nenorėjo atpažinti galionais apsiūto apsiausto, kurį buvo davusi Marcijui. Šis plėšikas, staiga susižavėjęs nuostabiu merginos grožiu ir nepaprasta iškalba, kada ji atsakinėjo teisėjui, paneigė visa, ką buvo prisipažinęs Neapolyje. Jį imta kankinti, tačiau jis nieko neprisipažino ir geriau sutiko mirti kankinamas: teisinga duoklė Beatričės grožiui!

Mirus šiam žmogui, kadangi įkaltis nebuvo įrodytas, teisėjai nutarė, kad nėra pakankamo pagrindo kankinti Čenčio sūnus ir abi moteris. Visi keturi buvo nugabenti į šv. Angelo pilį, kur jie kuo ramiausiai praleido keletą mėnesių.

Atrodė, pavojus praėjo, ir Romoje niekas nebeabejojo, kad toji mergina, tokia graži ir drąsi, sužadinusi tokią didelę užuojautą, netrukus bus paleista, bet, nelaimei, teisingumo organai suėmė plėšiką, kuris Ternio miestelyje buvo nužudęs Olimpijų; atgabentas į Romą, šis žmogus viską prisipažino.

Monsinjoras Gvera, nepaprastai sukompromituotas plėšiko prisipažinimo, buvo pašauktas tuojau stoti teisman. Jam grėsė kalėjimas, o gal ir mirtis. Tačiau tam nuostabiam žmogui, kurį likimas buvo apdovanojęs mokėjimu išsikapstyti iš bet kokių nemalonumų, pavyko išsigelbėti beveik stebuklingu būdu. Jis, laikomas gražiausiu vyru popiežiaus dvare ir per daug gerai žinomas Romoje, negalėjo tikėtis pabėgti; be to, prie visų miesto vartų buvo išstatyta stipri sargyba, o jo namai nuo šaukimo į teismą momento tikriausiai buvo sekami. Reikia pasakyti, kad monsinjoras buvo labai aukštas, skaistaus, balto veido vyras, gražia šviesia barzda ir žavingais tokios pat spalvos plaukais.

Stačiai neįtikima, kaip greitai jis susitarė su kažkokiu anglininku, persirengė jo drabužiais, nusiskusdino

galvą ir barzdą, išsitepliojo veidą, įsigijo porą asilų ir ėmė šlubikščiuoti Romos gatvėmis, pardavinėdamas anglį. Jis puikiai vaidino stačioką ir kvaištelėjusį žmogelį, vaikščiojo visur, garsiai siūlydamas savo anglį, prisikimšęs pilną burną duonos ir svogūnų, o tuo tarpu šimtai sbirų jo ieškojo ne tik Romoje, bet ir visuose keliuose. Pagaliau, kai jo veidą jau gerai įsidėmėjo dauguma sbirų, jis ryžosi pasitraukti iš Romos, vis taip pat varydamas priešais save du anglimi apkrautus asilus. Jis sutiko keletą sbirų būrių, kuriems nė į galvą neatėjo jį suimti. Nuo to laiko iš jo tebuvo gautas vienas laiškas; motina pasiuntė jam pinigų į Marselį; spėjama, kad jis kariaująs Prancūzijoje kaip kareivis.

Žudiko iš Ternio prisipažinimas ir monsinjoro Gveros pabėgimas, sukėlęs Romoje nepaprastą sensaciją, taip sustiprino įtarimus ir net kaltinamuosius įrodymus prieš Čenčio šeimos narius, kad iš šv. Angelo pilies jie vėl buvo pergabenti į Savelos kalėjimą.

Abu broliai kankinami anaiptol nepasekė plėšiko Marcijaus didžiadvasiškumu ir bailiai viską prisipažino. Sinjora Lukrecija Petroni, pripratusi prie patogumų ir didžiausios prabangos, be to, labai jau ir nutukusi, nepajėgė pakelti kankinimo corde ir papasakojo viską, ką žinojo.

Visai kitaip laikėsi Beatričė Čenči, žvali ir drąsi mergina. Nei geruoju, nei grasinimais teisėjas Moskatis nieko nepasiekė. Kankinimus corde ji pakėlė nuostabiai narsiai ir visiškai ramiai. Teisėjui nė karto nepavyko išgauti bent kiek ją kompromituojančio atsakymo; dar daugiau, tą garsųjį Ulisą Moskatį, teisėją, kuriam buvo pavesta ją tardyti, savo žvaliu sumaniu protu ji visiškai suglumino. Jis buvo taip nustebintas tos jaunos merginos laikymosi, kad laikė savo pareiga apie viską pranešti jo šventenybei popiežiui Klemensui VIII, nūnai laimingai viešpataujančiam.

Šventasis tėvas panoro susipažinti su bylos dokumentais. Jis būkštavo, ar tiktai teisėjas Ulisas Moskatis, taip pagarsėjęs savo giliomis žiniomis ir nepaprastu proto įžvalgumu, nesusižavėjo Beatričės grožiu ir tardymo metu su ją švelniai elgiasi. Todėl jo šventenybė perdavė

vesti šią bylą kitam, griežtesniam teisėjui. Iš tiesų tas barbaras turėjo drąsos be gailesčio kankinti tą gražųjį kūną ad torturam capillorum (tai yra Beatričė Čenči buvo kankinama, pakabinta už plaukų [1]).

Kai Beatričė taip kabojo, naujasis teisėjas įsakė atvesti jos pamotę ir brolius. Džiakomas ir sinjora Lukrecija, vos ją pamatę, sušuko:

— Nuodėmė padaryta, dabar belieka atgailoti! Ir nėra ko leisti draskyti kūną dėl tuščio užsispyrimo.

— Vadinasi, jūs norite užtraukti gėdą mūsų namams ir mirti negarbingai? — sušuko jaunoji mergina.— Jūs darote didelę klaidą, tačiau, jei tokia jūsų valia, tebūnie taip.

Ir, pasukusi galvą į sbirus, tarė:

— Atriškite mane: tegu man perskaito motinos parodymus; aš patvirtinsiu, ką reikia patvirtinti, ir paneigsiu, kas turi būti paneigta.

Taip ir buvo padaryta; ji patvirtino visa, kas atitiko tiesą [1]. Tuojau pat visiems buvo nuimtos grandinės. Beatričė, penkis mėnesius nemačiusi brolių, pareiškė norą drauge su jais papietauti, ir jie visi keturi labai linksmai praleido dieną.

Bet kitą dieną juos vėl išskyrė; abu broliai buvo nugabenti į Tordinonos kalėjimą, o moterys paliko Savelos kalėjime. Mūsų šventasis tėvas popiežius, perskaitęs autentišką aktą su jų visų parodymais, įsakė tučtuojau pririšti kaltinamuosius prie nežabotų arklių uodegos ir tokiu būdu nužudyti.

Visa Roma sudrebėjo, išgirdusi šį žiaurų sprendimą. Daugybė kardinolų ir kunigaikščių atėjo pas popiežių ir puolė prieš jį ant kelių, maldaudami leisti tiems nelaimingiesiems gintis.

— O jie ar leido savo senam tėvui gintis? — atsakė popiežius pasipiktinęs.

---

[1] Žr. garsiojo ano meto teisės mokslų žinovo Farinačio traktatą „De Suppliciis". Ten galima rasti siaubingas smulkmenas, kurias skaityti mums, jautriems XIX amžiaus žmonėms, būtų per sunku, bet kurias tvirtai pakėlė jauna šešiolikametė romietė, palikta savo mylimojo.

[1] Farinačis pateikia keletą ištraukų iš Beatričės parodymų; jie jaudina savo paprastumu.

Pagaliau, kaip ypatingą malonę, jis sutiko atidėti bausmės įvykdymą dvidešimt penkiom dienom. Tuojau geriausieji Romos advokatai pradėjo r a š y t i ginamąsias kalbas tai bylai, kuri sukrėtė visą miestą ir sukėlė užuojautą pasmerktiesiems. Dvidešimt penktąją dieną visi gynėjai drauge stojo prieš jo šventenybę. Pirmasis kalbėjo Nikolas de Angalis, bet vos jis spėjo perskaityti keletą savo ginamosios kalbos žodžių, Klemensas VIII jį pertraukė:

— Vadinas,— sušuko jis,— Romoje yra žmonių, kurie žudo savo tėvą, ir advokatų, pasiryžusių ginti tuos žmones!

Visi tylėjo, kaip be žado, tik Farinačis išdrįso prabilti.

— Švenčiausiasis tėve,— tarė jis,— mes čionai atėjome ne ginti nusikaltimą, o įrodyti, jei pajėgsime, kad vienas arba keletas iš tų nelaimingųjų yra nekalti.

Popiežius davė ženklą jam kalbėti, ir jis kalbėjo ištisas tris valandas. Po to šventasis tėvas paėmė iš visų gynėjų jų paruoštąsias kalbas ir atleido juos. Jiems išeinant, Altieris buvo paskutinis; bijodamas kokių nemalonumų, jis atsiklaupė prieš popiežių ant kelių ir tarė:

— Esu varguolių advokatas ir negalėjau atsisakyti dalyvauti šioje byloje:

Į tai popiežius atsakė:

— Mes stebimės ne tavimi, o kitais.

Popiežius nenorėjo gulti į lovą ir visą naktį praleido, skaitydamas gynėjų kalbas; šiame darbe jam padėjo kardinolas San Marčelas. Jo šventenybė atrodė toks sujaudintas, kad daugeliui blykstelėjo viltis, jog nelaimingiesiems bus dovanota gyvybė. Norėdami išgelbėti sūnus, advokatai visą kaltę vertė Beatričei. Kadangi bylos metu buvo įrodyta, jog tėvas daug kartų pavartojo jėgą nusikalstamu tikslu, advokatai tikėjosi, kad žmogžudystė dukteriai bus dovanota, nes Beatričė buvo būtinosios ginties būklėje; tokiu atveju, jei svarbiausiajai kaltininkei būtų dovanota gyvybė, kaipgi broliai, jos sukurstyti, galėtų būti nubausti mirtimi?

Po tos nakties, skirtos teisėjo pareigoms, Klemensas VIII įsakė nugabenti kaltinamuosius atgal į kalėjimą ir uždaryti į atskiras vienutes. Ši aplinkybė suteikė didelių vilčių Romos gyventojams, kuriems visoje šioje byloje terūpėjo Beatričė. Buvo paliudyta, kad ji mylėjo monsinjorą Gverą, tačiau niekada nenusižengė griežčiausios dorovės taisyklėms: vadinasi, iš teisybės jai negalima priskirti baisingo nusikaltimo ir bausti už tai, kad ji pasinaudojo savigynos teise! O kas, jei ji būtų sutikusi? Nejaugi žmogiškasis teisingumas turėjo dar labiau padidinti tokios meilios, pasigailėjimo vertos ir jau tokios nelaimingos būtybės nedalią? Po tokio liūdno gyvenimo, kada ją, dar neturinčią nė šešiolikos metų, užgriuvo visokiausios nelaimės, argi ji pagaliau neturėjo teisės patirti keletą ne tokių baisių dienų? Romoje kiekvienas, atrodė, jautėsi įpareigotas ją ginti. Argi jos nebūtų išteisinę, jei ji būtų nudūrusi Frančeską Čenčį, kai tas pirmą kartą pasikėsino į jos garbę?

Popiežius Klemensas VIII buvo švelnus ir gailestingos širdies. Mums jau lyg ir nušvito viltis, jog, šiek tiek susigėdinęs dėl to, kad įsikarščiavęs pertraukė advokatų ginamąsias kalbas, jis atleisiąs tai, kuri jėgą atrėmė jėga, tiesa, ne pirmojo nusikaltimo momentu, bet tada, kai niekšo kėsintasi antrukart. Visa Roma buvo sunerimusi, tik staiga popiežius gavo žinią apie smurtinę markizės Konstancos Santa Kročės mirtį. Jos sūnus, Paolas Kročė, durklu negyvai subadė šešiasdešimties metų motiną už tai, kad toji nenorėjo jo paskelbti visų savo turtų įpėdiniu. Pranešime buvo priduriama, kad Santa Kročė pabėgęs ir nebesą jokios vilties jį pagauti. Popiežius prisiminė neseniai įvykdytą Masinio brolžudystę. Susikrimtęs dėl tų dažnų žmogžudysčių prieš artimus gimines, jo šventenybė nesijautė turįs teisę parodyti gailestingumą. Šį lemtingą pranešimą apie markizę Santa Kročę popiežius gavo Monte Kavalo rūmuose, kur jis praleido rugsėjo 6 dieną, norėdamas būti arčiau Santa-Maria-deli Andželi bažnyčios, nes kitą rytą ten turėjo įšventinti į vyskupus kažkokį vokiečių kardinolą.

Penktadienį, 22 valandą (ketvirtą valandą po pietų), jis liepė pakviesti Romos gubernatorių Ferantę Taverną[1] ir pasakė jam šiuos žodžius:

— Mes pavedame jums Čenčių šeimos bylą, kad jūsų pastangomis nedelsiant būtų įvykdytas teisingumas.

Gubernatorius sugrįžo į savo rūmus, labai susijaudinęs dėl ką tik gauto įsakymo. Jis tuojau pat paruošė mirties nuosprendį ir sušaukė kongregaciją bausmės įvykdymo būdui apsvarstyti.

Šeštadienio rytą, 1599 metų rugsėjo 11 dieną, kilmingiausieji Romos sinjorai, confortatori brolijos nariai, nuvyko į abu kalėjimus, į Korte Savelą, kur buvo Beatričė ir jos pamotė, ir į Tordinoną, kur kalėjo Džiakomas ir Bernardas Čenčiai. Visą naktį iš penktadienio į šeštadienį Romos sinjorai, žinoję, kas nutarta, tik ir lakstė iš Monte Kavalo rūmų į įtakingiausiųjų kardinolų rūmus, stengdamiesi pasiekti bent to, kad moterims mirties bausmė būtų įvykdyta ne ant gėdingo ešafoto, o kalėjimo viduje, ir kad būtų pasigailėta jaunojo Bernardo Čenčio, kuris, teturėdamas penkiolika metų, negalėjęs dalyvauti jokiame sąmoksle. Ypatingu uolumu tą lemtingą naktį pasižymėjo kilnusis kardinolas Sforca. Nors jis ir galingas buvo kunigaikštis, jam taip pat nieko nepavyko pasiekti. Paolo Santa Kročės nusikaltimas buvęs tikrai niekšiškas, įvykdytas dėl pinigų, o Beatričė padariusi nusikaltimą, begindama savo garbę.

Tuo tarpu, kai galingiausi kardinolai dėjo tiek tuščių pastangų, Farinačis, mūsų didysis teisininkas, išdrįso prasiskverbti pas popiežių: stojęs prieš jo šventenybę, šis nuostabus žmogus sugebėjo sujaudinti popiežiaus sąžinę ir dideliu savo atkaklumu pagaliau išplėšė bausmės dovanojimą Bernardui Čenčiui.

Kai popiežius ištarė tuos maloningus žodžius, galėjo būti ketvirta valanda ryto (šeštadienis, rugsėjo 11 diena). Kiaurą naktį aikštėje prie šv. Angelo tilto vyko pasiruošimas šiai žiauriai tragedijai. Tačiau visus reika-

[1] Kuris po to tapo kardinolu už tokią savotišką paslaugą (Rankraščio pastaba).

lingus mirties nuosprendžio nuorašus tepavyko baigti apie penktą valandą ryto, todėl tik šeštą valandą tą baisią žinią galima buvo pranešti ramiai miegojusiems vargšams nelaimingiesiems.

Pirmąsias akimirkas jaunoji mergina net neturėjo jėgų apsirengti. Ji ilgai širdį veriančiu balsu šaukė ir, nepajėgdama susivaldyti, buvo įpuolusi į baisiausią nevilтį.

— O Dieve,— šaukė ji,— argi gali būti, kad aš taip netikėtai turiu mirti?

Lukrecija Petroni, priešingai, nepratarė nė vieno nereikalingo žodžio. Iš pradžių ji atsiklaupusi pasimeldė, paskui ramiai paragino dukterį nueiti su ja į koplyčią, kur jos abi turėjo pasiruošti šiam svarbiam perėjimui iš gyvenimo į mirtį.

Tie žodžiai sugrąžino Beatričei ramybę; jei ji iš pradžių pasidavė beprotybei ir pykčiui, tai dabar buvo išmintinga ir blaiviai galvojanti; pamotė padėjo tai kilniai sielai atitokti. Nuo tos akimirkos ji buvo savitvardos pavyzdys, kuriuo žavėjosi visa Roma.

Ji pareikalavo notaro testamentui sudaryti, ir šis jos prašymas buvo patenkintas. Ji pareiškė savo valią, kad jos kūnas būtų palaidotas San Pietro in Montorio bažnyčioje, ir paliko tris šimtus tūkstančių frankų Stimate vienuolynui (šv. Pranciškaus Stigmatų vienuolėms); toji suma turėjo būti panaudota penkiasdešimties neturtingųjų merginų kraičiui. To pavyzdžio paveikta sinjora Lukrecija taip pat sudarė testamentą, pagal kurį jos kūnas turįs būti perneštas į San Džiordžio bažnyčią; ji paliko tai bažnyčiai penkis šimtus tūkstančių frankų išdalinti vargšams ir padarė kitų dievobaimingų aukų.

Aštuntą valandą jos atliko išpažintį, išklausė mišių ir priėmė šv. Komuniją. Bet, prieš eidama mišių, sinjora Beatričė pagalvojo, kad netinka pasirodyti ant ešafoto, visos liaudies akivaizdoje, su tais puošniais jos dėvimais drabužiais. Ji užsakė dvi sukneles — vieną sau, kitą motinai. Tos suknelės buvo pasiūtos kaip vienuolių, be jokių papuošimų ant krūtinės ir ant pečių, tik klostytos, su plačiomis rankovėmis. Pamotės suknelė bu-

vo juodos drobės, o jaunosios merginos — melsvos taftos, per liemenį sujuosta stora virve.

Atnešus tas sukneles, iki šiol klūpojusi sinjora Beatričė atsistojo ir tarė sinjorai Lukrecijai:

— Mama, mūsų kančių valanda artėja, būtų gera pasiruošti, pakeisti drabužius ir paskutinį kartą padėti viena kitai apsirengti.

Aikštėje prie šv. Angelo tilto buvo pastatytas didelis ešafotas su m a n n a i a (tam tikra giljotina). Tryliktą valandą (aštuntą valandą ryto) Gailestingumo brolijos nariai atnešė savo didelį kryžių prie kalėjimo vartų. Pirmas iš kalėjimo išėjo Džiakomas Čenčis; jis pamaldžiai atsiklaupė ant slenksčio, sukalbėjo maldą ir pabučiavo šventąsias nukryžiuotojo žaizdas. Paskui jį ėjo jaunesnysis brolis Bernardas Čenčis, irgi surištomis rankomis ir su lentele ant akių. Žmonių buvo susirinkę devynios galybės, ir tuo metu kaip tik kilo sąmyšis dėl vazos, kuri nukrito iš lango beveik tiesiai ant galvos vienam iš atgailaujančiųjų brolių, laikiusiam uždegtą deglą šalia bažnytinės vėliavos.

Visų žvilgsniai buvo nukreipti į du brolius, tik staiga į priekį išėjo Romos fiskalas ir tarė:

— Sinjore Bernardai, mūsų valdovas dovanoja jums gyvybę; palydėkite savo giminaičius ir melskite už juos Viešpatį Dievą.

Tuoj pat du jo c o n f o r t a t o r i nuėmė lentelę, kabojusią jam prieš akis. Budelis įsodino į vežimėlį Džiakomą Čenčį ir nuvilko drabužius, kad galėtų jį k a n k i n t i į k a i t i n t o m i s r e p l ė m i s. Priėjęs prie Bernardo, jis patikrino parašą po malonės aktu, atrišo jaunuolį ir nuėmė nuo rankų grandines. Kadangi buvo ruoštasi jį kankinti, jis buvo be drabužių, todėl budelis, įsodinęs į vežimėlį, susupo jį puošniu gelumbės apsiaustu, apsiuvinėtu aukso galionu. (Sakoma, tai buvęs tas pats apsiaustas, kurį Beatričė po nužudymo padovanojusi Marcijui Petrelos tvirtovėje.) Didžiulė minia, susirinkusi gatvėje, žiūrinti pro langus ir nuo stogų, staiga sujudo; pasigirdo duslus ir tarsi iš gelmių kyląs šnabždesys: visi kartojo vieni kitiems, kad tam vaikui dovanota bausmė.

Suskambo psalmės, ir procesija lėtai pajudėjo per Navonos aikštę į Savelos kalėjimą. Prie kalėjimo vartų vėliava sustojo, abi moterys išėjo, pagarbino nukryžiuotąjį, paskui žengė pėsčiom viena paskui kitą. Jos buvo apsirengusios taip, kaip minėta anksčiau; galvas dengė dideli taftos šydai, siekią beveik ligi juosmens.

Sinjora Lukrecija, kaip našlė, pagal paprotį dėvėjo juodą šydą ir juodo aksomo šlepetes be užkulnių.

Merginos šydas buvo melsvos taftos, kaip suknelė; be to, ant pečių dar buvo užsimetusi didelę sidabru ataustą skraistę, segėjo violetinės gelumbės sijoną; balto aksomo šlepetės buvo dailiai suvarstytos avietinės spalvos raišteliais. Tokiu apdaru ji atrodė nepaprastai žavi, ir kiekvieno akyse pasirodydavo ašaros, matant ją lėtai žengiančią paskutinėse procesijos eilėse.

Abiejų moterų rankos aukščiau alkūnės buvo pririštos prie liemens, tik paliktos laisvos plaštakos, todėl kiekviena galėjo nešti kryžių, kuriuos laikė prie pat akių. Suknelių rankovės buvo tokios plačios, kad matėsi per riešus sutraukti marškiniai, kaip įprasta tame krašte.

Sinjora Lukrecija, kuri nebuvo tokio tvirto charakterio, beveik visą laiką verkė; jaunoji Beatričė, priešingai, laikėsi labai vyriškai; nukreipdama žvilgsnį į kiekvieną bažnyčią, pro kurią praeidavo procesija, ji valandėlę priklaupdavo ir tvirtu balsu ištardavo: A d o r a m u s t e, C h r i s t e!

Tuo tarpu vargšą Džiakomą Čenčį budelis vežimėlyje kankino įkaitintomis replėmis; nelaimingasis ištvermingai pakėlė kankinimus.

Procesija vos galėjo prasiskverbti per aikštę prie šv. Angelo tilto,— tiek daug ten buvo susigrūdę karietų ir žmonių. Moterys tuojau pat buvo palydėtos į paruoštą koplyčią, kur netrukus buvo atvestas ir Džiakomas Čenčis.

Jaunąjį Bernardą, apgaubtą galionuotuoju apsiaustu, budelis tiesiai nuvedė ant ešafoto; tada visi pagalvojo, kad jį ruošiamasi nužudyti ir kad bausmė jam nedovanota. Vargšas berniukas taip išsigando, kad, vos žengęs žingsnį ant ešafoto, krito apalpęs. Jį atgaivino, apšlakštę šaltu vandeniu, ir pasodino priešais m a n n a i a.

Budelis nuėjo atsivesti sinjoros Lukrecijos Petroni; jos rankos buvo surištos už nugaros, o ant pečių ji jau nebeturėjo skraistės. Juodos taftos šydu apgaubta galva ji pasirodė aikštėje, lydima bažnytinės vėliavos. Čia ji susitaikė su Dievu ir pabučiavo jo šventąsias žaizdas. Šlepetes jai buvo įsakyta palikti ant grindinio. Kadangi buvo smarkiai nutukusi, ji sunkiai kopė aukštyn. Kai, atsidūrus ant ešafoto, jai nuo galvos buvo nuimtas juodasis muturas, ji labai pergyveno, kad visi ją mato nepridengtais pečiais ir krūtine. Ji pažiūrėjo į save, paskui į m a n n a i a ir, pasiduodama likimui, iš lėto kilstelėjo pečius. Ašaros užplūdo jos akis, ir ji tarė:

— A k D i e v e m a n o ! . . I r j ū s, b r o l i a i, m e l s k i t ė s u ž m a n o s i e l ą.

Nežinodama, kas toliau daryti, ji paklausė vyriausiąjį budelį Alesandrą, kaip turinti elgtis. Jis liepė sėstis, apžergus lentą. Bet tas judesys jai atrodė nepadorus, ir ji ilgai delsė, kol ryžosi tai padaryti. (Po to pasakojamos smulkmenos tėra pakenčiamos italams, kurie nori viską žinoti kuo tiksliausiai. Prancūzų skaitytojui užteks pasakyti, kad per savo drovumą toji vargšė moteriškė susižeidė krūtį. Budelis parodė Lukrecijos galvą miniai, o paskui susupo ją į juodos taftos skepetą.)

Kol buvo tvarkoma m a n n a i a jaunajai merginai, sugriuvo smalsuolių perpildyta viena pakyla, ir daug žmonių užsimušė. Taigi jie stojo prieš Viešpaties teismą anksčiau negu Beatričė.

Pamačiusi, kad palydovai grįžta į koplyčią jos paimti, Beatričė gyvai paklausė:

— Ar mano mama jau numirė?

Jai buvo atsakyta, kad taip; tada ji puolė ant kelių prieš nukryžiuotąjį ir ėmė karštai melstis už nužudytosios vėlę. Paskui ji ilgai ir garsiai kalbėjo į nukryžiuotąjį:

— Viešpatie, tu numirei dėl mano išganymo, ir aš seksiu paskui tave gera valia, tikėdama, kad tu būsi gailestingas ir atleisi mano baisią nuodėmę ir t. t.

Po to ji dar sukalbėjo keletą psalmių ir maldų Dievo garbei. Kai pagaliau prie jos priėjo budelis su virve, ji tarė:

— Surišk kūną, kuris turi būti nubaustas, iš išrišk sielą, kurios laukia nemirtingumas ir amžina šlovė.

Tada ji atsistojo, sukalbėjo maldą, paliko šlepetes laiptų apačioje ir, užlipusi ant ešafoto, vikriai apžergė lentą ir pakišo galvą po kirviu. Ji atliko viską pati, norėdama išvengti budelio prisilietimo. Nuimant jai taftos šydą, publikai nepavyko pamatyti jos nepridengtų pečių ir krūtinės, nes ji viską darė labai greitai. Smūgio dar ilgai teko laukti, nes įvyko kažkoks sutrikimas. Per tą laiką ji garsiai šaukėsi Jėzaus Kristaus ir švenčiausiosios panelės[1]. Baisiąją akimirką kūnas mėšlungiškai truktelėjo. Vargšas Bernardas Čenčis, visą laiką sėdėjęs ant ešafoto, vėl apalpo, ir praėjo geras pusvalandis, kol jo c o n f o r t a t o r i įstengė jį atgaivinti. Tada ant ešafoto žengė Džiamokas Čenčis. Bet čia vėl tenka praleisti per daug žiaurias smulkmenas. Džiakomas Čenčis buvo užmuštas vėzdo smūgiais (m a z z o l a t o).

Bernardas tuojau pat buvo nugabentas atgal į kalėjimą; jis smarkiai karščiavo, jam nuleista kraujo.

O nelaimingųjų moterų palaikai buvo įdėti į karstus, kurie pastatyti už keleto žingsnių nuo ešafoto, prie šv. Povilo statulos, pirmosios iš dešinės ant šv. Angelo tilto. Ten jos išbuvo iki ketvirčio penktos valandos po pietų. Prie kiekvieno karsto degė keturios baltos vaško žvakės.

Paskui drauge su Džiakomo Čenčio palaikais jos buvo perneštos į Florencijos konsulo rūmus. Devintą valandą penkiolika minučių vakaro[1] Beatričės kūnas, aprengtas jos pačios drabužiais ir gausai apkaišytas

[1] Vienas ano meto autorius pasakoja, kad Klemensas VIII buvo labai susirūpinęs Beatričės sielos išganymu; žinodamas, jog ji neteisingai nuteista, jis būkštavo, kad neįvyktų koks netikėtumas. Tą akimirką, kai ji padėjo galvą po m a n n a i a, iš šv. Angelo tvirtovės, iš kur ešafotas buvo labai gerai matomas, pasigirdo patrankos šūvis. Popiežius, kuris meldėsi Monte Kavalo rūmuose, laukdamas šito ženklo, tučtuojau suteikė jaunajai merginai popiežišką visuotinį nuodėmių atleidimą i n a r t i c u l o m o r t i s. Todėl tą baisiąją akimirką ir įvyko sutrikimas, apie kurį kalba kronikininkas.

[1] Tai laikas, skirtas Romoje kunigaikščių laidotuvėms. Miestiečiai laidojami saulei leidžiantis. Smulkiųjų kilmingųjų kūnai nešami į bažnyčią pirmą valandą nakties, o kardinolų ir kunigaikščių — pusę trijų naktį; rugsėjo 11 dieną tai atitiko devynioms valandoms keturiasdešimt penkioms minutėms.

gėlėmis, buvo nuneštas į San Pietro in Montorio. Ji buvo nuostabiai graži; atrodė, tarsi mieganti. Ją palaidojo priešais didįjį altorių ir Rafaelio iš Urbino Atsimainymą. Ją lydėjo penkiasdešimt storų degančių žvakių ir visi Romos pranciškonai.

Lukrecija Petroni dešimtą valandą vakaro buvo nunešta į San Džiordžio bažnyčią. Visoje šioje tragedijoje dalyvavo nesuskaičiuojama minia žmonių. Kiek akis galėjo aprėpti, gatvės buvo pilnos karietų ir žmonių, pakylos, langai ir stogai lipte aplipę smalsuolių. Saulė tą dieną taip negailestingai spigino, jog daug žmonių nualpo. Nesuskaitoma daugybė susirgo karštine. Devynioliktą valandą (be penkiolikos minučių antrą), kai viskas baigėsi ir minia pradėjo skirstytis, daug žmonių buvo sutraiškyta, kitus sutrypė arkliai. Žuvusiųjų skaičius buvo labai didelis.

Sinjora Lukrecija Čenči buvo veikiau žema negu aukšta ir, nors peržengusi penktą dešimtį, dar atrodė gana graži. Tikrai puikūs bruožai, maža nosytė, juodos akys, baltutėlis skaistus veidas; jos praretėję plaukai buvo karštoninio atspalvio.

Beatričė Čenči, kuri amžinai kels užuojautą, turėjo lygiai šešiolika metų; ji buvo nedidukė, putlaus veidelio su duobutėmis skruostuose, todėl net mirusi, apkaišyta gėlmis, ji atrodė mieganti ir besišypsanti, lyg gyva. Jos burna buvo maža, plaukai šviesūs, natūraliai garbanoti. Kai žengė ant ešafoto, tos šviesios garbanos krito jai ant akių; tokia ji atrodė ypač žavi ir kėlė gailestį.

Džiakomas Čenčis buvo žemo ūgio, storas, baltu veidu ir juoda barzda; mirdamas jis turėjo apie dvidešimt šešerius metus.

Bernardas Čenčis buvo visiškai panašus į seserį; kaip ir ji, nešiojo ilgus plaukus, todėl, jam užlipus ant ešafoto, daug kas palaikė jį Beatriče.

Saulė tą dieną taip smarkiai kepino, jog daugelis tos tragedijos žiūrovų naktį mirė, tarp jų Ubaldinas Ubaldinis, reto grožio jaunuolis, iki tol pasižymėjęs puikia sveikata. Jis buvo Romoje gerai žinomo sinjo-

ro Rencio brolis. Taigi Čenčių vėlės nukeliavo į aną pasaulį, daugelio bendrakeleivių palydėtos.

Vakar, antradienį, 1599 metų rugsėjo 14 dieną, San Marčelo atgailaujantieji vienuoliai šv. kryžiaus šventės proga pasinaudojo savo privilegija ir paleido iš kalėjimo sinjorą Bernardą Čenčį, kuris įsipareigojo per metus sumokėti keturis šimtus tūkstančių frankų šv. Trejybės bažnyčiai prie Siksto tilto.

(Prirašyta kita ranka)

Iš jo yra kilę šiandien gyvenantieji Frančeskas ir Bernardas Čenčiai.

Garsusis Farinačis, kuris savo atkaklumu išgelbėjo gyvybę jaunajam Čenčiui, paskelbė savo ginamąsias kalbas. Jis tepateikia vieną ištrauką iš kalbos Nr. 66, pasakytos Klemenso VIII akivaizdoje Čenčių šeimai apginti. Toji lotyniškai parašytoji kalba užimtų šešis didelius puslapius, ir aš, deja, negaliu jos čia įdėti; ji gerai atspindi 1599 metų galvoseną ir, mano nuomone, yra labai protinga. Praslinkus gerokai laiko po 1599 metų, Farinačis, atiduodamas savo kalbas spausdinti, prie tos, kurią jis pasakė Čenčių šeimai apginti, pridėjo tokį prierašą: Omnes fuerunt ultimo supplicio effecti, excepto Bernardo qui ad triremes cum bonorum confiscatione condemnatus fuit, ac etiam ad interessendum aliorum morti prout interfuit.

Šio lotyniško prierašo pabaiga labai jaudinanti, bet manau, kad skaitytojas jau pavargo nuo tokios ilgos istorijos.

HERCOGIENĖ DE PALIANO

Palermas, 1838 m. liepos 22 d.

Aš anaiptol nesu gamtos tyrinėtojas, o graikų kalbą moku tik vidutiniškai; kai išsiruošiau keliauti po Siciliją, nebuvau užsibrėžęs kaip pagrindinio savo tikslo stebėti nepaprastus Etnos reiškinius nei aiškintis — sau pačiam ar kitiems — ką apie Siciliją yra pasakę senovės graikai. Aš visų pirma ieškojau akiai malonumo, kurio tame savotiškame krašte iš tikrųjų tiek daug galima rasti. Sakoma, jis esąs panašus į Afriką; bet asmeniškai aš pats tvirtai įsitikinęs, kad Italiją jis primena nebent savo karštomis aistromis. Apie siciliečius tikrai galima pasakyti, kad žodis neįmanoma jiems nustoja egzistavęs nuo tos akimirkos, kai jie užsidega meile arba neapykanta, o neapykanta šioje puikioje šalyje niekados nėra susijusi su piniginiais interesais.

Aš pastebėjau, kad Anglijoje, ypač Prancūzijoje, dažnai kalbama apie itališkąją aistrą, apie tą nesuvaldomą aistrą, kurią buvo galima sutikti Italijoje XVI ir XVII amžiuje. Mūsų dienomis ši žavi aistra išnyko, visiškai išnyko tose klasėse, kurios ėmė mėgdžioti prancūzų papročius ir elgseną, madingą Paryžiuje ar Londone.

Žinau, kai kas gali pasakyti, kad nuo Karolio V laikų (1530) Neapolis, Florencija ir net Roma truputį sekė ispanų papročiais; bet argi šitie taurūs visuomeniniai įgūdžiai nesirėmė begaline pagarba, kurią kiekvienas, norįs vadintis žmogumi, privalo jausti savo sielos polėkiams? Tie papročiai ne tik kad neslopino, bet dargi kurstė energiją, tuo tarpu apie 1760 metus pagrindinė hercogą Rišeljė pamėgdžiojančių dabitų gyvenimo tai-

syklė buvo rodyti visam kam abejingiems. O argi nūnai Neapolyje mieliau už prancūzų dabitas, pamėgdžiojami anglų dendi nesistengia rodytis žmonėmis, kuriems viskas nusibodo, kurie į viską žiūri iš aukšto?

Taigi jau visas šimtmetis, kai itališkoji aistra išnyko aukštojoje tos šalies visuomenėje.

Norėdamas susidaryti šiokį tokį supratimą apie tą itališkąją aistrą, apie kurią taip įsitikinę kalba mūsų romanų rašytojai, aš buvau priverstas kreiptis į istoriją; bet ir didžioji istorija, parašyta talentingų žmonių ir dažnai per daug iškilminga, beveik neužsimena apie tokias smulkmenas. Jeigu ji ir teikiasi pažymėti, tai tik karalių ar kunigaikščių padarytas beprotybes. Griebiausi atskirų miestų istorijos, bet mane išgąsdino medžiagos gausumas. Koks nors miesteliūkštis jums išdidžiai pateikia savo istoriją trijuose ar keturiuose spausdintuose tomuose in-kvarto ir septynis ar aštuonis tomus rankraščių; pastarieji beveik neišskaitomi, primarginti sutrumpinimų, parašyti keistomis raidėmis, įdomiausiose vietose pilna posakių, vartojamų toje apylinkėje, bet nesuprantamų už dvidešimties mylių. Mat visoje toje gražioje Italijoje, kur meilė pagimdė tiek daug tragiškų įvykių, tik trys miestai — Florencija, Siena ir Roma — kalba maždaug taip, kaip rašo; visur kitur rašomoji kalba šimtą mylių atsilieka nuo šnekamosios.

Vadinamoji itališkoji aistra, tai yra aistra, kuri veržiasi patenkinti save, o ne įteigti kaimynui puikią nuomonę apie mūsų asmenį, prasideda visuomenės atgimimo epochoje, XII amžiuje, ir išnyksta, bent aukštojoje visuomenėje, apie 1734 metus. Tuo laikotarpiu į Neapolio sostą įžengia Burbonai don Karloso asmeniu. Jis buvo sūnus vienos iš Farneze, antrukart ištekėjusios už Pilypo V, (Liudviko XIV apgailėtino anūko), bebaimio zvimbiant kulkoms, amžinai nuobodžiaujančio ir aistringai įsimylėjusio muziką. Yra žinoma, kad garsusis kastratas Farinelis per dvidešimt ketverius metus jam kasdien dainuodavo tris jo mėgiamas arijas, visada tas pačias.

Filosofiškai nusiteikęs protas gali susidomėti tokia aistra, kokia sutinkama Romoje arba Neapolyje, bet prisipažinsiu, jog aš nežinau nieko kvailesnio už tuos romanus, kurių veikėjams duodami itališki vardai. Argi nėra pripažinta, kad aistros kinta, vos tik mes pasistūmėsime šimtą mylių į šiaurę? Argi meilė Marselyje yra tokia pat, kaip ir Paryžiuje? Galima pasakyti nebent tik tai, kad šalyse, turinčiose nuo seno vienodą valdymo formą, pasireiškia tam tikras išorinis visuomeninių papročių panašumas.

Kaip aistros ir muzika, taip ir gamtovaizdis keičiasi, vos tik pasistūmėsime tris keturis laipsnius į šiaurę. Neapolietiškas gamtovaizdis atrodytų labai keistai Venecijoje, jei net pačioje Italijoje nebūtų įprasta gėrėtis žavingąja Neapolio gamta. Paryžiuje elgiamės dar geriau — mes manome, kad Neapolio miškai ir dirbamos lygumos niekuo nesiskiria nuo Venecijos miškų ir lygumų, ir norėtume, kad, pavyzdžiui, Kanaletas tapytų visiškai tomis pačiomis spalvomis, kaip Salvatoras Roza.

Kas begali būti juokingesnio — ar ne tiesa? — už anglę, apdovanotą visomis tos salos gyventojams būdingomis tobulybėmis, tačiau visiškai nesugebančią, net jos tėvainainių nuomone, pavaizduoti neapykantą ir meilę? Turiu galvoje ponią Aną Redklif, suteikusią itališkus vardus ir stiprias aistras savo garsiojo romano „Juodųjų atgailautojų klausykla" veikėjams?

Aš nesistengsiu švelninti to pernelyg tikroviško pasakojimo, kuris vietomis nemaloniai nuteikia savo paprastumu bei šiurkštumu, ir pateikiu atlaidžiam skaitytojui tokį, koks jis yra; pavyzdžiui, aš tiksliai verčiau hercogienės de Paliano atsakymą į jos giminaičio, Marčelo Kapečės, meilės prisipažinimą. Ta šeimos monografija nežinia kodėl yra atsidūrusi Palermo istorijos, apie kurią negaliu suteikti jokių smulkmenų, rankraščio antrojo tomo pabaigoje.

Pasakojimas, kurį aš, nors ir didžiai apgailestaudamas, smarkiai sutrumpinu (praleidžiu daugybę būdingų

aplinkybių), apima ne tiek vienos aistros įdomią istoriją, kiek paskutinius įvykius, ištikusius nelaimingąją Karafų šeimą. Autoriaus tuštybė man kužda, kad gal būtų buvę galima kai kurias situacijas padaryti įdomesnes, jas plačiau išvystyti, kitaip sakant, mėginti atspėti ir smulkmeniškai papasakoti skaitytojui, ką jautė veikėjai. Bet argi aš, jaunas prancūzas, gimęs į šiaurę nuo Paryžiaus, galiu būti tikras, kad teisingai įspėsiu, kas dėjosi 1559 metais gyvenusių italų sielose? Daugių daugiausia aš galiu tikėtis įspėti tai, kas atrodytų malonu ir įdomu 1838 metų prancūzų skaitytojui.

Aistringas jausmas, vyravęs Italijoje apie 1559 metus, reikalavo veiksmų, o ne žodžių. Todėl tolimesniame pasakojime skaitytojas labai maža teras dialogų. Tai šiam vertimui nepalanki aplinkybė, juo labiau, kad mes esame pripratę prie ilgų mūsų romano herojų kalbų; jiems dialogas — tai mūšis. Istorija, kurios atžvilgiu prašau skaitytoją parodyti kuo didžiausią atlaidumą, atskleidžia vieną savotišką ypatybę, kurią į Italijos papročius įdiegė ispanai. Aš nenukrypau nuo vertėjo vaidmens. Tikslus XVI amžiaus jausenos ir net paties istoriko pasakojimo manieros atkūrimas, o šis istorikas, matyt, buvo bajoras, priklausęs nelaimingos hercogienės de Paliano dvarui, yra, mano nuomone, pagrindinė tos tragiškos istorijos teigiamybė, jei toje apskritai yra kas nors teigiama.

Hercogo de Paliano dvare viešpatavo griežčiausias ispanų etiketas. Įsidėmėkite, kad kiekvienas kardinolas, kiekvienas Romos kunigaikštis turėjo panašų dvarą, ir jūs galėsite susidaryti vaizdą, kaip atrodė Romos miesto civilizacija 1559 metais. Nepamirškite, jog tai buvo metas, kai karalius Pilypas II, prireikus kažkokiai jo intrigai įgyvendinti dviejų kardinolų pritarimo, davė kiekvienam iš jų po du šimtus tūkstančių livrų rentos bažnytinėmis beneficijomis. Roma, nors ji ir neturėjo galingos kariuomenės, tada buvo pasaulio sostinė. Paryžius 1559 metais buvo gana mielų barbarų miestas.

TIKSLUS SENO PASAKOJIMO, PARAŠYTO APIE 1566 METUS, VERTIMAS

Džiovanis Pietras Karafa, vienos iš kilmingiausių Neapolio karalystės šeimų atžala, buvo atžarus, šiurkštus ir nežabotas smarkuolis, kaip koks piemuo. Jis apsivilko ilgais rūbais (sutana) ir dar jaunas išvyko į Romą, kur jį paėmė į savo globą jo pusbrolis Olivjeras Karafa, kardinolas ir Neapolio arkivyskupas. Aleksandras VI, didis vyras, kuris viską žinojo ir viską galėjo, paskyrė jį savo cameriere (maždaug tai, ką mes šiandien pavadintume adjutantu). Julijus II suteikė jam Kieti arkivyskupo sostą; popiežius Povilas jį pakėlė kardinolu ir pagaliau 1555 metų gegužės 23 dieną, po baisių intrigų ir vaidų konklavoje tarp užsidariusių kardinolų, jis buvo išrinktas popiežium, žinomu Povilo IV vardu; tuo metu jis turėjo septyniasdešimt aštuonerius metus. Netrukus tie patys žmonės, kurie jį pašaukė į šv. Petro sostą, virpėdavo, pagalvoję apie jų pačių išrinkto ganytojo žiaurumą ir nežmonišką, nepalenkiamą jo pamaldumą.

Žinia apie tą netikėtą išrinkimą sukėlė perversmą Neapolyje ir Palerme. Netrukus į Romą atvyko gausus garsiosios Karafų šeimos narių būrys. Visi jie gavo tarnybas, bet, savaime suprantama, popiežius ypatingai išskyrė tris savo sūnėnus, savo brolio, grafo de Montorio, sūnus.

Vyriausiajam don Chuanui, jau vedusiam, buvo suteiktas hercogo de Paliano titulas. Į šią hercogiją, atimtą iš Marko Antonijaus Kolonos, kuriam ji anksčiau priklausė, įėjo didelis skaičius kaimų ir miestelių. Don Karlas, antrasis jo šventenybės sūnėnas, Maltos ordino riteris, dalyvavęs karo žygiuose, buvo paskirtas kardinolu, Bolonijos legatu ir ministru pirmininku. Tai buvo labai ryžtingas žmogus; ištikimas šeimos tradicijoms, jis išdrįso neapkęsti galingiausio pasaulyje karaliaus (Pilypo II, Ispanijos ir Indijos karaliaus) ir davė jam pajusti savo neapykantą. Tretįjį sūnėną, don Antonijų Karafą, kadangi šis buvo vedęs, naujasis popiežius padarė markizu de Montebeliu. Pagaliau brolio dukterį iš antro-

sios santuokos jis sumanė išleisti už Fransua, Prancūzijos dofino, karaliaus Henriko II sūnaus; kraičio Povilas IV ketino jai duoti Neapolio karalystę, kurią tikėjosi atimsiąs iš Pilypo II, Ispanijos karaliaus. Karafų šeima nekentė to galingo karaliaus, kuris, kaip jūs toliau pamatysite, pasinaudojęs tos šeimos klaidomis, galiausiai ją sunaikino.

Įžengęs į šv. Petro sostą, galingiausią pasaulyje ir anais laikais užtemdantį net garsųjį Ispanijos monarchą, Povilas IV, kaip ir daugelis jo įpėdinių, rodė visų dorybių pavyzdį. Tai buvo didis popiežius ir didis šventasis; jis uoliai stengėsi pašalinti bažnyčios negeroves ir tuo būdu atitolinti visuotinio susirinkimo sušaukimą, kurio buvo reikalaujama iš visų pusių Romos dvare, tačiau, vykdant protingą politiką, to negalima buvo leisti.

Pagal mūsų laikais pernelyg užmirštus ano meto papročius, neleidusius valdovui pasitikėti žmonėmis, kurie galėjo turėti kitų interesų, negu jo interesai, popiežiaus valstybę despotiškai valdė trys sūnėnai. Kardinolas buvo ministras pirmininkas ir šeimininkavo savo dėdės vardu, kaip tinkamas; hercogas de Paliano buvo paskirtas šventosios bažnyčios kariuomenės vadu, o markizas Montebelis, rūmų sargybos viršininkas, įsileisdavo į rūmus tik jam patinkamus asmenis. Netrukus šie jauni vyrai pradėjo baisiausiai piktnaudžiauti savo valdžia; pirmiausia jie ėmė savintis jų valdymu nepatenkintų šeimų turtą. Žmonės nežinojo, į ką kreiptis, kur ieškoti teisybės. Jie ne tik būkštavo dėl savo turto, bet — baisu pasakyti skaisčiosios Lukrecijos tėvynėje! — jų žmonų ir dukterų garbei taip pat grėsė pavojus. Hercogas de Paliano ir jo broliai pasigrobdavo gražiausias moteris; pakako, jei kuri nors turėjo nelaimę kristi jiems į akį. Visų nustebimui, jie nerodė jokios pagarbos kilmingiesiems, dar daugiau, jų nesulaikydavo nė šventi vienuolynų mūrai. Nevilties apimti žmonės nežinojo, kam pasiskųsti,— tokį didelį siaubą keldavo trys broliai kiekvienam, mėginančiam priartėti prie popiežiaus; jie elgėsi įžūliai net su ambasadoriais.

Hercogas dar prieš dėdės iškilimą buvo vedęs Violantą de Kardone, ispanų kilmės merginą, kurios šeima Neapolyje priklausė rinktinei aukštuomenei.

Ji priklausė Seggio di nido.

Violanta garsėjo ne tik retai sutinkamu grožiu bei lipšnumu, kuris ypač pasireikšdavo, kai ji norėdavo kam patikti, bet užvis labiau savo beprotišku išdidumu. Tačiau reikia būti teisingam: sunku įsivaizduoti didesnę valios jėgą už tą, kurią ji parodė, prieš mirtį nieko neišpažindama savo nuodėmklausiui vienuoliui kapucinui. Ji mokėjo atmintinai ir be galo žavingai deklamuodavo nuostabųjį mesero Ariosto Orlandą, daugybę dieviškojo Petrarkos sonetų, Pecorone noveles ir t. t. Tačiau ji būdavo dar labiau viliojanti, kai teikdavosi linksminti draugiją originaliomis mintimis, kurios šaudavo jai į galvą.

Ji turėjo sūnų, kuriam buvo duotas hercogo de Kavi vardas. Jos brolis, don Ferantė, grafas d'Alife, atvyko į Romą, susiviliojęs aukšta svainių padėtimi.

Hercogas de Paliano laikė puikų dvarą; kilmingiausių Neapolio šeimų jaunuoliai varžėsi dėl garbės į jį patekti. Tarp tų, kuriuos hercogas labiausiai brangino, Roma ypač negalėjo atsižavėti Marčelu Kapeče (iš Seggio di nido), jaunu didiku, pagarsėjusiu Neapolyje savo protu ne mažiau, kaip ir dievišku grožiu, kuriuo dangus buvo jį apdovanojęs.

Hercogienės favoritė buvo Diana Brankačio, trisdešimties metų moteris, artima markizo de Montebelio žmonos, jos mošos, giminaitė. Romoje buvo kalbama, kad su šia favorite hercogienė užmirštanti savo išdidumą; jai patikėdavusi visas savo paslaptis. Bet tos paslaptys lietė tik politiką; hercogienė, sukeldama kitiems aistras, pati niekada neįsimylėdavo.

Kardinolo Karafos prikalbėtas, popiežius pradėjo karą prieš Ispanijos karalių, ir Prancūzijos karalius atsiuntė popiežiui į pagalbą hercogo de Gizo vadovaujamą armiją.

Tačiau apsiribokime įvykiais hercogo de Paliano dvare.

Kapečė jau seniai vaikščiojo, lyg pakvaišęs; jo keisti poelgiai visiems krito į akis. Mat vargšas jaunuolis aist-

ringai įsimylėjo savo ponią, hercogienę, tačiau nedrįso jai prisipažinti. Vis dėlto jis neprarado vilties pasiekti tikslą, matydamas, kad hercogienė labai įpykusi ant savo vyro, kuris nekreipė į ją dėmesio. Hercogas de Paliano buvo visagalis Romoje, ir hercogienė, be abejo, žinojo, jog gražiausios romietės beveik kasdien lankosi jos vyro rūmuose, o tai buvo įžeidimas, su kuriuo ji negalėjo susitaikyti.

Tarp šventojo tėvo Povilo IV kapelionų buvo vienas garbingas vienuolis, su kuriuo popiežius kalbėdavo brevijorių. Tas žmogus, statydamas į pavojų savo gyvybę, galbūt Ispanijos ambasadoriaus prikalbėtas, išdrįso vieną gražią dieną atskleisti popiežiui visas jo sūnėnų piktadarybes. Šventasis tėvas susirgo iš sielvarto; jis tuo mielai būtų netikėjęs, tačiau iš visų pusių plaukė svarūs įrodymai. Kaip tik pirmąją 1559 metų dieną atsitiko įvykis, kuris sustiprino visus popiežiaus įtarimus ir galbūt privertė jo šventenybę apsispręsti. Mūsų Viešpaties apipjaustymo dieną — aplinkybė, kuri žymiai apsunkino kaltę tokio pamaldaus valdovo akyse — Andrea Lanfrankis, hercogo de Paliano sekretorius, surengė kardinolo Karafos garbei šaunią vakarienę; kad ne tik pilvas būtų sotus, bet ir gašlumas patenkintas, jis atgabeno į tą vakarienę Martučą, vieną iš gražiausių, garsiausių ir turtingiausių kilniojo Romos miesto kurtizanių. Likimas lėmė, kad hercogo favoritas Kapečė, tas pats, kuris slapta buvo įsimylėjęs hercogienę ir buvo laikomas gražiausiu pasaulio sostinės vyru, jau kuris laikas bendravo su Martuča. Tą vakarą jis ieškojo jos visur, kur tik galėjo tikėtis ją sutikti. Niekur jos neradęs ir sužinojęs apie vakarienę Lanfrankio namuose, jis sumetė, kas tenai dedasi, ir apie vidurnaktį, daugelio ginkluotų vyrų lydimas, atvyko pas Lanfrankį.

Jam atidaryta durys, pasiūlyta sėstis ir dalyvauti puotoje; tačiau po kelių gana šaltų žodžių jis davė ženklą Martučai, kad toji atsikeltų ir išeitų drauge su juo. Ji, smarkiai sumišusi ir numanydama, kas gali įvykti, svyravo. Kapečė pakilo iš savo vietos ir, priėjęs prie merginos, paėmė ją už rankos, mėgindamas išsivesti. Kardinolas, kurio garbei ji atvyko, tam išėjimui griežtai

pasipriešino; Kapečė neatstojo, stengdamasis ištempti ją iš salės.

Kardinolas-ministras pirmininkas, kuris tą vakarą vilkėjo jo aukštų pareigų neišduodančiais drabužiais, išsitraukė špagą ir su visoje Romoje žinoma jėga ir drąsa pasipriešino merginos išvedimui. Marčelas, apsvaigęs nuo įtūžimo, pašaukė savo žmones, tačiau didžioji jų dalis buvo neapoliečiai: pamatę visų pirma hercogo sekretorių, o paskui ir patį kardinolą, kurio, apsirengusio neįprastais drabužiais, iš pradžių nepažino, jie nebenorėjo kautis, susikišo špagas į makštis ir šoko taikinti besiginčijančius.

To sąmyšio metu Martuča, aplink kurią visi buvo susibūrę ir kurią Marčelas laikė viena ranka, vikriai paspruko. Vos tik Marčelas pastebėjo, kad jos nebėra, jis nusivijo paskui ją, o visi jo žmonės leidosi įkandin.

Naktis buvo tamsi, ir tai davė pagrindą atsirasti keisčiausioms paskaloms. Sausio 2 dienos rytą sostinėje tik ir ėjo iš lūpų į lūpas pasakojimai apie pavojingą dvikovą, kuri esą įvykusi tarp popiežiaus sūnėno — kardinolo ir Marčelo Kapečės. Hercogas de Paliano, vyriausiasis bažnyčios kariuomenės vadas, palaikė įvykį rimtesniu, negu jis iš tikrųjų buvo; kadangi jo santykiai su broliu ministru buvo ne kokie, jis tą pačią naktį įsakė suimti Lanfrankį, o kitą dieną, anksti rytą, buvo uždarytas į kalėjimą ir Marčelas. Netrukus paaiškėjo, kad niekieno gyvybė nenukentėjo ir kad dėl tų suėmimų tik dar labiau padidėjo pasipiktinimas kardinolu. Paskubėta paleisti suimtuosius, ir trys broliai, veikdami išvien, panaudodami didžiulę savo galią, stengėsi užgniaužti bylą. Pradžioje atrodė, kad jiems tai pavyks, bet į trečią dieną gandas apie tą įvykį pasiekė popiežiaus ausis. Jis išsikvietė abu sūnėnus ir kalbėjo su jais taip, kaip galėjo kalbėti toks pamaldus ir taip giliai įžeistas valdovas.

Sausio penktąją, kai sancti officii kongregacijoje susirinko daug kardinolų, popiežius pirmas prabilo apie tą baisų skandalą; jis kreipėsi į dalyvaujančius kardinolus, klausdamas, kaip jie išdrįsę jam apie tai nepranešti.

— Jūs tylite! O juk nešlovė užtraukta aukštojo rango dvasininkijai, kuriai jūs priklausote! Kardinolas Karafa išdrįso pasirodyti gatvėje pasaulietiniais drabužiais su špaga rankoje, ir kuriam galui? Kad vaikytųsi ištvirkėlę kurtizanę!

Galima įsivaizduoti, kokia mirtina tyla sukaustė visus tuos dvariškius, popiežiui šitaip užsipuldinėjant ministrą pirmininką. Aštuoniasdešimtmetis senis įtūžo ant mylimo sūnėno, kuris ligi šiol jį valdė kaip tinkamas. Pasipiktinęs popiežius net pasiūlė atimti iš sūnėno kardinolo skrybėlę.

Popiežiaus pyktį dar pakurstė didžiojo Toskanos hercogo ambasadorius, atėjęs pasiskųsti kažkokia nauja kardinolo-ministro pirmininko įžūlybe. Dar neseniai toks galingas kardinolas atvyko pas jo šventenybę įprastiniam darbui. Popiežius jį ištisas keturias valandas visų akivaizdoje išlaikė prieškambaryje, paskui atleido, nesuteikęs audiencijos. Galima įsivaizduoti, ką turėjo iškęsti neapsakomai išdidus ministras. Kardinolas buvo įširdęs, tačiau neketino nusileisti; jis galvojo, kad iškaršęs senis, visą gyvenimą paskyręs mylimai šeimai ir nepratęs tvarkyti žemiškųjų reikalų, galų gale bus priverstas ieškoti jo pagalbos. Bet popiežiaus dorybė nugalėjo; jis sušaukė kardinolus ir, netardamas nė žodžio, ilgai žiūrėjo į juos, pagaliau apsipylė ašaromis ir ryžosi atlikti kažką panašaus į garbingą atgailą:

— Senatvės silpnumas,— tarė jis,— ir rūpinimasis tikėjimo dalykais,— kaip žinote, aš stengiuosi naikinti bet kokius piktnaudžiavimus bažnyčioje,— paskatino mane patikėti žemiškąją valdžią trims sūnėnams; jie jąja piktnaudžiavo, ir aš juos išvarau visiems laikams.

Po to buvo perskaitytas popiežiaus ganytojiškas laiškas, kuriuo sūnėnai pašalinami iš visų aukštų pareigų ir ištremiami į skurdžius kaimelius. Kardinolas-ministras pirmininkas — į Čivita-Laviniją, hercogas de Paliano — į Sorianą, o markizas — į Montebelį; pagal tą ganytojišką laišką hercogui atimama jo nuolatinė alga, siekianti septyniasdešimt du tūkstančius piastrų (1838 metais — daugiau kaip milijonas frankų).

Apie šių griežtų įsakymų nevykdymą negalėjo būti nė kalbos: visi Romos gyventojai nekentė Karafų šeimos ir buvo jų priešai bei prižiūrėtojai.

Hercogas de Paliano, savo svainio grafo d'Alife ir Leonardo del Kardine lydimas, apsigyveno nedideliame Soriano kaimelyje, o hercogienė su anyta įsikūrė Galeze, skurdžiame sodžiuje, už dviejų mylių nuo Soriano.

Šios vietovės žavingos, bet tai buvo ištrėmimas: jie buvo išvyti iš Romos, kur dar neseniai taip akiplėšiškai viešpatavo.

Marčelas Kapečė drauge su kitais dvariškiais nuvyko paskui savo ponią į skurdų kaimelį — jos ištremties vietą. Pripratusi, kad visa Roma reikštų jai pagarbą, toji moteris, dar prieš keletą dienų tokia garbinga ir besimėgaujanti savo padėtimi, kiek tik nešė jos puikybė, dabar aplink save tematė vien paprastus kaimiečius, ir net jų stebėjimasis primindavo hercogienei jos smukimą. Ji neturėjo jokios paguodos; dėdė buvo toks senas, kad veikiausiai nesuskubtų prieš mirtį atšaukti savo sūnėnus. O blogiausia buvo tai, kad trys broliai nekentė vienas kito. Kalbėta net, kad hercogas ir markizas, kurie neturėję tokių nesuvaldomų aistrų, kaip kardinolas, išsigandę jo siautėjimų ir apskundę jį savo dėdei popiežiui.

Patekus į tokią didelę nemalonę, kurios visą siaubą dabar teko patirti, atsitiko vienas dalykas, hercogienės ir paties Kapečės nelaimei, parodęs, jog ne iš tikros meilės jis anuomet Romoje sekiojo paskui Martučą.

Kartą, kai hercogienė jį pasišaukė, norėdama duoti kažkokį paliepimą, jis atsidūrė su ja akis į akį — tai gal nė poros kartų per metus neatsitikdavo. Pamačius, kad kambaryje, kuriame hercogienė jį priėmė, nieko nėra, Kapečės širdis apmirė, ir jis nutilo. Patikrinęs, ar gretimame kambaryje niekas negali jų išgirsti, jis išdrįso šitaip prabilti:

— Sinjora, nepasipiktinkite ir neužsirūstinkite dėl keistų žodžių, kuriuos drįsiu ištarti. Aš jau seniai myliu jus labiau negu gyvenimą. Jei aš beprotis drįsau įsimylėjėlio akimis žvilgčioti į jūsų dieviškąjį grožį, tai kaltinkite ne mane, o tą antgamtinę jėgą, kuri mane

stumia ir skatina. Aš kankinuosi, degu; aš neprašau numalšinti liepsną, kuri mane ryja, o tik maldauju, kad jūsų tauri širdis pasigailėtų nuolankaus ir didžiai nusižeminusio tarno.

Hercogienė atrodė nustebusi, o svarbiausia supykusi.

— Marčelai,— tarė ji,— ką gi tu įžiūrėjai manyje, kad išdrįsti prašyti mano meilės? Argi mano gyvenimas, argi mano pokalbiai taip nukrypsta nuo padorumo taisyklių, kad tu sau leidai tokią įžūlybę? Kaip tu drįsai manyti, jog aš galėčiau atsiduoti tau ar kuriam nors kitam, turėdama savo vyrą ir valdovą? Atleidžiu tavo žodžius, nes manau, kad tu išėjai iš proto, bet saugokis dar kartą padaryti ką nors panašaus, arba — prisiekiu tau — liepsiu tave nubausti už pirmąjį ir už antrąjį akiplėšiškumą iš karto.

Hercogienė pasitraukė, nepaprastai supykusi, ir iš tikrųjų Kapečė pasielgė neprotingai: reikėjo kalbėti užuominomis, o ne tiesmukai viską išdrožti. Jis sumišo ir smarkiai išsigando, kad hercogienė nepapasakotų visko vyrui.

Tačiau toliau įvykiai klostėsi kitaip, negu jis būkštavo. Kaimo vienatvėje išdidžioji hercogienė de Paliano negalėjo susitaikyti neišpasakojusi savo favoritei Dianai Brankačio, to, ką jai kažkas išdrįsęs pasakyti. Diana buvo trisdešimties metų moteris, kankinama ugningų aistrų. Ji turėjo rausvus plaukus (kronikininkas keletą kartų grįžta prie tos aplinkybės, kuri, jo nuomone, matyt, paaiškina visas Dianos Brankačio beprotybes). Ji siautulingai mylėjo Domicianą Fornarį, markizo Montebelio dvariškį. Ji norėjo su juo susituokti, bet argi markizas ir jo žmona, su kuriais Diana turėjo garbę giminiuotis, būtų kada nors sutikę išleisti ją už žmogaus, tarnaujančio pas juos? Bent iš pažiūros, toji kliūtis atrodė neįveikiama.

Tik vienas kelias galėjo užtikrinti pasisekimą: reikėjo įsigyti hercogo de Paliano, markizo vyresniojo brolio, paramą, ir Diana šiuo atžvilgiu turėjo šiokių tokių vilčių. Hercogas elgėsi su ja labiau kaip su giminaite negu kaip su tarnaite. Jis buvo atviraširdis, geras žmogus ir kur kas mažiau negu broliai paisė griežto eti-

keto. Nors hercogas su tikrai jaunatvišku lengvabūdiškumu naudojosi savo aukštos padėties privilegijomis ir toli gražu nebuvo ištikimas žmonai, jis švelniai ją mylėjo ir, atrodo, nebūtų galėjęs atsisakyti suteikti kokią nors malonę, jei ji to primygtinai būtų prašiusi.

Prisipažinimas, kurį Kepečė išdrįso pareikšti hercogienei, pasirodė niūriajai Dianai netikėta laimė. Ligi šiol ponios dorovingumas varydavo ją į neviltį; jei hercogienė galėtų patirti aistrą, jei ji nusidėtų, tai kiekviename žingsnyje jai būtų reikalinga Diana, ir šioji galėtų visko tikėtis iš moters, kurios paslaptys būtų jai žinomos.

Užuot priminusi hercogienei visų pirma pareigą sau pačiai, o paskui baisius pavojus kurie jai grėstų tarp tokių įžvalgių dvariškių, Diana, savo aistros deginama, ėmė kalbėti poniai apie Marčelą Kapečę taip, kaip pati sau kalbėdavo apie Domicianą Fornarį. Ištisomis valandomis besišnekučiuojant toje vienatvėje, Diana kasdien kaip nors primindavo hercogienei vargšą Marčelą, koks jis esąs gražus, žavingas, tik jau didžiai nusiminęs. Lygiai kaip hercogienė, jis priklausė vienai iš pirmaujančių Neapolio šeimų, pasižymėjo tauriomis manieromis, kaip ir dera jo kraujo žmogui, o tam, kad visais atžvilgiais taptų lygus moteriai, kurią išdrįso pamilti, jam trūko tiktai užgaidaus likimo malonių, bet ir jų kiekvieną dieną jis galėjo tikėtis.

Diana su džiaugsmu pastebėjo, jog tos kalbos padarė teigiamą įspūdį, ponia ėmė dar labiau jąja pasitikėti.

Diana netruko pranešti apie tai Marčelui Kapečei. Tą karštą vasarą hercogienė dažnai eidavo pasivaikščioti į mišką Galezo apylinkėse. Pavakariop ji mėgdavo grožėtis šiuose miškuose iškylančiomis žavingomis kalvomis, nuo kurių viršūnės galima matyti vos už dviejų mylių ošiančią jūrą, ir laukdavo, kada padvelks nuo jūros vėjelis.

Nepažeisdamas griežtų etiketo taisyklių, Marčelas galėjo atsirasti tame miške. Sakoma, jis ten pasislėpdavęs ir pasirodydavęs hercogienei tik tada, kai ši, Dia-

nos Brankačio kalbų paveikta, būdavo gerai nusiteikusi. Tada Diana duodavo Marčelui ženklą.

Diana, matydama, jog dar kiek — ir ponia paklus pražūtingai aistrai, kurią ji mokėjo įžiebti jos širdyje, pati pasidavė audringai meilei, kurią jai įkvėpė Domicianas Fornaris. Dabar ji buvo tikra galėsianti už jo tekėti. Tačiau Domicianas buvo protingas, šalto ir atsargaus būdo jaunuolis; aistringos meilužės dūkas, užuot pririšęs, veikiai ėmė jam įkyrėti. Žinodamas, kad Diana Brankačio artima Karafų šeimos giminaitė, Domicianas neabejojo, jog bus nudurtas, jei bent kokia žinelė apie jų meilę pasieks baisųjį kardinolą Karafą, kuris, nors ir jaunesnis už hercogą de Paliano, faktiškai buvo tikrasis šeimos galva.

Hercogienė jau kuris laikas buvo neabejinga Kapečės aistrai. Ir štai vieną gražią dieną kaimely, kur buvo ištremtas markizas Montebelis su visu savo dvaru, Domicianas Fornaris nebepasirodė. Jis dingo; vėliau sužinota, kad jis sėdęs į laivą mažame Netuno uoste; jis, be abejo, pakeitė pavardę, nes nuo to laiko apie jį nieko nebegirdėta.

Kas sugebės aprašyti Dianos neviltį? Iš pradžių hercogienė de Paliano geraširdiškai klausėsi jos nusiskundimų, bet vieną kartą davė jai pajusti, kad ši pokalbio tema lyg ir jau išsemta. Diana suprato, kad meilužis ją paniekino; jos širdyje siautėjo žiauriausi jausmai; iš to bodėjimosi, kuris valandėlei buvo apėmęs hercogienę, girdint nuolatinius jos skundus, Diana pasidarė keisčiausią išvadą. Mergina įsikalė į galvą, kad ne kas kitas, o hercogienė paraginusi Domicianą Fornarį ją mesti visiems laikams ir, dar daugiau, parūpinusi jam pinigų kelionei. Ta beprotiška mintis tesirėmė keliais įspėjimais, kuriuos hercogienė kažkada jai buvo padariusi. Po įtarimų sekė kerštas. Diana paprašė hercogą audiencijos ir papasakojo jam viską apie jo žmonos ir Marčelo santykius. Hercogas nenorėjo tuo tikėti.

— Pagalvokite,— tarė jis,— kad per penkiolika metų aš negalėjau padaryti hercogienei nė mažiausio priekaišto; ji atsispyrė visoms dvaro pagundoms ir puikios padėties, kurią turėjome Romoje, teikiamoms vilionėms;

žavingiausi kunigaikščiai ir net pats hercogas de Gizas, prancūzų kariuomenės vadas, nieko nelaimėjo,— o tu nori mane įtikinti, kad ji susideda su paprastu ginklanešiu!

Nelaimei, tremtinys hercogas, gyvendamas tame Soriano kaimelyje už dviejų mylių nuo sodžiaus, kuriame buvo įsikūrusi jo žmona, smarkiai nuobodžiavo. Todėl Dianai pavyko gauti pas jį daug audiencijų, apie kurias hercogienė nieko nežinojo. Diana buvo nuostabi moteris; aistra padarė ją iškalbingą. Ji pripasakodavo hercogui daugybę smulkmenų; kerštas virto vieninteliu jos malonumu. Ji jam kartojo, kad beveik kas vakarą, apie vienuoliktą valandą, Kapečė įsėlinąs į hercogienės miegamąjį ir išeinąs iš ten ne anksčiau kaip antrą arba trečią valandą ryto.

Iš pradžių hercogas toms kalboms buvo visiškai abejingas ir nenorėjo vargintis: vykti vidurnaktį dvi mylias į Galezą, kad galėtų netikėtai įeiti į žmonos miegamąjį.

Bet kartą vakare, hercogui viešint Galeze,— nors saulė jau nusileido, bet dar buvo šviesu,— į jo saloną išsidraikiusiais plaukais įpuolė Diana. Visiems pasišalinus, ji pranešė, kad Marčelas Kapečė ką tik įėjęs į hercogienės miegamąjį. Hercogas, matyt, tą akimirką blogai nusiteikęs, pasičiupo durklą ir nubėgo į žmonos miegamąjį; įėjęs pro slaptąsias duris, jis ten rado Marčelą Kapečą. Iš tikrųjų, jį pamatę, meilužiai nustėro, tačiau šiaip padėtyje, kurioje jis juos užtiko, nebuvo nieko peiktino. Hercogienė gulėjo lovoje ir užrašinėjo kažkokias smulkias išlaidas; miegamajame buvo kambarinė; Marčelas stovėjo už trijų žingsnių nuo lovos.

Hercogas įsiutęs stvėrė Marčelą už gerklės, nusivilko jį į gretimą kambarį ir įsakė jam mesti žemėn durklą ir stiletą, kuriais šis buvo apsiginklavęs. Po to hercogas pašaukė sargybinius, kurie tučtuojau nuvedė Marčelą į Soriano kalėjimą.

Hercogienė buvo palikta savo rūmuose, bet stipriai saugoma.

Hercogas nebuvo žiaurus; jis, atrodo, ketino nuslėpti tą gėdingą dalyką, kad nereikėtų griebtis kraštutinių

priemonių, kurių reikalautų jo įžeista garbė. Jis norėjo visus įtikinti, jog Marčelas suimtas visai už ką kita; remdamasis ta dingstimi, kad Marčelas prieš du tris mėnesius labai brangiai pirkosi keletą didžiulių rupūžių, hercogas apskelbė, esą šis jaunuolis mėginęs jį nunuodyti. Tačiau tikrasis nusikaltimas buvo per daug gerai žinomas, ir kardinolas, hercogo brolis, pasiuntė pasiteirauti, kada jis ketinąs kaltininkų krauju nuplauti įžeidimą, kurį šie išdrįsę padaryti jų šeimai.

Hercogas pasišaukė į pagalbą žmonos brolį grafą d'Alife, ir šeimos draugą Antonijų Torandą. Visi trys, sudarę kaip ir kokį tribunolą, nuteisė Marčelą Kapečę, apkaltiną svetimoteriavimu su hercogiene.

Tačiau žemiškieji dalykai — nepastovūs. Popiežius Pijus IV, Povilo IV įpėdinis, priklausė Ispanijos politinei partijai. Jis negalėjo nevykdyti karaliaus Pilypo II valios, o šis pareikalavo iš jo kardinolo ir hercogo de Paliano mirties. Abu broliai stojo prieš vietos tribunolą, ir iš jų bylos protokolo mes sužinome visas Marčelo Kapečės mirties aplinkybes.

Vienas iš daugelio liudytojų parodė štai ką:

— Mes buvome Soriane; hercogas, mano ponas, ilgai kalbėjosi su grafu d'Alife... Vakare, labai vėlai, nusileidome į rūsį apatiniame namų aukšte, kur hercogas buvo įsakęs paruošti virves kaltinamajam kankinti. Be hercogo, ten buvo grafas d'Alife, sinjoras Antonijus Torandas ir aš.

Pirmas iškviestas liudytojas buvo kapitonas Kamilis Grifonė, artimas Kapečės draugas ir patikėtinis. Hercogas jį paklausė:

— Sakyk tiesą, drauguži. Ar tu žinai, ką darė Marčelas hercogienės miegamajame?

— Nieko nežinau; jau daugiau kaip trys savaitės aš su Marčelu esu susipykęs.

Kadangi jis atkakliai vengė ką nors daugiau sakyti, hercogas pašaukė keletą savo sargybinių. Soriano podesta surišo Grifonę virve. Sargybiniai patraukė virvę ir iškėlė kaltinamąjį per keturis pirštus nuo žemės. Pakybojęs taip gerą ketvirtį valandos, kapitonas tarė:

— Nuleiskite mane, pasakysiu, ką žinau.

Pastatę jį ant žemės, sargybiniai išėjo, ir mes likome su juo vieni.

— Aš iš tikrųjų keletą kartų esu lydėjęs Marčelą iki hercogienės miegamojo,— tarė kapitonas,— bet daugiau nieko nežinau, nes laukdavau jo gretimame kieme iki kokios pirmos valandos nakties.

Tuojau vėl buvo pašaukti sargybiniai ir, hercogui įsakius, jie vėl iškėlė kapitoną taip, kad jo kojos nelietė žemės. Netrukus kapitonas suriko:

— Nuleiskite mane, pasakysiu tiesą. Iš tikrųjų,— tęsė jis,— jau keletas mėnesių, kaip aš pastebėjau, kad Marčelas mylisi su hercogiene, ir norėjau pranešti apie tai jūsų prakilnybei arba don Leonardui. Hercogienė kas rytą siųsdavo teirautis apie Marčelą; duodavo jam dovanėlių, tarp kitko, itin rūpestingai paruoštos ir labai brangios uogienės; aš esu matęs pas Marčelą nuostabaus darbo auksines grandinėles, kurias, matyt, buvo gavęs iš hercogienės.

Po šio parodymo kapitonas vėl buvo nugabentas į kalėjimą. Atvestas hercogienės durininkas pareiškė nieko nežinąs. Jį surišo virve ir iškėlė į orą. Po pusvalandžio jis tarė:

— Nuleiskite mane, pasakysiu, ką žinau.

Atsidūręs ant žemės, jis pareiškė nieko nežinąs; jį vėl iškėlė į orą. Po pusvalandžio nuleido; jis paaiškino, kad tik neseniai buvęs paskirtas patarnauti hercogienei. Kadangi šis žmogus, galimas daiktas, iš tikrųjų nieko nežinojo, jį vėl grąžino į kalėjimą.

Visa tai atėmė daug laiko, kadangi sargybiniams kiekvieną kartą buvo įsakoma išeiti. Norėta juos įtikinti, jog tardoma ryšium su mėginimu nunuodyti rupūžių nuodais.

Buvo jau vėlyva naktis, kai hercogas įsakė atvesti Marčelą Kapečę. Sargybiniams išėjus ir sandariai užrakinus duris, hercogas jį paklausė:

— Ką jūs veikėte hercogienės miegamajame, likdamas ten ligi pirmos, antros, o kartais net ir ligi ketvirtos valandos ryto?

Marčelas viską neigė; pašaukti sargybiniai jį pakabino; virvė ištempė jam rankas; negalėdamas pakelti

skausmo, jis paprašė nuleisti žemėn; pasodintas ant kėdės pradėjo kalbėti, bet susipainiojo ir pats nežinojo, ką kalba. Pašaukti sargybiniai vėl jį pakalbino. Jis ilgai taip kabojo. Pagaliau vėl pasiprašė nuleidžiamas.

— Aš iš tikrųjų įeidavau į hercogienės miegamąjį tokiu neleistinu laiku,— tarė jis,— bet aš meilinausi sinjorai Dianai Brankačio, jūsų prakilnybės dvaro damai, kuriai buvau davęs žodį vesti ir kuri leisdavo man viską, išskyrus tai, kas priešinga garbei.

Marčelas vėl buvo nugabentas į kalėjimą, kur, suvedus jį akistaton su kapitonu ir Diana, ši viską paneigė.

Po to Marčelas vėl buvo atvestas į rūsį; kad mes priėjome prie durų, jis tarė:

— Pone hercoge, jūsų prakilnybė prisimenate, kad žadėjote dovanoti man gyvybę, jei pasakysiu visą tiesą. Nebereikia virvės, aš jums viską pats pasakysiu.

Tada jis priėjo prie hercogo ir virpančiu, vos girdimu balsu prisipažino, kad iš tiesų hercogienė apdovanojusi jį savo palankamu. Sulig tais žodžiais hercogas puolė Marčelą ir įkando jam į skruostą; paskui išsitraukė durklą, ir aš pamačiau, kad jis ruošiasi smogti kaltininkui. Tada aš pasakiau, kad būtų gera, jei Marčelas savo ranka surašytų prisipažinimą; tas dokumentas būtų pateisinimas jo prakilnybei. Įėjome į rūsį, kur radome rašymo reikmenis; bet virvė buvo taip sužeidusi Marčelo petį ir ranką, kad jis tepajėgė parašyti tuos kelis žodžius: „Taip, aš apgavau savo poną; taip, aš nuplėšiau jam garbę!"

Hercogas skaitė, ką Marčelas rašė. Jam baigus, hercogas puolė jį ir smogė tris kartus durklu, nuo ko Marčelas mirė. Diana Brankačio stovėjo čia pat, per tris žingsnius, nei gyva, nei mirusi ir turbūt tūkstantį kartų apgailesdavo tai, ką padarė.

— Moterie, neverta savo aukštos kilmės! — sušuko hercogas.— Tu esi vienintelė mano nešlovės priežastis. Tu stengeisi mane sukurstyti, norėdama patenkinti savo nedorus malonumus! Dabar gausi atpildą už visas savo išdavystes.

Tai sakydamas, jis stvėrė ją už plaukų ir perpjovė jai peiliu gerklę. Kraujas pliūptelėjo čiurkšle, ir nelaimingoji krito negyva.

Hercogas įsakė įmesti abu lavonus į išmatų duobę prie kalėjimo.

Jaunasis kardinolas Alfonsas Karafa, markizo Monteblio sūnus, vienintelis iš visos šeimos, kurį Povilas IV paliko prie savęs, laikė savo pareiga papasakoti jam apie šį įvykį. Popiežius tiek tepasakė:

— O ką gi jie padarė su hercogiene?

Romoje visi manė, kad šie žodžiai turėjo nulemti nelaimingajai moteriškei mirtį. Tačiau hercogas negalėjo ryžtis tokiai didelei aukai galbūt dėl to, kad hercogienė buvo nėščia, o gal dėl švelnaus jausmo, kurį kitados jautė savo žmonai.

Praslinkus trims mėnesiams nuo to svarbaus dorybės akto, kurį atliko šventasis popiežius Povilas IV, išsižadėdamas visos savo šeimos, jis susirgo, ir, dar tris mėnesius pasirgęs, 1559 metų rugpjūčio 18 dieną mirė.

Kardinolas rašė hercogui de Paliano vieną laišką po kito, be paliovos jam kartodamas, kad jų garbė reikalaujanti hercogienės mirties. Mirus dėdei, nežinodamas, kaip į šią bylą pažiūrės naujai išrinktasis popiežius, jis norėjo, kad visa būtų baigta kuo trumpiausiu laiku.

Hercogas, paprastas, geras žmogus ir garbės klausimais kur kas mažiau skrupulingas negu kardinolas, negalėjo ryžtis baisiam kraštutinumui, kurio iš jo reikalauta. Jis galvojo, kad pats ne kartą buvęs neištikimas hercogienei ir nė kiek nesistengęs to nuo jos slėpti. Tie nesąžiningi jo poelgiai galėję tokią išdidžią moterį pastūmėti į kerštą.

Kardinolas, prieš eidamas į konklavą, išklausęs mišių ir priėmęs šv. Komuniją, dar kartą parašė broliui, kad jam nusibodę tie nuolatiniai atidėliojimai ir, jei hercogas pagaliau nesiryšiąs tam, ko reikalaujanti šeimos garbė, jis prisiekiąs, jog nebesikišiąs į jo reikalus ir nebesistengsiąs jam padėti nei konklavoje, nei įsigyti naujojo popiežiaus malonę. Tačiau priežastis, pagaliau paskatinusi hercogą apsispręsti, neturėjo nieko bendro su įžeista garbe. Hercogienė, nors ir griežtai saugojama,

girdi, radusi būdą pranešti Markui Antonijui Kolonai, mirtinam hercogo priešui (iš jo hercogas buvo atėmęs Paliano hercogystę), kad tuo atveju, jei Markas Antonijus rasiąs būdą išgelbėti jai gyvybę ir ją išvaduoti, ji iš savo pusės padėsianti jam užimti Paliano tvirtovę, kurios komendantas esąs jai atsidavęs žmogus.

1559 metų rugpjūčio 28 dieną hercogas pasiuntė į Galezą dvi kuopas kareivių. Rugpjūčio 30 dieną hercogo giminaitis don Leonardas del Kardine ir hercogienės brolis don Ferantė, grafas d'Alife, atvyko į Galezą ir įėjo į hercogienės kambarius jos nužudyti. Jie pranešė, kad ji turinti mirti; hercogienė išklausė tą žinią visiškai ramiai, tik pareiškė norą atlikti išpažintį ir išklausyti šv. mišių. Paskui, kai abu sinjorai priėjo prie jos, ji pastebėjo, kad jie tarpusavy nesutaria. Ji paklausė, ar esąs jos vyro hercogo įsakymas ją nužudyti.

— Taip, sinjora,— atsakė don Leonardas.

Hercogienė panoro pamatyti tą įsakymą. Don Ferantė jį parodė.

(Hercogo de Paliano bylos protokoluose aš radau šį baisų įvykį mačiusių vienuolių parodymus. Jie daug tikslesni už kitų liudytojų parodymus; matyti, taip atsitiko dėl to, kad vienuoliai teismo akivaizdoje kalbėjo be baimės, tuo tarpu kiti liudytojai buvo daugiau ar mažiau savo pono bendrininkai.)

Kapucinas brolis Antonijus iš Pavijos šit ką pasakė:

— Po mišių, kurių metu hercogienė pamaldžiai priėmė šventąją Komuniją, mes mėginome ją paguosti, bet kaip tik tada į kambarį įėjo grafas d'Alife, ponios hercogienės brolis, su virve ir nykščio storumo, apie pusės uolekčio ilgumo riešutmedžio lazdele. Jis užrišo hercogienei akis skarele, kurią toji visiškai ramiai užsitraukė dar labiau ant akių, kad jo nematytų. Grafas užnėrė jai virvę ant kaklo, bet ši buvo per trumpa, todėl jis nuėmė ją ir pasitraukė truputį į šalį; išgirdusi jo žingsnius, hercogienė nusiėmė skarelę nuo akių ir paklausė:

— Na kas gi čia dabar! Ko delsiate?

Grafas atsakė:

— Virvė per trumpa, eisiu paieškoti kitos, kad jums netektų kankintis.

Tai pasakęs, jis išėjo; netrukus grįžo, kita virve nešinas, vėl skarele užrišo hercogienei akis, užnėrė ant kaklo virvę ir, prakišęs į mazgą lazdelę, pasukinėjo ją. Taip jis pasmaugė hercogienę. Viso šio įvykio metu hercogienė išlaikė paprasčiausio pasikalbėjimo toną.

Antrasis kapucinas brolis Antonijus iš Salazaro savo parodymą baigia šiais žodžiais:

— Sąžinės graužiamas norėjau išeiti iš kambario, kad nematyčiau jos mirties, bet hercogienė man tarė: „Dėl Dievo meilės, neišeik iš čia."

(Toliau vienuolis pasakoja apie jos mirties aplinkybes visiškai taip, kaip jas ką tik pateikėme.) Jis priduria:

— Ji mirė kaip gera krikščionė, dažnai kartodama: „A š t i k i u, a š t i k i u."

Abu vienuoliai, matyti, gavę iš savo viršininkų reikalingą leidimą, savo parodymuose kartoja, kad hercogienė visą laiką, ir kalbėdamasi su jais, ir per visas išpažintis, o ypač per išpažintį prieš mišias, kurių metu ji priėmė šventąją Komuniją, tvirtinusi esanti visiškai nekalta. Jei ji buvus kalta, tai tas atkaklus išdidumas turėjęs įstumti ją į pragarą.

Suvedus kapuciną brolį Antonijų iš Pavijos akistaton su don Leonardu del Kardine, vienuolis pasakė:

— Mano draugas priminė grafui, kad derėtų palaukti, kol hercogienė pagimdys. „Ji jau šeštame nėštumo mėnesy,— pridūrė jis,— nereikia žudyti jos įsčiose nešiojamo vargšo nelaimingo kūdikėlio sielos, jo nepakrikštijus."

Į tai grafas d'Alife atsakė:

— Jūs žinote, kad turiu vykti į Romą, ir aš nenoriu ten pasirodyti su ta kauke ant veido (su šiuo neatkeršytu įžeidimu).

Vos tik hercogienė mirė, abu kapucinai prisispyrę reikalavo nedelsiant padaryti skrodimą, kad galima būtų pakrikštyti kūdikį, tačiau nei grafas, nei don Leonardas neatsižvelgė į jų prašymus.

Kitą dieną hercogienė buvo iškilmingai palaidota vietos bažnyčioje (aš skaičiau protokolą). Žinia apie tą įvykį veikiai pasklido, tačiau nepadarė didelio įspūdžio,

nes to jau seniai buvo laukiama; Galeze ir Romoje jau ne kartą ėjo gandai apie hercogienės mirtį, be to, nužudymas už miesto ribų, popiežiaus sostui esant laisvam, nebuvo kažkas ypatinga.

Konklava, susirinkusi po Povilo IV mirties, buvo labai audringa ir truko ne mažiau kaip keturis mėnesius.

1559 metų gruodžio 26 dieną vargšas kardinolas Karlas Karafa buvo priverstas per rinkimus paremti Ispanijos iškeltą kardinolą, kuris, be abejo, negalėtų atsisakyti vykdyti jokių žiaurybių, kokių tik Pilypas II pareikalautų kardinolui Karafai. Naujai išrinktasis popiežius pasivadino Pijum IV.

Jei kardinolas, kai dėdė mirė, nebūtų buvęs ištremtas, jis būtų buvęs rinkimų šeimininkas arba bent būtų įstengęs sukliudyti priešo išrinkimui.

Netrukus kardinolas ir hercogas buvo suimti; Pilypas II, matyt, įsakė juos sunaikinti. Jiems buvo pateikta keturiolika pagrindinių kaltinimo punktų. Buvo apklausti visi asmenys, galėję suteikti žinių apie tuos keturiolika punktų.

Toji labai gerai paruošta byla susideda iš dviejų tomų in-folio. Juos aš perskaičiau su dideliu dėmesiu, nes kiekviename puslapyje aptinki papročių smulkmenas, kurių istorikai nepripažino vertomis istorijos didingumo. Aš ten radau labai vaizdingų detalių apie ispanų partijos vadovaujamą mėginimą nužudyti kardinolą Karafą, anuomet visagalį ministrą.

Beje, kardinolas ir jo brolis buvo nuteisti už nusikaltimus, kurie nebūtų laikomi nusikaltimais, jei juos būtų įvykdęs kas nors kitas: pavyzdžiui, už tai, kad jie nužudė neištikimos žmonos meilužį ir pačią žmoną. Po kelerių metų kunigaikštis Orsinis vedė didžiojo Toskanos hercogo seserį; jis apkaltino ją neištikimybe ir liepė nunuodyti pačioje Toskanoje, gavęs didžiojo hercogo, jos brolio, sutikimą, ir jis niekados nebuvo tuo kaltinamas. Daugelis Medičių šeimos kunigaikštienių šitaip mirė.

Pasibaigus dviejų Karafų bylai, apie ją buvo parengta smulki ataskaita, kuri keletą kartų buvo nagrinėjama kardinolų kongregacijose. Pernelyg aišku, jog,

kartą susitarus dėl mirties bausmės už žmogžudystę, kuria keršyta už svetimoteriavimą (tokiais nusikaltimais teismo organai niekados nesirūpindavo), kardinolas buvo kaltas, kad ragino brolį nusikalstamam veiksmui, o hercogas tuo, kad liepė jį įvykdyti.

1561 metų kovo 3 dieną popiežius Pijus IV sušaukė konsistoriją, kuri posėdžiavo aštuonias valandas, ir, jai besibaigiant, jis paskelbė nuosprendį broliams Karafoms šiais žodžiais: P r o u t i n s c h e d u l â. (Tebūnie padaryta taip, kaip reikia.)

Kitą naktį fiskalas pasiuntė į šv. Angelo pilį b a r i g e l l o įvykdyti mirties nuosprendį dviem broliam — Karlui, kardinolui Karafai, ir Chuanui, hercogui de Paliano; tas ir buvo padaryta. Pirmiausia imtasi hercogo. Jis buvo pergabentas iš šv. Angelo pilies į Tordinonos kalėjimą, kur viskas buvo paruošta; ten hercogui, grafui d'Alife ir don Leonardui del Kardine buvo nukirstos galvos.

Hercogas pakėlė tą baisią akimirką ne tik kaip aukštos kilmės didikas, bet ir kaip krikščionis, pasiruošęs viską iškęsti iš meilės Dievui. Norėdamas savo du draugus parengti mirčiai, jis kreipėsi į juos gražiais žodžiais, paskui parašė laišką sūnui [1].

B a r i g e l l o grįžo į šv. Angelo pilį ir paskelbė mirties nuosprendį kardinolui Karafai, teduodamas jam valandą laiko pasiruošti. Kardinolas pasirodė esąs tvirtesnis dvasia už brolį, nes pasakė mažiau žodžių, kuriuose visada ieškoma stiprybės, nebepajėgiant susivaldyti. Išgirdęs baisiąją žinią, jis tik sušnabždėjo:

— Vadinas, man mirtis! O popiežiau Pijau! O karaliau Pilypai!

Jis atliko išpažintį, sukalbėjo septynias atgailos psalmes, paskui atsisėdo į kėdę ir tarė budeliui:

— D a r y k, k a s r e i k i a.

Budelis jį smaugė šilkine virve, bet ji trūko, ir teko pakartoti iš naujo. Kardinolas žvelgė į budelį, nesiteikdamas nė žodžio ištarti.

[1] Mokytasis p. Sismondis supainioja visą šią istoriją. Žr. straipsnį „Karafa" Mišo biografijoje; jis teigia, kad kardinolo mirties dieną buvusi nukirsta galva grafui de Montorio. Grafas buvo kardinolo ir hercogo de Paliano tėvas. Mokytasis istorikas tėvą laiko sūnumi.

(Vėliau prirašyta)

Keleriems metams praslinkus, šventasis popiežius Pijus V liepė peržiūrėti bylą, ir nuosprendis buvo panaikintas; kardinolui ir jo broliui buvo sugrąžintos visos teisės, o vyriausiasis prokuroras, daugiausia prisidėjęs prie jų mirties, buvo pakartas. Pijus V įsakė anuliuoti bylą; visi bibliotekose saugojami bylos nuorašai buvo sudeginti, taip pat buvo uždrausta juos laikyti, grasinant atskyrimu nuo bažnyčios; tačiau popiežius nepagalvojo apie tai, kad vienas bylos nuorašas yra jo paties bibliotekoje. Kaip tik iš šio nuorašo buvo padarytos visos kopijos, kurias galima matyti šiandien.

KASTRO VIENUOLYNO ABATĖ

I

Melodramose taip dažnai ligi šiol buvo rodomi XVI amžiaus italų plėšikai, ir tiek daug žmonių yra apie juos kalbėję, jų visai nepažindami, kad dabar mes apie tuos plėšikus esame susidarę labai klaidingą nuomonę. Reikia pasakyti, kad iš viso tie plėšikai sudarė opoziciją žiaurioms vyriausybėms, pakeitusioms Italijoje vidurinių amžių respublikas. Naujasis tironas paprastai būdavo turtingiausias sunykusios respublikos pilietis. Norėdamas palenkti į savo pusę liaudį, jis puošdavo miestą didingomis bažnyčiomis ir gražiais paveikslais. Tokie buvo Polentiniai — Ravenoje, Manfredžiai — Faencoje, Riariai — Imoloje, Kane — Veronoje, Bentivoliai — Bolonjoje, Viskonti — Milane ir pagaliau mažiau karingi, bet užtat didesni veidmainiai — Medičiai Florencijoje. Tarp tų mažų valstybėlių istorikų nėra nė vieno, kuris būtų išdrįsęs aprašyti nesuskaičiuojamus nunuodijimus ir nužudymus, įvykdytus niekingų, baimės kankinamų tironų: mat tie orieji istorikai būdavo jų apmokami. Reikia neužmiršti, kad kiekvienas tironas asmeniškai pažinojo visus jo tikrai neapkentusius respublikonus (pavyzdžiui, didysis Toskanos hercogas Kozimas pažinojo Strocį), kad daugelis tų tironų buvo nužudyta, ir jūs suprasite, iš kur tie gilios neapykantos ir nuolatinio nepasitikėjimo jausmai, kurie XVI amžiaus italams suteikė tiek proto bei drąsos ir tokį genialumą jų dailininkams. Jūs pamatysite, kad šitos gilios aistros neleido atsirasti gana juokingam prietarui, kuris ponios de Sevinje laikais buvo vadinamas garbe; jo esmę sudaro vyrų noras, net savo gyvybės kaina, patikti da-

moms ir įsiteikti valdovui, kurio valdiniais yra gimę. XVI amžiuje Prancūzijoje vyro veikla galėjo pasireikšti, o tikroji jo vertė kelti susižavėjimą tik mūšio lauke arba dvikovose parodytu narsumu. Kadangi moterims patinka narsumas, o ypač drąsa, tai jos ir tapo aukščiausiais vyro privalumų vertintojais. Taip gimė g a l a n t i š k u m o d v a s i a, paruošusi dirvą palaipsniui išnykti visoms aistroms, net meilei, kaip to reikalavo žiaurusis tironas, kuriam mes visi paklūstame ir kuris vadinasi garbės troškimu. Karaliai rėmė — ir visai pagrįstai — tą garbės troškimą: iš to kilo ordinų kaspinėlio valdžia.

Italijoje žmogus galėjo pasižymėti į v a i r i o s e s r i t y s e — ir taikliais špagos smūgiais, ir senovinių rankraščių tyrinėjimais. Imkime kad ir Petrarką, kuris buvo savo laikmečio dievaitis. XVI amžiaus moteris mylėjo graikų kalbos žinovą tiek pat ar net labiau, kaip mūšiuose narsumu pasižymėjusį vyrą. Tada reiškėsi tikrosios aistros, o ne galantiškumo įgūdžiai. Štai kur glūdi tas didžiulis skirtumas tarp Italijos ir Prancūzijos; štai kodėl tuo metu, kai Prancūzijoje iškilo tie narsieji, šiandien niekam nežinomi, XVI amžiaus karvedžiai, nužudę daugybę savo priešų, Italijoje gimė Rafaeliai, Džiordžioniai, Ticianai, Koredžiai.

Prašau man atleisti už tą rūsčią tiesą. Kaip ten bebūtų, žiaurus ir n e i š v e n g i a m a s smulkiųjų Italijos tironų kerštas viduriniais amžiais palenkė liaudies širdis plėšikų pusėn. Plėšikų nekęsta, kai jie vogdavo arklius, javus, pinigus, žodžiu, visa, kas reikalinga jų gyvenimui, tačiau širdies gilumoje žmonės juos mylėjo. Todėl ir kaimo merginos pirmenybę atiduodavo tam vaikinui, kuris bent kartą gyvenime būdavo priverstas a n d a r a l l a m a c h i a, tai yra dėl kokio nors pernelyg neatsargaus poelgio bėgti į miškus ir ieškoti prieglobsčio pas plėšikus.

Dargi mūsų laikais žmonės, aišku, vengia susitikti su plėšikais, tačiau kai ištinka juos bausmė — kiekvienas jų gailisi. Juk toji liaudis tokia jautri, tokia pašai-

pi, besityčiojanti iš visų valdžios cenzūros aprobuotų spaudinių, mielai skaito poemėles, kuriose karštai apdainuojamas garsiausiųjų plėšikų gyvenimas. Tose istorijose sutinkamas didvyriškumas jaudina visados gyvą žemųjų klasių menininko gyslelę. Be to, liaudžiai taip įkyrėjo oficialūs kai kurių asmenų garbstymai, jog visa, kas šia prasme nėra oficialu, lengvai pasiekia jos širdį. Reikia pasakyti, kad žemieji gyventojų sluoksniai Italijoje kenčia nuo tam tikrų veiksnių, kurių keliautojas niekados nepastebės, nors išgyventų toje šalyje ir dešimt metų. Pavyzdžiui, prieš penkiolika metų, kol dar vyriausybės nebuvo susipratusios išnaikinti plėšikų [1], neretai galėjai būti liudininku kai kurių jų žygdarbių baudžiant mažųjų miestų valdytojus už sauvalę. Tie valdytojai, turį absoliučią valdžią ir gauną atlyginimo ne daugiau kaip dvidešimt ekių per mėnesį, savaime aišku, visiškai priklauso nuo turtingiausios to krašto šeimos, kuri vien todėl, kad turtinga, engia savo priešus. Jei plėšikams ir ne visada pavykdavo nubausti tuos mažus despotus, tai jie bent juos pašiepdavo ir iškrėsdavo jiems piktų pokštų, o sąmojingai liaudžiai tas labai patinka. Satyrinis sonetas paguodžia italą visose nelaimėse, bet įžeidimo jis neužmiršta niekados. Štai dar vienas esminis skirtumas tarp italo ir prancūzo.

XVI amžiuje, miestelio valdytojui pasmerkus mirti kokį nors įtakingos šeimos neapykantą užsitraukusį vargšą gyventoją, neretai atsitikdavo, kad plėšikai užpuldavo kalėjimą ir mėgindavo išvaduoti auką. O galingoji šeima, ne per daug pasikliaudama aštuoniais ar dešimčia kareivių, kuriems valdžia pavesdavo saugoti kalėjimą, išstatydavo savo lėšomis pasamdytų kareivių būrį. Pastarieji, vadinami bravi, įsiruošdavo stovyklą netoli kalėjimo ir apsiimdavo lydėti į bausmės vietą nelaimingąjį, kurio mirtis taip būdavo nuperkama. Jei toje

[1] Gasparonė, paskutinis plėšikas, vedė derybas su vyriausybe 1826 metais; jis uždarytas Čivita-Vekjos tvirtovėje su trisdešimt dviem savo bendrais. Jis buvo priverstas pasiduoti dėl to, kad Apeninų viršūnėse, kur jisai slapstėsi, nebuvo vandens. Jis nekvailas žmogus, gana malonios išvaizdos.

galingoje šeimoje būdavo jaunas vyras, jis stodavo to greitosiomis surinkto kareivių būrio priešaky.

Tokia civilizacijos būklė pažeidžia moralę, aš su tuo sutinku; mūsų laikais yra dvikova, nuobodulys ir nepaperkami teisėjai; bet užtat tie XVI amžiaus papročiai gimdė vyrus, vertus šio vardo.

Daugelis istorikų, kuriuos dar ir šiandien tebegarbsto šabloniška akademijų literatūra, stengėsi nuslėpti susidariusią padėtį, kuri apie 1550 metus išugdė tokius stiprius charakterius. Tais laikais atsargus tų istorikų melas buvo atlyginamas visokiais garbingais titulais, kokius tik galėdavo suteikti Florencijos Medičiai, Ferara d'Este, Neapolio vicekaraliai ir t. t. Vienas vargšas istorikas, pavarde Džanonė, norėjo kilstelėti uždangos kraštelį; bet kadangi teišdrįso pasakyti mažą dalelę tiesos, be to, dar labai neaiškiai ir miglotai, jis buvo labai nuobodus, tačiau tai jam nesukliudė 1758 metų kovo 7 dieną, sulaukus aštuoniasdešimt dvejų metų, mirti kalėjime.

Norint pažinti Italijos istoriją, jokiu būdu negalima skaityti visuotinai pripažintų autorių; niekur kitur taip nežinota melo kainos, niekur kitur jis nebuvo taip dosniai apmokamas.[1]

Pirmieji istorijos šaltiniai, surašyti Italijoje po gilios IX amžiaus barbarystės, jau mini plėšikus ir kalba apie juos taip, tarsi jie būtų gyvavę nuo neatmenamų laikų. (Žr. Muratorio rinkinį.) Kai meno laimei, o visuomenės gerovės, teisingumo, geros valdžios nelaimei, viduramžių respublikos buvo panaikintos, energingiausieji respublikonai, tie, kurie laisvę mylėjo labiau negu jų bendrapiliečių dauguma, rado prieglobstį miškuose. Savaime aišku, kad Baljonių, Malatesti, Bentivolių, Medičių ir kitų ponų engiama liaudis mylėjo ir gerbė jų priešus.

[1] Paolas Džiovijus, Komo vyskupas, Aretinas ir šimtai kitų mažiau įdomių autorių, kuriuos nuo nešlovės teišgelbėjo baisus jų knygoms būdingas nuobodulys, Robertsonas, Roskas — kupini melo. Gvičardinis parsidavė Kozimui I, kuris pasityčiojo iš jo. Mūsų laikais Koleta ir Pinjotis pasakė tiesą, tačiau pastarasis bijojo netekti tarnybos, todėl pageidavo kad jo kūriniai būtų išspausdinti tik po mirties.

Po pirmųjų uzurpatorių iškilę mažieji tironai savo žiaurybėmis (pavyzdžiui, Kozimas, pirmasis didysis Florencijos hercogas, kuris įsakydavo žudyti respublikonus, beieškančius prieglobsčio Venecijoje ar net Paryžiuje) papildė tų plėšikų eiles. Kalbant apie laikus, artimus tiems, kada gyveno mūsų herojė, būtent, apie 1550 metus Albano apylinkėse labai sėkmingai veikė Alfonso Pikolominio — hercogo de Monte Mariano ir Marko Šaros vadovaujamos ginkluotos gaujos, kurios nebijojo anuo metu didele narsa pasižymėjusių popiežiaus kareivių. Šių garsių vadų, kuriais liaudis dar ir šiandien tebesižavi, veikimo sritis tęsėsi nuo Po upės ir Ravenos pelkių iki anuo metu Vezuvijų dengusių miškų. Jų žygiais išgarsėjusi Fadžolos giria, esanti už penkių mylių nuo Romos, kelyje į Neapolį, buvo vyriausioji Šaros būstinė, o jis Grigaliaus XIII laikais po savo vėliavomis suburdavo kartais po keletą tūkstančių kareivių. Smulki šio įžymaus plėšiko istorija dabartinės kartos žmogui atrodytų neįtikima ta prasme, kad niekas nenorėtų suprasti jo veiksmų motyvų. Jis buvo nugalėtas tik 1592 metais. Supratęs, kad jo padėtis beviltiška, Šara pradėjo derybas su Venecijos respublika ir, atrinkęs labiausiai jam atsidavusius arba, jei norite, labiausiai nusikaltusius kareivius, perėjo tarnauti respublikai. Romos vyriausybei reikalaujant, Venecija, kuri buvo pasirašiusi su Šara sutartį, įsakė jį nužudyti, o jo narsiuosius kareivius pasiuntė ginti Kandijos salą nuo turkų. Gudrūs venecijiečiai puikiai žinojo, kad Kandijoje siaučia maras; per keletą dienų iš penkių šimtų kareivių, kuriuos Šara buvo pristatęs respublikai, beliko šešiasdešimt septyni.

Fadžolos giria, kurios milžiniški medžiai dengia kadaise veikusį ugnikalnį, buvo paskutinė Marko Šaros žygių arena. Kiekvienas keliautojas jums pasakys, kad tai puikiausia nuostabiosios Romos lygumos vieta, kuri savo niūria išvaizda atrodo sukurta tragedijai. Tamsi tos girios žaluma vainikuoja Monte Albano viršūnes.

Tas puikusis kalnas atsirado daugelį amžių prieš Romos įkūrimą, išsiveržus ugnikalniui. Tolimoje priešistorinėje epochoje vidury plačios lygumos, kuri kitados driekėsi tarp Apeninų ir jūros, staiga iškilo kalnas. Tam-

saus, ūksmingo Fadžolos miško apsuptas Monte Kavi yra aukščiausias jo taškas, matomas iš visur: iš Teračino ir Ostijos, iš Romos ir Tivolio; taigi Monte Albano, dabar apstatytas rūmais, užbaigia iš pietų pusės tą Romos panoramą, taip išgarsėjusią tarp keliautojų. Juodųjų kapucinų vienuolynas pakeitė Monte Kavi viršūnėje Jupiterio Feretriečio šventyklą, į kurią lotynų tautos suplaukdavo aukoti bendrų aukų, siekdami sustiprinti tam tikros religinės sąjungos ryšius. Ginamas nuo kaitros puikių kaštonų paunksmės, keliautojas per keletą valandų pasiekia didžiulius akmenų luitus — Jupiterio šventyklos griuvėsius. Bet tų tamsių medžių pavėsyje, kuris toks malonus šiame krašte, keleivis net šiandien neramiai žvilgčioja į miško tankmę: jis bijo plėšikų. Pasiekus Monte Kavi viršūnę, šventyklos griuvėsiuose susikuriama ugnis maistui pasigaminti. Nuo šios vietos, iškylančios virš visos Romos lygumos, vakaruose matyti jūra, kuri atrodo lyg už poros žingsnių, nors iš tikrųjų yra už trijų ar keturių mylių; joje gali įžiūrėti mažiausią laivelį, su silpniausiais žiūronais gali suskaičiuoti žmones, vykstančius garlaiviu į Neapolį. Iš visų kitų pusių akims atsiveria puiki lyguma, kuri rytuose, virš Palestrinos, baigiasi Apeninais, o šiaurėje — šv. Petro katedra bei kitais didingais Romos pastatais. Monte Kavi viršūnė nėra labai aukšta, todėl akis pastebi mažiausias smulkmenas to puikaus krašto, kuris būtų žavingas ir be istorinės šlovės; tačiau kiekvienas gojelis, kiekviena apgriuvusios sienos liekana, matoma lygumoje ar kalno atšlaitėse, primena kurį nors iš tų mūšių, taip žavinčių nuostabiu jo dalyvių patriotizmu ir narsumu, apie kuriuos pasakoja Titas Livijus.

Dar mūsų dienomis, norint pasiekti didžiulius akmenis — Jupiterio Feretriečio šventyklos liekanas, kurios sudaro juodųjų vienuolių sodo sieną, galima eiti t r i u m f a l i n i u k e l i u, kuriuo kitados vyko pirmieji Romos karaliai. Jis išgrįstas labai lygiai tašytais akmenimis; Fadžolos girioje užtinkami ilgi to kelio ruožai.

Papėdėje užgesusio ugnikalnio, kuris, dabar pripildytas skaidraus vandens, tapo gražiuoju Albano ežeru, dydžio penkios ar šešios mylios aplinkui, giliai įspraustu

tarp lavos uolų, kitados stovėjo Alba, Romos motina; ji politiniais sumetimais buvo sugriauta dar pirmųjų karalių laikais. Tačiau jos griuvėsiai išliko ligi mūsų dienų. Praslinkus keliems šimtmečiams, už ketvirčio mylios nuo Albos, atšlaitėje į jūros pusę, įsikūrė šiuolaikinis Albano miestas. Jį skiria nuo ežero virtinė uolų, kurios užstoja ežerą nuo miesto ir miestą nuo ežero. Žiūrint iš lygumos, balti miesto pastatai ryškiai išsiskiria iš tamsiai žalio, taip brangaus plėšikams ir taip dažnai jų išgarsinto miško, kuris iš visų pusių juosia buvusį ugnikalnį.

Albano miestas, turįs šiandien penkis ar šešis tūkstančius gyventojų, nesiekė nė trijų tūkstančių 1540 metais, kai pirmosiose diduomenės gretose klestėjo galingoji Kampirealių šeima, apie kurios nelaimes čia ir bus pasakojama.

Aš verčiu šią istoriją iš dviejų didžiulių rankraščių — vienas Romos, o kitas — Florencijos. Didžiai rizikuodamas, aš išdrįsau mėginti atkurti jų stilių, kuris labai panašus į mūsų senovinių legendų stilių. Dailus ir ritmingas šiuolaikinis stilius, man atrodo, nelabai tesiderintų su dėstomais įvykiais, o ypač su autorių samprotavimais. Jie rašė maždaug 1598 metais. Prašau skaitytoją būti atlaidžiu tiek jiems, tiek ir man.

II

„Surašęs tiek tragiškų istorijų,— sako Florencijos rankraščio autorius,— aš baigsiu tąja, kuri man kelia didžiausią sielvartą. Aš papasakosiu apie garsiąją Kastro miesto Vizitacione vienuolyno abatę Eleną de Kampireali, kurios byla ir mirtis sukėlė tiek daug kalbų Romos ir visos Italijos aukštojoje visuomenėje. Jau apie 1555 metus plėšikai viešpatavo Romos apylinkėse, o valdžios pareigūnai buvo parsidavę galingosioms šeimoms. 1572 metais, kai vyko šioji byla, į šv. Petro sostą įžengė Grigalius XIII Buonkompanjis. Tas šventas popiežius pasižymėjo visomis apaštališkomis dorybėmis, tačiau jo pasaulietiniam valdymui buvo galima prikišti tam tikrą silpnumą: jis nemokėjo nei parinkti sąžiningų teisėjų,

nei suvaldyti plėšikų; sielojosi dėl nusikaltimų, bet nemokėjo bausti už juos. Jam atrodė, kad, pasmerkdamas ką nors mirčiai, jis prisiima baisią atsakomybę. Tokių pažiūrų išdava buvo ta, kad visi keliai į amžinąjį miestą knibždėte knibždėjo plėšikų. Norint bent kiek saugiau keliauti, reikėjo būti plėšikų draugu. Fadžolos giria, iš abiejų pusių juosianti kelią į Neapolį per Albaną, jau nuo seno buvo popiežiui priešiškos vyriausybės vyriausioji būstinė, ir Roma ne kartą buvo priversta, kaip lygus su lygiu, vesti derybas su Marku Šara, vienu to miško karalių. Tų plėšikų jėgos šaltinis buvo aplinkinių kaimų valstiečių palankumas jiems.

Šiame gražiame Albano miestelyje, esančiame taip arti vyriausiosios plėšikų būstinės, 1542 metais išvydo pasaulį Elena de Kampireali. Jos tėvas buvo laikomas turtingiausiu apylinkės patricijumi, todėl vedė Vitoriją Karafą, didelių dvarų Neapolio karalystėje savininkę. Galėčiau suminėti keletą dar ir šiandien tebegyvenančių senių, kurie labai gerai pažinojo Vitoriją Karafą ir jos dukterį. Vitorija buvo proto ir išminties pavyzdys, tačiau ir ji nepajėgė apsaugoti savo šeimos nuo žuvimo. Keistas dalykas! Dėl šiurpių nelaimių, paimtų mano liūdno pasakojimo siužetui, atrodo, negalima kaltinti nė vieno veikėjo, kuriuos pristatysiu skaitytojui: aš matau tik nelaiminguosius, o iš tikrųjų kaltų rasti negaliu. Nepaprastas jaunosios Elenos grožis, švelni jos siela slėpė savy didelius pavojus merginai ir gali būti pateisinamas Džiulijui Brančifortei, jos mylimajam; o visiškas monsinjoro Čitadinio, Kastro vyskupo, proto bukumas tam tikra prasme sušvelnina ir jo kaltę. Jam padėjo greitai užkopti aukštyn bažnytinės hierarchijos laiptais doras elgesys, o ypač taurus gymis ir veidas, pasižymįs tokiais gražiais taisyklingais bruožais, kaip reta. Amžininkai rašė, kad pamačius negalima buvo jo nepamilti.

Kadangi nenoriu niekam pataikauti, nenuslėpsiu, jog vienas šventumu pagarsėjęs Monte Kavi vienuolyno brolis (jis ne kartą buvo užtiktas celėje, pakilęs keletą pėdų virš žemės, kaip šv. Povilas, ir, aišku, tik dieviškosios malonės padedamas, galėjo išsilaikyti tokioje nepapras-

toje padėtyje [1]) išpranašavo sinjorui de Kampirealiui, kad jo giminė baigsis drauge su juo ir kad sinjoras teturėsiąs du vaikus, kurie abu žūsią smurtine mirtimi. Dėl šios pranašystės sinjoras de Kampirealis negalėjo rasti nuotakos savam krašte ir išvyko ieškoti laimės į Neapolį, kur jam pavyko rasti didelius turtus ir žmoną, sugebančią savo dvasinėmis ypatybėmis pakeisti jo nelemtą likimą, jei toks dalykas, apskritai, būtų buvęs įmanomas. Siljoras de Kampirealis buvo laikomas labai doru žmogumi ir dosniai aukodavo labdaringiems tikslams; tačiau jis nepasižymėjo lanksčiu protu, todėl pamažu vis rečiau tesilankydavo Romoje ir pagaliau beveik ištisus metus praleisdavo savo rūmuose Albane. Jis visiškai atsidėjo įdirbimui savo žemių toje taip derlingoje lygumoje, kuri plyti tarp miesto ir jūros. Žmonos patariamas, jis kuo puikiausiai išmokslino sūnų Fabijų, savo kilme nepaprastai besididžiuojantį jaunuolį, ir dukterį Eleną, kuri buvo grožio stebuklas,— tuo galima dar ir dabar įsitikinti iš jos portreto, esančio kolekcijoje Farneze. Pradėjęs rašyti jos istoriją, aš ten užeidinėdavau pasižiūrėti mirtingo apvalkalo, dangaus suteikto tai moteriai, kurios nelaiminga dalia savo metu sukėlė tiek triukšmo ir dar po šiai dienai tebedomina žmonių protus. Pailgas veidas, labai aukšta kakta, kaštoniniai plaukai. Veido išraiška veikiau linksma; didelės, gilios akys ir tamsūs antakiai, lyg du puikiai nubrėžti lankai. Labai plonos lūpos, pasakytum, kad burnos linijos tapytos garsiojo dailininko Koredžio. Tarp kitų galerijoje Farneze ją supančių portretų ji atrodo kaip karalienė. Labai reta, kad linksmumas šitaip derintųsi su didingumu.

Išbuvusi ištisus aštuonerius metus dabar sugriauto Kastro mieste Vizitacione vienuolyno auklėtine, į kurį tais laikais savo dukteris siųsdavo daugelis Romos didikų, Elena grįžo namo. Atsisveikindama ji padovanojo

[1] Dar ir šiandien tokią nenatūralią padėtį Romos apylinkių gyventojai laiko neabejotinu šventumo požymiu. Apie 1826 metus vienas Albano vienuolis keletą kartų buvo pakilęs virš žemės, Dievo malonės padedamas. Jam buvo priskiriama daugybė stebuklų; iš visos apylinkės, už dvidešimties mylių, plaukė pas jį žmonės gauti palaiminimo; moterys, priklausančios aukštosioms visuomenės klasėms, mačiusios jį celėje, pakilusį per tris pėdas nuo žemės. Kartą jis staiga dingęs.

vienuolynui puikią taurę didžiajam bažnyčios altoriui. Kai ji grįžo į Albaną, tėvas už didelį atlyginimą pasikvietė iš Romos jau senyvo amžiaus sulaukusį įžymųjį poetą Čekiną. Jis praturtino Elenos atmintį gražiausiomis dieviškojo Vergilijaus, taip pat jo garsiųjų mokinių, Petrarkos, Ariosto bei Dantės, eilėmis.

Čia vertėjas yra priverstas praleisti ilgą svarstymą apie tai, kaip XVI amžiuje buvo vertinami tie didieji poetai. Atrodo, Elena mokėjo lotynų kalbą. Eilės, kurių ji buvo mokoma, apdainavo meilę, tokią meilę, kuri mums 1839 metais atrodytų labai juokinga; aš noriu pasakyti — aistringą meilę, kuri, ugdoma didelių aukų, tegali tarpti apgaubta paslaptingumo ir visados esti lydima šiurpiausių nelaimių.

Tokia buvo ir toji meilė, kurią sugebėjo įkvėpti vos septyniolikos metų Elenai Džiulijus Brančifortė. Jis buvo vienas iš jos kaimynų, labai neturtingas; gyveno skurdžiame namelyje ant kalno, ketvirtį mylios nuo miesto, tarp Albos griuvėsių, prie šimto penkiasdešimties pėdų aukščio bedugnės krašto, apaugusio tankia žaluma, kuri supa ežerą. Didingos ir tamsios Fadžolos girios paunksmėje stovįs namelis vėliau, statant Palacuolos vienuolyną, buvo nugriautas.

Vienintelis šio neturtingo jaunuolio privalumas buvo jo gyvas bei žvalus būdas ir neapsimestinis nerūpestingumas, su kuriuo jis pakeldavo savo nedalią. Jo naudai dar galima pridurti, kad veidas buvo išraiškingas, nors ir negražus. Kalbėta, kad jis narsiai kovęsis kunigaikščio Kolonos vadovaujamų b r a v i eilėse ir dalyvavęs keliuose labai pavojinguose žygiuose. Nors jis neturėjo turtų ir nepasižymėjo grožiu, tačiau kiekviena Albano mergina būtų didžiavusis, laimėjusi jo širdį. Visur maloniai sutinkamas, Džiulijus Brančifortė tepažino trumpalaikius meilės ryšius iki tol, kol iš Kastro vienuolyno grįžo Elena.

Netrukus po to, kai didysis poetas Čekinas persikėlė iš Romos į Kampirealių rūmus mokyti jaunąją merginą grožinės literatūros, Džiulijus, kuris jį pažinojo, sukūrė jam lotynišką eilėraštį apie laimę, nušvitusią poeto senatvėj: matyti į jį įsmeigtas tokias gražias akis ir jausti

tokios tyros sielos džiaugsmą, kai jis teikiasi pritarti jos mintims. Jaunų merginų, su kuriomis Džiulijus bendravo iki Elenai sugrįžtant, pavydas ir nepasitenkinimas veikiai niekais pavertė visas atsargumo priemones, kurių jis ėmėsi gimstančiai aistrai paslėpti. Turiu pripažinti, kad toji dvidešimt dvejų metų amžiaus vaikino ir septyniolikametės merginos meilė iš pradžių reiškėsi tokiu būdu, kuriam sveikas protas negalėtų pritarti. Nepraėjo nė trys mėnesiai, o sinjoras de Kampirealis jau pastebėjo, jog Džiulijus Brančifortė pernelyg dažnai vaikštinėja po jo rūmų langais (tuos rūmus dar ir šiandien galima matyti vidury didžiosios gatvės, einant į ežerą)."

Jau pirmu sinjoro de Kampirealio pasielgimu išryškėjo atvirumas ir šiurkštumas, tie du natūralūs padariniai, kuriuos sukelia respublikų leidžiama laisvė ir įprotis atvirai reikšti aistrą, dar nenuslopintą monarchijos papročių. Tą pačią dieną, kai jį suerzino dažni jaunojo Brančifortės pasirodymai, jis užpuolė vaikiną tokiais žodžiais:

— Kaip tu drįsti be paliovos slampinėti prie mano namų ir svaidyti įžūlius žvilgsnius į mano dukters langus, tu, kuris net padorių drabužių neturi? Jei nebijočiau, kad kaimynai klaidingai išsiaiškins mano pasielgimą, duočiau tau tris aukso cechinus, kad, nuvykęs į Romą, galėtum nusipirkti padoresnę tuniką. Tada bent mano ir mano dukters akių taip dažnai nepiktintų tavo skarmalai.

Elenos tėvas, žinoma, perdėjo: jaunojo Brančifortės drabužiai nebuvo jau tokie skarmalai, tik pasiūti iš labai paprastos medžiagos. Tačiau reikia pripažinti, jog buvo matyti, kad jie, nors labai švarūs ir dažnai valomi, jau seniai dėvimi. Džiulijus taip susikrimto dėl sinjoro de Kampirealio priekaištų, jog dienos metu nebepasirodydavo prie jo namų.

Kaip jau minėjome, dvi arkados, senovinio akveduko liekanos, kurios sudarė pagrindines dar Džiulijaus tėvo statyto ir savo sūnui palikto namelio sienas, buvo ne toliau kaip už penkių ar šešių šimtų žingsnių nuo Albano. Norėdamas iš šios vietos nusileisti į naująjį miestą, Džiulijus turėdavo praeiti pro Kampirealių rūmus. Elena

veikiai pastebėjo, jog nebesirodo tas keistasis jaunuolis, nutraukęs, kaip kuždėjo jos draugės, bet kokius santykius su kitomis merginomis, kad galėtų visiškai mėgautis laime, kurią patirdavęs į ją žiūrėdamas.

Vieną vasaros vakarą, apie vidurnaktį, sėdėdama prie atdaro lango, Elena kvėpavo nuo jūros dvelkiančiu vėju, kuris labai gerai jaučiamas Albano kalvoje, nors šį miestą nuo jūros skiria trijų mylių lyguma. Naktis buvo tamsi ir tokia tyli, jog galėjai girdėti lapą krintant. Elena, atsirėmusi į palangę, galbūt galvojo apie Džiulijų, tik staiga kažkas šmėkštelėjo, lyg ir sparnas naktinio paukščio, tyliai praskridusio pro pat jos langą. Išsigandusi ji pasitraukė į kambario gilumą. Jai nė į galvą neatėjo, kad tai gali būti kokio nors praeivio rankų darbas: juk jos langas trečiajame rūmų aukšte buvo daugiau kaip per penkiasdešimt pėdų nuo žemės. Staiga ji pastebėjo, kad tas keistas daiktas, be garso šmėkščiojęs ten ir atgal palei langą, prie kurio ji rymojo, buvo gėlių puokštė; jos širdis ėmė smarkiai plakti. Toji puokštė, kaip jai pasirodė, buvo pritvirtinta prie keleto tarpusavy surištų nendrinių lazdų, panašių į bambuką. Tokios nendrės auga Romos apylinkėse ir pasiekia nuo dvidešimties iki trisdešimties pėdų aukščio. Nendrės buvo gana plonos, o vėjas itin stiprus, todėl Džiulijui sunkiai sekėsi išlaikyti puokštę tiesiai prieš langą, prie kurio, kaip jis spėjo, turėjo būti Elena; be to, naktis buvo tokia tamsi, kad iš gatvės per tokį nuotolį nieko negalėjai įžiūrėti. Sustingusi prie lango, Elena smarkiai jaudinosi. Jei ji paims puokštę — ar tai nebus prisipažinimas? Beje, ji nepatyrė nė vieno iš tų jausmų, kuriuos toks nuotykis būtų galėjęs sukelti jaunai, puikiai išauklėtai aukštosios visuomenės merginai mūsų dienomis. Kadangi jos tėvas ir brolis Fabijus buvo namie, pirma mintis dingtelėjo jai į galvą, jog jie, išgirdę nors menkiausią triukšmą, šaus į Džiulijų iš arkebuzų; jai pagailo vargšo jaunuolio, atsidūrusio tokiame pavojuje. Antra jos mintis — kad Džiulijus, nors dar labai mažai tepažįstamas, po jos artimųjų vis dėlto buvo jai mylimiausias žmogus pasaulyje. Pagaliau kiek pasvyravusi, puokštę paėmė. Tamsoje palietusi gėles, ji pajuto, kad prie vienos gėlės

stiebelio pririštas laiškas; ji išbėgo į didžiuosius laiptus, kad prie Madonos paveikslo degančios lempelės šviesoje galėtų jį perskaityti. „Kokia aš neatsargi! — tarė ji sau, rausdama iš laimės, perskaičiusi pirmąsias laiško eilutes.— Jei mane kas nors pastebės, aš žuvusi, o maniškiai visą gyvenimą persekios tą vargšą jaunuolį!" Ji grįžo į kambarį ir užžiebė lempą. Tai buvo palaimi akimirka Džiulijui, kuris, gėdydamasis savo pasielgimo ir tarsi norėdamas pasislėpti nakties tamsoje, prisišliejo prie milžiniško ąžuolo kamieno, vieno iš tų keistos formos žaliųjų ąžuolų, kurie dar po šiai dienai tebestūkso priešais Kampirealių rūmus.

Savo laiške Džiulijus visiškai atvirai rašė, kaip žeminančiai jį išplūdęs Elenos tėvas. „Aš esu neturtingas, tai tiesa,— tęsė jis,— ir jūs vargiai galėtumėte įsivaizduoti neapsakomą mano skurdą. Turiu tik namelį, kurį galbūt esate pastebėjusi prie Albos akveduko griuvėsių; šalia namo yra daržas, aš jį pats įdirbu ir jo vaisiais mintu. Dar turiu vynuogyną, kurį išnuomoju už trisdešimt ekiu per metus. Iš tikrųjų nežinau, kodėl jus myliu; aš, aišku, negaliu jums pasiūlyti dalytis su manimi mano skurdu. Tačiau, jei jūs manęs nemylite, gyvenimas man nebeturi jokios vertės; nėra reikalo sakyti, kad tūkstantį kartų jį atiduočiau už jus. Bet kol nebuvote grįžusi iš vienuolyno, aš nesijaučiau nelaimingas: priešingai, mano gyvenimas buvo kupinas šviesiausių svajonių. Taigi aš galiu pasakyti, kad laimės regėjimas padarė mane nelaimingą. Anuomet tikrai niekas pasaulyje nebūtų išdrįsęs rėžti man tokių žodžių, kuriais mane iškoneveikė jūsų tėvas: mano durklas būtų greit už mane atkeršijęs. Su savo narsa ir ginklais jaučiausi esąs lygus bet kam pasaulyje; nieko man netrūko. Dabar viskas pasikeitė; aš pažinau baimę. Per daug prirašiau; galbūt jūs mane niekinate! Jei, priešingai, nekreipdama dėmesio į mano skurdžius drabužius, jūs jaučiate man nors truputį gailesčio, tai galėsite pastebėti, kad kiekvieną vakarą, kai kalvos viršūnėje, kapucinų vienuolyne, išmuša vidurnaktį, aš stoviu, pasislėpęs po didžiuoju ąžuolu, priešais langą, į kurį žiūriu be paliovos, nes spėju, kad tai jūsų kambario langas. Jei manęs neniekinate

kaip jūsų tėvas, meskite man vieną žiedelį iš puokštės, tik pasistenkite, kad jis neužsikabintų už atbrailos arba kurio nors jūsų rūmų balkono".

Šį laišką Elena perskaitė keletą kartų; pamažu jos akys prisipildė ašarų; ji susigraudinusi žiūrėjo į puikią puokštę, perrištą stipriu šilkiniu siūlu. Elena pamėgino ištraukti vieną gėlę, bet nepajėgė; paskui ją apėmė baimė. Jaunų Romos merginų buvo toks prietaras: ištraukti gėlę arba kokiu nors būdu sugadinti puokštę, dovanotą iš meilės — reiškia pražudyti pačią meilę. Ji būkštavo, kad Džiulijus ims nerimauti, ir pribėgo prie lango, bet čia pat sumetė, jog ji per daug gerai matoma, nes lempos šviesa ryškiai apšvietė kambarį. Elena nebežinojo, kokį ženklą galėtų jam duoti; bet kuris jai atrodė per daug reikšmingas.

Sumišusi ji skubiai pasitraukė gilyn į kambarį. Tačiau laikas slinko; staiga jai dingtelėjo mintis, sukėlusi neapsakomą nerimą; Džiulijus pamanys, kad ji, kaip ir jos tėvas, niekina jį dėl jo neturto! Pamačiusi ant stalo gulintį brangaus marmuro gabalėlį, surišo jį į skarelę ir nusviedė prie ąžuolo priešais langą. Paskui davė ženklą, kad Džiulijus eitų namo. Ji išgirdo, kad jis paklausė, nes nueidamas jau nebesistengė tyliai žengti. Užkopęs viršūnėn uolėto kalnagūbrio, kuris skiria ežerą nuo paskutiniųjų Albano namų, Džiulijus užtraukė meilės dainą, ir Elena ją išgirdo; atsisveikindama ji pamosavo, šį kartą jau nebe taip bailiai, paskui iš naujo pradėjo skaityti laišką.

Rytojaus dieną ir visas kitas dienas vėl laiškai ir panašūs pasimatymai; tačiau italų kaime sunku ką nors nuslėpti, juo labiau, kad Elena garsėjo kaip turtingiausia nuotaka apylinkėje, ir sinjorui de Kampirealiui buvo pranešta, jog kiekvieną vakarą, po vidurnakčio, jo dukters kambaryje įsižiebianti šviesa,— ir kas keisčiausia — langas laikomas atviras, ir Elena rymanti prie jo, tarsi nė kiek nebijotų z i n z a r e (labai įkyrūs uodai, kurie gadina žavingus Romos Kampanjos vakarus. Čia aš vėl turiu prašyti skaitytoją atlaidumo. Norint pažinti svetimos šalies papročius, reikia būti pasiruošusiam susidurti su gana keistomis sąvokomis, visai skirtingomis negu mū-

sų.). Sinjoras de Kampirealis užtaisė dvi arkebuzas: savo ir sūnaus. Vakare, kai išmušė tris ketvirčius dvyliktos, jis įspėjo Fabijų, ir abu tylutėliai įsėlino į didelį akmeninį balkoną antrajame rūmų aukšte, kaip tik po Elenos langu. Masyvūs akmeninių turėklų stulpai dengė juos iki juosmens nuo galimų arkebuzos šūvių iš lauko pusės. Išmušė vidurnaktį; tėvas ir sūnus išgirdo lengvą šiugždesį po medžiais, priešais rūmus; bet, jų didžiam nustebimui, Elenos lange šviesa nepasirodė. Toji mergina, iki šiol atviraširdė ir gyva kaip vaikas, visiškai pasikeitė nuo to laiko, kai pamilo. Ji žinojo, kad mažiausias neatsargumas statytų į pavojų jos mylimojo gyvybę; jeigu toks žymus sinjoras, kaip jos tėvas, užmuštų tokį vargšą, kaip Džiulijus Brančifortė, jam užtektų kokiems trims mėnesiams išvykti kur nors, pavyzdžiui, į Neapolį; per tiek laiko jo bičiuliai Romoje tą reikalą sutvarkytų ir viskas baigtųsi tuo, kad tėvas paaukotų tuomet labiausiai garbinamos Madonos altoriui keleto šimtų ekiu vertės sidabrinį žibintą. Rytą per pusryčius Elena iš tėvo veido pastebėjo, kad jis kažko smarkiai supykęs, o iš žvilgsnių, kuriuos į ją svaidė, manydamas, kad niekas to nemato, ji suprato esanti pagrindinė to pykčio priežastis. Ji tučtuojau nubėgo ir apibarstė plonu dulkių sluoksniu prie tėvo lovos kabojusių penkių dailaus darbo arkebuzų buožes. Tokiu pat plonu dulkių sluoksniu ji apibarstė jo durklus ir špagas. Visą dieną Elena buvo pašėlusiai linksma, be paliovos lakstė po visus namo aukštus, kas minutę pribėgdama prie langų, pasiruošusi ženklu įspėti Džiulijų, jei turėtų laimę jį pamatyti. Tačiau jai nepavyko to padaryti. Vargšą vaikiną buvo taip giliai įžeidę turtingojo sinjoro de Kampirealio žodžiai, kad dienos metu jis niekados nebepasirodydavo Albane; tik iš pareigos jis ateidavo kiekvieną sekmadienį į parapijos bažnyčią mišių. Elenos motina, dievinusi savo dukrą ir tenkinusi visus jos norus, tą dieną buvo tris kartus išėjusi su ja pasivaikščioti, bet viskas veltui; Elena nesutiko Džiulijaus. Ji nusiminė. Ką turėjo pergyventi vargšė mergina, kai vakare, apžiūrėjusi tėvo ginklus, pamatė, kad dvi arkebuzos užtaisytos, o beveik visi durklai, ir špagos lytėti kažkieno rankos! Tą mirtiną nerimą šiek

tiek blaškė vien pastangos neparodyti, kad ji kažką įtaria. Dešimtą valandą vakaro ji nuėjo į savo kambarį, užrakino duris į motinos prieškambarį, paskui prigludo prie lango, gulėdama ant grindų taip, kad jos niekas negalėtų pastebėti iš lauko. Galima įsivaizduoti, su kokiu nerimu ji klausėsi laikrodžio dūžių; ji jau nebepriekaištavo sau, kaip anksčiau dažnai darydavo, kad taip greitai pamilo Džiulijų, kad tai galėjo ją pažeminti jaunuolio akyse. Toji diena nulėmė jaunuoliui pasisekimą, kurio jis nebūtų pasiekęs per ištisą pusmetį savo pastovumu ir prisiekinėjimais. „Kam meluoti? — kalbėjo sau Elena. — Argi aš jo nemyliu visa širdimi?"

Pusę dvyliktos ji aiškiai pamatė tėvą ir brolį, tykančius didžiajame akmeniniame balkone po jos langu. Praslinko dvi minutės po to, kai kapucinų vienuolyne išmušė dvylika, ir ji taip pat aiškiai išgirdo mylimojo žingsnius; jis sustojo po didžiuoju ąžuolu. Elena su džiaugsmu pastebėjo, kad nei tėvas, nei brolis, matyt, nieko neišgirdo: tik mylinti, nerimaujanti širdis tepajėgė išgirsti tokį tylų šlamesį.

„Dabar,— kalbėjo ji sau,— jie mane užmuš, bet šio vakaro laiškas jokiu būdu neturi patekti į jų rankas: jie persekiotų vargšą Džiulijų visą gyvenimą." Ji persižegnojo ir, viena ranka laikydamasi geležinio balkonėlio, kiek tik galėdama išsikišo į gatvę. Nepraėjo nė ketvirtis minutės, ir puokštė, kaip paprastai pririšta prie ilgos nendrės, užgavo jos ranką. Elena stvėrė puokštę, bet nuplėšė per smarkiai, ir lazda, prie kurios galo ji buvo pritvirtinta, stuktelėjo į akmeninį balkoną. Tučtuojau nuaidėjo du šūviai, po kurių stojo visiška tyla. Fabijus, tamsoje nesusigaudęs, koks daiktas taip smarkiai atsitrenkė į balkoną, nusprendė, kad tai virvė, kurio Džiulijus leidžiasi iš sesers kambario, ir paleido ugnį į jos balkono pusę; rytojaus dieną ji rado žymę, kur kulka susiplojo, atsimušusi į geležį. Sinjoras de Kampirealis šovė iš akmeninio balkono į gatvę, nes Džiulijus, stengdamasis sulaikyti krintančią lazdą, sukėlė šiokį tokį triukšmą. Džiulijus irgi išgirdo triukšmą viršum savo galvos, suprato, kas jam gresia, ir pasislėpė po balkono iškyšuliu.

Fabijus greitai vėl užtaisė arkebuzą ir, neatsiklausęs tėvo, išbėgo į sodą. Tylutėliai atvėręs vartelius į gretimą gatvę, sėlindamas ant pirštų galų, jis ėmė atidžiai apžiūrinėti nedidelį būrelį žmonių, vaikščiojančių po rūmų balkonu. Džiulijus, kurį tą vakarą lydėjo keletas bičiulių, kaip tik stovėjo už dvidešimties žingsnių nuo jo, prisiglaudęs prie medžio. Elena, persisvėrusi per balkoną, virpėdama dėl savo mylimojo, pradėjo labai garsiai šnekinti gatvėje esantį brolį ir klausinėti, ar jis užmušęs vagį.

— Nemanyk, kad tau pavyks mane apgauti savo niekšingomis gudrybėmis! — sušuko šis iš gatvės, kuria bėginėjo ten ir atgal.— Verčiau pasiruošk lieti ašaras, nes aš nudėsiu tą akiplėšą, išdrįsusį slampinėti po tavo langu.

Vos tik jis ištarė tuos žodžius, Elena išgirdo, kad motina beldžiasi į jos kambario duris.

Elena skubiai atidarė, dėdamasi nesuprantanti, kokiu būdu durys buvusios užrakintos.

— Nevaidink komedijos su manim, brangusis mano angele,— tarė motina,— tėvas labai įniršęs ir gali tave užmušti. Eikš, gulk su manim į mano lovą; o jei turi laišką, duok, aš jį paslėpsiu.

Elena atsakė:

— Štai puokštė, laiškas paslėptas gėlėse.

Vos motina ir duktė spėjo sugulti į lovą, į kambarį įėjo sinjoras de Kampirealis. Jis grįžo iš savo koplyčios, kurią iškratė, apversdamas ten viską aukštyn kojom. Eleną nustebino tai, kad tėvas, išbalęs it vaiduoklis, veikė iš lėto, kaip žmogus, tvirtai nusprendęs, kas jam reikia daryti. „Baigta su manim!" — pagalvojo Elena.

— Mes džiaugiamės, turėdami vaikų,— tarė tėvas, eidamas pro žmonos lovą į dukters kambarį (jis drebėjo iš įtūžimo, bet dėjosi esąs visiškai ramus).— Mes džiaugiamės, turėdami vaikų, tuo tarpu reiktų lieti kruvinas ašaras, kai tie vaikai — mergaitės. Viešpatie aukščiausias! Į ką tai panašu! Savo lengvabūdiškumu jos gali užtraukti nešlovę žmogui, kuris per šešiasdešimt metų nesusilaukė nė menkiausio priekaišto.

Sakydamas tuos žodžius, jis įėjo į dukters kambarį.

— Aš žuvusi,— tarė Elena motinai,— visi laiškai yra po kryžiumi prie lango.

Motina tučtuojau šoko iš lovos ir nubėgo paskui vyrą; ji ėmė berti didžiausias nesąmones, stengdamasi jį įsiutinti: jai tai kuo puikiausiai pavyko. Senis įdūko ir daužė dukters kambaryje visa, kas pakliuvo po ranka. Tuo tarpu motina galėjo nepastebėta pasiimti laiškus. Po valandos, kai sinjoras de Kampirealis grįžo į savo kambarį, šalia žmonos miegamojo, ir viskas namuose nurimo, motina tarė dukteriai:

— Štai tavo laiškai, nenoriu jų skaityti; tu matai, kiek galėjo už juos kliūti! Tavim dėta aš juos sudeginčiau. Labanakt, pabučiuok mane.

Elena grįžo į savo kambarį, apsipylusi graudžiomis ašaromis; jai atrodė, kad po tų motinos žodžių ji nebemyli Džiulijaus. Paskui ji ruošėsi sudeginti laiškus; bet, prieš juos sunaikindama, negalėjo susilaikyti jų dar kartą neperskaičiusi. Ji skaitė taip ilgai, jog saulė jau aukštai pakilo, kada ji pagaliau nusprendė paklausyti išganingo patarimo.

Rytojaus dieną — buvo sekmadienis — Elena išėjo su motina į parapijos bažnyčią; laimei, tėvas jų nelydėjo. Pirmas žmogus, kurį Elena pastebėjo bažnyčioje, buvo Džiulijus Brančifortė. Tik žvilgterėjusi, ji įsitikino, kad jis nesužeistas. Ji jautėsi be galo laiminga; praėjusios nakties nuotykiai beveik išgaravo iš jos atminties. Ji paruošė keletą raštelių ant seno sumindžioto popieriaus skiautelių, kokių visada galima rasti bažnyčioje ant grindų; visuose rašteliuose buvo tas pats įspėjimas:

„Viskas susekta, išskyrus jo vardą. Tegu jis nebepasirodo gatvėje; čionai bus dažnai ateidinėjama."

Elena numetė popieriaus skiautelę, žvilgsniu įspėdama Džiulijų; tas skubiai pakėlė raštelį ir bematant dingo. Po valandos grįždama namo, rūmuose ant laiptų ji pamatė popieriaus skiautelę, visiškai panašią į anas, kuriomis ji naudojosi rytą. Net motina nieko nepastebėjo — taip vikriai Elena ją pakėlė ir perskaitė:

„Po trijų dienų jis grįš iš Romos, kur būtinai turi nuvykti. Jis dainuos turgaus dienomis, kaimiečiams triukšmaujant, apie dešimtą valandą."

Elenai pasirodė keista, kodėl jis išvyko į Romą. „Nejaugi jis bijo mano brolio arkebuzos?" — liūdnai klausė ji savęs. Meilė viską atleidžia, išskyrus laisvanorišką išvykimą, nes jis teikia didžiausias kančias. Užuot švelniai svajojus ir apmąsčius, už ką myli mylimąjį, sielą drasko žiaurios abejonės. „Bet argi gali būti, kad jis manęs nebemyli?" — klausinėjo savęs Elena tris ilgas dienas, kol Brančifortė buvo išvykęs. Staiga liūdesį pakeitė beprotiškas džiaugsmas: trečią dieną ji pamatė Džiulijų pačiame vidudieny vaikštinėjantį gatve, priešais jos tėvo rūmus.

Jis dėvėjo naujus, beveik puošnius drabužius. Jo eigastis dar niekados neatrodė tokia kilminga, ir dar niekados taip nešvytėjo jo linksmas, atviras, vyriškas veidas, ir dar niekados Albane tiek daug nekalbėta apie Džiulijaus neturtą, kaip tą dieną. Su pasitenkinimu apie tai kalbėjo vyrai, daugiausia jauni vaikinai, o moterys, ypač jaunos merginos, priešingai, negalėjo atsižavėti jo puikia išvaizda.

Visą dieną Džiulijus vaikštinėjo po miestą; atrodė, kad jis nori atlyginti sau už tuos įkalinimo mėnesius, kuriems jį buvo pasmerkęs neturtas. Kaip ir dera įsimylėjėliui, Džiulijus buvo gerai apsiginklavęs. Po savo naująja tunika, be stileto ir durklo, jis dar turėjo giacco (tam tikra ilga liemenė iš geležinių grandžių, labai nepatogi dėvėti, bet gydanti itališkas širdis nuo liūdnos ligos, kuri jas kankino tame amžiuje; turiu galvoje baimę žūti už gatvės kampo nuo kokio nors priešo rankos.). Tą dieną Džiulijus tikėjosi pamatyti Eleną; be to, jis nelabai tenorėjo pasilikti vienas savo vienišame namelyje, ir štai kodėl. Ranučas, senas Džiulijaus tėvo kareivis, atlikęs su juo dešimtis žygių įvairių condottieri daliniuose, o paskutiniu metu Marko Šaros dalinyje, pasekė savo kapitoną, kai šis dėl žaizdų buvo priverstas pasitraukti į atsargą. Kapitonas Brančifortė turėjo priežasčių gyventi atokiau nuo Romos: ten grėsė pavojus susi-

tikti su jo nužudytųjų asmenų sūnumis; net ir Albano mieste jis nenorėjo visiškai priklausyti nuo valdžios malonės. Užuot pirkęs arba išsinuomojęs namelį mieste, jis bevelijo pasistatyti jį tokioje vietoje, kad iš tolo galėtų matyti kiekvieną atvykstantį. Albos griuvėsiuose jis rado puikią poziciją: iš ten, nekviestų svečių nepastebėtam, buvo galima pasislėpti miške, kur viešpatavo jo senas bičiulis ir globėjas kunigaikštis Fabricijus Kolona. Sūnaus ateitimi kapitonas Brančifortė visai nesirūpino. Išėjęs į atsargą, teturėdamas penkiasdešimt metų, bet gavęs daugelį žaizdų, jis apskaičiavo, kad pragyvens dar apie dešimt metų, todėl, pasistatęs namelį, kasmet išleisdavo dešimtą dalį to, ką buvo susikrovęs, dalyvaudamas miestų ir kaimų plėšimuose.

Vynuogyną, kuris duodavo jo sūnui trisdešimt ekiu pajamų, kapitonas nusipirko, atsakydamas į vieno Albano gyventojo piktą pašaipą. Kartą, kai kapitonas kažką karštai kalbėjo apie to miesto interesus ir garbę, šis žmogus drįso pastebėti, kad, žinoma, tik tokiam turtingam savininkui ir dera davinėti patarimus seniesiems Albano gyventojams. Kapitonas nusipirko vynuogyną ir pareiškė pirksiąs dar keletą; o po kurio laiko, sutikęs tą šaipūną nuošalioje vietoje, nušovė jį iš pistoleto.

Taip išgyvenęs aštuonerius metus, kapitonas pasimirė; jo adjutantas Ranučas dievino Džiulijų; tačiau jam atsibodo dykinėti, ir jis grįžo pas kunigaikštį Koloną. Ranučas dažnai lankydavo savo sūnų Džiulijų — taip šis kareivis vadino jaunuolį — o kartą, kaip tik išvakarėse vieno pavojingo antpuolio, kurį kunigaikštis turėjo atremti savo Petrelos tvirtovėje, jis pasiėmė ir Džiulijų. Matydamas jaunuolio narsą, Ranučas jam tarė:

— Tu turbūt esi beprotis ir, be to, dar mulkis, jei trūniji prie Albano, kaip paskutinis ir vargingiausias miestietis: tuo tarpu būdamas toks narsuolis, koks čia pasirodei, ir nešiodamas savo tėvo pavardę, galėtum pas mus tapti šauniu avventuriere ir dar praturtėti.

Šie žodžiai sudrumstė Džiulijaus ramybę. Iš vieno kunigo jis buvo šiek tiek pramokęs lotyniškai. Kadangi tėvas nuolatos tyčiodavosi iš visko, ką kunigas bepasakytų — jis nekliudė tik lotynų kalbos — tai Džiulijaus

mokslas tuo ir pasibaigė. Bet užtat vaikinas, niekinamas dėl neturto, gyvendamas vienišas nuošaliame namelyje, įsigijo sveiką protą, kuris savo drąsiais samprotavimais būtų galėjęs nustebinti ne vieną mokslininką. Pavyzdžiui, prieš pamildamas Eleną, jis, pats nežinodamas kodėl, dievino karą, tačiau bjaurėjosi plėšimu, kuris tėvo ir Ranučo akyse buvo tarytum linksmas farsas, vaidinamas po pakilios tragedijos. Nuo to laiko, kai jis pamilo Eleną, sveikas protas, įgytas vienatvės apmąstymuose, ėmė be paliovos kankinti Džiulijų. Kitados toks nerūpestingas, dabar, abejonių kankinamas, jis nedrįso kreiptis į ką nors patarimo. Jo sielą užplūdo aistra ir kančia. Ką pasakytų sinjoras de Kampirealis, sužinojęs, kad jis a v v e n t u r i è r e? Tuokart sinjoras visiškai pagrįstai galėtų jam svaidyti priekaištus! Džiulijus visada pasitikėjo kareivio amatu, kuris, jo nuomone, gali užtikrinti pragyvenimą ir kurio jis manė griebtis tada, kai jau bus išleidęs pinigus, gautus už aukso grandinėles ir kitas brangenybes, rastas tėvo geležinėje dėžutėje. Nors Džiulijus buvo labai neturtingas, tačiau jokio sąžinės graužimo dėl to, kad ketino pagrobti turtingo sinjoro de Kampirealio dukterį, nejautė, nes anais laikais tėvai savo turtą galėdavo testamentu tvarkyti savo nuožiūra, todėl ir sinjoras de Kampirealis puikiausiai galėjo palikti dukteriai viso labo vos tūkstantį ekiu. Džiulijui nedavė ramybės kitas klausimas: 1) kokiame mieste įkurdinti Eleną, kai tik susituoks su ja ir pagrobs iš tėvo? 2) iš kur imti pinigų jai išlaikyti?

Kai sinjoras de Kampirealis metė jam žiaurų priekaištą, kuris taip uždavė širdį, Džiulijus dvi dienas buvo baisiai įniršęs ir skaudžiai kankinosi: jis negalėjo ryžtis nei užmušti įžūlųjį senį, nei palikti jį gyvą. Kiauras naktis jis liejo ašaras; pagaliau nutarė pasitarti su vieninteliu savo draugu — Ranuču. Bet ar tas draugas jį supras? Veltui jis ieškojo Ranučo visame Fadžolos miške, jam tekę išeiti į Neapolio kelią, anapus Veletrio, kur Ranučas vadovavo pasalai: su nemažu būriu laukė Ruiso d'Avalos — ispanų generolo. Šis generolas rengėsi vykti į Romą sausumos keliu, užmiršęs, kad kažkada gausioje draugijoje paniekinamai atsiliepė apie kuni-

gaikščio Kolonos kareivius. Jo kapelionas kaip tik laiku priminė jam šią aplinkybę, ir Ruisas d'Avalos nutarė apginkluoti laivą ir vykti į Romą jūra.

Išklausęs Džiulijaus pasakojimo, kapitonas Ranučas tarė:

Išklausęs Džiulijaus pasakojimo, kapitonas Ranučas Kampirealis, nenoriu, kad už jo stačiokiškumą palydėtų galvą koks nors kitas doras Albano gyventojas. Kai tik reikalas, kuris mus čia sulaiko, vienaip ar kitaip bus baigtas, tu išvyksi į Romą ir ten pasistengsi rodytis užeigos namuose ir kitose viešose vietose bet kuriuo dienos metu; nereikia, kad kas nors galėtų tave įtarti: juk tu įsimylėjęs jo dukterį.

Džiulijui vargais negalais pavyko nuraminti seno tėvo draugo pyktį. Jis net įširdo.

— Manai, man reikalinga tavo špaga? — tarė jis pagaliau.— Atrodo, kad aš ir pats ją turiu! Duok man išmintingą patarimą,— štai ko aš tavęs prašau.

Ranučas visas tas šnekas baigdavo šiais žodžiais:

— Tu esi jaunas, dar niekados nebuvai sužeistas; įžeidimas buvo viešas: žinok, kad vyrą, nemokėjusį apginti savo garbės, niekina net moterys.

Džiulijus pasakė norįs dar pasitarti su savo širdimi. Nors Ranučas primygtinai įkalbinėjo vaikiną dalyvauti žygyje užpuolant ispanų generolo palydą, girdi, bus galima įsigyti garbę, jau neskaitant dublonų,— Džiulijus grįžo pats vienas į savo trobelę. Ten, išvakarėse tos dienos, kada sinjoras de Kampirealis šovė į jį iš arkebuzos, grįždami iš Veletrio apylinkių, jį aplankė Ranučas su savo kapralu. Ranučas jėga privertė Džiulijų parodyti geležinę dėžutę, kurioje jo viršininkas, kapitonas Brančifortė, kitados laikydavo aukso grandinėles ir kitas brangenybes, kokiais nors sumetimais neketindamas jų išleisti tuojau pat po sėkmingo žygio. Ranučas ten rado du ekiu.

— Patariu tau eiti į vienuolius,— tarė jis Džiulijui,— tu turi visas reikalingas dorybes. Neturto meilę — štai įrodymas; nusižeminimą — tu leidi kažkokiam Albano didžturčiui tave viešai koneveikti; betrūksta tik veidmainiškumo ir godumo.

Ranučas per prievartą įgrūdo į dėžutę penkiasdešimt dublonų.

— Duodu tau žodį,— tarė jis Džiulijui,— jei po mėnesio nuo šios dienos sinjoras de Kampirealis nebus palaidotas su visomis didikui ir turtuoliui derančiomis iškilmėmis, tai mano kapralas, kur čia stovi, ateis su trisdešimčia vyrų, sugriaus tavo trobą ir sudegins tavo seną mantą. Kapitono Brančifortės sūnui netinka šiame pasaulyje dėl meilės vaidinti nevykėlį.

Kai sinjoras de Kampirealis ir jo sūnus šovė iš arkebuzų, Ranučas su kapralu stovėjo po akmeniniu balkonu, ir Džiulijui vargais negalais tepavyko jiems sukliudyti nudėti Fabijų arba bent jį pagrobti, tai tas, kaip jau anksčiau buvo minėta, neatsargiai išėjo iš sodo. Ranučą nuramino tokie įtikinėjimai: kam užmušti jaunuolį, kuris dar gali tapti žmogumi ir būti naudingas, kai čia pat yra senis, kaltesnis už šį jaunuolį ir niekam nebetikęs, kaip tik gulti į grabą.

Rytojaus dieną po šio nuotykio Ranučas grįžo į mišką, o Džiulijus iškeliavo į Romą. Džiaugsmą, kurį patyrė, pirkdamasis naujus drabužius už doblonus, gautus iš Ranučo, temdė aniems laikams neįprasta mintis, pranašavusi jam aukštą padėtį, kurią jis vėliau pasiekė. Jis kalbėjo sau: „Elena turi žinoti, kas aš esu." Kiekvienas kitas tokio amžiaus vyras, gyvenęs jo metu, būtų galvojęs vien apie tai, kaip džiaugtis meile ir pagrobti Eleną, nė kiek nesirūpindamas, kas bus su ja po pusmečio, nei kokią nuomonę ji susidarysianti apie jį.

Sugrįžęs į Albaną, tą pačią dieną, kai jis prieš visus puikavo iš Romos parsivežtais puošniais savo drabužiais, Džiulijus pavakare iš savo draugo, senojo Skoti, sužinojo, kad Fabijus išjojęs už miesto apžiūrėti tėvo žemių lygumoje, jūros pakraštyje, už trijų mylių nuo Albano. Vėliau jis pastebėjo, kad sinjoras de Kampirealis drauge su dviem kunigais nuėjo gražiąja žaliųjų ąžuolų alėja, supančia kraterį, kurio dauboje tyvuliuoja ežeras. Po dešimties minučių į Kampirealių rūmus drąsiai įsibrovė sena moteriškė, siūlydama pirkti gražių vaisių. Pirmas jos sutiktas žmogus buvo Elenos kambari-

nė Marieta, atsidavusi savo ponios patikėtinė, kuri paraudo ligi ausų, priimdama puikią puokštę. Joje buvo paslėptas labai ilgas laiškas, kuriame Džiulijus papasakojo visus savo pergyvenimus nuo tos nakties, kai į jį šaudę iš arkebuzų. Tačiau kažkoks keistas drovumas neleido Džiulijui prisipažinti, kad jis — drąsiais nuotykiais išgarsėjusio kapitono sūnus ir jau pats pasižymėjęs narsa ne viename mūšyje, nors kiekvienas kitas anų laikų jaunuolis būtų tuo labai didžiavęsis. Džiulijus vis tarėsi girdįs, ką apie tai sužinojęs pasakytų senasis Kampirealis. Reikia atsiminti, kad XV amžiuje merginos, artimesnės sveikoms respublikoniškoms pažiūroms, labiau vertino vyrą už jo paties veiklą negu už jo tėvų turtus ar garsius žygdarbius. Bet taip daugiausia galvojo merginos kilusios iš liaudies. Tos, kurios priklausė turtingųjų arba kilmingųjų luomui, bijojo plėšikų ir, visai suprantama, labai vertino aukštą kilmę ir didelius turtus. Džiulijus savo laišką baigė šiais žodžiais: „Nežinau, ar padorūs drabužiai, kuriuos parsivežiau iš Romos, bus privertę jus užmiršti žiaurų įžeidimą, kurį neseniai dėl mano skurdžios išorės man padarė jūsų gerbiamas asmuo. Aš galėjau atkeršyti, turėjau tai padaryti, mano garbė to reikalavo; bet nepadariau, nenorėjau, kad akys, kurias aš dievinu, dėl mano kerštо lietų ašaras. Tegu tai jums įrodo, jei, mano nelaimei, jūs tuo dar abejojate, kad ir labai neturtingas žmogus gali turėti kilnių jausmų. Beje, turiu jums atskleisti baisią paslaptį. Man, žinoma, visai nebūtų sunku tai pasakyti bet kuriai kitai moteriai, tačiau nežinau, kodėl aš virpu, nutaręs jums ją pranešti. Ji gali bematant užmušti jūsų meilę man. Jokie jūsų įtikinėjimai manęs negalėtų patenkinti. Aš pats noriu perskaityti jūsų akyse, kokį įspūdį jums padarys šis prisipažinimas. Šiomis dienomis, sutemus, aš turiu jus pamatyti sode, už rūmų. Tą dieną Fabijaus ir jūsų tėvo nebus namie: kai aš būsiu tikras, kad jų panieka prastai apsirengusiam vaikinui negalės mums sukliudyti valandėlę kitą pasikalbėti, po savo rūmų langais jūs pamatysite žmogų, kuris vietos vaikams rodys prijaukintą lapę. Vėliau, varpams suskambinus A v e M a r i a, jūs tolumoje išgirsite arkebuzos šūvį; tada pri-

eikite prie sodo sienos ir, jei būsite ne viena, dainuokite ką nors. Jei aplinkui bus tylu, jūsų vergas virpėdamas pripuls prie jūsų kojų ir papasakos tokių dalykų, kurie galbūt sukels jums siaubą. Laukdamas tos lemiamos ir man baisios dienos, aš vidurnaktį nebemėginsiu jums paduoti gėlių; bet apie antrą valandą nakties dainuodamas pareisiu pro rūmus, ir jūs galbūt numesite man iš didžiojo akmeninio balkono jūsų sode nuskintą gėlę. Tai bus gal paskutinis palankumo ženklas, kuriuo apdovanosite nelaimingąjį Džiulijų."

Po trijų dienų Elenos tėvas ir brolis išjojo į savo žemes pajūry. Jie ketino iš ten išvykti prieš saulėlydį ir grįžti namo apie antrą valandą nakties. Bet, jau susiruošus kelionėn, paaiškėjo, jog ne tik juodviejų žirgai, bet ir visi fermos arkliai buvo dingę. Labai nustebę dėl šios įžūlios vagystės, jie pradėjo ieškoti arklių, kuriuos tepavyko rasti kitą dieną tankiame aukštų medžių miške, jūros pakraštyje. Abu de Kampirealiai, tėvas ir sūnus, buvo priversti grįžti į Albaną jaučiais pakinkytu sodietišku vežimu.

Buvo vėlyvas vakaras, greičiau — naktis, kai Džiulijus klūpojo prie Elenos kojų, ir vargšė mergina labai džiaugėsi ta tamsa: ji pirmą kartą susitiko su vyru, kurį švelniai mylėjo (jis tai žinojo), bet su kuriuo dar niekuomet nebuvo kalbėjusi. Vienas dalykas šiek tiek padrąsino Eleną: ji pastebėjo, kad Džiulijus buvo dar labiau išbalęs ir dar smarkiau virpėjo negu ji. Ji matė Džiulijų prie savo kojų. „Tikėkite, aš nepajėgiu kalbėti",— tarė jis. Pralėkė keletas laimingų akimirkų; jie žvelgė vienas į antrą, negalėdami nė žodžio ištarti, nebylūs, tarytum išraiškingos marmuro statulos. Džiulijus klūpojo, laikydamas Elenos ranką; o ji, palenkusi galvą, dėmesingai žiūrėjo į jį.

Džiulijus gerai žinojo, kad pagal jo bičiulių, jaunų Romos ištvirkėlių, patarimus, jis turėtų ką nors pamėginti; bet toji mintis jam kėlė siaubą. Iš ekstazės ir galbūt didžiausios laimės, kokią tegali suteikti meilė, jį pažadino tokia mintis: laikas greitai bėga, ir abu Kampirealiai artėja prie rūmų. Džiulijus suprato, kad, turėdamas tokią jautrią širdį, jis negalės džiaugtis ilgalaike laime,

kol neatskleis savo mylimajai baisios paslapties, nors jo bičiuliai Romoje tai palaikytų didžiausia kvailyste.

— Aš prisipažinau jus mylįs, nors šito galbūt nederėjo daryti,— ištarė jis pagaliau.

Smarkiai išblyškęs, vos pajėgdamas ištarti žodžius, tarsi jam trūktų kvapo, jis pridūrė:

— Aš pats galbūt sunaikinsiu jumyse jausmus, kurie yra visa mano gyvenimo viltis. Jūs mane laikote beturčiu; tai dar ne viskas: aš esu plėšikas ir plėšiko sūnus.

Išgirdusi šiuos žodžius, Elena, turtuolio duktė, kuriai nesvetimi buvo visi jos kastos žmonių būkštavimai, vos neapalpo; jai atrodė, kad ji tuoj pargrius. Bet čia pat šmėkštelėjo mintis: „Koks sielvartas apims vargšą Džiulijų: jis pamanys, kad aš jį niekinu." Džiulijus buvo prie jos kojų. Kad neparpultų, ji atsirėmė į jį ir dar po akimirkos — puolė į jo glėbį, tarsi netekusi sąmonės. Kaip matote, XVI amžiuje pasakojant meilės istorijas, buvo laikomasi tikslumo. O tai dėl to, kad skaitytojas šias istorijas vertindavo ne protu, o pajusdavo savo vaizduote ir pats taip pergyvendavo herojų aistras, lyg tai būtų jo paties jausmai. Abiejuose rankraščiuose, pagal kuriuos mes atkuriame šią istoriją, o ypač tame, kuriame randame keletą posakių, būdingų florentiečių tarmei, kuo smulkiausiai aprašomi visi vėlesnieji pasimatymai. Pavojaus akivaizdoje mergina nejautė sąžinės graužimo. O pavojai dažnai būdavo be galo dideli, tačiau jie tik dar labiau kaitino tas dvi širdis, kurioms kiekvienas jų meilės pagimdytas pojūtis teikė laimę. Keletą kartų Fabijus ir tėvas jų vos neužklupo. Kampirealiai buvo įniršę, manydami, kad iš jų tyčiojamasi: juos pasiekė gandai, kad Džiulijus esąs Elenos meilužis, tačiau jiems nepavykdavo tuo įsitikinti. Fabijus, karštas ir savo kilme besididžiuojąs jaunuolis, keletą kartų siūlė tėvui užmušti Džiulijų.

— Kol jis gyvas, sesers gyvybei gresia didžiausias pavojus,— kalbėjo jis.— Mes nesame tikri, kad, pirmai progai pasitaikius, mūsų garbė neprivers sutepti rankas šios užsispyrėlės krauju? Ji tiek išdrąsėjo, kad jau nebesigina savo meilės; matėte, į jūsų priekaištus ji te-

atsako niūria tyla; na ką gi! Toji tyla yra mirties nuosprendis Džiulijui Brančifortei.

— Pagalvok, kas buvo jo tėvas,— atsakydavo sinjoras de Kampirealis.— Mums, žinoma, nesunku pusmečiui išvykti į Romą, o per tą laiką Brančifortė išnyks. Tačiau kas mums užtikrins, kad jo tėvas, nors ir pridaręs nusikaltimų, tačiau narsus ir kilnus žmogus, toks kilnus, jog, padėjęs praturtėti daugeliui savo kareivių, pats pasiliko beturtis,— kas mums užtikrins, kad jo tėvas neturi draugų hercogo de Monte Mariano ar Kolonos būriuose, kurie dažnai įsitvirtina Fadžolos miške, už pusės mylios nuo mūsų? Tokiu atveju jie be pasigailėjimo mus visus išžudys, tave, mane, galbūt ir tavo nelaimingąją motutę.

Tie dažni tėvo ir sūnaus pokalbiai nebuvo paslaptis Vitorijai Karafai, Elenos motinai, ir kėlė jai nerimą. Taip besiginčydami, tėvas ir sūnus pagaliau nutarė, kad jų garbė neleidžianti ramiai pakęsti Albane sklindančius gandus. Kadangi buvo neatsargu žudyti jaunąjį Brančifortę, kuris, atrodo, kiekvieną dieną vis labiau įžūlėjo, nes, pasirengęs gražiais drabužiais ir pasitikėdamas savimi, drįsdavo viešose vietose prakalbinti Fabijų ir net patį sinjorą de Kampirealį, beliko priimti vieną iš dviejų nutarimų, arba net abu kartu: visai šeimai išvykti gyventi į Romą, o Eleną vėl grąžinti į Vizitacione vienuolyną, Kastro mieste, kur ji turėtų pasilikti, kol jai būtų surastas tinkamas jaunikis.

Elena niekada nesipasakojo motinai apie savo meilę; motina ir duktė švelniai mylėjosi, nuolat būdavo drauge, tačiau jos nė puse lūpų neprasitarė tuo klausimu, kuris abiem beveik lygiai rūpėjo. Pirmą kartą ši joms labiausiai rūpima tema iškilo tada, kai motina davė suprasti dukteriai, jog kalbama apie šeimos persikėlimą į Romą ir net apie jos grąžinimą keleriems metams į Kastro vienuolyną.

Neapdairiai pasielgė Vitorija Karafa, pradėjusi tokį pokalbį, kurį tegalima paaiškinti nebent tuo, kad motina beprotiškai mylėjo savo dukterį. Elena, iš meilės netekusi galvos, panoro įrodyti savo mylimajam, kad nesigėdina jo neturto ir be galo pasitiki jo garbingumu.

„Kas galėtų patikėti,— sušunka Florencijos rankraščio autorius,— kad po daugelio drąsių pasimatymų sode, o kartą ar du net jos kambary, mirtino pavojaus akivaizdoje, Elena tebebuvo nekalta! Pasitikėdama savo skaistybe, ji pasiūlė mylimajam apie vidurnaktį išeiti iš rūmų pro sodą ir likusią nakties dalį praleisti jo trobelėje, pastatytoje ant Albos griuvėsių, už ketvirčio mylios nuo Albano. Jie persirengė vienuoliais pranciškonais. Elena buvo lieknutė ir su šiais drabužiais atrodė kaip jaunas aštuoniolikos ar dvidešimties metų vienuolyno broliukas. Neįtikėtina, ir tai kaip tik rodo Dievo pirštą, kad siaurame, uoloje iškirstame takelyje,— jis ir šiandien eina palei kapucinų vienuolyno sieną,— persirengusieji Džiulijus ir Elena susitiko sinjorą Kampirealį ir jo sūnų Fabijų, kurie lydimi keturių gerai ginkluotų tarnų ir pažo, nešusio priešakyje uždegtą deglą, grįžo iš Kastel-Gandolfio miestelio, esančio ant ežero kranto, netoli nuo šios vietos. Norėdami praleisti įsimylėjusius, abu Kampirealiai ir jų tarnai sustojo abipus gal kokių aštuonių pėdų pločio uoloje iškirsto tako. Elenai būtų buvę daug geriau, jei šiuo momentu ją būtų atpažinę! Tėvas arba brolis būtų ją nušovęs pistoletu, ir jos kančios būtų trukusios vieną akimirką: bet dangus kitaip lėmė (s u p e r i s a l i t e r v i s u m).

Priduriama dar viena to nepaprasto susitikimo aplinkybė, apie kurią sinjora de Kampireali, sulaukusi gilios senatvės, beveik šimtametė senė, dar kartais pasakodavo Romoje savo pažįstamiems, oriems asmenims, tokiems pat seniams, kaip ir ji, iš kurių aš pats tai girdėjau, kada, kurstomas savo nepasotinamo smalsumo, juos klausinėdavau apie šį ir daugelį kitų dalykų.

Fabijus de Kampirealis, puikybės pilnas ir savo drąsa besididžiuojąs jaunuolis, pastebėjęs, kad vyresnysis vienuolis praeidamas nepasveikino nei tėvo, nei jo, sušuko:

— Tai bent pabalda išpuikėlis vienuolis! Dievas žino, ko jis su savo bendrakeleiviu bastosi už vienuolyno sienų tokią vėlyvą valandą! Man taip ir knieti pakelti jų kapišonus ir žvilgterėti į jų fizionomijas.

Sulig šiais žodžiais Džiulijus stvėrė durklą, kabojusį po vienuolišku rūbu, ir atsistojo tarp Fabijaus ir Elenos. Tuo momentu jis buvo ne toliau kaip per vieną pėdą nuo Fabijaus; bet dangus lėmė kitaip ir stebuklu nuramino tuos du įniršusius jaunuolius, kurie netrukus turėjo susitikti iš arti."

Byloje, kuri vėliau buvo iškelta Elenai de Kampireali, šį naktinį pasivaikščiojimą norėta pateikti kaip jos ištvirkimo įrodymą. Iš tikrųjų tai buvo jaunos, aistringa meile liepsnojančios širdies beprotybė, bet toji širdis buvo skaisti.

III

Reikia pažymėti, kad Orsiniai, amžini Kolonų varžovai ir tuo metu visagaliai Romos apylinkių kaimų valdovai, ne per seniausiai privertė vyriausybės tribunolą pasmerkti myriop pasiturintį žemdirbį Baltazarą Bandinį, gimusį Petreloj. Per ilgai užtruktume, suminėdami čia įvairius veiksmus, kuriais buvo kaltinamas Bandinis: daugelis jų šiandien būtų laikomi nusikaltimais, bet 1559 metais į tokius dalykus taip griežtai nežiūrėta. Bandinis buvo kalinamas Orsinių šeimai priklausančioje pilyje, kuri stūksojo ant kalno, Valmontonės pusėje, už šešių mylių nuo Albano. Nuosprendį, kuriuo jis buvo pasmerkiamas mirti, Bandinis apskundė Romai. Iš Romos atsiųstas b a r i g e l l o, pusantro šimto sbirų lydimas, praleido naktį vieškelyje; jis turėjo įsakymą perkelti Bandinį į Tordinonos kalėjimą Romoje. Tačiau, kaip jau mes sakėme, Bandinis buvo kilęs iš Petrelos, o ši tvirtovė priklausė Kolonai. Bandinio žmona viešai kreipėsi į Petreloje buvusį Fabricijų Koloną:

— Nejaugi leisite mirti jūsų ištikimam tarnui?

Kolona atsakė:

— Apsaugok Dieve, kad aš kada nors neparodyčiau reikiamos pagarbos mano valdovo popiežiaus teismo nuosprendžiams!

Tačiau kareiviams tuojau pat buvo duoti reikalingi nurodymai, o visi Fabricijaus Kolonos šalininkai gavo

įspėjimą būti pasiruošusiems. Nurodyta susirinkti Valmontonės apylinkėse. Valmontonė — neaukštos uolos viršūnėje pastatytas miestelis, kurio tvirtovės sieną atstoja beveik statmeniška šešiasdešimties aštuoniasdešimties pėdų gylio bedugnė. Į šį popiežiui priklausantį miestelį Orsinių šalininkams ir vyriausybės sbirams pavyko pergabenti minėtąjį Bandinį. Vieni iš uoliausių valdžios šalininkų buvo sinjoras de Kampirealis ir jo sūnus Fabijus, tarp kita ko, tolimi Orsinių giminaičiai. Džiulijus Brančifortė ir jo tėvas, priešingai, visuomet remdavo Kolonas.

Tokiais atvejais, kai Kolonos partijai būdavo nepatogu veikti atvirai, ji griebdavosi labai paprastos atsargumo priemonės: dauguma turtingų Romos valstiečių anuomet, kaip ir nūnai, priklausydavo kokiai nors atgailautojų brolijai. Atgailautojai viešai pasirodydavo tik užsidengę galvą ir veidą drobės gabalu, kuriame būdavo iškirptos dvi skylės akims. Norėdama kokį nors sumanymą išlaikyti paslaptyje, Kolonos partija kviesdavo savo šalininkus vykti į susirinkimo vietą, apsirengus tokiais atgailautojų drabužiais.

Po ilgo pasiruošimo Bandinio perkėlimas, apie kurį jau dvi savaites vien tik ir tekalbėta, buvo paskirtas sekmadienį. Tą dieną, antrą valandą ryto, Valmontonės gubernatoriaus įsakymu varpai visuose kaimuose aplink Fadžolos mišką ėmė skambinti pavojų. Iš kiekvieno kaimo ėjo nemaži valstiečių būriai. (Nuo viduramžių respublikų laikų, kada buvo įprasta jėga išsikovoti geidžiamą dalyką, valstiečių širdyse išliko daug drąsos; mūsų laikais niekas nė iš vietos nebūtų pajudėjęs.)

Tą dieną galima buvo pastebėti gana keistą dalyką: vos tik ginkluotų valstiečių būrys, išėjęs iš kaimo, dingdavo miško gilumoje, jis perpus sumažėdavo. Kolonos šalininkai skubėdavo į Fabricijaus nurodytą susitikimo vietą. Jų vadai atrodė įsitikinę, kad tą dieną kautynių neįvyks: iš ryto jie buvo gavę įsakymą skleisti tokį gandą. Fabricijus apjodinėjo mišką su patikimiausiais savo šalininkais, kuriems buvo paskyręs puslaukinius jaunus eržilus iš savo žirgyno. Vyko lyg ir kokia valstiečių būrių apžiūra, tačiau Fabricijus nieko jiems ne-

sakė: bet kuris žodis galėjo jį išduoti. Fabricijus buvo aukštas, liesas vyras, nepaprastai vikrus ir stiprus; nors jam tesukako vos keturiasdešimt penkeri metai, jo plaukai ir ūsai buvo visiškai žili, ir tai jį labai erzino: iš tų požymių jį lengva buvo atpažinti ten, kur jis mieliau būtų likęs inkognito. Jį pamatę, valstiečiai šaukdavo: Vive Colonna![1] ir užsismaukdavo drobinius kapišonus. Kunigaikštis taip pat turėjo ant krūtinės nuleistą kapišoną, kurį galėjo užsitraukti ant akių, jei pastebėtų priešą.

Priešo ilgai laukti neteko: vos tik saulė patekėjo, iš Valmontonės pusės pasirodė koks tūkstantis vyrų — Orsinių šalininkų būrys. Jie įžygiavo į mišką ir praėjo maždaug per trisšimtus žingsnių nuo Fabricijaus Kolonos vyrų, kuriems pastarasis buvo įsakęs gulti ant žemės. Po keleto minučių, kai jau nutolo paskutinės Orsinių avangardo eilės, kunigaikštis įsakė savo vyrams judėti į priekį, nusprendęs užpulti Bandinio eskortą, praslinkus ketvirčiui valandos po to, kai jis bus įžygiavęs į mišką. Šioje vietoje miškas nusėtas nedideliais penkiolikos dvidešimties pėdų aukščio uolėtais gūbriais. Tai ankstyvesnės ar vėlyvesnės ugnikalnio išvartos, ant kurių puikiai žaliuoja kaštonai, beveik visiškai užgožią dienos šviesą. Kadangi per šituos daugiau ar mažiau laiko išėstus kauburėlius žemės paviršius čia labai nelygus, tai kelią, norint išvengti daugybės nereikalingų įkalnių bei pakalnių, teko prakirsti pačioje lavoje, dėl to daugelyje vietų jis yra tris keturias pėdas žemiau miško lygio.

Prie Fabricijaus pasirinktos puolimo vietos buvo žole apaugusi laukymė, kurią viename gale kirto vieškelis. Paskui kelias vėl suko į mišką, kuris šioje vietoje dėl dygliuotų krūmokšnių ir brūzgų, prižėlusių tarp medžių, buvo beveik nepraeinamas. Fabricijus išdėstė savo pėstininkus miške per šimtą žingsnių abipus kelio. Kunigaikščiui davus ženklą, valstiečiai nuleido kapišonus ir su arkebuzomis rankose užėmė savo vietas už karštonų. Kunigaikščio kareiviai įsitaisė už medžių, augusių palei pat kelią. Valstiečiams buvo įsakyta šauti tik po to,

[1] Tegyvuoja Kolona!

kai bus iššovę kareiviai, o pastarieji turėjo paleisti ugnį, priešui priartėjus per dvidešimt žingsnių. Fabricijus įsakė skubiai nuleisti skersai kelio apie dvidešimt medžių su visomis šakomis. Jie visiškai užkirto šioje vietoje gana siaurą, per tris pėdas žemiau dirvos lygio nutiestą kelią. Kapitonas Ranučas su penkiais šimtais kareivių sekė paskui avangardą; jam buvo įsakyta pulti, kai tik išgirs pirmuosius arkebuzų šūvius iš suverstų medžių barikados. Įsitikinęs, kad visi jo kareiviai ir šalininkai gerai pasislėpę už medžių ir kupini pasiryžimo kautis, Fabricijus Kolona nušuoliavo, lydimas savų raitininkų būrio. Tarp jo palydovų galima buvo pastebėti ir Džiulijų Brančifortę. Kunigaikštis pasuko į dešinę nuo vieškelio, taku, vedančiu į tolimiausią progumos kraštą.

Kunigaikščiui tik ką prajojus, po keleto minučių, iš tolo, nuo Valmontonės pusės, pasirodė didelis būrys raitininkų: tai buvo sbirai su b a r i g e l l o, lydintieji Bandinį ir visi Orsinių raitininkai. Jų vidury galėjai matyti Baltazarą Bandinį, apsuptą keturių raudonai apsirengusių budelių. Jiems buvo įsakyta įvykdyti teismo nuosprendį ir nužudyti Bandinį, jei matytų, kad Kolonos šalininkai ketina jį išvaduoti. Kai tik Fabricijaus Kolonos kavalerija pasiekė tolimiausią nuo kelio laukymės, arba pievos kraštą, pasigirdo pirmieji arkebuzų šūviai iš pasalos, kuri buvo išdėstyta vieškelyje, nukirstų medžių krūvos priešakyje. Kunigaikštis tuojau paleido savo kavaleriją šuoliais ir nukreipė puolimą į keturis raudonai apsirengusius budelius, kurie buvo apsupę Bandinį.

Mes nepasakosime apie tą nedidelį susirėmimą, jis netruko nė pilnos valandos. Netikėtai užklupti, Orsinių šalininkai išbėgiojo kas sau; bet avangarde krito narsusis kapitonas Ranučas. To įvykio pasekmės buvo lemtingos Brančifortei. Vos tik pastarasis keletą kartų užsimojo kardu, veržđamasis prie budelių raudonais drabužiais, jis akis į akį susidūrė su Fabijum Kampirealiu.

Užsėdęs baisiai smarkų žirgą, apsirengęs paauksuotu g i a c c o (šarviniais marškiniais), Fabijus sušuko:

— Kas tie užsimaskavę niekšai? Perkirskime jų kaukes kardu! Va, žiūrėkit, kaip tat daroma!

Beveik tą pačią akimirką jis smogė Džiulijui Brančifortei kardu į kaktą. Smūgis buvo toks miklus, jog veidą dengęs drobinis maišas nukrito, ir Džiulijus pajuto, kaip jo akis užliejo kraujas, pliūptelėjęs iš žaizdos, beje, nelabai pavojingos. Džiulijus pasuko arklį į šoną, norėdamas gauti laiko atsikvėpti ir nusišluostyti veidą. Jis nieku gyvu nenorėjo kautis su Elenos broliu. Jo arklys jau buvo per keturis žingsnius nuo Fabijaus, tik staiga — naujas baisiai stiprus kardo smūgis į krūtinę, laimė, jį sulaikė giacco, tačiau akimirkai Džiulijui užėmė kvapą. Beveik tuo pat metu jis išgirdo šaukiant prie ausies:

— Ti conosco, porco! Aš tave pažįstu, niekše! Štai kaip tu užsidirbi pinigų savo skarmalams pakeisti!

Tų žodžių skaudžiai įžeistas Džiulijus užmiršo ankstesnį savo nutarimą ir puolė Fabijų:

— Ed in mal punto tu venisti! — sušuko jis.

Po keleto smarkių kardo smūgių jų šarvinius marškinius dengę drabužiai sudrisko į skutelius. Fabijus dėvėjo puošnius paauksuotus šarvinius marškinius, Džiulijus — labai paprastus.

— Iš kokio srutyno tu ištraukei savo giacco? — šūktelėjo jam Fabijus.

Tuo momentu Džiulijui pasitaikė proga, kurios jis ieškojo jau keletą sekundžių: puošnieji Fabijaus šarvai neprigulė prie kaklo, ir Džiulijus taikliai dūrė į tą nepridengtą kaklo vietą špagos smaigaliu. Špaga per pusę pėdos sulindo į Fabijaus gerklę, iš kurios čiurkšle pliūptelėjo kraujas.

— Akiplėša! — sušuko Džiulijus ir nušuoliavo prie raudonai apsirengusių budelių, iš kurių du dar tebesilaikė balne už šimto žingsnių nuo jo. Jam beartėjant prie jų, trečias nusirito nuo arklio.

Tačiau, kai Džiulijus jau visai prijojo prie ketvirtojo budelio, šis, matydamas esąs apsuptas daugiau kaip dešimties raitininkų, iššovė iš arti į nelaimingąjį Baltazarą Bandinį, ir tas krito žemėn.

— Brangūs sinjorai,— sušuko Brančifortė,— mums čia nebėra kas veikti; kapokite tuos niekšus sbirus, kurie skuta į visas šalis.

Visi nusekė paskui jį.

Kai po pusvalandžio Džiulijus grįžo prie Fabricijaus Kolonos, šis pirmą kartą gyvenime jį prakalbino. Kolona buvo baisiai įtūžęs. Džiulijus, priešingai, tikėjosi rasiąs jį besidžiaugiantį visišką pergale, kurią iškovojo vien savo sumaniu vadovavimu, nes Orsiniai turėjo apie tris tūkstančius žmonių, o Fabricijus šiam žygiui tebuvo surinkęs ne daugiau kaip pusantro tūkstančio.

— Mes netekome jūsų narsaus draugo Ranučo! — sušuko kunigaikštis, kalbėdamas su Džiulijum.— Aš ką tik pats lytėjau jo kūną, jis jau šaltas. Vargšas Baltazaras Bandinis mirtinai sužeistas. Vadinasi, iš esmės mums nepavyko. Tačiau narsiojo kapitono Ranučo vėlė nukeliaus pas Plutoną su priderama palyda. Aš įsakiau pakarti ant medžių šakų visus tuos niekšus belaisvius. Nepamirškite to padaryti, ponai! — sušuko jis, pakeldamas balsą, ir nušuoliavo į tą vietą, kur įvyko avangardo susirėmimas.

Džiulijus kaip neoficialus kuopos vado padėjėjas vadovavo Ranučo kuopai; jis sekė paskui kunigaikštį; tas, prijojęs prie narsiojo kario, kuris gulėjo apsuptas daugiau kaip penkiasdešimties priešų lavonų, dar kartą nušoko nuo arklio ir paėmė Ranučo ranką. Džiulijus pasekė jo pavyzdžiu, jis verkė.

— Tu dar jaunas,— tarė kunigaikštis Džiulijui,— bet matau, esi aptaškytas krauju; tavo tėvas buvo garbingas vyras, jis gavo daugiau kaip dvidešimt žaizdų, tarnaudamas Kolonoms. Perimk vadovavimą vyrams, likusiems iš Ranučo kuopos, ir nugabenk jo kūną į mūsų bažnyčią Petreloj; atsimink, kad kelyje tave gali užpulti.

Džiulijaus niekas neužpuolė, tik jis pats špaga nudūrė vieną iš savo kareivių, išdrįsusį pasakyti, kad esąs per jaunas vadovauti kuopai. Šis neatsargus žingsnis baigėsi laimingai, nes Džiulijus dar tebebuvo apšlakstytas Fabijaus krauju. Visu keliu ant medžių jis matė kariant žmones. Tas šlykštus reginys, Ranučo mirtis, o ypač

Fabijaus nužudymas beveik varė Džiulijų iš proto. Vienintelė jo viltis buvo, kad niekas nesužinos Fabijaus nugalėtojo vardo.

Mes praleisime karines smulkmenas. Praslinkus trims dienoms po mūšio, Džiulijus galėjo grįžti keletui valandų į Albaną. Savo pažįstamiems jis pasipasakojo, kad Romoje jį užpuolusi smarki karštligė ir jis turėjęs visą savaitę išgulėti lovoje.

Tačiau visur jis buvo sutinkamas su aiškia pagarba. Žymiausi miesto žmonės pirmieji sveikino jį, kai kurie neatsargūs miestiečiai net vadino s i n j o r u k a p i t o n u. Keletą kartų jis praėjo pro Kampirealių rūmus, bet jie buvo aklinai uždaryti, o kadangi kai kuriais klausimais naujasis kapitonas buvo labai nedrąsus, tai tik vidurdienį jis ryžosi paklausti senį Skoti, kuris su juo visada būdavo labai malonus:

— Kurgi Kampirealių šeima? Jų rūmai, matau, uždaryti.

— Drauguži,— atsakė Skoti, ūmai nuliūdęs,— niekados neminėk tos pavardės. Tavo draugai yra tvirtai įsitikinę, kad jis pirmas tave užpuolė, ir jie tai visur paliudys. Bet šiaip ar taip jis buvo pagrindinė kliūtis jūsų santuokai, o jam mirus, visas didžiulis turtas atitenka seseriai, kuri tave myli. Galima net pridurti (šiuo atveju nediskretiškumas yra dorybė), kad ji tave taip myli, jog net naktį ateidavo pas tave į trobelę Alboj. Taigi jūsų naudai galima pasakyti, kad buvote vyras ir žmona dar prieš nelemtą mūšį ties Č a m p i u (taip apylinkėje buvo pavadintas mūšis, kurį esame aukščiau aprašę).

Senis liovėsi kalbėjęs, nes pastebėjo, kad Džiulijui rieda ašaros.

— Užeikime į smuklę,— paprašė Džiulijus.

Skoti nusekė paskui jį; jie gavo atskirą kambarį, užsirakino jame, ir Džiulijus paprašė senį leisti jam papasakoti visa, kas įvyko per pastarąją savaitę. Išklausęs ilgą pasakojimą, senis tarė:

— Iš tavo ašarų matau, kad tu iš anksto nebuvai sumanęs nužudyti Fabijų. Tačiau jo mirtis tau labai

skaudus įvykis. Elena būtinai turi pasakyti savo motinai, kad ji jau seniai tavo žmona.

Džiulijus nieko neatsakė, ir senis tai palaikė girtinu santūrumu. Paskendęs savo mintyse, Džiulijus galvojo, ar Elena, paveikta brolio mirties, tinkamai įvertins jo švelnumą. Jis labai apgailestavo, kas buvo atsitikę. Paskui senis, jo prašomas, nuoširdžiai papasakojo visa, kas įvyko Albane mūšio dieną. Fabijus buvo nukautas pusę septynių ryto, daugiau kaip už šešių mylių nuo Albano, ir — neįtikimas dalykas! — jau devintą valandą pasklido gandas apie jo mirtį. Vidudienį žmonės matė, kaip senis de Kampirealis, apsiverkęs, savo tarnų palaikomas, nuvyko į kapucinų vienuolyną. Netrukus trys vienuoliai, sėdę ant geriausių de Kampirealio žirgų, daugelio tarnų lydimi, pasuko į Čampio kaimą, ties kuriuo įvyko mūšis. Senasis Kampirealis norėjo žūtbūt joti drauge, tačiau pavyko jį perkalbėti: juk Fabricijus Kolona įtūžęs (gerai nežinota kodėl) ir galėtų žiauriai pasielgti, jei de Kampirealis patektų į jo rankas.

Apie vidurnaktį Fadžolos miškas nušvito lyg per gaisrą: visi Albano vienuoliai ir visi elgetos, nešini didelėmis degančiomis žvakėmis, išėjo pasitikti jaunojo Fabijaus kūno.

— Aš neslėpsiu nuo tavęs,— tęsė senis tylesniu balsu, tarsi bijodamas, kad jo kas neišgirstų,— jog kelias į Valmontonę ir į Čampį...

— Na ir ką gi? — sušuko Džiulijus.

— Eina pro tavo namą, ir žmonės kalba, kad, nešant Fabijaus lavoną pro tavo namus, iš baisios žaizdos jo kakle staiga ištryškęs kraujas.

— Kaip baisu! — sušuko Džiulijus, pašokdamas iš vietos.

— Nurimk, drauguži,— tarė senis.— Tu turi viską žinoti. Dabar supranti, kad šiandien tau dar lyg ir nereikėjo čia vykti. Jei teiktumeis klausyti mano patarimo, aš, kapitone, pasakysiu, kad tau nevertėtų pasirodyti Albane anksčiau kaip po mėnesio. Nėra reikalo tavęs įspėti, kad dabar taip pat būtų neatsargu rodytis ir Romoje. Dar neaišku, kokią poziciją šventasis tėvas užims Kolonos atžvilgiu; galimas daiktas, jis patikės Fab-

ricijum, kuris sakosi apie Čampio mūšį tesužinojęs iš svetimų lūpų. Bet Romos gubernatorius, karštas Orsinių šalininkas, yra įsiutęs ir su didžiausiu malonumu įsakys pakarti ką nors iš narsiųjų Fabricijaus kareivių, o Kolona net negalės skųstis, nes jis prisiekinėja nedalyvavęs mūšyje. Be to, nors tu manęs neklausi, drįstu tau duoti vieną karinį patarimą: Albano gyventojai tave myli, kitaip tu čia nebūtum saugus. Pagalvok, tu jau keletą valandų vaikštinėji vienas po miestą, o koks nors Orsinių šalininkas gali pamanyti, kad tu jam sviedi iššūkį, arba jis gali susigundyti dideliu atlyginimu. Senasis Kampirealis tūkstantį kartų kartojo, kad atiduosiąs geriausią savo žemės sklypą tam, kas tave nudės. Tau vertėtų pasiimti su savim į Albaną keletą kareivių iš tų, kuriuos laikai savo namuose.

— Mano namuose nėra kareivių.

— Bet tai beprotybė, kapitone! Prie šios smuklės yra sodas, mes išeisime per jį, o toliau prasmuksime vynuogynais. Aš tave palydėsiu; nors esu senas ir beginklis, tačiau, jei sutiktume kokius piktavalius, aš juos užkalbinčiau, o pats bent galėtum laimėti laiko.

Džiulijus labai nuliūdo. Ar pasakyti jums, kokia beprotiška mintis šovė jam į galvą? Kai tik jis sužinojo, kad Kampirealių rūmai aklinai uždaryti ir visi jo gyventojai išvykę į Romą, jis panoro vėl pamatyti sodą, kuriame taip dažnai susitikdavo su Elena. Jis net tikėjosi pamatyti jos kambarį, kur vieną kartą, kai motinos nebuvo namuose, Elena jį įsileido. Jis ieškojo paguodos prieš jos pyktį, todėl norėjo vėl pamatyti tas vietas, kur ji būdavo jam tokia švelni.

Kildami aukštyn siaurais takeliais per vynuogynus prie ežero, Brančifortė ir kilniaširdis senis nieko nesutiko.

Džiulijus dar kartą paprašė papasakoti visas Fabijaus laidotuvių smulkmenas. Garbingojo jaunuolio kūnas, daugelio kunigų palydėtas, buvo pervežtas į Romą ir palaidotas šeimos koplyčioje, šv. Onufrijaus vienuolyne, Janikulo viršūnėje. Visi atkreipė dėmesį į labai keistą aplinkybę: ceremonijos išvakarėse tėvas nugabeno Eleną į Vizitacione vienuolyną, Kastro miestan;

tai patvirtino gandus, esą ji slaptai susituokusi su kondotjeru, kuris per nelaimę nužudė jos brolį.

Prie trobelės Džiulijus pamatė savo kuopos kapralą su keturiais kareiviais. Jis paaiškino Džiulijui, kad senasis kapitonas niekuomet neidavęs iš miško be keleto ginkluotų vyrų. Kunigaikštis ne kartą sakęs, kad, jei kuris nors iš jo karių norįs būti užmuštas per savo neatsargumą, jis turįs prieš tai atsistatydinti, tada kunigaikščiui bent nereikės keršyti už jo mirtį.

Džiulijus Brančifortė pripažino teisingais tuos samprotavimus, kurie ligi šiol jam buvo visiškai svetimi. Jis buvo įsitikinęs,— taip galvoja visos tautos savo kūdikystės amžiuje,— kad karo esmė tėra narsiai kautis. Jis tučtuojau paklausė kunigaikščio nurodymų, prieš tai išbučiavęs išmintingą senį, kuris taip kilniaširdiškai jį palydėjo iki namų.

Bet po kelių dienų, beveik pamišęs iš liūdesio, Džiulijus vėl sugrįžo žvilgterėti į Kampirealių rūmus. Nakčia jis su trim savo kareiviais, persirengusiais Neapolio pirkliais, prasigavo į Albaną. Pas savo bičiulį Skotį Džiulijus nuėjo vienas; čia jis sužinojo, kad Elena vis tebelaikoma Kastro vienuolyne. Jos tėvas, įsitikinęs, kad ji susituokusi su tuo, kurį jis laikė savo sūnaus žudiku, prisiekė daugiau niekuomet su ja nesimatyti. Net prieš išvežant Eleną atgal į vienuolyną, jis nepasimatė su ja. O motinos švelnumas, priešingai, atrodė, dar labiau sustiprėjo, ir ji dažnai atvažiuodavo iš Romos praleisti su dukterimi dieną kitą.

IV

„Jei aš nepasiteisinsiu prieš Eleną,— galvojo Džiulijus, grįždamas naktį į savo kuopos buveinę miške,— ji galų gale patikės, kad aš žudikas. Dievas žino, ko tik jai nepripasakota apie tą nelemtą mūšį!"

Nuvykęs įsakymų pas kunigaikštį į Petrelos tvirtovę, Džiulijus paprašė jį leidimo užsukti į Kastrą. Fabricijus Kolona suraukė kaktą:

— Nesusipratimas, kilęs dėl to nedidelio mūšio, dar nebaigtas aiškintis su jo šventenybe. Turi žinoti, kad aš sakiau tiesą, tai yra, kad aš visiškai nedalyvavau susirėmime, apie kurį tesužinojau kitą dieną čia, Petrelos pilyje. Aš turiu pagrindą manyti, kad jo šventenybė galų gale patikės tuo nuoširdžiu pasakojimu. Bet Orsiniai yra galingi — tai viena, o antra — visi kalba, kad tu pasižymėjai šiame nelemtame susidūrime. Orsiniai net tvirtina, kad daugelis belaisvių buvę pakarti ant medžių šakų. Tu žinai, kiek šis tvirtinimas melagingas. Bet, šiaip ar taip, galima tikėtis, kad jie atsimokės tuo pačiu.

Gilus nustebimas, atsispindėjęs atvirame jaunojo kapitono žvilgsnyje, linksmino kunigaikštį; tačiau, matydamas tokį naivumą, jis nutarė kalbėti aiškiau.

— Tu, kaip matau,— tęsė jis,— kupinas tos begalinės narsos, kuri visoje Italijoje išgarsino Brančifortės vardą. Tikiuosi, kad mano šeimai būsi toks pat atsidavęs, kaip tavo tėvas, kurį didžiai branginau; jam aš norėčiau atsilyginti per tave. Štai mano karių elgimosi taisyklė: niekada nesakyti nė žodžio tiesos apie mane ar mano kareivius. Jei tuo momentu, kai būsi priverstas kalbėti, tau atrodys, kad melas nieko nepadės, meluok dėl visa ko ir, kaip mirtinos nuodėmės, saugokis pratarti nors žodį tiesos. Supranti, tavo žodžiai, paimti drauge su kitais duomenimis, gali atskleisti mano sumanymus. Beje, aš žinau, kad tu turi meilės intrigėlę Kastro Vizitacione vienuolyne. Gali sugaišti dvi savaites tame miesteliūkštyje, kur Orsiniai turi ne tik draugų, bet ir savo agentų. Nueik pas mano majordomą, jis išduos tau du šimtus cechinų. Iš draugiškumo tavo tėvui,— pridūrė kunigaikštis šypsodamasis,— nepašykštėsiu tau keleto nurodymų, kaip sėkmingai atlikti tą meilės ir drauge karinį žygį. Tu ir trys tavo kareiviai persirengsite pirkliais; jūs turite visur reikšti nepasitenkinimą vienu iš savo kelionės draugų, kuris dėsis didžiausiu girtuokliu ir įsigys daug bičiulių, vaišindamas vynu visus Kastro dykinėtojus. Na, o jeigu tave pačiups Orsinių šalininkai,— pridūrė kunigaikštis, pakeisdamas toną,— ir nuteis mirti, jokiu būdu nepasisakyk savo tikro vardo, o juo labiau, kad tarnauji pas mane. Nėra reikalo tau priminti, kad į visus

mažus miestelius visada reikia įeiti ne iš tos pusės, iš kurios atvyksti, o iš priešingos.

Džiulijų sugraudino tokie tėviški to visados labai griežto žmogaus patarimai. Iš pradžių kunigaikštis šyptelėjo, pastebėjęs ašaras jaunuolio akyse, bet paskui ir jo paties balsas suvirpėjo. Jis nusimovė vieną iš daugelio žiedų, kuriuos mūvėjo ant pirštų. Jį priimdamas, Džiulijus pabučiavo ranką, pagarsėjusią daugeliu žygdarbių.

— Niekados nė tėvas man tiek daug nebūtų pasakęs! — sušuko susižavėjęs jaunuolis.

Po dviejų dienų, prieš aušta nt, jis įėjo į Kastro miestelį; ji lydėjo penki persirengę, kaip ir jis pats, kareiviai: du ėjo atskirai ir dėjosi nepažįstą nei jo, nei trijų kitų. Dar gerokai iš tolo Džiulijus pastebėjo Vizitacione vienuolyną, didžiulį, tamsių storų sienų apsuptą pastatą, labai panašų į tvirtovę. Jis nuskubėjo į bažnyčią; ji buvo puiki. Vienuolės, visos priklausančios kilmingoms ir daugiausia turtingoms šeimoms, tarp savęs varžėsi, kuri labiau išpuoš šią bažnyčią, vienintelę vienuolyno dalį, prieinamą pašaliečių žvilgsniams. Įsigalėjo paprotys, kad vienuolė, popiežiaus paskirta abate iš trijų kandidačių sąrašo, kurį jam pristatydavo kardinolas, Vizitacione ordino globėjas, paaukodavo vienuolynui žymią auką, skirtą jos vardui įamžinti. Abatė, kurios auka neprilygdavo jos pirmtakės dovanai, būdavo niekinama, kaip ir jos šeima.

Džiulijus virpėdamas įžengė į šį puikų pastatą, spindintį marmuru ir auksu. Tiesą pasakius, į marmurą ir auksą jis beveik neatkreipė dėmesio; jam atrodė, kad į jį įsmeigtos Elenos akys. Didysis altorius, sakoma, kainavęs daugiau kaip aštuonis šimtus tūkstančių frankų; tačiau Džiulijaus žvilgsnis, nepastebėjęs to puošnumo, krypo į paauksuotas apie keturiasdešimt pėdų aukščio grotas, kurias du marmuro piliastrai skyrė į tris dalis. Tos grotos savo masyvumu darė slegiantį įspūdį; jos už didžiojo altoriaus atitvėrė vienuolių chorą nuo bažnyčios dalies, atdaros visiems tikintiesiems.

Džiulijus sumetė, kad pamaldų metu už tų paauksuotų grotų meldžiasi vienuolės ir auklėtinės. Į šią vidinę

bažnyčią galėdavo ateiti bet kuriuo dienos metu kiekviena vienuolė ar auklėtinė, norinti pasimelsti; šiąja visiems žinoma aplinkybe ir buvo pagrįstos nelaimingo įsimylėjėlio viltys.

Tiesa, iš vidaus pusės grotas dengė didžiulė juoda užuolaida: „Bet ši užuolaida,— galvojo Džiulijus,— neturi kliudyti auklėtinėms matyti žmones bažnyčioje, nes ir aš, būdamas gana toli nuo užuolaidos, gerai matau pro ją langus, apšviečiančius chorą, ir galiu įžiūrėti mažiausias architektūros detales." Kiekviena šių puikių paauksuotų grotų sijelė baigėsi tvirtu smaigu, nukreiptu į esančius bažnyčioje.

Džiulijus pasirinko gerai matomą vietą priešais kairiąją grotų pusę, labiausiai apšviestoj bažnyčios daly. Čia jis praleisdavo ištisas dienas, klausydamas mišių. Kadangi aplink jį stovėjo vien valstiečiai, jis tikėjosi būsiąs pastebėtas net pro juodąją užuolaidą, dengusią grotas iš vidaus. Pirmą kartą gyvenime šis kuklus jaunuolis stengėsi padaryti įspūdį; jis buvo dailiai apsirengęs; įeidamas į bažnyčią ir išeidamas iš jos, jis dosniai dalydavo išmaldą. Jo vyrukai ir jis pats visokiais būdais stengėsi įsiteikti darbininkams ir smulkiems tiekėjams, turėjusiems kokį nors ryšį su vienuolynu. Tačiau tik trečią dieną pagaliau atsirado viltis įduoti laišką Elenai.

Jam įsakius, buvo atidžiai sekamos dvi seserys vienuolės, supirkinėjančios vienuolynui kai kuriuos maisto produktus: viena iš jų turėjo kontaktų su smulkiu pirkliu. Džiulijaus kareivis, buvęs vienuolis, susibičiuliavo su tuo pirkliu ir pažadėjo jam po vieną cechiną už kiekvieną laišką, kuris bus įteiktas vienuolyno auklėtinei Elenai de Kampireali.

— Ką! — sušuko pirklys, kai jam pirmą kartą buvo atskleista, ko iš jo norima.— Laišką p l ė š i k o ž m o n a i!

Ši pravardė jau buvo plačiai žinoma Kastro miestelyje, nors tepraėjo tik dvi savaitės nuo Elenos atvykimo dienos: visa, kas duoda peno vaizduotei, labai greitai pasklinda smulkmenoms godžioje liaudyje!

Pirklys pridūrė:

— Šitoji bent ištekėjusi! O kiek vienuolyne yra panelių, neturinčių tokio pateisinimo, kurios priiminėja iš už vienuolyno sienų ne tik laiškučius.

Šiame pirmajame laiške Džiulijus kuo smulkiausiai papasakojo visa, kas atsitiko tą nelemtą dieną, pažymėtą Fabijaus mirtimi; jis baigė klausimu: „Ar jūs manęs nekenčiate?"

Elena atsakė viena eilute: nejausdama niekam neapykantos, per likusią savo gyvenimo dalį ji pasistengsianti užmiršti tą, dėl kurio kaltės žuvęs jos brolis.

Džiulijus skubiai atsakė; pradėjęs nusiskundimais dėl savo likimo tuomet madingu iš Platono perimtu stiliumi, jis toliau rašė:

„Vadinas, tu nori užmiršti Dievo žodį, duotą mums per Šventąjį Raštą? Viešpats sako: tu paliksi savo tėvą ir motiną ir seksi paskui jį. Ar tu drįstum tvirtinti, jog nesi mano žmona? Prisimink naktį prieš šv. Petrą. Kai už Monte Kavi pasirodė aušra, tu puolei prie mano kelių; aš susitvardžiau! tu būtum buvus mana, jei būčiau to panorėjęs; tu negalėjai atsispirti meilei, kurią man tada jautei. Staiga aš pagalvojau: į mano žodžius, kuriuos aš tau daug sykių kartojau, jog seniai esu paaukojęs tau visą savo gyvenimą ir tai, kas man brangiausia pasaulyje, tu galėjai atsakyti,— nors to niekuomet nepadarei,— kad visos tos aukos, nepasireiškiančios jokiais išoriniais veiksmais, tėra tik įsivaizduojamos. Mane apšvietė žiauri mano atžvilgiu, bet iš esmės teisinga mintis. Aš pagalvojau, kad likimas ne veltui man suteikia progą paaukoti tavo labui didžiausią laimę, apie kokią begalėjau svajoti. Prisimink, tu jau gulėjai mano glėbyje, neturėdama jėgų gintis, net tavo lūpos nesipriešino. Tą akimirką Monte Kavi vienuolyno varpai suskambo rytmečio A v e M a r i a, ir stebuklingu būdu tas garsas pasiekė mūsų ausis. Tu man pasakei: „P a a u k o k š i ą a u k ą š v e n t a j a i M a d o n a i, n e k a l t y b ė s m o t i n a i." Man pačiam tą akimirką kilo mintis ryžtis tai didžiausiai aukai, vienintelei realiai aukai, kurią būčiau turėjęs progos tau padaryti. Man pasirodė nuostabu, kad ta pati mintis kilo ir tau. Prisipažinsiu, tie tolimi A v e M a r i a garsai mane sugraudino; aš

išpildžiau tavo prašymą. Auka buvo padaryta ne vien tau; man atrodė, kad tuo pačiu aš pavedu mūsų būsimąją santuoką Madonos globai. Tuomet aš galvojau, kad kliūtis mums darys tavo turtinga ir kilminga šeima, o ne tu, neištikimoji. Jeigu ne antgamtinė jėga, kokiu būdu tas Angelus būtų pasiekęs mūsų ausis iš taip toli, per didžiulio miško medžių viršūnes, ošiančias nuo rytmetinio vėjo? Tada, atsimeni, tu atsiklaupei prie manęs, aš atsistojau, nusiėmiau nuo krūtinės kryželį, ir tuo kryželiu, kurį šiandien tebenešioju, ir savo amžinuoju išganymu tu prisiekei, kad — kur bebūtum, kas tau beatsitiktų,— vos tik išgirsi mano šaukimą, tu visiškai atsiduosi man, kaip tą akimirką, kai iš tolo išgirdai Monte Kavi varpus skambinant Ave Maria. Paskui mes pamaldžiai sukalbėjome du Ave Maria ir du Pater noster. Taigi vardan meilės, kurią tu man tada jautei, arba vardan tavo amžinojo išganymo, jei tu, kaip aš būkštauju, tą meilę užmiršai, aš tau įsakau šiąnakt mane priimti savo kambaryje arba Vizitacione vienuolyno sode."

Įdomu, kad italas autorius pateikia ir daugelį vėlesnių ilgų Džiulijaus Brančifortės laiškų, tačiau iš Elenos de Kampireali atsakymų teduoda ištraukas. Šiandien, praslinkus dviem šimtam septyniasdešimt aštuoneriems metams, mums tie meilės ir religiniai jausmai atrodo svetimi, todėl aš čia nepateikiu tų laiškų, bijodamas, kad jie bus per ilgi.

Iš jų galima spręsti, kad Elena pagaliau paklausė įsakymo, išreikšto laiške, kurį mes, kiek sutrumpinę, išvertėme. Džiulijus surado būdą įsigauti į vienuolyną; iš vienos užuominos siūlosi išvada, kad jis persirengė moteriškais drabužiais. Elena jį priėmė, bet tik prie grotomis užtverto lango apatiniame aukšte į sodo pusę. Savo neapsakomam skausmui Džiulijus pajuto, kad toji, kitados tokia švelni ir net aistringa mergina, pasidarė jam tarsi svetima; ji laikėsi oficialiai mandagiai. Įsileisdama Džiulijų į sodą, ji tik pakluso savo duotai priesaikai. Pasimatymas buvo trumpas; po kelių akimirkų Džiulijaus išdidumas, galbūt šiek tiek įdirgintas pastarųjų dviejų savaičių įvykių, nugalėjo gilų jo skausmą.

„Prieš mane,— kartojo jis mintyse,— tėra šmėkla tos Elenos, kuri Albane atrodė esanti mano visiems laikams".

Svarbiausias Džiulijaus rūpestis buvo paslėpti ašaras, kurios tekėjo per jo veidą, klausantis mandagių Elenos frazių. Jai baigus kalbėti ir pasiteisinus dėl visai natūralaus, jos nuomone, pasikeitimo po brolio mirties, Džiulijus iš lėto prabilo:

— Jūs netesėjote savo priesaikos, jūs nepriimate manęs sode ir neklūpote prieš mane, kaip tada, kai mudu išgirdome Monte Kavi vienuolyno varpus skambinant A v e M a r i a. Užmirškite savo priesaiką, jei galite; na, o aš nieko neužmirštu. Tesaugo jus Viešpats!

Ištaręs tuos žodžius, Džiulijus pasitraukė nuo grotomis užtverto lango, prie kurio galėjo pasilikti dar apie valandą. Kas prieš akimirką būtų pasakęs, kad Džiulijus savo noru sutrumpins taip lauktą pasimatymą! Toji auka draskė jam širdį; tačiau jis pagalvojo, kad tikrai nusipelnytų net Elenos panieką, jei atsakytų į jos šaltą m a n d a g u m ą kitaip, nei palikdamas ją vieną su savo sąžine.

Džiulijus išėjo iš vienuolyno prieš auštant. Jis tuoj užšoko ant arklio, įsakęs savo kareiviams laukti jo visą savaitę Kastro miestely, o paskui grįžti į mišką. Jis buvo baisiai nusiminęs. Iš pradžių jis pasuko Romos link.

— Vadinas, aš tolstu nuo jos! — kartojo jis sau visą laiką.— Kokie svetimi mes tapome vienas kitam! Ak Fabijau, kaip už tave atkeršyti!

Pakeliui sutinkami žmonės jį dar labiau erzino; jis paleido arklį per laukus, pasukdamas į tuščią, nedirbamą jūros pakrantę. Kai jo nebetrikdė susitikimai su šiais ramiais valstiečiais, kuriems jis pavydėjo, Džiulijus laisviau atsikvėpė: tos dykvietės vaizdas derinosi su jo neviltimi ir tramdė pyktį; jis galėjo apmąstyti liūdną savo likimą.

„Mano amžiuje,— kalbėjo jis sau,— belieka pamilti kitą moterį!"

Dingtelėjus tai nevilties pagimdytai minčiai, jis dar labiau nusiminė, nes aiškiai suprato, kad jam pasaulyje tėra vienintelė moteris. Jis įsivaizdavo, kaip turėtų ken-

tėti, išdrįsęs ištarti meilės žodžius kuriai nors kitai moteriai, ne Elenai; toji mintis jį skaudžiai kankino.

Staiga jis prapliupo karčiu juoku.

„Štai,— pagalvojo jis,— aš visai panašus į tuos Ariosto herojus, kurie vieniši keliauja per dykumą, stengdamiesi užmiršti, jog ką tik užtiko neištikimą savo meilužę kito riterio glėbyje... Vis dėlto ji ne tokia jau kalta,— kalbėjo jis sau, po to beprotiško juoko priepuolio gailiai pravirkęs.— Jos neištikimybė kitokia — ji nepamilo kito. Toji karšta ir skaisti siela leidosi suklaidinama piktų pasakojimų apie mane; be abejo, mane pavaizdavo taip, tarsi aš pasiėmęs ginklus šiam nelemtam žygiui, slaptai vildamasis rasiąs progą nužudyti jos brolį. Prikalbėta, matyt, dar daugiau: aš vadovavęsis šlykščiu išskaičiavimu, kad, broliui mirus, ji tapsianti vienintele didžiulių turtų paveldėtoja... O aš padariau didelę kvailystę, ištisas dvi savaites palikdamas ją savo priešų įtakai! Reikia pripažinti, kad esu labai nelaimingas, nes Dievas man nedavė proto savo gyvenimui tvarkyti! Aš esu niekingas, pasigailėjimo vertas žmogelis! Mano gyvenimas niekam neatnešė naudos, o mažiausia — man pačiam."

Tuo momentu jaunajam Brančifortei atėjo į galvą mintis, gan neįprasta tais laikais: jo arklys žingsniavo pačiu jūros pakraščiu, ir kartais jo kojas užliedavo bangos; Džiulijui atėjo mintis įvaryti akrlį į jūrą ir tuo būdu atsisveikinti su siaubingu savo gyvenimu. Kas gi jam belieka toliau daryti, kai vienintelė pasaulyje būtybė, leidusi jam pajusti, kad laimė žemėje yra galima, jį paliko?

Paskui staiga kita mintis jį sulaikė.

„Ką reiškia mano dabartinis sielvartas,— pagalvojo jis,— palyginus su tomis kančiomis, kurias netrukus patirsiu, nutraukęs šį vargingą gyvenimą? Elena bus man ne tik abejinga, kaip dabar; aš ją matysiu varžovo glėbyje, ir tas varžovas bus koks nors turtingas ir įžymus jaunas Romos sinjoras; nes piktosios dvasios, kitaip ir būti negali, suras žiauriausių vaizdų mano sielai kankinti. Vadinas, aš net miręs negalėsiu užmiršti Elenos, priešingai, mano aistra jai sustiprės, nes tai geriausias būdas,

kuriuo visagalis nubaus mane už baisią nuodėmę, kurią būsiu padaręs".

Norėdamas galutinai atsikratyti piktos pagundos, Džiulijus ėmė pamaldžiai kalbėti Ave Maria. Juk Ave Maria, Madonai skirtos maldos garsai kitados jį pavergė ir pastūmėjo kilniadvasiškam poelgiui, kurį dabar jis laikė didžiausia savo gyvenimo klaida. Tik iš pagarbos Madonai jis nedrįso leistis į tolimesnius samprotavimus ir išreikšti svarbiausios minties, kuri nėjo jam iš galvos.

„Jei aš padariau neatitaisomą klaidą, Madonos įkvėptas, tai argi ji, būdama be galo teisinga, neturėtų kokiu nors būdu grąžinti man prarastąją laimę?"

Toji mintis apie Madonos teisingumą pamažu išblaškė jo nusiminimą. Džiulijus pakėlė galvą ir išvydo prieš save, už Albano ir miško, tamsia žaluma pasipuošusią Monte Kavi viršūnę ir ant jos šventą vienuolyną, prisiminė, kaip rytmetinė Ave Maria pastūmėjo poelgiui, kurį jis dabar laikė gėdinga klaida. Netikėtai prieš akis iškilęs tos šventos vietos reginys jį nuramino.

— Ne,— sušuko jis,— negali būti, kad Madona mane apleido. Jei Elena būtų tapusi mano žmona, kaip leido jos meilė man ir geidė mano vyriška savigarba, tai, klausydamasi pasakojimo apie brolio mirtį, ji būtų prisiminusi mus jungiančius ryšius. Ji būtų pagalvojusi, kad priklausė man ilgą laiką prieš tą nelemtą atsitiktinumą, kuris mūšio lauke suvedė mane akis į akį su Fabijum. Jis buvo dvejais metais vyresnis už mane, labiau įgudęs vartoti ginklą, įžūlesnis ir neabejotinai stipresnis. Tūkstantis svarių įrodymų būtų galėję įtikinti mano žmoną, kad ne aš ieškojau šios dvikovos. Ji būtų prisiminusi, kad aš jos broliui niekados nejaučiau jokios neapykantos, net po to, kai jis šovė į mane iš arkebuzos. Prisimenu, kaip per mūsų pirmąjį pasimatymą, grįžęs iš Romos, aš jai kalbėjau: „Ką padarysi! To reikalavo garbė; negaliu smerkti tavo brolio!"

Pavedęs save Madonos globai, Džiulijus atgavo viltį. Jis paragino arklį ir per keletą valandų pasiekė vietą, kur buvo įsikūrusi jo kuopa. Jis rado savo karius besiginkluojančius: ketinta traukti iš Neapolio į Romą per Monte Kasino. Jaunasis kapitonas pakeitė arklį ir išžy-

giavo su savo kareiviais. Tą dieną kautynių neįvyko. Džiulijus neklausinėjo apie šio žygio tikslą, jam tai mažai terūpėjo. Kai jis vėl pasijuto savo kuopos priešakyje, jam viskas nušvito kita šviesa.

„Esu paprasčiausias kvailys,— pagalvojo jis,— be reikalo aš išvykau iš Kastro. Elena greičiausiai ne tiek jau kalta, kaip aš įsivaizdavau, pykčio apakintas. Ne, negali būti, kad toji atvira ir skaisti siela, kurioje mačiau prasiskleidžiantį pirmosios meilės jausmą, man nebepriklauso! Jos aistra buvo tokia nuoširdi! Argi ne ji man, varguoliui, daugiau kaip dešimt kartų siūlė pabėgti su ja ir susituokti pas kokį nors Monte Kavi vienuolį? Būdamas Kastro mieste, aš turėjau visų pirma pasistengti pasimatyti antrą kartą ir ją atvesti į protą. Iš tikrųjų, aistros pagautas, aš elgiuosi kaip vaikas! Dieve mano, kodėl aš neturiu bičiulio, kurio galėčiau prašyti patarimo! Tas pats veiksmas, kuris ką tik man atrodė puikus, po dviejų minučių kelia pasišlykštėjimą!"

Tos dienos vakare, sukant iš vieškelio vėl į mišką, Džiulijus prijojo prie kunigaikščio ir paklausė, ar jis galįs dar keletą dienų pasilikti jam žinomoje vietoje.

— Eik po velnių! — sušuko Fabricijus.— Radai tinkamą laiką man galvą kvaršinti tokiomis kvailystėmis.

Po valandos Džiulijus išvyko į Kastrą. Jis ten rado savo vyrus, bet nežinojo, kaip rašyti Elenai po to, kai jis taip išdidžiai su ja išsiskyrė. Jo pirmame laiške tebuvo šie žodžiai: „Ar sutiktumėt mane priimti šią naktį?"

Atsakymas buvo toks pat trumpas: „G a l i t e a t e i t i."

Džiulijui išvykus, Elena įsivaizdavo esanti visiems laikams palikta. Tik tada ji kaip reikiant suvokė nelaimingojo jaunuolio samprotavimų reikšmę: ji buvo jo žmona anksčiau, negu jis turėjo nelaimę susiremti su jos broliu mūšio lauke.

Šį kartą Džiulijus nebuvo sutiktas taip šaltai mandagiai, kaip per pirmąjį pasimatymą. Nors Elena ir dabar pasirodė už grotuoto lango, tačiau ji visa virpėjo, o kadangi Džiulijaus tonas buvo labai santūrus, o frazės[1]

[1] Italijoje kreipinys t u, v o i arba l e i rodo intymumo laipsnį. Kreipinys t u, užsilikęs iš lotynų kalbos, yra mažiau paplitęs negu pas mus.

parinktos tokios, lyg jis kalbėtųsi su svetima moterimi, tai šį kartą Elenai teko pajusti, kaip žiauru klausytis beveik oficialaus tono, kai jis pakeičia švelniausią intymumą. Džiulijus, kuris labiausiai bijojo, kad jo neįskaudintų koks nors šaltas žodis, išsiveržęs iš Elenos širdies, kalbėjo kaip advokatas, stengdamasis įrodyti Elenai, kad ji buvo jo žmona ilgą laiką prieš nelemtą Čampio mūšį. Elena leido jam kalbėti ir atsakinėjo trumpai, nes bijojo, kad nepratrūktų verkti. Pagaliau jausdama, kad veikiai gali išsiduoti, ji paprašė savo draugą vėl ateiti kitą dieną. Tą naktį, didelės šventės išvakarėse, rytmetinės mišios buvo laikomos labai anksti, todėl jų ryšys galėtų būti atskleistas. Džiulijus, kuris samprotavo kaip įsimylėjėlis, iš sodo išėjo giliai susimąstęs; jis niekaip negalėjo aiškiai suvokti, gerai ar blogai buvo priimtas. O kadangi jo galvoje ėmė bręsti kariniai sumanymai, kilę per pokalbius su draugais, jis sau tarė: „Vieną kartą turbūt reiks ryžtis pagrobti Eleną."

Ir jis ėmė svarstyti, kaip galima būtų jėga įsibrauti į sodą. Vienuolynas buvo labai turtingas,— geras laimikis pasiplėšti, todėl apsaugai laikyta gausus būrys tarnų, kurių dauguma buvo seni kareiviai; jie gyveno kaip ir kokiose kareivinėse su grotuotais langais į siaurą praėjimą, vedantį nuo vienuolyno laukujų vartų, pramuštų daugiau kaip aštuoniasdešimties pėdų aukščio tamsioje sienoje, į vidinius, kuriuos saugojo sesuo vartininkė. Šio siauro praėjimo kairėje pusėje stūksojo kareivinės, dešinėje — trisdešimties pėdų aukščio sodo siena. Vienuolyno fasadas į aikštės pusę buvo grublėtas, nuo laiko pajuodęs mūras, teturėjęs dvi angas — duris ir vieninteli langelį, pro kurį kareiviai apžvelgdavo apylinkes. Galite įsivaizduoti, kaip niūriai atrodė toji didelė juoda siena su geležimi apkaltomis, didžiulėmis vinimis sutvirtintomis durimis ir vieninteliu keturių pėdų aukščio ir aštuoniolikos colių pločio langeliu.

Mes neseksime paskui originalo autorių, išsamiai pasakojantį apie daugelį paskesnių Džiulijaus ir Elenos pasimatymų. Įsimylėjėliams pamažu vėl grįžo tas visiškai intymus tonas, kaip kitados Albano sode; tik Elena jokiu būdu nesutikdavo nusileisti į sodą. Vieną naktį Džiuli-

jus rado ją giliai susimąsčiusią: iš Romos jos aplankyti atvažiavusi motina ir įsikūrusi keletui dienų vienuolyne. Motina buvo tokia švelni, visada taip jautriai, atsargiai elgėsi su dukterimi, atspėdama visus jos jausmus, todėl Elena, priversta ją apgaudinėti, smarkiai graužėsi, nes ar ji išdrįstų prisipažinti, jog susitikinėja su žmogum, atėmusiu jai sūnų! Pagaliau Elena atvirai prisipažino Džiulijui, kad ji nepajėgtų sumeluoti, jei jos geroji motina imtų primygtinai klausinėti. Džiulijus suprato, kokia pavojinga jo padėtis; jo likimas priklausė nuo atsitiktinumo, kuris galėjo sinjorai de Kampireali pakuždėti vieną ar kitą žodį. Kitą naktį Džiulijus kalbėjo su Elena labai ryžtingu tonu:

— Rytoj aš ateisiu ankstėliau, išlaušiu vieną tų grotų strypą, jūs išlipsite į sodą, aš nuvesiu jus į vieną miestelio bažnyčią, kur man atsidavęs kunigas mus sutuoks. Dar prieš auštant, jūs vėl būsite vienuolyne. Kai tapsite mano žmona, aš nieko nebebijosiu, o jeigu jūsų motina pareikalaus išpirkti baisią nelaimę, kurią mes visi vienodai apgailestaujame, aš sutiksiu su viskuo, net jei reikėtų keletą mėnesių jūsų nematyti.

Kadangi šis pasiūlymas Eleną, atrodė, labai sukrėtė, Džiulijus pridūrė:

— Kunigaikštis vėl šaukia mane; mano garbė ir daugelis kitų priežasčių verčia mane išvykti. Mano pasiūlymas — vienintelė išeitis, galinti užtikrinti mūsų ateitį; jei su juo nesutinkate, išsiskirkime čia pat, šią akimirką, ir visiems laikams. Aš išvyksiu susigraužęs dėl savo neprotingumo. Aš patikėjau jūsų garbės žodžiu. Jūs laužote švenčiausią priesaiką, ir aš tikiuosi, kad teisėta panieka, kurią turi sukelti jūsų lengvabūdiškumas, ilgainiui išgydys mane nuo tos meilės, kuri jau seniai yra mano gyvenimo nelaimė.

Elena gailiai pravirko.

— Viešpatie,— sušuko ji pro ašaras,— koks tai siaubas mano motinai!

Pagaliau ji vis dėlto sutiko su jo pasiūlymu.

— Tačiau,— pridūrė ji,— mus gali pamatyti išeinančius ar grįžtančius; pagalvokite, koks kiltų skandalas,

pagalvokite, kokioje baisioje padėtyje atsidurtų mano motina; palaukime, ji netrukus išvažiuos.

— Jūs pasiekėte to, kad aš ėmiau abejoti man pačiu brangiausiu ir švenčiausiu dalyku: jūsų žodžiu. Rytoj vakare mes susituoksime arba matomės dabar paskutinį kartą šioje ašarų pakalnėje.

Vargšė Elena tesugebėjo atsakyti ašaromis; ją ypač skaudino ryžtingas ir žiaurus Džiulijaus tonas. Argi ji iš tikrųjų nusipelnė jo paniekos? Argi tai tas pats mylimasis, anksčiau toks nuolankus, toks švelnus! Pagaliau ji sutiko su viskuo, ko jis iš jos reikalavo. Džiulijus nuėjo. Nuo tos minutės Elena su didžiausiu nerimu laukė ateinančios nakties. Jei būtų ruošusis tikrai mirčiai, jos skausmas nebūtų buvęs toks aštrus, ji būtų galėjusi rasti šiokios tokios paguodos, pagalvojusi apie stiprų Džiulijaus jausmą ir švelnią motinos meilę. Likusią nakties dalį ji prasikankino, keisdama prieštaringiausius nutarimus. Užeidavo akimirkų, kai ji norėdavo viską pasakyti motinai. Kitą dieną Elena buvo tokia išblyškusi, kad motina, užmiršusi visus savo protingus nutarimus, puolė dukteriai į glėbį, šaukdama:

— Kas tau, dukrele? Viešpatie! Sakyk, ką tu padarei ar ketini daryti? Jei paimtum durklą ir persmeigtum man širdį, aš mažiau kentėčiau negu dabar, kai tu taip žiauriai tyli.

Begalinė motinos meilė buvo tokia akivaizdi, ir Elena puikiai suprato, kad motina ne tik neperdeda savo jausmų, o priešingai, stengiasi valdytis ir jų neparodyti, jog pagaliau pati susigraudino ir puolė prie motinos kojų. Kai motina, stengdamasi įspėti nelemtą paslaptį, sušuko, kad Elena jos vengianti, duktė atsakė, jog rytoj ir visas kitas dienas ji praleisianti su motina, bet maldaujanti daugiau apie nieką nebeklausinėti.

Po šio neatsargaus žodžio netrukus sekė visiškas prisipažinimas. Žinia, kad taip arti yra jos sūnaus žudikas, sinjorai de Kampireali sukėlė siaubą. Bet skausmą pakeitė karšto ir šviesaus džiaugsmo banga. Jūs negalite įsivaizduoti, kaip ji nudžiugo, sužinojusi, kad jos duktė niekuomet nenusidėjo mergiškai garbei!

Toji apdairi motina tuojau pat iš esmės pakeitė savo planus; ji tarėsi turinti teisę griebtis gudrybės prieš žmogų, kuris jai buvo niekas. Elenos širdį draskė žiauriausi aistros siautuliai: jos prisipažinimai buvo kuo nuoširdžiausi; ta iškankinta siela turėjo kam nors atverti širdį. Sinjora de Kampireali, kuri nuo šiol visas priemones laikė leistinomis, išgalvojo daugybę motyvų, kuriuos čia pateikti būtų per ilga. Ji lengvai įtikino savo nelaimingą dukterį, kad reikia atsisakyti slaptų sutuoktuvių, kurios visada palieka dėmę moters gyvenime, nes ji galėsianti susituokti viešai ir visai garbingai, jei tik savaitei atidėsianti savo kilnaus mylimojo reikalavimo įvykdymą. Ji, sinjora de Kampireali, vyksianti į Romą ir papasakosianti vyrui, kad jau ilgai prieš nelemtą mūšį ties Čampiu, Elena buvo slapta susituokusi su Džiulijum. Apeigos buvusios atliktos tą pačią naktį, kai Elena, persirengusi vienuolio drabužiais, ežero pakrantėje, uoloje iškirstame takelyje, palei kapucinų vienuolyno sienas, susitikusi savo tėvą ir brolį.

Visą dieną motina stengėsi nepalikti dukters vienos, ir pagaliau vakarop Elena parašė savo mylimajam naivų ir, mūsų nuomone, labai graudų laišką, kuriame papasakojo apie jos širdyje vykusią kovą. Baigdama ji nuolankiausiai maldavo duoti jai savaitę laiko: „Rašant šį laišką,— pridūrė ji,— kurį tau įteiks mano motinos tarnas, man jau atrodo, kad aš padariau didžiausią klaidą, jai viską išsakiusi. Aš, rodos, matau tave supykusį, tavo akys žvelgia į mane su neapykanta; širdį man drasko žiauriausi sąžinės priekaištai. Tu pasakysi, kad aš silpnavalė, bailė, paniekos verta; prisipažįstu, brangusis mano angele, tai tiesa. Bet įsivaizduok tokį reginį: motina, paplūdusi ašaromis, beveik klūpo prie mano kojų. Tada aš negalėjau jai nepasakyti, kad dėl tam tikrų priežasčių negaliu sutikti su jos prašymu; o pasidavus silpnumui ir ištarus tą neatsargų žodį, nežinau, kas su manim atsitiko, bet aš nebegalėjau susilaikyti neišpasakojusi jai visko, kas įvyko tarp mudviejų. Kiek įstengiu prisiminti, atrodo, kad mano siela, visiškai netekusi jėgų, ieškojo patarimo. Aš tikėjausi rasti jį motinos žodžiuose... Aš visai užmiršau, mano drauge, kad mano taip mylima mo-

tina siekia visai priešingų tikslų negu tu. Aš pamiršau savo svarbiausiąją pareigą — būti klusnia tau; turbūt aš nepajėgiu patirti tikrąją meilę, kuri, sako, nugalinti visus išmėginimus. Niekink mane, Džiulijau, bet, dėl Dievo, nesiliauk mylėjęs. Pagrobk mane, jei nori, bet patikėk: jei mano motina nebūtų atvykusi į vienuolyną, niekas pasaulyje, nei baisiausi pavojai, nei gėda, nebūtų galėję sukliudyti man klausyti tavo įsakymų. Bet mano motina tokia gera! Ji tokia protinga, tokia didžiadvasiška! Prisimink, ką aš tau esu kitados pasakojusi: kai anuomet tėvas tikrino mano kambarį, ji išgelbėjo tavo laiškus, kurių aš niekur nebegalėjau paslėpti, o paskui, pavojui praėjus, ji man juos sugrąžino, nė nemėgindama jų skaityti, netarusi nė vieno priekaišto žodžio! Visą gyvenimą ji buvo man tokia, kaip tą neužmirštamą akimirką. Tu supranti, kaip aš turėčiau ją mylėti, ir vis dėlto, rašant tau šį laišką (baisu pasakyti!), man atrodo, kad aš jos nekenčiu. Motina pareiškė, kad tvanku kambariuose ir ji norėtų praleisti naktį palapinėje, sode; aš girdžiu plaktuko dūžius, šiuo momentu jai ten statoma palapinė; šiąnakt mes negalėsime pasimatyti. Aš net bijau, kad pensiono auklėtinių miegamasis, taip pat dvejos sraigtinių laiptų durys bus užrakintos; anksčiau to niekados nebuvo daroma. Dėl šių atsargumo priemonių aš negalėsiu nusileisti į sodą, net jei manyčiau, kad mano pasirodymas galėtų sušvelninti tavo pyktį. Ak, su kokiu džiaugsmu aš būčiau dabar tava, jei galėčiau! Kaip norėčiau bėgti į tą bažnyčią, kur mudu turėjome susituokti!"

Paskutiniai du laiško puslapiai mirgėjo beprotiškų posakių, pasitaikydavo aistringų samprotavimų, atrodo, perimtų iš Platono filosofijos. Laiške, kurį ką tik išverčiau, aš daugelį tokių dailių posakių praleidau.

Džiulijus Brančifortė labai nustebo, gavęs tą laišką valandą prieš vakarinę A v e M a r i a; jis ką tik buvo baigęs tartis su kunigu. Jį apėmė baisus pyktis.

— Ne jai, tam silpnavaliui, bailiam padarui, patarinėti, kad aš turįs ją pagrobti!

Ir jis tuojau išjojo į Fadžolos mišką.

Savo ruožtu sinjoros de Kampireali nusistatymas buvo štai koks: jos vyras gulėjo mirties patale, negalėjimas

atkeršyti Brančifortei už sūnaus mirtį jį lėtai varė į kapus. Veltui jis Romos bravi siūlė stambias sumas: niekas nesutiko užpulti vieno iš kunigaikščio Kolonos kapralų, kaip jie buvo vadinami; bravi buvo tvirtai įsitikinę, kad už tai bus sunaikinti ne tik jie patys, bet ir jų šeimos. Dar nepraėjo nė metai nuo to laiko, kai ištisas kaimas buvo sudegintas, keršijant už vieno Kolonos kareivio mirtį, o jo gyventojai, vyrai ir moterys, mėginusieji pabėgti į laukus, buvo surištomis rankomis ir kojomis sumesti į liepsnojančius namus.

Sinjora de Kampireali turėjo didelius dvarus Neapolio karalystėje; jos vyras buvo jai įsakęs išsikviesti žudikus iš tenai, bet ji paklausė tik dėl akių, nes manė, kad jos duktė galutinai susirišo su Džiulijum Brančiforte. Taip galvodama, ji buvo nutarusi, kad Džiulijus dalyvaus viename ar dviejuose ispanų kariuomenės žygiuose malšinant Flandrijos sukilėlius. Jei jis išliksiąs gyvas, tai būsiąs ženklas, kad Dievas pritaria tai neišvengiamai santuokai; tokiu atveju ji duosianti dukteriai kraičio savo dvarus Neapolio karalystėje; Džiulijus Brančifortė pasirinks vieno iš jos dvarų vardą ir drauge su žmona išvyks keleriems metams į Ispaniją. Po visų šių išmėginimų ji galbūt turės jėgų į jį pažvelgti. Bet visa pasikeitė, dukteriai prisipažinus: santuoka jau nebebuvo būtina, priešingai, ją reikėjo sutrukdyti. Ir tuo tarpu, kai Elena rašė savo mylimajam mūsų jau pateiktą laišką, sinjora de Kampireali rašė į Peskarą ir Kjeti savo nuomininkams, įsakydama atsiųsti jai į Kastrą patikimus ir ryžtingus žmones. Ji neslėpė nuo jų, kad reikia atkeršyti už sūnaus Fabijaus, jų jaunojo pono, mirtį. Pasiuntinys, turėjęs įteikti tuos laiškus, išvyko tą pačią dieną, prieš saulėlydį.

V

Po dviejų dienų Džiulijus vėl atvyko į Kastrą; jis atsivedė aštuonis kareivius, kurie mielai sutiko jį lydėti, rizikuodami užsitraukti kunigaikščio pyktį. Šis kartais už tokius žygius bausdavo mirtimi. Kastro miestelyje

Džiulijus turėjo penkis vyrus, prie jų dabar prisidės dar aštuoni, ir vis dėlto keturiolikos kareivių, kad ir kokių narsių, jam atrodė nepakankama sumanytam žygiui, nes vienuolynas buvo lyg kokia tvirtovė.

Reikėjo jėga arba vikrumu prasigauti pro pirmuosius vienuolyno vartus; paskui reikėjo eiti daugiau kaip penkiasdešimties pėdų ilgio koridoriumi. Kairėje, kaip jau minėta, buvo lyg ir savotiškos kareivinės su grotuotais langais, kur vienuolės apgyvendino trisdešimt ar keturiasdešimt tarnų, senų kareivių. Išgirdus pavojaus ženklą, pro tuos langus galėtų būti paleista smarki ugnis.

Abatė, galvota moteris, bijojo Orsinių, kunigaikščio Kolonos, Marko Šaros ir kitų vadų, kurie užpuldinėdavo ir kaip šeimininkai elgdavosi apylinkėse. Kaip pasipriešinti aštuoniems šimtams drąsių vyrų, jei jie netikėtai užimtų mažą miestelį, sakysim, Kastrą, manydami, kad vienuolynas pilnas aukso?

Kastro Vizitacione vienuolyną paprastai saugodavo penkiolika ar dvidešimt b r a v i, įsikūrusių kareivinėse iš kairės nuo praėjimo, vedančio prie antrųjų vienuolyno vartų. Dešinėje buvo stora, nepramušama mūro siena; praėjimo gale — geležiniai vartai, už jų prieangis su kolonomis. Už prieangio buvo didelis vienuolyno kiemas, dešinėje — sodas. Geležinius vartus saugojo sesuo vartininkė.

Džiulijus, lydimas aštuonių savo kareivių, sustojo už trijų mylių nuo Kastro, nuošalioje smuklėje, norėdamas perlaukti didžiausio karščio valandas. Tik ten jis atskleidė savo sumanymą, paskui kieme ant smėlio nupiešė vienuolyno, kurį ketino pulti, planą.

— Devintą valandą vakaro,— tarė jis savo vyrams, — pavakarieniausime už miesto; vidurnaktį įeisime į miestą; prie vienuolyno rasime mūsų belaukiančius penkis draugus. Vienas iš jų, raitas, dėsis esąs pasiuntinys iš Romos, atvykęs iškviesti sinjoros de Kampireali prie mirštančio vyro. Mes pasistengsime tyliai praeiti pro pirmuosius vienuolyno vartus, štai čia, kareivinių vidury, — pridūrė jis, rodydamas jiems planą ant smėlio.— Jei mes pradėtume kovą prie pirmųjų vartų, vienuolyno b r a v i labai lengvai galėtų šaudyti į mus iš arkebuzų,

kol mes būsime štai šitoje aikštelėje priešais vienuolyną, arba kol eisime tuo siauru praėjimu nuo pirmųjų vartų prie antrųjų. Tie antrieji vartai — geležiniai, bet aš turiu raktą.

Tiesa, prie tų vartų yra didžiulės geležinės velkės, pritvirtintos vienu galu prie sienos; jas uždėjus, nebegali atsidaryti vartų sąvaros. Bet tos geležinės velkės seseriai vartininkei kiloti per sunkios, ir aš niekad nesu matęs jų vietoje, nors pro tuos geležinius vartus esu praėjęs ne mažiau kaip dešimt kartų. Aš manau, kad ir šį vakarą mes laimingai pro juos prasmuksime. Jūs patys suprantate, kad aš vienuolyne turiu ryšių; mano tikslas — pagrobti pensiono auklėtinę, o ne vienuolę; ginklais naudosimės tik neišvengiamu atveju. Jei pradėtume kautis, dar nepasiekę tų antrųjų geležinių vartų, sesuo vartininkė netruks pašaukti į pagalbą du septyniasdešimtmečius senius — sodininkus, gyvenančius vienuolyne, ir tie sėniai užkeltų tas geležines velkes, apie kurias jums kalbėjau. Jei toji nelaimė mus ištiks, teks, norint praeiti pro vartus, sugriauti sieną, o tai atims dešimt minučių. Šiaip ar taip, aš pirmas prisiartinsiu prie tų vartų. Vieną iš sodininkų aš papirkau, tačiau jam, žinoma, ničnieko nepasakojau apie savo pagrobimo planą. Praėję pro tuos antruosius vartus, pasuksime į dešinę ir pateksime į sodą; sode pradėsime mūšį ir naikinsime visus, kas mums priešinsis. Jūs, žinoma, tesinaudosite savo špagomis ir durklais. Vienas šūvis iš arkebuzos pakeltų visą miestą, ir, mums išeinant, miestiečiai galėtų mus užpulti. Su trylika tokių šaunių vyrų, kaip jūs, aš lengvai pereičiau tą miestpalaikį: niekas, žinoma, nedrįstų pasirodyti gatvėje, tačiau daugelis miestiečių turi arkebuzas, jie galėtų šaudyti pro langus. Tokiu atveju tektų laikytis arčiau namų sienų, tai tarp kita ko. Atsidūrę vienuolyno sode, jūs pašnabždomis perspėsite kiekvieną sutiktąjį: „Pasitraukite iš čia" ir smogsite durklu, jei kas nors tučtuojau nepaklausys. Aš įeisiu į vienuolyną pro sodo vartelius su tais iš jūsiškių, kurie bus šalia manęs; po trijų minučių aš grįšiu su viena ar dviem moterim, kurias mes išnešime ant rankų, neleisdami joms pačioms eiti. Tuojau pat skubiai paliksime vienuolyną ir miestą.

Du vyrus aš pastatysiu prie vartų, ir jie retkarčiais paleis vieną kitą šūvį iš arkebuzų miestiečiams įbauginti, kad atokiau laikytųsi.

Džiulijus du kartus pakartojo tuos nurodymus.

— Ar gerai supratote? — paklausė jis savo kareivius. — Tame prieangyje bus tamsu; dešinėje — sodas, kairėje — kiemas, žiūrėkite — neapsirikite.

— Galite mumis pasikliauti! — sušuko kareiviai.

Paskui jie nuėjo gerti; kapralas pasiliko ir paprašė leidimo pakalbėti su kapitonu.

— Nėra nieko paprastesnio,— tarė jis,— už jūsų kilnybės planą. Savo gyvenime aš jau esu laužęsis į du vienuolynus, šis bus trečias; tačiau mūsų pernelyg maža. Jei priešas privers mus griauti sieną, prie kurios pritvirtintos antrųjų durų kengės, reikia turėti galvoje, kad, kol tai truks, b r a v i nesėdės kareivinėse, rankas sudėję. Jie nupils septynis aštuonis mūsiškius iš arkebuzų, ir tada, mums išeinant, gali pagrobti iš mūsų ir moterį. Taip mums kartą atsitiko vienuolyne prie Bolonjos; mūsiškių krito penki, mes užmušėme aštuonis, tačiau mūsų vadui moters pagrobti nepavyko. Noriu pasiūlyti jūsų kilnybei du dalyku: aš pažįstu keturis valstiečius, gyvenančius netoli šios smuklės. Jie šauniai tarnavo pas Šarą ir už cechiną visą naktį kausis kaip liūtai. Žinoma, jie gali pavogti iš vienuolyno vieną kitą sidabrinį indą; tačiau kas jums darbo, jie nusidės — ne jūs; jūs jiems mokate už tai, kad padėtų pagrobti moterį, štai ir viskas. Mano antras pasiūlymas toks: Ugonė — sumanus ir labai buklus vaikinas; jis kitados buvo gydytoju, tačiau nužudęs savo svainį, pabėgo į m a c h i a (mišką). Jūs galite jį pasiųsti valandą prieš sutemstant prie vienuolyno vartų; jis paprašys darbo ir susitvarkys taip, kad bus priimtas į sargybinius. Jis nugirdys vienuolyno tarnus; be to, veikiausiai sugebės sudrėkinti ir jų arkebuzų skiltuvus.

Nelaimei, Džiulijus sutiko su kapralo pasiūlymu. Išeidamas pastarasis pridūrė:

— Mes ruošiamės pulti vienuolyną. Už tai mūsų laukia d i d ž i o j i e k s k o m u n i k a, be to, šis vienuolynas pavestas ypatingai Madonos globai.

— Aš jus suprantu! — sušuko Džiulijus, tarsi pažadintas šių žodžių.— Pasilikite su manim.

Kapralas uždarė duris ir drauge su Džiulijum ėmė kalbėti rožančių. Jie meldėsi gerą valandą. Nakčiai sutemus, leidosi į kelionę.

Išmušus vidurnaktį, Džiulijus, pats vienas įėjęs į Kastrą apie vienuoliktą valandą vakaro, grįžo už miesto vartų pasiimti savo vyrų. Jų buvo aštuoni, prie kurių prisijungė trys gerai ginkluoti valstiečiai. Džiulijus surinko dar mieste likusius penkis kareivius ir tuo būdu atsidūrė šešiolikos ryžtingų vyrų priešakyje; du buvo persirengę tarnais, kurie viršum savo giacco (šarvinių marškinių) vilkėjo dideles juodas drobines palaidines ir mūvėjo kepures be plunksnų.

Pusę pirmos naktį Džiulijus, dėdamasis pasiuntiniu, atšuoliavo prie vienuolyno vartų ir, keldamas didelį triukšmą, rėkalodamas pareikalavo tuojau atidaryti vartus kardinolo siųstam žygūnui. Jis nudžiugo, pastebėjęs, kad kareiviai, atsakinėję jam pro langelį šalia pirmųjų vartų, buvo pusiau girti. Pagal paprotį jis parašė savo vardą ant popieriaus skiautelės. Vienas kareivis nunešė tą raštelį vartininkei, kurios žinioje buvo antrųjų vartų raktai; itin svarbiais atvejais ji turėjo teisę žadinti abatę. Atsakymo teko laukti beveik visą valandą; per tą laiką Džiulijui vargais negalais tepavyko nutildyti savo būrį; keletas miestiečių jau ėmė baikščiai net langus atidarinėti, kai pagaliau buvo gautas palankus abatės atsakymas. Džiulijus pasikėlė į sargybos būstinę penkių ar šešių pėdų ilgio kabančiomis kopėčiomis, kurias vienuolyno bravi, tingėdami atidaryti didžiuosius vartus, jam nuleido pro langelį. Džiulijus užlipo, dviejų tarnais persirengusių kareivių lydimas. Nušokęs nuo lango į sargybos būstinę, jis akimis susitiko su Ugone; jo pastangomis visa sargyba buvo girta. Sargybos viršininkui Džiulijus pasakė, kad trims Kampirealio namų tarnams, kurie, apginkluoti kaip kareiviai, jį lydi kelionėje, pavykę gauti geros degtinės, ir jie prašą leisti jiems įeiti į vidų, nes vieniems nuobodu aikštėje; leidimas jiems buvo vienbalsiai duotas. O Džiulijus su dviem savo vyrais nulipo laiptais, kurie iš sargybos būstinės vedė į koridorių.

— Pasistenk atidaryti didžiuosius vartus,— tarė jis Ugonei.

Jis pats laimingai pasiekė geležinius vartus. Ten rado gerąją vartininkę, kuri jam pasakė, kad, jei jis įeisiąs į vienuolyną dabar, po vidurnakčio, abatė būsianti priversta apie tai pranešti vyskupui; todėl ji prašanti įduoti skubiuosius raštus seselei, kurią abatė pasiuntusi jų paimti. Džiulijus atsakė, kad per sąmyšį, kilusį po staigios sinjoro de Kampirealio agonijos, jam tepavykę gauti paprastą daktaro raštelį, todėl jis asmeniškai turįs papasakoti visas smulkmenas ligonio žmonai ir dukteriai, jei šios ponios tebesančios vienuolyne, arba pačiai abatei. Vartininkė vėl nuėjo perduoti tuos žodžius. Prie vartų liko abatės atsiųstoji jauna seselė. Džiulijus, šnekėdamas ir juokaudamas su ja, prakišo ranką pro storus geležinius vartų virbus ir tarsi juokais pamėgino juos atidaryti. Seselė, kuri buvo labai drovi, persigando ir blogai išsiaiškino jo pokštą; tada Džiulijus, matydamas, kad laikas bėga, neatsargiai pasielgė, pasiūlydamas jai saują cechinų ir prašydamas atidaryti vartus, nes jis esą labai pavargęs belaukdamas. Jis aiškiai suprato, kad daro kvailybę, sako rankraščio autorius: reikėjo veikti ne auksu, o geležimi, tačiau jam pristigo drąsos. Nebuvo nieko lengvesnio, kaip stverti ranka vienuolę, stovėjusią vos per pėdą nuo jo anapus vartų. Jam pasiūlius cechinų, drovioji mergina sunerimo. Vėliau ji pasakojo, kad iš Džiulijaus tono supratusi, jog jis ne šiaip sau pasiuntinys, o kurios nors vienuolės meilužis, norįs gauti pasimatymą. Ji buvo dievobaiminga mergina. Siaubo apimta, ji iš visų jėgų ėmė tampyti kieme kabojusio varpelio virvę ir sukėlė tokį triukšmą, kuris net numirėlius galėjo pažadinti.

— Mūšis prasideda,— sušuko Džiulijus savo vyrams. — Saugokitės!

Jis išsiėmė savo raktą ir, prakišęs ranką pro geležinius virbus, dideliam jaunosios seselės nusivylimui atidarė vartus. Vienuolė, parpuolusi ant kelių, ėmė kalbėti A v e M a r i a, šaukdamasi pagalbos prieš šventvagius. Dar ir tą akimirką Džiulijus galėjo nutildyti merginą,

tačiau jam vėl pritrūko drąsos: vienas jo vyrukų sugriebė ją ir užspaudė ranka burną.

Tą pačią akimirką praėjime, už savęs, Džiulijus išgirdo arkebuzos šūvį. Ugonė atidarė didžiuosius vartus; likusieji Džiulijaus kareiviai suėjo tylomis, tik staiga vienas b r a v i, mažiau girtas už savo draugus, priėjo prie lango ir nustebęs, kad praėjime tiek daug žmonių, garsiai keikdamasis, įsakė jiems sustoti. Nereikėjo nieko atsakyti, o eiti toliau prie geležinių vartų; taip ir padarė pirmutiniai Džiulijaus kareiviai; bet paskutinysis, vienas iš ginkluotųjų valstiečių, pasamdytų po pietų, šovė iš pistoleto į tą vienuolyno tarną, kalbėjusį pro langą, ir jį užmušė. Šis pistoleto šūvis vidurnaktį ir šauksmai girtų kareivių, mačiusių, kaip krito jų draugas, pažadino kitus vienuolyno sargybinius, kurie tą naktį ilsėjosi ir nebuvo ragavę Ugonės vyno. Aštuoni ar dešimt vienuolyno b r a v i pusnuogiai iššoko į koridorių ir ėmė smarkiai pulti Brančifortės kareivius.

Kaip mes sakėme, triukšmas prasidėjo, kai Džiulijus atidarė geležinius vartus. Dviejų savo kareivių lydimas, jis puolė į sodą tiesiai prie durelių, už kurių buvo laiptai į vienuolyno auklėtinių kambarius. Bet jį sutiko penki ar šeši pistoleto šūviai. Abu jo kareiviai krito, o jam kulka peršovė dešinąją ranką. Šiuos šūvius paleido sinjoros de Kampireali žmonės, kurie, jos įsakyti, tą naktį nakvojo sode; tam ji buvo gavusi vyskupo leidimą. Džiulijus vienas nubėgo prie taip gerai jam pažįstamų sodo durelių, už kurių buvo laiptai į auklėtinių kambarius. Jis iš visų jėgų stengėsi jas išjudinti, bet jos buvo stipriai uždarytos. Džiulijus ėmė ieškoti savo žmonių, tačiau šie nebegalėjo jam atsakyti, nes merdėjo. Tamsoje jis susidūrė su trimis sinjoros de Kampireali tarnais, nuo kurių atsigynė durklu.

Po to jis nubėgo į prieangį, prie geležinių vartų, pakviesti savo kareivių; vartai jau buvo užsklęsti: sunkūs geležiniai užšovai užšauti, spynos užrakintos — tai padarė seniai sodininkai, kuriuos pažadino seselės varpas.

„Aš patekau į spąstus",— pagalvojo Džiulijus ir pasakė apie tai savo žmonėms.

Jis veltui mėgino numušti vieną spyną savo špaga: jei tai jam būtų pavykę, pakėlęs vieną užšovą, jis būtų galėjęs atidaryti pusę vartų. Tačiau jo špaga sulūžo į spynos ąsą; tą pačią akimirką jį sužeidė į petį vienas de Kampireali tarnas, atbėgęs iš sodo; Džiulijus atsigręžė ir prisišliejo prie geležinių vartų; jį puolė keletas žmonių. Jis gynėsi durklu. Laimei, buvo visiškai tamsu, ir beveik visi špagos smūgiai pataikydavo į šarvinius marškinius. Vis dėlto kažkam pavyko jį smarkiai sužeisti į kelį; jis puolė žmogų, kuris ypač plėšojosi, stengdamasis pataikyti špaga, ir užmušė, smogdamas jam durklu į veidą, be to, pasičiupo nukautojo špagą. Tada jis tarėsi esąs išgelbėtas; jis atsistojo į kairę nuo vartų, iš kiemo pusės. Jo kareiviai pribėgę iššovė penkis ar šešis šūvius iš pistoleto per geležinių vartų virbus, tuo priversdami Kampireali tarnus sprukti. Šiame prieangyje buvo tamsu, tik retkarčiais blykstelėdavo šviesa nuo pistoleto šūvių.

— Nešaukite į mano pusę! — šaukė Džiulijus savo vyrams.

— Štai jūs tarytum spąstuose,— labai šaltakraujiškai tarė kapralas, kalbėdamas pro virbus.— Mūsiškių jau krito trys vyrai. Tuojau mes sugriausime vartų staktą iš priešingos pusės. Nesiartinkite. Į mus pasipils kulkos. Matyti, sode esama priešų.

— Tai niekšai de Kampireali tarnai,— tarė Džiulijus.

Jam bekalbant su kapralu, į juos vėl kažkas iššovė iš tos prieangio dalies, kuri veda į sodą. Džiulijus pasislėpė vartininkės kamarėlėje, kuri buvo iš kairės nuo įėjimo. Savo dideliam džiaugsmui jis ten rado lempelę, spingsinčią prie Madonos paveikslo. Jis labai atsargiai ją pakėlė, bijodamas užgesinti, ir tik tada susikrimto, pastebėjęs, kad visas dreba. Jis pažiūrėjo savo sužeistą, baisiai skaudantį kelį, iš kurio gausiai sruvo kraujas.

Apsižvalgęs aplinkui, Džiulijus labai nustebo, pažinęs moterį, apalpusią mediniame krėsle; tai buvo jaunutė Marieta, Elenos kambarinė ir patikėtinė; jis ją smarkiai papurtė.

— O sinjore Džiulijau,— sušuko ji verkdama,— nejaugi jūs norite užmušti Marietą, jūsų draugę?

— Nė nemanau; perduok Elenai, kad aš atsiprašau sutrukdęs jos poilsį, ir pasakyk, tegul prisimena A v e M a r i a iš Monte Kavi. Štai puokštė, kurią suskyniau Albano sode; ji truputį apšlakstyta krauju; prieš atiduodama nuplauk.

Tuo momentu jis išgirdo arkebuzų papliupą koridoriuje; tai vienuolyno b r a v i užpuolė jo kareivius.

— Sakyk, kur raktai nuo vartelių? — paklausė jis Marietą.

— Aš jų čia nematau; bet štai raktai nuo didžiųjų vartų spynų. Jūs galėsite išeiti.

Džiulijus griebė raktus ir išbėgo iš kamarėlės.

— Nebevarkite su ta siena,— tarė jis savo kareiviams— man pavyko gauti raktus nuo vartų.

Akimirką įsiviešpatavo visiška tyla. Džiulijus vienu raktu mėgino atrakinti spyną. Matyt, buvo apsirikęs rinkdamas raktą, pamėgino kitą ir pagaliau atrakino, bet jau bekeliant geležinę velkę, kažkas iš arti šovė, ir pistoleto kulka pataikė į dešinę ranką. Džiulijus bematant pajuto, kad ranka jo nebeklauso.

— Pakelkite geležinę velkę,— sušuko jis savo žmonėms.

Jis galėjo to ir nesakyti. Pistoleto šūvio šviesoje jis pamatė, kad užlenktas geležinės velkės galas pusiau išlindęs iš žiedo, pritvirtinto prie vartų. Tuojau pat trys ar keturios stiprios rankos pakėlė velkę, ištraukė jos galą iš žiedo ir nuleido žemyn. Vienas vartų sparnas atsivėrė, kapralas įėjo ir labai tyliai pasakė Džiulijui:

— Mums nebėra ką čionai veikti; penki mūsiškiai užmušti, mūsų beliko trys ar keturi nesužeisti žmonės.

— Aš netekau daug kraujo,— tarė Džiulijus, ir jaučiu, kad apalpsiu; įsakykite jiems mane išnešti.

Nespėjo Džiulijus to pasakyti, vienuolyno sargybiniai paleido į juos dar keletą šūvių iš arkebuzų, ir narsusis kapralas krito negyvas. Laimei, Ugonė girdėjo Džiulijaus įsakymą, pašaukė du kareivius, kurie pakėlė kapitoną. Jis neprarado sąmonės ir liepė jiems nešti jį į sodą, prie vartelių. Kareiviai nusikeikė, išgirdę tokį įsakymą, bet vis dėlto paklausė.

— Šimtas cechinų tam, kas atidarys tas duris! — sušuko Džiulijus.

Tačiau durys nepasidavė, nors trys įniršę vyrai stengėsi iš visų jėgų. Senas sodininkas, įsitaisęs prie trečiojo aukšto lango, be paliovos šaudė į juos iš pistoleto; tais šūviais jis tik nušvietė jiems kelią.

Po bergždžių pastangų atidaryti duris Džiulijus visiškai neteko sąmonės. Ugonė įsakė kareiviams kuo greičiausiai išnešti kapitoną, o pats įėjo į sesers vartininkės kamarėlę, išstūmė pro duris išsigandusią Marietą, griausmingu balsu įsakydamas jai pasišalinti ir niekados niekam nepasakoti, ką ji pažino. Jis ištraukė iš lovos šiaudus, sudaužė keletą kėdžių ir padegė kamarėlę. Įsitikinęs, kad ugnis gerai įsiliepsnojo, jis skubiai išsinešdino, vienuolyno b r a v i šūvių palydėtas.

Tik už pusantro šimto žingsnių nuo vienuolyno jis pavijo visiškai netekusį sąmonės kapitoną, kurį kareiviai kone tekinomis nešė. Po kelių minučių jie išėjo už miesto. Ugonė liepė sustoti. Su juo bebuvo likę keturi kareiviai; du jis pasiuntė atgal į miestą, įsakęs jiems kas penkios minutės šaudyti.

— Pasistenkite surasti savo sužeistus draugus,— tarė jis jiems,— ir išeikite iš miesto iki saulei patekant. Mes eisime K r o č e R o s a takeliu. Jei jums pavyks kur nors padegti miestą, būtinai tai padarykite.

Kai Džiulijus atgavo sąmonę, jie jau buvo už trijų mylių nuo miesto, ir saulė buvo aukštai pakilusi. Ugonė jam pranešė:

— Jūsų būrį šiuo metu besudaro penki žmonės, iš kurių trys sužeisti. Du valstiečiai, išlikę gyvi, gavo kiekvienas po du cechinus ir pabėgo; aš pasiunčiau du nesužeistus kareivius į kaimyninį miestelį pakviesti chirurgo.

Netrukus puikiu asilu atjojo senis chirurgas, visas drebąs iš baimės. Norint priversti jį vykti, teko prigrasinti, kad jo namai būsią sudeginti. Jis buvo taip išsigandęs, jog, tik išgėręs degtinės, galėjo imtis darbo. Apžiūrėję Džiulijų, senis pasakė, kad žaizdos nepavojingos gyvybei.

— Žaizda kelyje nepavojinga,— pridūrė jis,— bet jūs liksite raišas visam gyvenimui, jei dvi ar tris savaites neišgulėsite visiškai ramiai.

Chirurgas perrišo ir kitų sužeistųjų kareivių žaizdas. Ugonė mirktelėjo Džiulijui; sumokėjus chirurgui du cechinus, šis nežinojo, kaip bedėkoti. Paskui jie, tarsi iš dėkingumo už padarytą paslaugą, sugirdė jam tokį kiekį degtinės, kad tas galų gale kietai užmigo. Jiems to ir tereikėjo. Jie nugabeno senį į lauką netoliese ir, suvynioję į popierių keturis cechinus, įkišo jam į kišenę: tai buvo atlyginimas už asilą, kurį jie išsivedė su savim. Ant asilo jie užsodino Džiulijų ir vieną kareivį, sužeistą į koją. Per patį karštį jie pratūnojo senoviniuose griuvėsiuose, kažkokio prūdo pakrantėje, paskui visą naktį keliavo, aplenkdami kaimelius; jų, beje, šiame kelyje retai tepasitaikydavo, ir pagaliau trečią dieną, auštant, Džiulijus, savo vyrų atneštas, pabudo Fadžolos miške, anglininko trobelėje, kur buvo jų vyriausioji būstinė.

VI

Kitą dieną po mūšio, radus devynis lavonus sode ir praėjime, kuris jungė išorinius vartus su vidiniais, Vizitacione vienuolyno gyventojas apėmė siaubas. Aštuoni vienuolyno b r a v i buvo sužeisti. Dar niekados vienuolės nebuvo patyrusios tokio išgąsčio: kartais joms tekdavo girdėti arkebuzų šūvius aikštėje, bet dar niekados nebuvo tokio šaudymo sode, vienuolyno pastatų viduje ir po langais. Mūšis truko pusantros valandos, ir per visą tą laiką vienuolyne viešpatavo baisiausias sąmyšis. Jei Džiulijus Brančifortė būtų turėjęs nors menkiausią ryšį su kokia nors sesele ar auklėtine, jo žygis būtų baigęsis sėkmingai: tik reikėjo, kad kas nors atidarytų jam vienas iš daugelio durų į sodą. Bet pasipiktinęs ir tūždamas dėl to, kad Elena, jo manymu, sulaužiusi priesaiką, jis viską norėjo pasiekti pats, savo jėga. Jam atrodė negarbinga patikėti savo kėslus bet kam, galinčiam juos papasakoti Elenai. Būtų užtekę pasakyti vieną žodį Marietai, ir toji būtų atidariusi kurias nors

duris į sodą, o vienuolės, girdėdamos lauke baisų arkebuzų trenksmą, būtų tiksliausiai vykdžiusios visus jų miegamajame pasirodžiusio vyro įsakymus. Išgirdusi pirmąjį šūvį, Elena suvirpėjo dėl savo mylimojo gyvybės ir tegalvojo vien apie tai, kaip pabėgti su juo.

Koks buvo jos nusiminimas, kai mažoji Marieta jai papasakojo apie baisią Džiulijaus žaizdą į kelį, iš kurio, ji pati tai mačiusi, upeliais bėgęs kraujas! Elena nekentė savęs už bailumą ir silpnaviškumą.

— Aš, pasidavusi silpnumui, prasitariau motinai, ir štai jau pralietas Džiulijaus kraujas. Džiulijus galėjo žūti per šį puolimą, kuriame pasireiškė visa jo narsa.

Bravi, įleisti į vienuolyno laukiamąjį, pasakojo godžiai klausiusioms vienuolėms, kad savo gyvenime jie dar nebuvo matę tokios narsos, kokią parodęs pasiuntiniu apsirengęs jaunas vyras, vadovavęs plėšikų veiksmams. Jei visos klausėsi su didžiausiu susidomėjimu, tai galima įsivaizduoti, su kokia aistra Elena smulkiausiai klausinėjo kareivius apie jaunąjį plėšikų vadą. Po tų išsamių pasakojimų, kuriuos ji išgirdo iš kareivių ir senųjų sodininkų — bešališkų liudininkų,— Elena pradėjo abejoti savo meile motinai. Tarp tų dviejų taip švelniai viena kitą mylinčių moterų dar mūšio išvakarėse įvyko gana aštrus susikirtimas. Sinjora de Kampireali buvo pasipiktinusi, kad Elena nė minutės nesiskiria su krauju apšlakstyta gėlių puokšte.

— Reikia išmesti tas krauju suteptas gėles.

— Aš kalta, kad tas kilnus kraujas buvo pralietas, nes iš savo silpnaviškumo prasitariau jums.

— Tu vis dar tebemyli savo brolio žudiką?

— Aš myliu savo vyrą, kurį, mano didžiai nelaimei, užpuolė brolis.

Po šito pasikalbėjimo tris dienas, kurias sinjora de Kampireali dar praleido vienuolyne, ji nepratarė dukteriai nė vieno žodžio.

Kitą dieną po jos išvykimo Elenai pavyko pabėgti iš vienuolyno, kuriame prie abiejų vartų buvo didžiausia sumaištis, nes pakviestas didelis mūrininkų būrys sode statė naujus įtvirtinimus. Elena ir Marieta persirengė darbininkais. Tačiau miestiečiai buvo išstatę stiprią sar-

gybą prie miesto vartų. Elenai tik vargais negalais pavyko išeiti; tas pats pirklys, kuris jai pristatinėjo Brančifortės laiškus, sutiko paimti ją su savim kaip dukterį ir palydėti iki Albano. Ten ją priglobė jos buvusi auklė, kuri per Elenos dosnumą turėjo nusipirkusi nedidelę krautuvėlę. Tik atvykusi Elena parašė Brančifortei, ir auklė vos ne vos surado žmogų, sutikusį mėginti prasigauti į Fadžolos mišką, nors jis ir nežinojo Kolonos kareivių slaptažodžio.

Po trijų dienų Elenos pasiuntinys grįžo labai persigandęs; visų pirma, jam nepavyko rasti Brančifortės, be to, nuolat klausinėdamas apie jaunąjį kapitoną, jis sukėlė didžiausią įtarimą ir buvo priverstas bėgti.

„Nėra jokios abejonės,— tarė sau Elena,— vargšas Džiulijus mirė, ir aš jį nužudžiau! Ko gi kito galėjau aš tikėtis — niekinga silpnavalė ir bailė! Jam reikėjo pamilti stiprią moterį, vieną kurio nors iš kunigaikščio Kolonos vadų dukterį".

Auklė manė, kad Elena mirs. Ji užkopė į kapucinų vienuolyną, prie pat uoloje iškirsto kelio, kur kitados Fabijus su tėvu naktį sutiko abu įsimylėjėlius. Auklė ilgai kalbėjosi su savo nuodėmklausiu ir, kaip išpažinties paslaptį, jam papasakojo, kad jaunoji Elena de Kampireali norinti susijungti su savo vyru Džiulijum Brančiforte ir kad ji esanti pasiryžusi paaukoti vienuolyno bažnyčiai šimto ispanų piastrų vertės sidabrinį žibintą.

— Šimto piastrų! — sušuko įpykęs vienuolis.— O kas ištiks mūsų vienuolyną, jei mes užsitrauksime sinjoro de Kampirealio neapykantą? Jis mums davė ne šimtą piastrų, o visą tūkstantį, neskaitant vaško, kai mes išėjom ieškoti jo sūnaus kūno Čampio lauke.

Vienuolyno garbei reikia pasakyti, kad du senyvi vienuoliai, sužinoję tikslią Elenos buvimo vietą, nusileido į Albaną ir aplankė ją, ketindami geruoju ar jėga nugabenti ją į šeimos rūmus: jie žinojo, kad sinjora de Kampireali jiems dosniai už tai atsilygins. Albane vien tik tekalbėta apie Elenos pabėgimą ir apie didelį atlyginimą, kurį prižadėjusi jos motina tam, kas suteiks žinių apie dukterį. Bet tiedu vienuoliai taip susigraudino, pamatę nusiminusią vargšę Eleną, kuri laikė Džiulijų

Brančifortę mirusiu, kad nė nemanė išduoti motinai jos buvimo vietos ir net sutiko ją palydėti iki Petrelos tvirtovės. Elena ir Marieta, vis dar persirengusios darbininkais, naktį pėsčios iškeliavo prie šaltinio, esančio Fadžolos miške, už vienos mylios nuo Albano. Vienuoliai buvo įsakę ten nuvesti mulus, ir auštant jie visi patraukė į Petrelą. Buvo žinoma, kad kunigaikštis globoja vienuolius, todėl miške sutikti kareiviai juos pagarbiai sveikino. Tačiau jų mažaūgius bendrakeleivius kareiviai iš tolo apžvelgdavo rūsčiai, bet priėję arčiau, prapliupdavo juoktis ir sveikindavo vienuolius, išsirinkusius tokius grakščius mulų varovus.

— Nutilkite jūs, bedieviai, ir žinokite, kad visa tai daroma kunigaikščio Kolonos įsakymu,— atsakydavo vienuoliai ir kiūtindavo toliau.

Bet vargšei Elenai nepavyko: kunigaikščio Petreloj nebuvo, o kai, po trijų dienų grįžęs, pagaliau teikėsi ją priimti, jis kalbėjo su ja labai šiurkščiai.

— Ko jūs čionai atvykote, panele? Ką reiškia šis neprotingas žygis? Per jūsų moterišką plepumą žuvo septyni narsiausi Italijos kareiviai, ir to nė vienas blaiviai galvojantis žmogus jums niekados neatleis. Šiame pasaulyje reikia norėti arba nenorėti. Turbūt taip pat kažkam priplepėjus, Džiulijus Brančifortė paskelbtas š v e n t v a g i u ir pasmerktas dvi valandas kankinti įkaitintomis replėmis, o paskui sudeginti kaip koks žydas,— jis, vienas iš geriausių krikščionių, kuriuos aš kada nors pažinau! Jeigu ne jūsų begėdiški plepalai, kas būtų galėjęs prasimanyti tokį baisų melą, girdi, Džiulijus Brančifortė vaikštinėjęs Kastro mieste tą dieną, kai buvęs užpultas vienuolynas? Visi mano žmonės jums pasakys, kad tą dieną jie matė jį čia, Petreloj, ir kad vakarop aš pasiunčiau jį į Veletrį.

— Bet ar jis gyvas? — dešimtą kartą pro ašaras klausė Elena.

— Jums jis yra miręs,— atsakė kunigaikštis,— jūs jo niekuomet nebepamatysite. Patariu jums grįžti į Kastrą, į savo vienuolyną; stenkitės nebeplepėti, ko nereikia, ir aš jums įsakau po valandos išvykti iš Petrelos. Svar-

biausia — niekam nepasakokite, kad lankėtės pas mane, kitaip aš mokėsiu jus nubausti.

Vargšei Elenai suskaudo širdį, kad garsusis kunigaikštis Kolona, kurį Džiulijus labai gerbė ir kurį jinai mylėjo dėl to, kad jį mylėjo Džiulijus, ją šitaip priėmė.

Ką besakytų kunigaikštis Kolona, šis Elenos žygis nebuvo neprotingas. Atvykusi į Petrelą prieš tris dienas, ji ten dar būtų radusi Džiulijų Brančifortę; dėl žaizdos kelyje jis negalėjo vaikščioti, ir kunigaikštis įsakė jį nugabenti į Avecano miestelį, Neapolio karalystėje. Tik sužinojęs apie baisų nuosprendį, kurį nusipirko sinjoras de Kampirealis ir kuris skelbė Brančifortę esant šventvagiu, mėginusiu apiplėšti vienuolyną, kunigaikštis suprato, kad, jei jam tektų ginti Brančifortę, trims ketvirčiais savo vyrų jis nebegalėtų pasikliauti. Brančifortės nusikaltimas buvo nusidėjimas M a d o n a i, o kiekvienas plėšikas tarėsi turįs teisių į jos ypatingą globą. Jei Romoje būtų atsiradęs pakankamai drąsus b a r i g e l l o, kuris išdrįstų ateiti suimti Džiulijų Brančifortę į Fadžolos mišką, jam tai būtų pavykę padaryti.

Atvykęs į Avecaną, Džiulijus vadinosi Fontana, o jį vežę žmonės nebuvo plepūs. Grįžę į Petrelą, jie su didele širdgėla pranešė, kad Džiulijus kelyje miręs, ir nuo šio momento kiekvienas kunigaikščio kareivis žinojo, jog bus pervertas durklu, jei ištars tą nelemtą vardą.

Taigi Elena, grįžusi į Albaną, veltui rašė mylimajam laišką po laiško ir jiems pristatyti išleido visus turimus cechinus. Tie du senyvi vienuoliai, kurie tapo jos draugais,— nes nepaprastas grožis, kaip rašo Florencijos kronikos autorius, pavergia net žemiausio egoizmo ir veidmainiškumo sukietintas širdis,— tie du vienuoliai įspėjo vargšę merginą, kad ji veltui stengiasi persiųsti laišką Brančifortei: Kolona paskelbė, kad jis miręs, ir, aišku, Džiulijus vėl pasirodys šiame pasaulyje tik tada, kai to panorės kunigaikštis. Elenos auklė verkdama pranešė jai, kad motina pagaliau sužinojusi jos prieglobą ir kad esą duoti griežčiausi įsakymai ją varu nugabenti į Kampirealių rūmus Albane. Elena suprato, kad rūmai virs jai baisiausiu kalėjimu ir tikriausiai bus visiškai uždrausta susisiekti su išoriniu pasauliu, tuo tarpu Kastro

vienuolyne ji galės gauti ir siuntinėti laiškus taip pat nesunkiai, kaip visos vienuolės. Dar vienas dalykas galutinai paskatino ją apsispręsti: vienuolyno sode Džiulijus praliejo kraują dėl jos; ji galės vėl pamatyti medinį vartininkės kréslą, kuriame jis valandėlę buvo prisėdęs, norėdamas apžiūrėti savo žaizdą; ten jis įdavė Marietai krauju apšlakstytą puokštę, su kuria Elena nebesiskyrė. Taigi su liūdesiu širdy grįžo ji į Kastro vienuolyną, ir tuo galėtume baigti jos istoriją: taip būtų buvę geriau ir jai, o gal ir skaitytojui. Iš tiesų mums teks būti lėto kilnios ir didžiadvasiškos sielos smukimo liudininkais. Atsargumo priemonės ir civilizacijos apgaulės nuo šiol iš visų pusių ją įkyriai persekios, nuslopins nuoširdžius stiprių ir natūralių aistrų polėkius. Romos kronikininkas čia įterpia tokį naivų samprotavimą: moteris, pagimdžiusi gražią mergaitę, manosi turinti pakankamai gabumų vairuoti jos tolesnį gyvenimą, ir jei šešerių metų mergytei ji teisingai nurodinėjo: „Panele, pasitaisyk apykaklėlę", tai, pagauta aistros valdyti, ji tariasi turinti teisę vairuoti jos gyvenimą ir griebtis melo net tada, kai mergaitei jau aštuoniolika, o jai penkiasdešimt, ir kai ta mergaitė turi ne mažiau proto už savo motiną, o gal net daugiau. Mes toliau pamatysime, kad kaip tik Vitorija Karafa, Elenos motina, gudriomis ir labai sumaniai apgalvotomis priemonėmis atvedė savo mylimą dukterį į žiaurią mirtį, dvylika metų teikusi jai vien nelaimes; toksai buvo liūdnas valdymo aistros rezultatas.

Prieš mirtį sinjoras de Kampirealis turėjo džiaugsmą perskaityti Romoje paskelbtą nuosprendį, kuriuo Brančifortė pasmerkiamas dvi valandas kankinti įkaitinta geležimi visose svarbiausiose Romos kryžkelėse, o paskui sudeginti lėtoje ugnyje, pelenai gi jo turėjo būti įmesti į Tibrą. Florencijos Santa-Maria-Novela vienuolyno freskose dar ir šiandien galima matyti, kaip buvo vykdomi šie žiaurūs nuosprendžiai šventvagiams. Paprastai reikėdavo didelio skaičiaus sargybinių sukliudyti pasipiktinusiai miniai pakeisti šiame darbe budelius. Kiekvienas laikė save artimu Madonos draugu. Sinjoras de Kampirealis netrukus prieš mirtį liepė dar kartą perskaityti jam

tą nuosprendį ir padovanojo jį išrūpinusiam advokatui puikų dvarą, esantį tarp Albano ir jūros. Šis advokatas tikrai buvo to nusipelnęs. Brančifortė buvo nuteistas ta žiauria bausme, nors nė vienas liudininkas neteigė jauno, pasiuntiniu persirengusio ir taip sumaniai vadovavusio puolėjams, vyriškio asmenyje pažinęs Brančifortę. Ši puiki dovana sujaudino visus Romos intrigantus. Tuo metu dvare buvo kažkoks f r a t o n e (vienuolis), gilaus proto žmogus, sugebąs viską padaryti, net išprašyti sau iš popiežiaus kardinolo skrybėlę; jis rūpinosi kunigaikščio Kolonos reikalais ir, turėdamas tokį nuožmų klientą, buvo labai gerbiamas. Kai Elena grįžo į Kastrą, sinjora de Kampireali pasišaukė tą vienuolį.

— Dvasiškas tėveli, jums bus dosniai atlyginta, jei padėsite sėkmingai sutvarkyti vieną labai paprastą reikalą, kurį aš jums tuojau paaiškinsiu. Po kelių dienų nuosprendis, kuriuo Džiulijus Brančifortė pasmerkiamas baisiam kankinimui, bus paskelbtas ir įsigalios taip pat ir Neapolio karalystėje. Aš prašau jus, dvasiškas tėveli, perskaityti šį vicekaraliaus, mano tolimo giminaičio, laišką, kuriame jis teikiasi pranešti šią žinią. Kokiame krašte galės Brančifortė surasti prieglobstį? Aš persiųsiu kunigaikščiui penkiasdešimt tūkstančių piastrų, prašydama atiduoti visus tuos pinigus arba jų dalį Džiulijui Brančifortei ta sąlyga, kad jis stos tarnauti Ispanijos karaliui, mano valdovui, ir kausis prieš maištininkus Flandrijoje. Vicekaralius suteiks Brančifortei kapitono laipsnį, o kad nuosprendis dėl šventvagystės, kurį aš tikiuosi padaryti galiojantį ir Ispanijoj, nesutrukdytų jo tolimesnės karjeros, jis vadinsis baronu Lidzara: tai mano nedidelis dvaras Abrucuose, kurį aš fiktyviu pardavimu žadu perduoti jo nuosavybėn. Tikiuos, kad jums, dvasiškas tėve, dar niekados nėra tekę matyti motinos, taip besielgiančios su savo sūnaus žudiku. Už penkis šimtus piastrų mes jau seniai galėjome nusikratyti šiuo nekenčiamu žmogumi, bet nenorėjome susipykti su Kolona. Taigi teikitės jam pranešti, kad mano pagarba jo teisėms man atsieina šešiasdešimt aštuoniasdešimt tūkstančių piastrų. Aš nebenoriu nieko girdėti apie tą Bran-

čifortę, o svarbiausia perduokite mano pagarbos pareiškimą kunigaikščiui.

Vienuolis pasakė kad po trijų dienų vyksiąs į Ostijos pusę, ir sinjora de Kampireali jam padovanojo tūkstančio piastrų vertės žiedą.

Po keleto dienų vienuolis grįžo į Romą ir pranešė sinjorai de Kampireali, kad jis nieko nesakęs kunigaikščiui apie jos pasiūlymą, bet ne vėliau kaip po mėnesio jaunasis Brančifortė išplauksiąs į Barseloną, kur ji galėsianti per kokį nors to miesto bankininką įteikti penkiasdešimties tūkstančių piastrų sumą.

Kunigaikščiui labai sunkiai sekėsi perkalbėti Džiulijų. Nors nuo šiol Italijoje jam grėsė labai didelis pavojus, tačiau jaunasis įsimylėjėlis niekaip negalėjo ryžtis išvykti iš šio krašto. Veltui kunigaikštis davė jam suprasti, kad sinjora de Kampireali galinti mirti; veltui jis žadėjo, kad šiaip ar taip po trejų metų Džiulijus galėsiąs grįžti į tėvynę; Džiulijus liejo ašaras, bet nesutiko. Kunigaikščiui teko prašyti šio išvykimo, kaip asmeninės paslaugos. Džiulijus negalėjo to nepadaryti savo tėvo bičiuliui, bet visų pirma jis norėjo sužinoti Elenos nuomonę. Kunigaikštis apsiėmė asmeniškai perduoti Elenai ilgą laišką, ir dar daugiau, leido Džiulijui rašyti jai iš Flandrijos kartą per mėnesį. Pagaliau nelaimingasis įsimylėjėlis išplaukė į Barseloną. Kunigaikštis nenorėjo, kad Džiulijus kada nors grįžtų į Italiją, todėl visus jo laiškus sudegino. Mes užmiršome priminti, kad kunigaikštis, anaiptol ne tuščiagarbis žmogus, siekdamas sėkmingų derybų, tarėsi privaląs pasakyti Džiulijui, jog tai jis ištikimiausio Kolonos šeimos tarno vieninteliam sūnui padovanojęs nedidelį penkiasdešimties tūkstančių piastrų turtą.

Su vargše Elena Kastro vienuolyne buvo elgiamasi kaip su kunigaikštyte. Tėvui mirus, ji paveldėjo didžiulius turtus. Tėvo mirties dieną ji liepė išdalyti po penkis uolekčius juodos gelumbės visiems Kastro ar jo apylinkių gyventojams, pareiškusiems norą dėvėti gedulą dėl sinjoro de Kampirealio. Dar pirmosiomis gedulo dienomis kažkoks visiškai nepažįstamas žmogus jai įteikė laišką nuo Džiulijaus. Sunku žodžiais išreikšti, kaip su-

plazdėjo iš džiaugsmo širdis, kai Elena atplėšė tą laišką, ir koks ją apėmė gilus liūdesys, jį perskaičius. Tačiau tai tikrai buvo Džiulijaus braižas. Elena kuo atidžiausiai ištyrinėjo. Laiške buvo kalbama apie meilę, bet, viešpatie, apie kokią meilę! Jį parašė išradingoji sinjora de Kampreali. Jos sumanymas buvo toks: pradėti susirašinėjimą septyniais ar aštuoniais aistringos meilės laiškais ir tuo būdu paruošti kitus laiškus, kuriuose meilė pamažu užgestų.

Mes greitosiomis peržvelgsime dešimt nelaimingo Elenos gyvenimo metų. Ji įsivaizdavo esanti visiškai užmiršta, tačiau išdidžiai atmesdavo jaunų kilmingiausių Romos sinjorų pasiūlymus. Tik vieną akimirką ji susvyravo, kai jai ėmė kalbėti apie jaunąjį Otavijų Koloną, vyriausiąjį sūnų garsaus Fabricijaus, kuris ją kitados Petreloj taip blogai priėmė. Jei jau būtinai reikia išsirinkti vyrą, kad būtų kam valdyti jos turimas žemes Romos valstybėje ir Neapolio karalystėje, tai jai atrodė, kad ne taip bus šlykštu nešioti vardą žmogaus, kurį kitados Džiulijus mylėjo. Jei Elena būtų sutikusi tekėti už jaunojo Kolonos, ji veikiai būtų sužinojusi tiesą apie Džiulijų Brančifortę. Senasis kunigaikštis Fabricijus dažnai susižavėjęs kalbėdavo apie antžmogiškos narsos pulkininką Lidzarą (Džiulijų Brančifortę), kuris, visai kaip senovinių romanų herojai, didvyriškais žygdarbiais stengėsi išblaškyti sielvartą, sukeltą nelaimingos meilės, per kurią jam niekas nebebuvo miela. Jis manė, kad Elena jau seniai ištekėjusi; sinjora de Kampireali ir jį apraizgė melo tinklu.

Elena beveik susitaikė su savo klastingąja motina. Šioji, karštai trokšdama išleisti ją už vyro, prišnekino vykstantį į Kastrą savo bičiulį, seną Santi-Kvatro kardinolą, Vizitacione vienuolyno globėją, konfidencialiai pranešti vyresniosioms vienuolėms, kad jam tekę šiek tiek atidėti savo kelionę dėl vieno malonės akto. Gerasis ganytojas Grigalius XIII, gailėdamasis plėšiko Džiulijaus Brančifortės sielos, sužinojęs apie jo mirtį, teikėsis atšaukti nuosprendį, kuriuo tas plėšikas buvo kaltinamas šventvagyste (jis kitados mėginęs išniekinti jų vienuolyną). Šventasis tėvas esąs tvirtai įsitikinęs, kad

Brančifortė, tokio nuosprendžio prislėgtas, niekada negalės išeiti iš skaistyklos, jei jis, sukilusių laukinių Meksikoje užkluptas ir nužudytas, yra patekęs į skaistyklą, o ne tiesiai į pragarą. Toji žinia sujaudino visą Kastro vienuolyną; ji pasiekė ir Eleną, kuri tuo metu leido laiką visokioms tuščioms kvailybėms, kokias tik begali išgalvoti smarkiai nuobodžiaujantis žmogus, turįs didžiulį turtą. Nuo šio momento Elena nebeišėjo iš savo kambario.

Reikia pasakyti, kad, norėdama įsirengti sau kambarį vartininkės kamarėlėje, kur Džiulijus trumpam buvo pasislėpęs mūšio naktį, Elena įsakė perstatyti pusę vienuolyno. Vargais negalais, su dideliu skandalu, kurį nelengva buvo užgniaužti, jai pavyko surasti ir paimti pas save tarnauti dar tebegyvenančius tris Brančifortės b r a v i iš tų penkių, kadaise laimingai pasprukusių po Kastro mūšio. Tarp jų buvo Ugonė, dabar jau senas, daugeliu mūšiuose gautų žaizdų pažymėtas. Atsiradus šiems trims vyrams, ilgai murmėta, tačiau visam vienuolynui kėlė baimę išdidus Elenos charakteris, todėl ir nepatenkintosios buvo priverstos nutilti, ir kasdien galėjai matyti, kaip tie vyrai, apsirengę livrėjomis, ateidavo prie išorinių vartų ir gaudavo iš Elenos įsakymus, o dažnai ilgai atsakinėdavo į jos klausimus vis apie tą patį.

Po to, kai buvo pranešta apie Džiulijaus mirtį, Elena šešis mėnesius išgyveno užsidariusi ir atsiskyrusi nuo viso pasaulio. Pirmasis jausmas, kuris pažadino tą nepagydomos nelaimės ir ilgo nuobodulio iškankintą sielą, buvo garbės troškimas.

Visai neseniai prieš tai buvo mirusi vienuolyno abatė. Pagal paprotį, kardinolas Santi-Kvatro, kuris, nors jau sulaukęs devyniasdešimt dvejų metų amžiaus, vis dar tebebuvo vienuolyno globėju, sudarė trijų kandidačių vienuolių sąrašą, iš kurio popiežius turėjo pasirinkti abatę. Paprastai jo šventenybė dviejų paskutinių pavardžių sąraše neskaitydavo (nebent būtų buvusios labai rimtos priežastys tai daryti!); jis pasitenkindavo perbraukdamas jas plunksna, ir tokiu būdu įvykdavo paskyrimas.

Kartą Elena sėdėjo prie lango buvusioje vartininkės kamarėlėje, kuri dabar atsidūrė jos nurodymais pastatytų naujų pastatų gale. Langas buvo ne aukščiau kaip per dvi pėdas viršum praėjimo, kitados aplaistyto Džiulijaus krauju ir dabar priskirto prie sodo. Elena sėdėjo, įsmeigusi akis į žemę. Kaip tik tuo metu pro jos langą praėjo trys vienuolės, kurių pavardės prieš keletą valandų buvo kardinolo įtrauktos į kandidačių sąrašą velionės abatės vietai užimti. Elena jų nepastebėjo, todėl nė negalėjo pasveikinti. Viena iš tų trijų vienuolių įsižeidė ir gana garsiai pasakė savo draugėm:

— Kur tai matyta, kad vienuolyno auklėtinė šitaip išstatytų parodai savo kambarį!

Tų žodžių pažadinta, Elena pakėlė akis ir susitiko su trim piktais žvilgsniais.

„Na ir puiku! — tarė ji sau, uždarydama langą, taip ir nepasveikinusi vienuolių.— Aš pakankamai ilgai buvau avelė šiame vienuolyne; dabar turiu tapti vilku,— nors tuo paįvairinsiu mūsų miestelio smalsuolių pramogas".

Po valandos ji per vieną savo žmogų pasiuntė motinai, kuri jau dešimt metų gyveno Romoje ir sugebėjo įsigyti ten didelę įtaką, tokio turinio laišką:

„Didžiai gerbiamoji motuše!

Mano gimimo dieną tu man kasmet duodi tris šimtus tūkstančių frankų; tuos pinigus aš čionai sunaudoju visokioms kvailybėms, tiesa, padorioms, bet vis dėlto kvailybėms. Nors tu jau seniai nesi man pareiškusi savo pageidavimų, aš žinau, kad yra du būdai atsidėkoti tau už visus tavo gerus norus mano atžvilgiu. Aš niekados netekėsiu, bet mielai tapčiau šio v i e n u o l y n o a b a t e; ta mintis man kilo dėl to, kad visos trys vienuolės, įtrauktos į sąrašą, kurį mūsų kardinolas Santi-Kvatro pristatė šventajam tėvui, yra mano priešės; ir katra iš jų bebūtų išrinkta, aš tegaliu tikėtis vien nemalonumų. Pasiųsk mano gimimo dienos dovaną asmenims, nuo kurių priklauso šio reikalo sėkmė; pasistenk visų pirma, kad paskyrimas būtų atidėtas šešiems mėnesiams, tai nepaprastai pradžiugins vienuolyno vyresniąją, mano artimą bičiulę, kuri dabar laiko valdžios vairą

savo rankose. Jau tai suteiks man didelę laimę, o tavo duktė labai retai tegali pavartoti šį žodį, kalbėdama apie save. Aš pati laikau tą savo sumanymą beprotišku; bet jei tu numatai bent kokį galimumą laimėti, tai po trijų dienų aš įsišvęsiu į vienuoles. Aštuoneri vienuolyne išgyventi metai, nepraleidus nė vienos nakties už jo sienų, duoda man teisę bandymo laikotarpį sutrumpinti iki šešių mėnesių. Ši lengvata suteikiama visiems ir tekainuoja keturiasdešimt ekiu.

Lieku gerbianti tave". Ir t. t.

Gavusi šį laiką sinjora de Kampireali nesitvėrė džiaugsmu. Ji jau gailėjosi pranešusi dukteriai apie Brančifortės mirtį. Nežinodama, kuo baigsis Eleną apėmusi gili melancholija, ji laukė kokio nors beprotiško elgesio, būkštavo, kad duktė gali sumanyti vykti į Meksiką aplankyti tų vietų, kur tariamai buvęs nužudytas Brančifortė; tuo atveju labai galimas daiktas, kad Madride ji sužinotų tikrąją pulkininko Lidzaros pavardę. Iš kitos pusės, tai, ko duktė prašė per savo pasiuntinį, buvo nepaprastai sunkus ir, galima sakyti, net visiškai neįmanomas dalykas. Paskirti vadovauti vienuolynui, kuriame visi Romos kunigaikščiai turėjo giminaičių, jauną merginą, net ne vienuolę, težinomą tuo, kad ją beprotiškai buvo įsimylėjęs kažkoks plėšikas, kuriam gal ir ji neliko abejinga! Bet ne veltui sakoma,— pagalvojusi sinjora de Kampireali,— kad kiekvieną bylą galima ginti, vadinas, ir laimėti. Savo atsakyme Vitorija Karafa suteikė dukteriai šiokių tokių vilčių; Elenai iš viso kildavo keisčiausių įgeidžių, tačiau jie labai greitai ir praeidavo. Vakare, surinkusi žinias, kurios vienokiu ar kitokiu būdu galėjo turėti ryšio su Kastro vienuolynu, Vitorija sužinojo, kad jos bičiulis, kardinolas Santi-Kvatro, jau keletą mėnesių turi daug rūpesčių. Jis norėjo išleisti savo dukterėčią už kunigaikščio Fabricijaus, apie kurį jau ne kartą buvo kalbėta šioje istorijoje, vyriausiojo sūnaus, don Otavijaus Kolonos. Kunigaikštis gi siūlė savo antrąjį sūnų, don Lorencą, nes jo finansinė padėtis, smarkiai pašlijusi po karo, kurį Neapolio karalius ir popiežius, pagaliau šiaip taip susitarę, vedė su Fadžolos miško plėšikais, galėjo būti atstatyta tik tada, jei vyriausiojo sū-

naus žmona, įeidama į Kolonos šeimą, atsineštų šešis šimtus tūkstančių piastrų kraičio (3 210 000 frankų). O kardinolas Santi-Kvatro, net visiškai nuskriausdamas kitus savo giminaičius, tegalėjo sudaryti daugiausia tris šimtus aštuoniasdešimt ar keturis šimtus tūkstančių ekiu.

Visą vakarą ir dalį nakties Vitorija Karafa klausėsi senojo kardinolo Santi-Kvatro draugų pasakojimų, kurie pilnutinai tuos faktus patvirtino. O kitą dieną, septintą valandą ryto, ji liepė pranešti apie save senajam kardinolui.

— Jūsų eminencija,— tarė ji,— mudu abu jau seni, todėl mums nėra reikalo apgaudinėti kits kitą, vadinant gražiais vardais negražius daiktus. Aš jums noriu pasiūlyti beprotybę. Viena, ką aš galiu pasakyti jos naudai — ji nėra šlykšti; bet prisipažinsiu, kad net man pačiai ji atrodo be galo juokinga. Kai buvo tariamasi dėl don Otavijaus Kolonos vedybų su mano dukterimi, aš pamilau šį jaunuolį; todėl jo sutuoktuvių dieną aš jums įduosiu du šimtus tūkstančių piastrų žemėmis ar pinigais, kuriuos paprašysiu jam įteikti. Aš, vargšė našlė, galėčiau padaryti tokią didžiulę auką, jei mano duktė Elena, kuriai dabar dvidešimt septyneri metai ir kuri nuo devyniolikos metų amžiaus nė vienos nakties nepraleido už vienuolyno sienų, būtų paskirta Kastro v i e n u o l y n o a b a t e. Tam reikia atidėti rinkimus šešiems mėnesiams; toks atvejis numatytas bažnyčios kanonų.

— Ką jūs kalbate, sinjora! — sušuko senasis kardinolas nebesivaldydamas.— Net pats popiežius negalėtų padaryti to, ko jūs reikalaujate iš vargšo bejėgio senio.

— Aš juk sakiau jūsų eminencijai, kad šis prašymas juokingas: kvailiai net pasakys, kad tai beprotybė; tačiau žmonės, geriau nusimaną, kas dedasi dvare, pagalvos, kad mūsų puikusis valdovas, gerasis popiežius Grigalius XIII, panoro atlyginti jūsų eminencijai už ilgą ir ištikimą tarnybą, palengvindamas vedybas, kurių, kaip visa Roma žino, jūsų eminencija pageidaujate. Be to, šis dalykas yra visiškai galimas, visai kanoniškas, aš už tai atsakau; mano duktė rytoj pat taps vienuole.

— Bet simonija, ponia!..— sušuko senis baisiu balsu.

Sinjora de Kampireali atsistojo, ketindama išeiti.

— Kokį popierių jūs čia paliekate?

— Tai sąrašas dviejų šimtų tūkstančių piastrų vertės žemių, kurias aš siūlau, jei kunigaikštis nepanorėtų grynais pinigais. Tų žemių perėjimas kito asmens nuosavybėn galėtų būti laikomas paslaptyje labai ilgai; pavyzdžiui, Kolonos iškeltų man bylą, kurią aš pralaimėčiau...

— Bet simonija, ponia! Baisiausia simonija!

— Pirmiausia reikia atidėti rinkimus pusei metų. Rytoj aš ateisiu pas jūsų eminenciją tolesnių nurodymų.

Aš jaučiu, kad skaitytojams, gimusiems į šiaurę nuo Alpių, reikia paaiškinti beveik oficialų toną, sutinkamą daugelyje šio dialogo vietų; priminsiu, kad grynai katalikiškose šalyse pokalbiai opiomis temomis dažniausiai perkeliami į klausyklą, ir tada mažai tesirūpinama tuo, ar vartojamas pagarbus žodis, ar ironiškas.

Kitą dieną Vitorija Karafa sužinojo, kad, trijų vienuolių Kastro vienuolyno abatės vietai užimti sąraše suradus didelę klaidą, rinkimai atidedami šešiems mėnesiams: į sąrašą įtrauktos antrosios kandidatės šeimoje buvo renegatas; Udine vienas iš jos senelių buvo priėmęs protestantizmą.

Sinjora de Kampireali laikė savo pareiga pasimatyti su kunigaikščiu Fabricijum Kolona, kurio šeimai ji ketino perleisti tokį stambų turtą. Po dviejų dienų jai pavyko išsirūpinti pasimatymą kaimelyje, Romos apylinkėse, tačiau po šios audiencijos ji išėjo labai išsigandusi. Paprastai toks ramus, kunigaikštis šį kartą buvo taip susirūpinęs pulkininko Lidzaros (Džiulijaus Brančifortės) karine šlove, kad atrodė visiškai bergždžia prašyti jį laikyti visą šį dalyką paslaptyje. Pulkininkas jam buvo kaip sūnus, dar daugiau, kaip mylimiausias mokinys. Kunigaikštis visą laiką praleisdavo kartų kartais skaitydamas kažkokius laiškus iš Flandrijos. Kas ištiktų rūpestingai puoselėjamą sinjoros de Kampireali sumanymą, kuriam ji per dešimtį metų tiek daug paaukojo, jei jos duktė sužinotų apie pulkininką Lidzarą ir jo šlovę?

Aš nutylėsiu daugelį aplinkybių, kurios, nors ir rodo tos epochos papročius, mano manymu, yra per daug liūdnos, kad jas čia dėstytume. Romos rankraščio auto-

rius įdėjo daug triūso, siekdamas nustatyti tikslias datas, kada įvyko tie dalykai, kuriuos aš čia visai praleidžiu.

Praslinkus dvejiems metams nuo sinjoros de Kampireali pasimatymo su kunigaikščiu Kolona, Elena tapo Kastro vienuolyno abate, o senasis kardinolas Santi-Kvatro, įvykdęs tą baisią simoniją, mirė iš sielvarto.[1] Tuo metu Kastro vyskupu buvo gražiausias popiežiaus dvaro vyras, monsinjoras Frančeskas Čitadinis, Milano miesto didikas. Šis jaunas vyriškis, pasižymėjęs kuklumu, taip puikia, oria laikysena, dažnai lankydavosi pas Vizitacione vienuolyno abatę, ypač kai toji sumanė pastatydinti vienuolynui naują gražią koplyčią. Dvidešimt devynerių metų vyskupas beprotiškai įsimylėjo gražiąją abatę. Po metų, kai iškilo toji byla, daugybė vienuolių, kurios buvo apklaustos kaip liudininkės, parodė, kad vyskupas stengėsi kiek galima dažniau lankytis vienuolyne, nuolatos kartodamas abatei: „Kitur aš įsakinėju ir, gėda prisipažinti, tai teikia man tam tikro pasitenkinimo; būdamas su jumis, aš klausau jūsų kaip vergas, bet jaučiu daug didesnį malonumą, negu kitur įsakinėdamas. Čia aš esu aukštesnės būtybės įtakoje; jei ir mėginčiau, negalėčiau jai nepaklusti ir mieliau amžių amžius būčiau paskutiniuoju jos vergu, negu karaliumi toli nuo jos".

Liudininkai parodė, kad abatė dažnai pertraukdavo tas įmantrias frazes, šiurkščiais ir paniekos kupinais žodžiais įsakydama jam nutilti.

— Tiesą sakant,— tęsia kitas liudininkas,— ponia abatė elgdavosi su juo kaip su tarnu; tokiais atvejais vargšas vyskupas nuleisdavo akis ir imdavo verkti, bet neišeidavo. Kiekvieną dieną dideliam vienuolyno nuodėmklausių ir abatės priešių pasipiktinimui jis rasdavo naują dingstį vėl pasirodyti vienuolyne. Tačiau ponią abatę karštai gindavo vyresnioji, jos nuoširdi draugė, kuri, abatei tiesiogiai vadovaujant, tvarkė vidaus reikalus.

— Jūs žinote, mielosios seselės,— kalbėdavo vyresnioji,— kad nuo tos nesėkmingos meilės jaunystėje vienam plėšikui mūsų abatės galvosenoje liko daug keistenybių, bet jūs taip pat visos žinote, kad ji niekados

nekeičia savo nuomonės apie žmones, kuriems kartą parodė panieką. Taigi per visą savo gyvenimą ji galbūt nėra ištarusi tiek įžeidžiančių žodžių, kiek jų teko išgirsti mūsų akivaizdoje vargšui monsinjorui Čitadiniui. Kiekvieną dieną mes matome, kaip jis kenčia pažeminimus, ir esame priverstos raudonuoti už jį, tokį aukštą dvasiškį.

— Taip tai taip,— atsakydavo pasipiktinusios vienuolės,— tačiau kitą dieną jis ir vėl ateina, vadinas, iš esmės su juo elgiamasi ne taip jau blogai. Kaip ten bebūtų, tačiau tie į meilės intrigą panašūs santykiai kenkia šventojo Vizitacione ordino garbei.

Grubiausias šeimininkas paikiausiam tarnui nepasako nė ketvirtosios dalies tų keiksmažodžių, kuriais išdidžioji abatė kiekvieną dieną apiberdavo jaunąjį, perdėtai lipšnių manierų vyskupą; bet jis buvo įsimylėjęs ir vadovavosi pagrindine savo krašto taisykle, kad tokiuose dalykuose, sykį pradėjus, svarbu tikslas, o ne priemonės.

— Galų gale,— sakydavęs vyskupas savo patikėtiniui Čezariui del Bene,— paniekos vertas tas meilužis, kuris atsisako nuo puolimo, jei nėra priverstas to daryti dėl neįveikiamų kliūčių.

Dabar man tenka liūdnas uždavinys: duoti labai sausą ištrauką iš bylos, kurios rezultatas buvo Elenos mirtis. Toji byla sudaro ne mažiau kaip aštuonis tomus in folio; aš su ja susipažinau vienoje bibliotekoje, kurios pavadinimą turiu nutylėti. Apklausos protokolas ir šalių ginčai surašyti lotynų kalba, atsakymai — itališkai. Iš šių dokumentų matyti, kad 1572 metų lapkričio mėnesį, apie vienuoliktą valandą vakaro, jaunasis vyskupas vienas atėjo prie bažnyčios, kuri atdara tikintiesiems visą dieną; abatė pati atidarė bažnyčios duris ir leido jam eiti paskui ją. Vyskupas buvo priimtas kambary, kurį ji dažnai užimdavo ir kuris slaptomis durimis susisiekė su choro galerija virš bažnyčios navos. Nepraėjus nė valandai, labai nustebusiam vyskupui buvo pasiūlyta eiti namo: abatė pati palydėjo jį ligi bažnyčios durų ir pasakė jam šiuos žodžius:

— Išeikite greičiau iš čia ir grįžkite į savo rūmus. Sudie, monsinjore, jūs man šlykštus; man atrodo, kad aš atsidaviau liokajui.

Po trijų mėnesių prasidėjo karnavalas. Kastro gyventojai garsėjo iškilmėmis, kurias jie ruošdavo tuo metu; visas miestas aidėjo nuo triukšmo. Maskaradinės eisenos pražygiuodavo pro mažą langelį, pro kurį įeidavo blyški šviesa į vienuolyno arklidę. Tris mėnesius prieš karnavalą toji arklidė buvo perdirbta į salę, ir maskarado dienomis joje būdavo pilna žmonių. Vieną dieną gatve pro besilinksminančią minią savo karietoje pravažiavo vyskupas; abatė davė jam ženklą, ir kitos nakties pirmą valandą vyskupas atsirado prie bažnyčios durų. Jis įėjo į vidų, tačiau, nepraslinkus nė trims ketvirčiams valandos, buvo piktai išvytas. Nuo pirmojo pasimatymo lapkričio mėnesį jis ateidinėdavo į vienuolyną maždaug kartą per savaitę. Jo veide buvo galima išskaityti pergalės ir kvailumo išraišką, kurią pastebėdavo kiekvienas ir kuri užvis labiausiai piktino išdidžią jaunąją abatę. Velykų pirmadienį ji pasielgė su juo kaip su paskutiniu kvailiu ir apibėrė jį tokiais žodžiais, kokių nebūtų pakentęs vargingiausias vienuolyno darbininkas. Tačiau po kelių dienų ji vėl jam davė ženklą, ir gražuolis vyskupas netruko vidurnaktį vėl atsirasti prie bažnyčios durų. Jinai pasišaukė jį pranešti, jog esanti nėščia. Tai išgirdęs, jaunasis gražuolis, sakoma byloje, mirtinai išblyško ir iš baimės visiškai pakvaišo. Abatė sunegalavo; ji liepė iškviesti gydytoją ir nenuslėpė nuo jo savo būklės. Šis žmogus, žinodamas ligonės dosnumą, pažadėjo jai padėti. Jis atsiuntė pas ją jauną gražią moteriškę, kilusią iš liaudies. Nors ji ir neturėjo pribuvėjos vardo, tačiau gerai nusimanė tokiuose dalykuose. Jos vyras buvo kepėjas. Pasikalbėjusi su ta moterimi, Elena nusiramino. Bet kai ši pareiškė, kad, norint įvykdyti planą, kuriuo tikimasi ją išgelbėti, būtina vienuolyne rasti dvi patikėtines, Elena užprotestavo.

— Patikėti tokią paslaptį jūsų luomo moteriai sutinku, bet lygioms man! Niekada! Palikite mane!

Pribuvėja išėjo. Bet po kelių valandų Elena apsigalvojo; neatsargu dabar paleisti tą moterį, ji gali išplepėti paslaptį. Abatė pasišaukė gydytoją, ir, jo pakviesta, toji moteriškė vėl atėjo į vienuolyną. Čia jai buvo dosniai atlyginta. Moteriškė pareiškė, kad ji niekados nebūtų išdavusi jai patikėtos paslapties, nei jei ir nebūtų buvusi pašaukta atgal. Tačiau ji ir dabar pareiškė, kad nesiims padėti, jei vienuolyne neatsiras abatei atsidavusių ir viską žinančių dviejų moterų. (Be abejo, ji bijojo kaltinimo vaikžudyste.) Ilgai galvojusi, abatė pagaliau ryžosi patikėti baisiąją paslaptį sinjorai Vitorijai, vienuolyno vyresniajai, iš kilmingos hercogų de K... šeimos, ir sinjorai Bernardai, markizo P... dukteriai. Ji privertė jas brevijoriumi prisiekti, kad jos net bažnytiniame teisme nepasakysiančios nė žodžio apie tai, ką tuojau čia išgirsiančios. Vienuolės sustingo iš siaubo. Savo parodymuose jos pareiškė, kad, žinodamos nepaprastai išdidų abatės charakterį, tikėjosi išgirsti prisipažinimą apie kokį nors nužudymą. Abatė joms pasakiusi šaltai ir paprastai:

— Aš sulaužiau įžadus, esu nėščia.

Sinjora Vitorija, vyresnioji, giliai susijaudinusi ir skatinama ne tuščio smalsumo, o draugiškumo jausmo, kuris ją daugelį metų rišo su Elena, sušuko su ašaromis akyse:

— Kas gi yra tas neprotingasis, padaręs tokį nusikaltimą?

— Aš to nepasakiau net savo nuodėmklausiui; pagalvokite, ar aš galiu tai pasakyti jums!

Abi vienuolės tuojau ėmė tartis, kaip nuslėpti tą nelemtąją paslaptį nuo kitų vienuolyno gyventojų. Pirmiausia jos nutarė perkelti abatės lovą iš jos dabartinio kambario pačiame vienuolyno viduryje į vaistinę, kuri buvo įrengta visai nuošaliai, Elenos lėšomis pastatyto didžiulio pastato ketvirtajame aukšte. Ten Elena pagimdė berniuką. Tris savaites kepėjo žmona slapstėsi vyresniosios kambariuose. Pribuvėjai skubant su kūdikiu ant rankų pro vienuolyno kiemą, kūdikis ėmė rėkti, ir išsigandusi moteriškė pasislėpė rūsyje. Po valandos sinjora Bernarda, daktaro padedama, atidarė sodo vartelius, ir kepėjo žmona skubiai išėjo iš vienuolyno, o netrukus ir iš mies-

to. Atsidūrusi plyname lauke, paniško siaubo apimta, ji pasislėpė atsitiktinai uolose aptiktame urve. Abatė parašė Čezariui del Bene, vyskupo patikėtiniui ir pirmajam kamerdineriui, ir šis nuskubėjo į jam nurodytą olą. Jis buvo raitas: paėmęs kūdikį, jis nušuoliavo į Montefiaskonę. Kūdikis buvo pakrikštytas šv. Margaritos bažnyčioje Alesandro vardu. Užeigos šeimininkė parūpino žindyvę, kuriai Čezaris įdavė aštuonis ekiu. Krikšto apeigų metu prie bažnyčios būrys susirinkusių moterų garsiai klausinėjo sinjorą Čezarį kūdikio tėvo vardo.

— Tai įžymus Romos sinjoras, suvedžiojęs vargšę kaimietę, tokią, kaip jūs,— pasakė jis ir išnyko.

VII

Iki šol viskas ėjo gerai. Didžiuliame vienuolyne, kuriame gyveno daugiau kaip trys šimtai smalsių moterų, niekas nieko nematė, niekas nieko negirdėjo. Bet abatė padovanojo daktarui keletą saujų Romoje naujai iškaltų cechinų. Keletą šių monetų daktaras davė kepėjo žmonai. Toji moteriškė buvo jauna ir graži, o jos vyras pavyduolis; kartą, pasirausęs jos skrynioj, jis surado tas spindinčias aukso monetas. Manydamas, kad tai užmokestis už jos negarbę, vyras, prikišęs peilį prie gerklės, privertė žmoną paaiškinti, iš kur jos atsiradusios. Iš pradžių moteriškė bandė išsisukinėti, bet pagaliau papasakojo visą tiesą, ir juodu susitaikė. Abu ėmė tartis, kaip geriau sunaudojus tokią sumą. Žmona norėjo sumokėti kai kurias skolas, tačiau vyras siūlė verčiau nusipirkti mulą; taip ir buvo padaryta. Dėl to mulo tarp kvartalo gyventojų kilo kalbų, nes visiems gerai buvo žinoma, kaip neturtingai gyveno toji šeima. Pas kepėjo žmoną viena paskui kitą ėmė plūsti visos miesto kūmutės, draugės ir priešės, ir klausinėti ją, kas tas dosnus meilužis, kuris jai net mulą nupirkęs. Įpykusi toji moteriškė kartais papasakodavo tiesą. Sykį, kai Čezaris del Bene, aplankęs kūdikį, atėjo apie tai pranešti abatei, šioji, nors ir smarkiai negalavo, nuslinko ligi grotelių ir ėmė jam prikaišioti dėl jo pasirenkamų žmonių

plepumo. Vyskupas taip pat susirgo iš baimės; jis parašė savo broliams į Milaną, pasakodamas jiems, kaip neteisingai esąs kaltinamas: jis prašėsi jų pagalbos. Kad ir sunkiai sirgdamas, jis nutarė palikti Kastrą, bet, prieš išvykdamas, parašė abatei tokį laišką:

„Jūs jau žinote, kad visa iškilo aikštėn. Taigi, jei norite išgelbėti ne tik mano gerą vardą, bet gal net mano gyvybę ir išvengti didesnio skandalo, jūs galite apkaltinti neseniai mirusį Džiovanį Batistą Dolerį: jei šiuo būdu jums ir nepavyktų susigrąžinti prarastąją garbę, tai bent manajai nebegrės joks pavojus".

Vyskupas pasišaukė don Luidžį, Kastro vienuolyno nuodėmklausį.

— Įteikite šį laiškutį sinjorai abatei į rankas.

Elena, perskaičiusi tą niekšišką laiškelį, visiems kambaryje girdint sušuko:

— Štai ko nusipelno kvailos merginos, kurios labiau vertina kūno, o ne sielos grožį!

Gandas apie įvykius Kastro vienuolyne greitai pasiekė siaubingojo kardinolo Farnezės ausis (jau keletą metų jis stengėsi pateisinti tą pavardę, tikėdamasis būsimoje konklavoje gauti kardinolų zelanti paramą). Jis tuojau pat įsakė Kastro podestai suimti vyskupą Čitodinį. Visi vyskupo tarnai, pabūgę tardymo, išlakstė. Tik Čezaris del Bene liko ištikimas savo ponui ir prisiekė verčiau mirsiąs kankinamas, negu išduosiąs jį bent vienu žodžiu. Čitadinis, matydamas savo rūmus apsuptus ginkluotos sargybos, vėl parašė savo broliams, kurie tučtuojau atskubėjo iš Milano. Jie rado vyskupą, įkalintą Rončiljonės kalėjime.

Aš matau iš bylos dokumentų, kad per pirmąjį tardymą abatė, pripažindama savo kaltę, neigė turėjusi meilės ryšių su monsinjoru vyskupu; jos meilužiu buvęs Džiovanis Batista Doleris, vienuolyno advokatas.

1573 metų rugsėjo 9 dieną Grigalius XIII įsakė, kad byla būtų išnagrinėta kuo skubiausiai ir kuo griežčiausiai. Kriminalinis teisėjas, fiskalas ir komisaras nuvyko į Kastrą ir į Rončiljonę. Čezaris del Bene, pirmasis vys-

kupo kamerdineris, prisipažįsta tik nunešęs kažkokį kūdikį žindyvei. Jis apklausinėjamas vienuolių Vitorijos ir Bernardos akivaizdoje. Dvi dienas iš eilės jis kankinamas; kad ir kentėdamas baisiausias kančias, bet ištikimas duotajam žodžiui, jis tepatvirtina tai, ko neįmanoma paneigti, ir fiskalas iš jo nieko negali iškvosti.

Kai ateina eilė sinjoroms Vitorijai ir Bernardai, mačiusioms Čezario kankinimus, jos prisipažįsta viskuo, ką buvo padariusios. Visų vienuolių klausiama nusikaltėlio vardo. Dauguma atsakinėja girdėjusios pasakojant, jog tai esąs monsinjoras vyskupas. Viena seselė durininkė pakartoja įžeidžiančius žodžius, kuriuos abatė pasakiusi vyskupui, išvarydama jį iš bažnyčios. Ji priduria: „Kai žmonės kalbasi tokiu tonu, reiškia, kad tarp jų jau seniai yra meilės ryšiai. Iš tikrųjų monsinjoras vyskupas, paprastai toks pasitikįs savimi, išeidamas iš bažnyčios, atrodė visiškai sumišęs".

Viena apklausinėjama vienuolė, parodžius jai kankinimo įrankius, pareiškia, kad nusikaltimo kaltininkas esąs katinas, kurį abatė nuolat glėbesčiuojanti ir glamonėjanti. Kita vienuolė tvirtina, kad nusikaltimo kaltininkas turbūt esąs vėjas, nes vėjuotomis dienomis abatė, visada gerai nusiteikusi, išeinanti į belvederį; kurį specialiai pasistatydinusi; jei kas toje vietoje kreipiąsis į ją, prašydamas kokios nors malonės, ji visada patenkinanti prašymą. Kepėjo žmona, žindyvė, Montefiaskonės kūmutės, išsigandusios kankinimų, kuriuos jų akivaizdoje patyrė Čezaris, papasakoja visą tiesą.

Jaunasis vyskupas Rončiljonėje sirgo ar dėjosi sergąs, ir tuo pasinaudodami jo broliai, visokeriopai įtakingos sinjoros de Kampireali remiami, keletą kartų puolė popiežiui po kojų, prašydami atidėti teisminį procesą, kol vyskupas pasveiks. Tada siaubingasis kardinolas Farnezė sustiprino vyskupą saugojančią kalėjimo sargybą. Kadangi vyskupo negalima buvo tardyti, tai teismo pareigūnai kiekvieną posėdį pradėdavo, iš naujo apklausinėdami abatę. Vieną dieną, kai motina ją paprašė laikytis drąsiai ir toliau viską neigti, ji prisipažino.

— Kodėl jūs iš pradžių apkaltinote Džiovanį Batistą Dolerį?

— Gailėjausi bailiojo vyskupo; be to, jei jam pavyks išgelbėti savo brangiąją gyvybę, jis galės pasirūpinti mano sūnumi.

Po šio prisipažinimo abatė buvo uždaryta vienoje Kastro vienuolyno celėje, kurios sienų ir skliautų storis siekė aštuonias pėdas. Vienuolės pasibaisėdamos kalbėdavo apie šią vienutę, žinomą „vienuolių celės" vardu. Ten, nenuleisdamos nuo abatės akių, ją saugojo trys moterys.

Vyskupo sveikatai šiek tiek pagerėjus, į Ronciljonę atvyko trijų šimtų sbirų būrys, ir kalinys neštuvais buvo perkeltas į Romą; čia jis buvo pasodintas į Korte-Savelos kalėjimą. Po keleto dienų į Romą buvo atgabentos ir vienuolės; abatė buvo įkalinta šv. Mortos vienuolyne. Be jos, buvo kaltinamos keturios vienuolės: sinjoros Vitorija ir Bernarda, sesuo vartininkė ir bažnyčios durininkė, girdėjusi įžeidžiamus abatės žodžius, pasakytus vyskupui.

Vyskupą tardė rūmų auditorius, vienas iš svarbiausių Romos teismo pareigūnų. Nelaimingasis Čezaris del Bene vėl buvo kankinamas, tačiau iš jo ne tik nepavyko nieko iškvosti, bet jis dar prišnekėjo prokuratūrai nemalonių dalykų, ir už tai buvo dar kartą kankinamas. Parengtinio tardymo metu taip pat buvo kankinamos vienuolės Vitorija ir Bernarda. Vyskupas kvailai, bet labai atkakliai viską neigė; jis kuo smulkiausiai pasakojo, ką veikęs minėtus tris vakarus, aiškiai praleistus pas abatę.

Pagaliau abatė ir vyskupas buvo suvesti į akistatą, ir Elena, nors ji visą laiką kalbėjo tiesą, buvo kankinama. Kadangi ji visą laiką kartojo tą patį, ką buvo pareiškusi per pirmąjį prisipažinimą, vyskupas, ištikimai vaidindamas savo rolę, ėmė ją plūsti.

Po daugelio kitų, iš esmės teisingų, bet žiaurių priemonių — po Karolio V ir Pilypo II viešpatavimo ta žiaurumo dvasia pernelyg dažnai vyravo Italijos tribunoluose,— vyskupas buvo nuteistas kalėti iki gyvos galvos šv. Angelo tvirtovėje, o abatė — visą gyvenimą kalėti šv. Mortos vienuolyne, kur ji buvo paskutiniu metu. Tačiau sinjora de Kampireali jau ėmėsi gelbėti

dukterį ir įsakė iškasti požeminį praėjimą. Šis požeminis takas prasidėjo nuo vieno vandens nutekamojo vamzdžio — liekana senovės Romos didybės — ir turėjo baigtis giliame rūsyje, kur buvo laidojami šv. Mortos seserų vienuolių palaikai. Šis maždaug dviejų pėdų pločio takas iš dešinės ir iš kairės buvo apmuštas lentomis, kad žemė neužgriūtų, o skliautą sudarė lentos, sujungtos po dvi kaip didžioji A raidė.

Šis požeminis takas buvo kasamas maždaug trisdešimties pėdų gylyje. Pagrindinis uždavinys buvo nukreipti jį reikiama linkme: kiekviename žingsnyje šuliniai ir senų pastatų pamatai priversdavo darbininkus sukti į šalį. Iškilo ir kitas didelis sunkumas: kur dėti iškastas žemes; atrodo, kad naktį jas išbarstydavo po visas Romos gatves. Gyventojai stebėjosi, iš kur tiek žemių krinta, tarsi iš dangaus.

Kad ir kokias stambias sumas sinjora de Kampireali būtų eikvojusi, mėgindama išgelbėti dukterį, jos požeminis kelias, be abejo, būtų buvęs susektas, tačiau 1585 metais mirė popiežius Grigalius XIII, ir tarpuvaldžio metu Romoje prasidėjo suirutė.

Šv. Mortos vienuolyne Elenai buvo labai sunku. Galima įsivaizduoti, kaip uoliai paprastos, neturtingos vienuolės stengėsi kamuoti turtingąją abatę, nuteistą už tokį nusikaltimą. Elena nekantraudama laukė motinos pradėtų darbų rezultato. Bet staiga jos širdį užplūdo keisti jausmai. Jau prieš šešis mėnesius Fabricijus Kolona, matydamas pašlijusią Grigaliaus XIII sveikatą ir siekdamas įgyvendinti savo planus tarpuvaldžio metu, pasiuntė vieną iš savo karininkų pas Džiulijų Brančifortę, dabar Ispanijos kariuomenėje žinomą pulkininko Lidzaros vardu. Kunigaikštis šaukė jį į Italiją; Džiulijus karštai troško vėl pamatyti tėvynę. Jis, pasivadinęs pramanytu vardu, išlipo Peskaroje, mažame uoste Adrijos pajūryje, ties Kjeti, Abrucuose, ir per kalnus nusigavo į Petrelą. Kunigaikščio džiaugsmas visus nustebino. Jis pasisakė pašaukęs Džiulijų, norėdamas padaryti jį savo įpėdiniu ir pavesti jam vadovauti jo kareiviams. Į tai Brančifortė atsakė, kad kariniu požiūriu Kolonos pradėtas žygis nežadąs nieko gero, ir lengvai tai įrodė:

jei tik Ispanija rimtai panorėtų, ji be didelio vargo per šešis mėnesius sunaikintų visus Italijos avventuriėre.

— Bet galų gale,— pridūrė jaunasis Brančifortė,— jei jūs to norite, kunigaikšti, aš pasiruošęs. Aš visada stengiuosi būti vertu Čampio mušyje žuvusio narsiojo Ranučo įpėdiniu.

Prieš Džiulijui atvykstant, kunigaikštis, kaip jis buvo pratęs tai daryti, įsakė, kad Petreloje niekas nedrįstų kalbėti apie Kastrą ir apie abatės bylą. Mirties bausmė be pasigailėjimo — štai koks laukė atpildas už sieną neatsargų žodį. Sutikęs Brančifortę, kupinas draugiškų jausmų, Kolona neužmiršo paprašyti Džiulijų nevykti į Albaną be jo; o jis šią kelionę atliko taip: tūkstančiui savo šalininkų liepė užimti miestą, o kelyje į Romą buvo išstatytas tūkstančio dviejų šimtų vyrų avangardas.

Galite įsivaizduoti, kaip pasijuto vargšas Džiulijus, kada kunigaikštis, iškvietęs dar tegyvą senąjį Skoti į vyriausiąją savo būstinę, paliepė įvesti jį į kambarį, kur juodu buvo su Brančiforte. Vos tik seni bičiuliai puolė vienas kitam į glėbį, kunigaikštis tarė:

— O dabar, vargšas pulkininke, pasiruošk išgirsti tai, kas visų blogiausia.

Po to jis užpūtė žvakę ir išėjo, abu draugus užrakinęs kambary.

Kitą dieną Džiulijus, kuris nenorėjo išeiti iš kambario, pasiuntė žmogų paprašyti kunigaikštį Koloną leidimo grįžti į Petrelą ir neatvykti pas jį keletą dienų. Tačiau jam buvo pranešta, kad kunigaikštis dingęs drauge su savo kariuomene. Naktį jis sužinojęs apie Grigaliaus XIII mirtį; užmiršęs savo draugą Džiulijų, jis patraukė į žygį. Su Džiulijum liko tik apie trisdešimt vyrų iš buvusios Ranučo kuopos. Visiems gerai žinoma, kad anais laikais, tarpuvaldžio metu, įstatymai neveikė, kiekvienas stengėsi patenkinti savo aistras, ir galia buvo to pusėje, kas turėjo jėgą; todėl dar prieš saulėlydį kunigaikštis Kolona jau spėjo pakarti daugiau kaip penkiasdešimt savo priešų. O Džiulijus, nors neturėjo nė keturiasdešimties vyrų, išdrįso žygiuoti į Romą.

Visi Kastro abatės tarnai liko jai ištikimi, jie apsigyveno skurdžiuose nameliuose palei šv. Mortos vienuolyną. Grigaliaus XIII agonija truko daugiau kaip savaitę; sinjora de Kampireali nekantraudama laukė sąmyšio, kuris turėjo prasidėti po jo mirties, tikėdamasi per tas dienas baigti rausti paskutinius penkiasdešimt požemio žingsnių. Kadangi reikėjo pereiti per daugelio gyvenamųjų namų rūsius, ji labai būkštavo negalėsianti nuslėpti nuo miestiečių akių savo sumanyto darbo.

Dvi dienas po to, kai Brančifortė atvyko į Petrelą, trys senieji Džiulijaus b r a v i, kuriuos Elena buvo paėmusi pas save tarnauti, atrodė tarsi pamišę. Nors visi pernelyg gerai žinojo, kad ji laikoma slapčiausioje vienutėje ir saugoma jos neapkenčiančių vienuolių, vienas tų b r a v i, Ugonė, atėjo prie vienuolyno vartų ir primygtinai prašė leisti jam tučtuojau pasimatyti su savo buvusia ponia. Vartininkės jo neįsileido ir pavarė šalin. Nusiminęs žmogelis pasiliko stovėti prie vartų ir kiekvienam į vienuolyną įeinančiam ar iš jo išeinančiam žmogui davinėjo po b a j o k ą (vieną sū), sakydamas šiuos žodžius: „D ž i a u k i t ė s d r a u g e s u m a n i m i; s i n j o r a s D ž i u l i j u s B r a n č i f o r t ė s u g r į ž o; j i s g y v a s: p r a n e š k i t e t a i s a v o d r a u g a m s."

Abu Ugonės draugai visą dieną nešė jam bajokus, ir visi trys dalijo juos dieną ir naktį, visą laiką kartodami tuos pačius žodžius, kol jiems nieko nebeliko. Tačiau ir po to, pakeisdami vienas kitą, šie trys b r a v i ėjo sargybą prie šv. Mortos vienuolyno vartų, visiems praeiviams kartodami tuos pačius žodžius: „S i n j o r a s D ž i u l i j u s s u g r į ž o..."

Šių drąsių vyrų sumanymas puikiai pavyko: neprajėjo nė pusantros paros, kai jie įdavė pirmąjį bajoką, o vargšė Elena savo slaptoje vienutėje jau žinojo, kad D ž i u l i j u s g y v a s; išgirdusi šiuos žodžius, ji vos nepablūdo!

— O motin! — sušuko ji.— Kiek skausmo jūs man suteikėte!

Po kelių valandų šią nuostabią žinią patvirtino Marieta, kuri, paaukojusi visas savo auksines brangenybes, gavo leidimą įeiti pas kalinę su sesele vartininke, atnešdavusia jai valgį. Elena puolė Marietai į glėbį, verkdama iš džiaugsmo.

— Visa tai labai puiku,— tarė ji,— bet aš čia su tavim nebepasiliksiu!

— Žinoma! — atsakė Marieta.— Aš manau, kad nauja konklava pakeis jums kalėjimą paprastu ištrėmimu.

— Ak, brangioji, vėl pamatyti Džiulijų! Bet pamatyti jį dabar man, nusidėjėlei!

Trečią naktį po šio pasikalbėjimo su dideliu trenksmu įgriuvo dalis bažnyčios grindų; šv. Mortos vienuolės pamanė, kad vienuolynas grimzta į prarają. Kilo baisiausias sąmyšis, visi šaukė, kad prasidėjo žemės drebėjimas. Maždaug valandai praslinkus po to, kai įgriuvo bažnyčios marmurinės grindys, į kalėjimo vienutę prasiskverbė trys pas Eleną tarnavę b r a v i, požemio taku atlydėję sinjorą de Kampireali.

— Pergalė, pergalė, sinjora! — šaukė b r a v i.

Elena mirtinai nusigando: ji pamanė, kad su jais atėjo ir Džiulijus Brančifortė. Sužinojusi, kad jie tik lydi sinjorą de Kampireali ir kad Džiulijus tebesąs Albane, kur jis įžygiavo su keletu tūkstančių kareivių, Elena visiškai nusiramino, ir jos veidas vėl įgavo rūsčią išraišką.

Po valandėlės pasirodė sinjora de Kampireali; ji labai sunkiai žingsniavo, pasirėmusi į savo rūmininką, kuris buvo su iškilmių livrėja ir špaga prie šono; tačiau jo puošnus drabužis buvo visas išteptas moliu.

— Ak mano brangioji Elena! Aš atėjau tavęs išgelbėti! — sušuko sinjora de Kampireali.

— O kas jums sakė, kad aš noriu būti išgelbėta?

Sinjora de Kampireali stovėjo nustebusi; ji žvelgė į dukterį, akis išpūtus, ir atrodė labai susijaudinusi.

— Na, mano brangioji Elena,— tarė ji pagaliau,— likimas verčia mane prisipažinti: aš padariau tai, kas gal buvo pateisinama po visų nelaimių, kitados užgriuvusių mūsų šeimą; šiandien aš dėl to gailiuosi ir prašau tave man atleisti: Džiulijus Brančifortė... gyvas...

— Kaip tik dėl to, kad jis gyvas, aš nebenoriu gyventi.

Sinjora de Kampireali iš pradžių nesuprato dukters žodžių, paskui ėmė kuo švelniausiai maldauti, tačiau Elena neatsakinėjo: nusisukusi į nukryžiuotąjį, ji meldėsi, neklausydama motinos kalbų. Ištisą valandą sinjora de Kampireali veltui mėgino išgauti iš jos nors vieną žodį ar žvilgsnį. Pagaliau, netekusi kantrybės, duktė tarė:

— Po šiuo kryžium ten, mano kambarėlyje Albano rūmuose, buvo paslėpti jo laiškai; verčiau reikėjo tada leisti tėvui mane nudurti! Dabar išeikite ir palikite man aukso.

Nors išsigandęs rūmininkas darė ženklus, sinjora de Kampireali dar norėjo kažką sakyti dukteriai, tačiau Elena nebeištvėrė:

— Duokite man nors valandą laisvės; jūs nuodijote mano gyvenimą, norite taip pat apnuodyti ir mano mirtį.

— Dar dvi tris valandas mes būsime požemio šeimininkais; tikiuosi, kad tu apsigalvosi! — sušuko sinjora de Kampireali, paplūsdama ašaromis.

Ir ji nuėjo atgal požeminiu taku.

— Ugone, lik prie manęs,— tarė Elena vienam iš b r a v i,— ir būk gerai apsiginklavęs, nes tau gal teks mane ginti. Parodyk savo durklą, špagą, peilį.

Senas kareivis parodė savo ginklus; jie buvo geram stovy.

— Na ką gi! Stok prie įėjimo į mano kalėjimą, aš parašysiu Džiulijui ilgą laišką, kurį tu jam pats įteiksi; nenoriu, kad jis eitų per kieno nors kito rankas, nes neturiu kuo jį užantspauduoti. Tu gali skaityti, kas bus jame parašyta. Susižerk į kišenes visą tą auksą, kurį paliko motina; man tereikia penkiasdešimt cechinų: padėk juos ant mano lovos.

Tai pasakiusi, Elena sėdo rašyti.

„Aš neabejoju tavim, mano brangusis Džiulijau; skiriuosi su šiuo gyvenimu tik dėl to, kad numirčiau iš širdgėlos tavo glėby, matydama, kokią laimę būčiau galėjusi patirti, jei nebūčiau nusidėjusi. Nemanyk, jog aš kada nors ką kitą mylėjau po tavęs; priešingai, mano širdis buvo kupina paniekos vyrui, kurį aš įsileisdavau

į savo kambarį. Aš nusidėjau tiktai iš begalinio nuobodulio, o gal ir iš pasileidimo. Pagalvok apie tai, kad mano dvasia, smarkiai nusilpusi po bergždžių žygių Petreloje, kur kunigaikštis, kurį aš gerbiau, nes tu jį mylėjai, mane taip šiurkščiai priėmė,— pagalvok apie tai, sakau, kad nusilpusi mano dvasia dvylika metų buvo raizgoma melu. Visa, kas supo mane, buvo persunkta veidmainystės ir melo, ir aš tą žinojau. Iš pradžių aš gavau nuo tavęs apie trisdešimt laiškų. Gali įsivaizduoti, su kokiu džiaugsmu aš atplėšiau pirmuosius tavo laiškus! Tačiau juos skaitant, širdis man stingo. Aš tyrinėjau rašyseną, atpažinau tavo ranką, bet ne širdį. Suprask, kad tas pirmas melas sugriovė visą mano gyvenimo esmę, ir aš jau be jokio malonumo atplėšdavau laišką, rašytą tavo braižu! Baisi žinia apie tavo mirtį galutinai sunaikino manyje visa, kas dar buvo likę iš laimingų mūsų jaunystės dienų. Iš pradžių ketinau, kaip tu pats supranti, važiuoti į Meksiką ir savo rankomis paliesti tą vietą ant jūros kranto, kur, kaip mane įtikinėjo, tave nužudę laukiniai; o, jei būčiau įvykdžiusi tą ketinimą... mes būtume dabar laimingi, nes Madride, kad ir kokia daugybe apsukrių šnipų mane būtų apstačiusi budri ranka, tikriausiai būčiau sužinojusi tiesą, nes būčiau sukėlusi užuojautą visose širdyse, kuriose dar išliko truputis gailesčio ir gerumo. Nes tu, mano Džiulijau, savo žygiais jau buvai atkreipęs į save viso pasaulio dėmesį, ir Madride galbūt kas nors žinojo, kad tu esi Brančifortė. Ar pasakyti tau, kas sutrukdė mūsų laimei? Visų pirma, prisiminimas, kaip šiurkščiai ir pažeminančiai kunigaikštis mane priėmė Petreloje; kiek kliūčių būtų tekę man įveikti, keliaujant iš Kastro į Meksiką! Matai, aš jau buvau netekusi dalies savo energijos. Paskui manyje pabudo garbės troškimas. Aš pastatydinau vienuolyne didelius pastatus, kad galėčiau pasiimti sau vartininkės kamarėlę, kurioje tu radai prieglaudą mūšio naktį. Kartą, bežiūrėdama į tą žemę, kurią tu kitados dėl manęs aplaistei savo krauju, aš išgirdau paniekos žodžius; pakėliau galvą, pamačiau piktus veidus. Keršto skatinama, aš panorau taptì abate. Mano motina, kuri gerai žinojo, kad tu esi gyvas, didvyriškomis pastango-

mis išgavo šį nepaprastą paskyrimą. Tačiau ši vieta man tapo tik nemalonumų šaltiniu; čia mano siela galutinai sušiurkštėjo; aš jausdavau malonumą rodyti savo galią, dažnai kitus skausdama; aš elgdavausi neteisingai. Trisdešimties metų sulaukusi, visuomenės akyse aš buvau dora, turtinga, visų gerbiama, o pati širdyje jaučiausi labai nelaiminga. Tada atsirado tas vargšas, labai geras, bet kvailas žmogelis. Dėl jo kvailumo aš pakenčiau jo pirmuosius meilės žodžius. Aš buvau tokia nelaiminga toje aplinkoje po tavo išvykimo, kad nebeturėjau jėgų atsispirti net menkiausiai pagundai. Ar prisipažinti tau, kad pasielgiau nepadoriai? Bet aš manau, kad mirusiai viskas leistina. Kai tu skaitysi šias eilutes, kirmėlės grauš tą, visų manymu, gražų kūną, kuris privalėjo priklausyti tik tau vienam. Pagaliau turiu tau pasakyti dar vieną dalyką, nors jis man labai nemalonus: aš pagalvojau, kas gi mane sulaiko, kodėl gi aš negaliu išmėginti grubios kūniškos meilės, kaip visos mūsų Romos damos; tai buvo paleistuviška mintis, bet atsiduodama tam žmogui, aš visada patirdavau siaubą ir pasišlykštėjimą, kuris atimdavo bet kokį malonumą. Aš visada matydavau tave šalia savęs, mūsų Albano rūmų sode, tą valandą, kai Madona tau įkvėpė tą tariamai kilnią mintį, kuri vis dėlto, mano motinos piktam panaudota, buvo mūsų gyvenimo nelaimė. Tu man negrasindavai, o būdavai švelnus ir geras, kaip visada; tu žiūrėdavai į mane; ir tada mane apimdavo įniršis prieš tą kitą vyrą, ir aš iš visų jėgų imdavau jį mušti. Štai visa tiesa, mano brangusis Džiulijau: aš nenorėjau mirti, tau viso to nepasakiusi. Be to, galvojau, galbūt po šio pasikalbėjimo su tavim aš atsikratysiu minties apie mirtį. Tačiau aš tik dar geriau supratau, koks būtų buvęs džiaugsmas vėl susitikti su tavim, jei aš būčiau tavęs verta. Aš įsakau tau gyventi ir tęsti savo karinius žygius, kurie suteikė man tiek džiaugsmo, kai aš apie juos sužinojau. Kas būtų atsitikę, didis Dieve, jei aš būčiau gavusi tavo laiškus, ypač po mūšio ties Achenu! Gyvenk ir dažnai prisimink Ranučą, kritusį prie Čampio, ir Eleną, kuri, nenorėdama išvysti priekaišto tavo akyse, mirė šv. Mortos vienuolyne".

Baigusi laišką, Elena priėjo prie seno kareivio; jis kietai miegojo. Tyliai, nepastebėta, ištraukė iš jo durklą, o paskui pažadino jį.

— Aš baigiau,— tarė ji.— Bijau, kad mūsų priešai netrukus užims požemį. Greičiau imk šį laišką, va, ant stalo, ir pats įteik jį Džiulijui, p a t s, girdi? Be to, perduok jam štai šią skarelę ir pasakyk, kad šią akimirką aš myliu jį taip pat, kaip visados mylėjau, girdi, v i s a d o s!

Ugonė stovėjo, nejudėdamas iš vietos.

— Na, eik gi!

— Sinjora, ar jūs gerai pagalvojote? Sinjoras Džiulijus jus taip myli!

— Aš taip pat jį myliu; imk laišką ir pats jam įteik.

— Tegu Viešpats jus laimina už jūsų gerumą!

Ugonė išėjo, bet veikiai sugrįžo; Eleną jis rado nebegyvą: jos širdį buvo pervėręs durklas.

STENDALIO „ITALŲ KRONIKOS"

Stendalio (tai literatūrinis Anri Beilio slapyvardis) gyvenimas labai glaudžiai susijęs su Italija, į kurią jis pirmą kartą atvyko su Napoleono armija, būdamas vos septyniolikos metų amžiaus.

Italijoje Stendalis su pertraukomis išgyveno beveik pusę savo amžiaus. Antrą kartą jis į šią šalį atvyko 1814 metais ir įsikūrė Milane. Tuo metu Italijos liaudis gyveno sunkius Restauracijos viešpatavimo laikus. Didelė šalies dalis buvo okupuota austrų, kurie jiems priklausančiose šiaurinėse srityse buvo įvedę griežčiausią policinį režimą. Visa tai žadino italų tautos pasipriešinimo nuotaikas. Pažangieji šalies žmonės iškelia patriotinę idėją: suvienyti Italiją ir išvaduoti ją iš svetimų valstybių priespaudos.

Milane Stendalis suartėjo su karbonarais, to nacionalinio išsivaduojamojo judėjimo vadais. Tarp Stendalio draugų buvo revoliucionierius Konfalonjeris, poetai Monti, Ugas Foskolas, Silvijus Pelikas ir kt.

Gyvendamas Italijoje, Stendalis susipažino su puikiais Renesanso epochos meno paminklais, lankė garsųjį La Skalos teatrą, žavėjosi Čimarozos muzika. Čia jis skaudžiai išgyveno ir savo nelaimingą meilę. Italijoje praleisti metai paliko Stendaliui neišdildomus įspūdžius visam gyvenimui. Jie ryškiai atsispindėjo ir rašytojo kūryboje. Pakanka suminėti kad ir šiuos kūrinius: „Roma, Neapolis, Florencija" (1817), „Pasivaikščiojimai po Romą" (1829), „Turisto užrašai" (1838), „Italijos tapybos istorija", „Haydno, Mocarto ir Metastazo gyvenimas" (1814), „Rosinio gyvenimas" (1824).

Būdamas konsulu Čivita-Vekjoj, Stendalis darydavo dažnas išvykas į Romą. Besirausdamas privačiose bibliotekose ir pas bukinistus, jis surado senovinius rankraščius — Renesanso epochos kronikas, kurios jį sužavėjo. Tai buvo kruvinos istorijos apie meilę ir mirtį, vienuolynų užpuolimus, nunuodymus, nužudymus ir kitus žiaurius nusikaltimus bei egzekucijas. Jis perrašė tas kronikas savo malonumui, o netrukus sugalvojo jas panaudoti. Kronikininkų pasakojimai jam atrodė tokie dramatiški, kad jis tarėsi privaląs pateikti juos visuomenei. Reikėjo tik kiek apdailinti, supaprastinti stilių ir iš daugelio skirtingų versijų pasirinkti tinkamiausią.

Nė viena rašytojo išgalvota istorija negalėtų, Stendalio nuomone, prilygti toms išgyventoms istorijoms.

Šitaip ir gimė viena po kitos novelės, apysakos, kurias jis,pasinaudodamas tų senovinių rankraščių medžiaga, stengdamasis likti kuo objektyviausiu kronikininku, 1829—1839 metų laikotarpyje be parašo ar įvairiais pseudonimais spausdino Paryžiaus žurnaluose. 1855 m. pirmą kartą (jau po rašytojo mirties) išleidus pilną Stendalio raštų rinkinį, tos novelės buvo pavadintos „Italų kronikomis".

„Italų kronikas" sudaro 5 užbaigtos novelės: „Kastro vienuolyno abatė", „Vitorija Akoramboni", „Čenčių šeima", „Hercogienė de Paliano" ir „Vanina Vanini", kurios šiame leidinyje ir pateikiamos lietuvių skaitytojui. Po rašytojo mirties jo rankraščiuose buvo rasti kelių nebaigtų novelių fragmentai, taip pat priklausantieji „Italų kronikų" ciklui. Tai „Per didelis palankumas pražūtingas", „San-Frančesko-a-Ripa" ir „Suora scolastica". Šią pastarąją dar rašė tą pačią dieną (1842 m. kovo 22 d.), kai, apopleksijos priepuolio ištiktas, krito negyvas Paryžiaus gatvėje.

Novelėje „Kastro vienuolyno abatė", kuri savo apimtimi, įtampa prilygsta beveik romanui, Stendalis pasakoja apie tragišką neturtingo jaunuolio Džiulijaus Brančifortės ir turtingo didiko dukters Elenos de Kampireali meilę. Elenos tėvas tyčiojasi iš jaunuolio neturto. Besimylintiems jaunuoliams tenka patirti sunkius išmėginimus. Ši jaudinanti meilės istorija baigiasi tragiška atomazga: Elena nusiduria durklu, nenorėdama išvysti priekaišto mylimojo akyse.

Čenčių šeimos istorija nebe pirmą kartą sudomina rašytojus. (Jau 1819 m. buvo pasirodžiusi Šelio penkių veiksmų tragedija „The Cenci"). Stendalio novelėje vaizduojama **šiurpi Frančesko Čenčio tironija savo artimiesiems.** Duktė Beatričė, nepakeldama nepakenčiamo gyvenimo, **nužudo tėvą ir pati žūva.** Novelėse „Vitorija Akoramboni" ir „Hercogienė de Paliano" Stendalis stengiasi atkurti XVI a. Italiją, vaizduodamas jaunų italų aristokračių gyvenimo nuotykius, nelaimes ir tragišką mirtį.

Taigi keturios kronikos pasakoja apie Renesanso laikų Italiją. Penktosios novelės „Vanina Vanini" veiksmas vyksta XIX a. pradžioje. Šioji novelė tarsi jungia Renesanso laikų Italiją su tąja, kurią Stendalis tiesiogiai pažino; drauge ji jungia Stendalį-kronikininką su Stendaliu-rašytoju.

Asmeninių ir visuomeninių interesų susidūrimas — pagrindinis dramatinis novelės konfliktas. Įvykiai ir charakteriai plėtojami šio konfikto pagrindu. Novelėje atkurti ryškūs jaunos išdidžios italų aristokratės gražuolės kunigaikštytės Vaninos ir karšto savo tėvynės patrioto-karbonaro Misirilio paveikslai.

Stendalis, kaip ir Baironas, karštai pritaręs didvyriškai karbonarų kovai, piešė to nacionalinio judėjimo herojus su didele simpatija. Stendalį traukė doros ir tiesios prigimtys, stiprūs ir kilnūs charakteriai.

O. KATINSKAITĖ-DOVEIKIENĖ

PAAIŠKINIMAI

„VANINA VANINI"

Pirmą kartą išspausdinta žurnale **„Revue de Paris"** 1829 m., IX t., pasirašyta Stendalio slapyvardžiu; perspausdinta rinkinyje **„Chroniques Italiennes"**, Michel Lévy leid., 1855 m.

5 psl. **Karbonarai** (it. carbonaro — anglininkas) — 19 a. pradžioje Italijoje įkurtos slaptos draugijos nariai; karbonarai kovojo prieš svetimšalių priespaudą, už Italijos susivienijimą.

— **Venta** (it. ven(di)ta) — karbonarų kuopelės pavadinimas.

7 psl. **Sbirai** (pranc. sbire; it. sbirro) — policininkai Italijoje.

— „...teikėsi atsirasti šiame pasaulyje" — frazė iš Bomarše „Figaro vedybų" (Figaro monologas, V veiksmas, III scena).

8 psl. E. Žuji tragedijoje „Sula", pirmą kartą suvaidintoje 1819 m., buvo rodoma situacija, primenanti neseniai prieš tai atsitikusį Prancūzijoje įvykį — Napoleono atsisakymą nuo sosto. Talma, vaidinęs Sulą, buvo nugrimuotas taip, kad atrodė panašus į Napoleoną.

23 psl. **Miuratas,** Neapolio karalius ir buvęs Napoleono maršalas, 1814 m. perėjo į sąjungininkų pusę, paskui vėl prisijungė prie Napoleono, pastarajam grįžus iš Elbos salos, ir kovo 16 d. išžygiavo su kariuomene iš Neapolio; po nesėkmingų susirėmimų ties Po upe didžioji jo kariuomenės dalis išbėgiojo, o po pralaimėjimo ties Tolentinu (gegužės 2 d.) jis grįžo į Neapolį tik keleto žmonių lydimas. Sekančią dieną jis buvo priverstas bėgti iš savo sostinės.

24 psl. **cechinas** (it. zecchino) — senovinė Venecijos auksinė moneta.

— **Legatas** — katalikų bažnyčioje — popiežiaus įgaliotinis.

33 psl. **Kaliostras** (1743—1795) — garsus avantiūristas; tikroji pavardė — Džiuzepė Balzamas. 1789 m. buvo suimtas Romoje, apkaltintas erezija ir uždarytas į San Leonės tvirtovę, kur, spėjama, buvęs pasmaugtas.

36 psl. Pagal popiežiaus kurijos paprotį atsistatydinęs policijos ministras gaudavo Romos bažnyčios kardinolo titulą.

37 psl. **Male** (1754—1812) — generolas, mėginęs 1812 m. nuversti Napoleoną ir pagrobti valdžią, siekdamas įkurti respubliką. Tuo metu policijos ministru buvo Savaris, hercogas Rovigo, divizijos generolas.

41 psl. **Motu proprio** (lot. savo noru, niekieno neverčiamas) — nuo Inoceto III laikų popiežiaus paliepimų pavadinimas,reiškiąs, kad jie padaryti popiežiui įsakius.

„VITORIJA AKORAMBONI"

Išspausdinta **Revue de Deux Montes"** 1837 m. kovo 1 d. 1839 m. Stendalis perspausdino šią kroniką be pakeitimų atskirame leidinyje drauge su kronika „Kastro vienuolyno abatė".

51 psl. 1530 m. Florencija, kurios gyventojai išvijo ten viešpatavusius hercogus Medičius, buvo apgulta imperatoriaus Karolio V kariuomenės ir, visų savo sąjungininkų palikta likimo valiai kapituliavo. Respublikos santvarka buvo panaikinta, o miesto-valstybės priešaky buvo pastatytas hercogas Alesandras Medičis.

58 psl. „Laiškas buvo rašytas Marčelio Akorambonio"...— Itališkame rankraštyje parašyta **„A nome di Marsilio"**. „Marsilijaus Akorambonio v a r d u a r r a n k a? — užrašo Stendalis rankraščio paraštėse.— Greičiausia laišką parašė Marsilijus, kuris tokiu atveju buvo bendrininkas. Apgailėtino italų kalbos neaiškumo dėka parašyta **a nome."**

60 psl. „Na o patiės kardinolo Montalto..."— Šioje itališkojo rankraščio vietoje Stendalis pieštuku paraštėse pažymėjo: „Šioje novelėje domesys perkeliamas į kitą objektą. Čia skaitytojo smalsumas sukoncentruojamas į kardinolą."

61 psl. „Bet grįžkime prie konsistorijos."— Šioje itališkoje rankraščio vietoje Stendalis pieštuku užrašė: „Laiko taisyklė pažeista. Jau buvo pasakojama apie tai, kas įvyko, penkioms ar šešioms dienoms praslinkus, o dabar mes grįžtame prie konsistorijos."

63 psl. „...kaip praeis vizitas, kurį kardinolui privalėjo padaryti kunigaikštis Paolas Džiordanas Orsinis, hercogas de Bračiano..."— Čia Stendalio prierašas: „Domesys perkeliamas. Pereinama prie kunigaikščio Orsinio."

64 psl. „... tarsi būtų norėjęs patvirtinti, kokie teisingi žodžiai išsprūdę popiežiui prieš keletą dienų."— Prie šių žodžių nepaprastai įdomus Stendalio prierašas: „Šis stilius turi ydą, priešingą „Žiuljeno" (t. y. „Raudona ir juoda") stiliui, jis stengiasi perteikti pernelyg daug smulkmenų, kurios pačios savaime aiškios."

67 psl. **cameriera** — kambarinė.

76 psl. **Kondotjeras** — samdytų kareivių vadas Italijoje XIV—XV a.

87 psl. **Stiletas** — nedidelis durklas su tribriaune geležte.

91 psl. **Maestro di casa** — turtuolio ūkvedys, namų valdytojas.

Išspausdinta **„Revue de Deux Mondes"**, 1837 m. liepos 1 d. ir atskirame leidinyje 1839 m. drauge su kronikomis „Kastro vienuolyno abatė" ir „Vitorija Akoramboni". Novelė įėjo į **„Chroniques italiennes"**, 1855 m. leid.

95 psl. D'Obinje romano „Barono de Fenesto nuotykiai" herojaus vardas graikiškai reiškia: „Rodytis". Noras žūtbūt „vaidinti rolę" ir kažkuo „rodytis", Stendalio nuomone, buvęs pagrindinis jo laikų gyvenimo bruožas.

96 psl. **„This age of can't**— beveik tuos pačius žodžius Baironas vartoja paskutiniųjų „Don Žuano" giesmių pratarmėje. Stendalis cituoja šiuos žodžius savo knygoje „Pasivaikščiojimai po Romą". 1828 m. gruodžio 4 d. įrašas.

98 psl. Monteskje kūrinys **„Dissertation sur la politique des Romains dans la religion"** buvo perskaitytas Bordo Akademijoje 1716 m. birželio 18 d. Monteskje čia traktuoja religiją, kaip milžinišką apgaulę liaudžiai pavergti.

99 psl. „...dainų švelninamas absoliutizmas..."— taip, anot Šanforo, apibrėžęs XVIII amžiaus prancūzų monarchiją Liudviko XV ministras d'Aržansonas.

— Komedija „Don Žuanas", pirmą kartą suvaidinta 1665 metų vasario 15 d., sukėlė įnirtingus reakcinių-klerikalinių sluoksnių puolimus. Juos ypač piktino elgetos miške scena, kurią Moljeras buvo priverstas pakeisti. Prieš pasirodant Moljero komedijai scenoje, italų trupė statė panašią pjesę, kuri buvo vienas iš gausių Tirso de Molinos pjesės „Sevilijos padauža" **(El burlador de Sevilla")** perdirbimų.

100 psl. **Hercogas de Sen-Simonas** (1675—1755) — valstybės veikėjas. Parašė memuarus, kurie yra labai turtingas šaltinis XVII amžiaus pabaigos ir XVIII amžiaus pradžios politiniam ir socialiniam gyvenimui pažinti.

— Abatas Blašas (1635—1714) — literatas, kovojęs prieš jėzuitus ir uždarytas už tai į Bastiliją, kur jis ir mirė. Jo „Memuarai" buvo paskelbti po jo mirties.

— Tirso de Molina, ispanų dramaturgas, gimė 1571 m. ir mirė ne apie 1610 m., o 1648 m. Jo drama „Drovusis dvare" **(„El Vergonzoso en Palacio")** laikoma vienu iš geriausių jo kūrinių, nors ir buvo kritikos puolama. Labiausiai žinoma jo pjesė „Sevilijos padauža", kur buvo tiesioginis ar netiesioginis Moljero „Don Žuano" šaltinis.

101 psl. „Kaip gaila, kad tai nėra nuodėmė" — šį anekdotą pasakoja Šanforas savo **„Caractères et anecdotes"**.

101—102 psl. Neapolietis autorius, kurį nurodo Stendalis ir kurį jis pastaboje vadina D. Domeniku Paljeta (D. Domenico Paglietta), liko mums

nežinomas. Labai galimas daiktas, kad tai išgalvotas asmuo, o žodžiai, paimti į kabutes, priklauso pačiam Stendaliui.

102 psl. **Poteras** (1786—1859) — belgų politinis veikėjas ir bažnyčios istorikas. Jis parašė „Krikščionybės istoriją", kuri išėjo 1836—1837 metais.

105 psl. Stendalis buvo Italijoje nuo 1823 m. spalio mėn. iki 1824 m. sausio mėn. ir tos kelionės metu aplankė keletą šiaurės ir vidurinės Italijos miestų.

— Gvido Renio paveikslas, esantis galerijoje Barberini, ilgai buvo laikomas Beatričės Čenči portretu. Šis spėjimas jį ir išgarsino. Paveikslas graviruotas Karavaljo.

117 psl. **bajokas** — italų smulkus pinigas, nebevartojamas nuo 1867 m.

119 psl. **Manteletta** — nedidelis apsiaustas.

134 psl. **Confortatori** — guodėjai. Jų pareiga buvo praleisti su nuteistaisiais paskutiniąsias valandas prieš bausmės įvykdymą ir teikti jiems religinę paguodą.

136 psl. „...kad jos kūnas būtų palaidotas San Pietro **in Montorio...**"— Itališkajame rankraštyje Stendalio pastaba: „1833 m. gegužės 12 d. aš veltui ieškojau užrašo altoriaus plokštėse. Vienuoliai man pasakojo, kad vargšės Beatričės lavonas palaidotas prie altoriaus, bet tiksli vieta nesanti žinoma."

141 psl. „...iš lėto kilstelėjo pečius."— Prie šių žodžių itališkajame rankraštyje yra Stendalio pastaba: „Italijoje tai nuolankumo, o ne papeikimo, **Stringimento**, ženklas, išreiškiąs nusižeminimą lėčiau ir ryškiau negu mūsų."

146 psl. **Farinačis** (1554—1613) — italų teisininkas, užėmęs popiežiaus dvare svarbias valstybines tarnybas. Jo kūrinių rinkinys pirmą kartą išleistas 1620 metais ir vėliau buvo ne kartą perspausdinamas.

— **„Omnes fuerunt ultimo supplicio effecti..."** „Visi buvo nubausti mirties bausme, išskyrus Bernardą, kuris buvo nuteistas į galeras, konfiskuojant turtą, o taip pat įpareigotas dalyvauti, vykdant bausmę kitiems, ir jis dalyvavo."

„HERCOGIENĖ DE PALIANO"

Išspausdinta **„Revue des Deux Mondes"** 1838 m. rugpjūčio 15 d. **F. de Lagenevais** pseudonimu. Novelės pabaigoje redakcija įdėjo tokią pastabą: „Vienas iš mūsų draugų, jau daugelį metų keliaująs po Italiją ir turėjęs progos nekliudomai dirbti viešose ir privačiose bibliotekose, atsiuntė mums keletą rankraščių, kurie yra jo tyrinėjimų rezultatas; mes spausdiname juos vieną po kito. „Hercogienė de Paliano" yra pirmas kūrinys iš šios serijos."

Norėdamas pateisinti šią informaciją, Stendalis savo kroniką pažymėjo tokia data: „Palermas, 1838 metų liepos 28 d." Tačiau ši data galėjo atsirasti ir realistinio motyvavimo sumetimais, kadangi kronikos veiksmas vyksta Palerme. Iš tikrųjų gi Stendalis pradėjo diktuoti kroniką Paryžiuje tų pačių metų liepos 31 d., ir ji buvo ištaisyta, pagal nuorašą ar korektūrose, rugpjūčio 9 d. Novelė buvo perspausdinta tik 1855 m. leidinyje.

150 psl. **Hercogas Rišelje** (1696—1788) — politinis veikėjas, pagarsėjęs savo cinizmu ir ištvirkimu.

152 psl. **Farinelis** (1705—1782) — vienas iš garsiausių XVIII amžiaus dainininkų-kastratų, Ispanijos karaliaus Pilypo V favoritas, turėjęs jam didelės įtakos.

153 psl. **Ana Redklif** (1764—1823) — anglų rašytoja, autorė romanų, priklausančių vadinamųjų „juodųjų" arba „baisiųjų" romanų žanrui. Didžiosios jos romanų dalies veiksmas vyksta Italijoje. Čia Stendalis turi galvoje vieną iš labiausiai žinomų jos romanų: Italas, arba juodųjų atgailautojų klausykla" (1797).

158 psl. **Seggio di nido.**— Sedžio arba sedži (**seggi** nuo lot. **sediles**) — taip abiejų Sicilijų Karalystėje buvo vadinami miesto ir rūmų kilmingieji, turėję žemes mieste arba arti jo ir tarnavusieji valstybinėse įstaigose ar karaliaus dvare. Sedži, smulkieji miesto kilmingieji, paprastai būdavo priešpastatomi stambiesiems feodaliniams didikams, kurie buvo vadinami baronais.

— Stendalis turi galvoje italų rašytojo Džiovanio Fjorentino novelių rinkinį **„Pekorone"** (1378).

173 psl. „... kada jis ketinąs kaltininkų krauju nuplauti įžeidimą, kurį šie išdrįsę padaryti jų šeimai."— Prie šių itališkojo rankraščio žodžių Stendalio pastaba: „Ispanų garbė įsiskverbė į visuomeninę Romos sąžinę."

184 psl. **barigello** (it.) — sbirų viršininkas.

185 psl. **Simondas de Sismondis** (1773—1842) — istorikas ir ekonomistas, kilmės šveicaras. Parašė veikalą „Pietų Europos tautų literatūra" (1813), suvaidinusį didelį vaidmenį prancūzų romantizmo istorijoje, ir „Italijos respublikų istoriją". Abu tie veikalai Stendaliui buvo žinomi.

— **Mišo, Luji-Gabrielis** (1773—1858) nuo 1810 m. leido biografinį žodyną — **„Biographie universelle ancienne et moderne"** (Paryžius, 1810—1828, 52 tomai ir 32 papildomi.)

„KASTRO VIENUOLYNO ABATĖ"

Pirmą kartą išspausdinta **„Revue des Deux Mondes"** 1839 m. vasario 1 d. ir kovo 1 d., pasirašyta: **F. de Lagenevais.** Kartu su „Vitorija Akoramboni", „Hercogienė de Paliano" ir „Čenčių šeima" ši kronika įėjo į

atskirą 1839 m. leidinį. Pirmoji dalis parašyta 1838 m. rugsėjo 12—13 d., antroji — 1839 m. vasario 19—21 d.

194 psl. **Džianonė** (1676—1748) — Neapolio istorikas, paskelbęs 1723 m. Neapolio karalystės istoriją, kurioje yra aštrių išpuolių prieš pasaulietinę popiežių valdžią. Užsitraukęs popiežiaus kurijos rūstybę, Džianonė visą gyvenimą praleido besibastydamas ir mirė Turino kalėjime.

— **Paolas Džiovijus** (1483—1552) — italų istorikas, parašęs veikalą apie jo laikų įvykius; **„Historiarum sui temporis, ab anno 1494 ad annum 1547, libri XLV"** (1550—1552). Išaukštindamas vienus savo amžininkus ir šmeiždamas kitus, Paolas Džiovijus išreikalaudavo iš įžymių asmenų stambias sumas pinigų savo grasinimais, jog blogai atsiliepsiąs apie juos savo kūrinyje.

— **Aretinas** (1492—1556) — italų satyrinis poetas, pramintas „valdovų rykšte" už negailestingas satyras, kuriose jis pasmerkdavo gėdai smulkiuosius Italijos kunigaikščiukus, jei šie neatsipirkdavo nuo jo dovanomis. Karolis V, Vokietijos imperatorius ir Ispanijos karalius, ir Pranciškus I, Prancūzijos karalius, išvengė jo patyčių tik per savo dosnumą.

— **Robertsonas** (1721—1793) — anglų istorikas, autorius „Karolio V istorijos", kurioje duotas XVI amžiaus Europos civilizacijos paveikslas.

— **Roskas** (1753—1831) — anglų istorikas, „Lorenco Puikiojo gyvenimo" (1796) ir „Popiežiaus Leono X gyvenimo" (1805) autorius. Stendalis priskyrė jį prie „parsidavusių" istorikų kategorijos ir laikė veidmainiu, iškraipančiu faktus valdančiųjų klasių naudai.

— **Gvičardinis** (1482—1540) — italų politinis veikėjas ir istorikas, palikęs daugiatomį veikalą iš jo laikų Florencijos ir Italijos istorijos.

195 psl. **Muratoris** (1672—1750) — italų istorikas, surinkęs ir paskelbęs daugelį dokumentų iš Italijos istorijos. Jo pagrindinis darbas — viduriniųjų amžių italų istorikų veikalų **„Rerum italicarum scriptores praecipui ab anno 500 ad annum 1500"** (1723—1738, 27 tomų) pakartotinis išleidimas. Stendalis neabejotinai turi galvoje šį rinkinį:

221 psl. **avventurière** — samdytas kareivis.

224 psl. **dublonas** — senovinė auksinė Ispanijos moneta; turėjo apie 7,5 gr. gryno aukso.

242 psl. **„Ti conosco, porco"** — „Aš pažinau tave, valkata" („porco" pažodžiui „kiaulė"). **„Ed in mal punto..."** — „Vargas tau! Tu atvyksti pragaištingu momentu."

252 psl. **Majordomas** — rūmų valdytojas, vyriausias rūmininkas.

323 psl. **Zelanti** — uolieji; taip buvo vadinama katalikų-reakcionierių partija XIX amžiaus Romoje.

325 psl. **Belvederis** (it. **belvedere** — puikus reginys) — bokštelio ar paviljono pavidalo antstatas, iš kurio matyti apylinkės reginys.

TURINYS

Vanina Vanini /5
Vitorija Akoramboni /33
Čenčių šeima /61
Hercogienė de Paliano /95
Kastro vienuolyno abatė /121
Stendalio „Italų kronikos" /215
Paaiškinimai /217

Stendalis
St-155 Hercogienė de Paliano: Apysakos / Iš pranc. k. vertė O. Katinskaitė-Doveikienė.— K.: Varpas, 1995.— 224 p.— (Pasaulio klasika: PK).
ISBN 9986-10-032-1

Stiprūs, kilnūs charakteriai, tyra meilė, patriotizmas ir... donžuanystė, tėvo pasikėsinimas į dukters garbę, intrigos, smurtas, kankinimai, siekiant išgauti norimus parodymus, kas dažnai baigdavosi mirtimi,— visa tai šioje knygoje, kurią ir daro įtaigią, neduoda skaitytojui laiko sustoti prie vienos ar kitos detalės, verčia įtempti dėmesį.

UDK 840-3

Leidybinis susivienijimas
„VARPAS"

Stendalis
HERCOGIENĖ de PALIANO
Apysakos

Dailininkas **G. Pempė**
Korektorė **R. Kundrotienė**

SL 1000. Tiražas 4000 egz. 7 sp. l. Užsakymas 4313.
„Varpo" leidykla, Savanorių pr. 18a, 3000 Kaunas.
Spausdino „Aušros" spaustuvė, Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas.
Kaina sutartinė

Stiprūs, kilnūs charakteriai, tyra meilė, patriotizmas ir donžuanystė, tėvo pasikėsinimas į dukters garbę, intrigos, smurtas, kankinimai, siekiant išgauti norimus parodymus, kas dažnai baigdavosi mirtimi, - visa tai šioje prancūzų klasiko Stendalio (tikroji pavardė Henri Beyle) knygoje, kurią ir daro įtaigią, neduoda skaitytojui laiko sustoti prie vienos ar kitos detalės, verčia įtempti dėmesį.